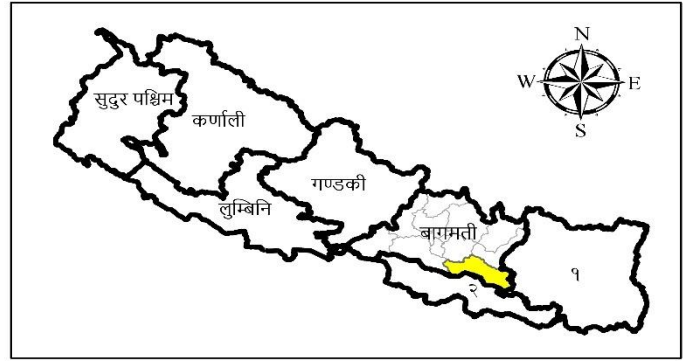
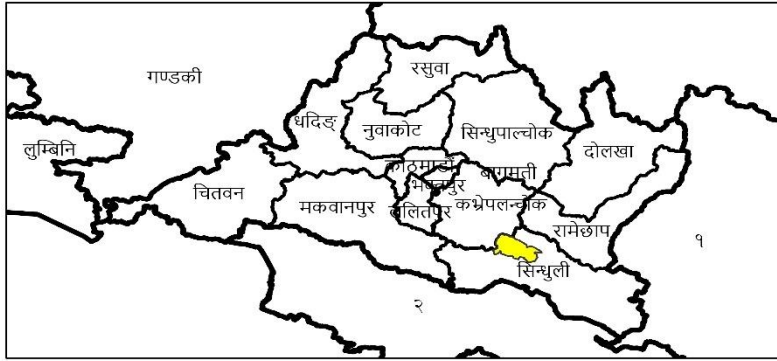

घ्याङलेख गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजना

(आ. व. २०७८/७९ — २०८२/८३)

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

घ्याङलेख गाउँपालिका

हायूटार, सिन्धुली

बागमती प्रदेश

घ्याङलेख गाउँपालिकाको आवधिक योजना

(२०७८२०८-७९/२८/३)

Periodic Plan of Ghyanglekh Rural Municipality, Sindhuli

आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग:

प्रदेश सुशासन केन्द्र

प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान जावलाखेल, ललितपुर

बागमती प्रदेश

प्राविधिक सहजिकरण:

भिजन सेन्चुरी इन्स्टिच्युट प्रा. लि.

बानेश्वर, काठमाण्डौ

२०७८

शुभकामना मन्तव्य गाउँपालिका अध्यक्ष

नेपालको संविधान, नेपालको दिर्घकालिन सोच २१००, राष्ट्रिय पन्ध्रौं योजना दिगो विकासको लक्ष्यहरु, प्रदेश सरकारका नीति तथा कार्यक्रमलाई आधार बनाएर बागमती सरकारले लिएको सोचलाई हाँसिल हुनेगरी स्थानीय सरकारको संस्थागत विकास र आर्थिक समृद्धिको खाका सहितको घ्याडलेख गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजना तयार गर्न लागिएको छ । नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ देखि २०८०/८१ सम्मको लागि राष्ट्रिय आकांक्षा “समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली” को अवधारणामा आधारित पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना तयार गरेको छ । आवधिक योजनाले विकासका परिसूचकहरूमा पृथक तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण, तदनुसरूप आवधिक योजनाहरूमा गाउँपालिकाको प्रक्षेपण, योजनाहरूको तर्जुमा र आवधिक अनुगमन जस्ता पक्षहरू समावेश गरिने भएकोले आगामी दिनमा गाउँपालिकाका उपलब्धि तथा कमी कमजोरीहरूलाई केलाउन मद्दत पुग्ने छ । यस आवधिक योजनाले बागमती प्रदेश सरकारले निर्माण गरेको प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना, संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानको मर्म र भावना, नेपाल सरकारले तय गरेका दीर्घकालीन लक्ष्य, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा जनाएका प्रतिबद्धता, दिगो विकास लक्ष्य, नेपाल पक्ष भएका अन्य अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता, प्रदेशका नागरिकका विकासको चाहना, निर्वाचित जनप्रतिनिधि, विज्ञ तथा विभिन्न सरोकारवालाले दिएका सुझाव र प्रदेश सरकारले सुरुवाती वर्षमा घोषणा गरेका रूपान्तरणकारी नीति तथा कार्यक्रमलाई आधार मानेको छ ।

योजना तयार गर्ने क्रममा विज्ञहरूबाट गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू र सम्बद्ध सरोकारवालाहरू सँग कार्यशाला, सघन अन्तरक्रिया पश्चात आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरी हरेक वडामा स्थलगत भ्रमणका आधारमा योजना निर्माण गर्ने परिप्रेक्ष्यमा यसले पालिकाको संस्थागत विकास र आर्थिक सम्वृद्धिको खाका कोर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुर्याउने छ भन्ने अपेक्षा राखेको छु । आवधिक योजना निर्माणमा आर्थिक सहयोग गरी घ्याडलेख गाउँपालिकालाई छनौट गर्नु भएकोमा प्रदेश सुशासन केन्द्र, बागमती प्रदेश, जावलाखेल, ललितपुर लाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु । यस योजनालाई वस्तुगत र तथ्यपरक बनाउन सहयोग गर्नुहुने यस पालिकाका उपाध्यक्ष ज्यू, लगायत सम्पूर्ण जनप्रतिनिधीहरू, सरोकारवाला, राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरू नागरिक समाज र भिजन सेन्चुरी ईन्स्टिच्युट प्रा. लि. मध्यपुर, ठिमीका विज्ञहरूको टोलीलाई समेत हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

.....
जगत बहादुर भोलन
अध्यक्ष

शुभकामना मन्तव्य गाउँपालिका उपाध्यक्ष

नेपालको संविधान २०७२ अनुसार स्थानीय तह, प्रदेश सभा र संघीय संसदको निर्वाचन सम्पन्न भइ मुलुक अहिले लोकतान्त्रिक गणतान्त्रिक शासन व्यवस्थामा कार्यान्वयनको दोस्रो चरणमा प्रवेश गरेको छ । सामाजिक न्याय, समतामुलक समाज, लोकतन्त्र, मानव अधिकार, राजनीतिक स्थायित्व र संवृद्धिको बाटोमा मुलुकलाई अगाडि बढाउन संविधान अन्तर्गत रहेर हरेक तहका सरकारले कानून निर्माण, नीति तथा योजना निर्माण, संस्थागत संरचना विकास र सुशासनको क्षेत्रमा दीर्घकालीन योजना तयारी गर्दै विकासका योजना तथा कार्यक्रमहरू तयार पार्ने कार्य पनि प्रारम्भ भएको छ ।

नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ देखि २०८०/८१ सम्मको लागि राष्ट्रिय आकांक्षा “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को अवधारणा अनुसार पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना तयार गरेको छ। बागमती प्रदेश सरकारले पनि प्रथम पञ्चवर्षीय योजना संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानको मर्म र भावना अनुरूप तयार गरेको छ। बैज्ञानिक तथा यथार्थपरक योजनाहरूको तर्जुमा, आवधिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरूको अभावमा गाउँपालिकाले हालसम्म हासिल गरेका उपलब्धि तथा कमी कमजोरीहरूलाई केलाउन कठिन भएको अवस्थामा यस आधारपत्रले महत्त्वपूर्ण सहयोग पुर्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

प्रस्तुत योजना तयार गर्ने क्रममा यस गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू र सम्बद्ध सरोकारवालाहरू बाट प्रत्यक्ष रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गरी वडाको स्थलगत भ्रमण समेतबाट यो योजना दस्तावेज निर्माण भएको परिप्रेक्ष्यमा यसले घ्याडलेख गाउँपालिकाको संस्थागत विकास र आर्थिक सम्वृद्धिको खाका कोर्न महत्त्वपूर्ण सहयोग पुर्याउने छ भन्ने अपेक्षा राखेको छु। आवधिक योजना निर्माणमा बजेटको सुनिश्चित गरि घ्याडलेख गाउँपालिका छनौट गर्नु भएकोमा प्रदेश सुशासन केन्द्र, बागमती प्रदेश, जावलाखेल, ललितपुर प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । अन्त्यमा, यस योजना तयार गर्ने भिजन सेन्चुरी ईन्स्टिच्युट प्रा. लि. मध्यपुर, ठिमीका संलग्न विज्ञहरूको टोलीलाई समेत हार्दिक बधाई दिन चाहन्छु।

.....
दुर्गादेवी सुनुवार
उपाध्यक्ष

शुभकामना मन्तव्य प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

नेपाल सरकारले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानको मर्म र भावना, नेपाल सरकारले तय गरेका दीर्घकालीन लक्ष्य, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा जनाएका प्रतिवद्धता, दिगो विकास लक्ष्य, नेपाल पक्ष भएका अन्य अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताको आधारमा आर्थिक वर्ष २०७६/७७ देखि २०८०/८१ सम्मको लागि राष्ट्रिय आकांक्षा "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" को अवधारणा अनुसार पन्द्रौं पञ्चवर्षीय योजना तयार गरेको छ। बागमती प्रदेश सरकारले पनि प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना प्रदेशका नागरिकका विकासको चाहना, निर्वाचित जनप्रतिनिधि, विज्ञ तथा विभिन्न सरोकारवालाले दिएका सुझाव र प्रदेश सरकारले सुरुवाती वर्षमा घोषणा गरेका नीति तथा कार्यक्रमलाई आधार मानेर तयार गरेको छ। यसै सन्दर्भमा राष्ट्रिय रूपमा आवधिक योजनाको एउटै नीतिगत आधार हुने भएकोले पनि घ्याडलेख गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, गरिवी, पूर्वाधारको विशिष्टता अनुरूपको नीति र सो अनुसारका कार्य योजना विगतमा बन्न सकेनन्। यसको प्रथम प्राथमिकताको रूपमा छरिएर रहेका तथ्याङ्कको सङ्कलन तुलनात्मक विश्लेषण, सोही अनुसार राष्ट्रिय नीति र आवधिक योजनासँग तालमेल हुनेगरी घ्याडलेख गाउँपालिकाको विकास नीतिका आधारहरूको तय गर्नु रहेको छ।

घ्याडलेख गाउँपालिकाको सन्दर्भमा पनि विकास र समृद्धि यात्रा कायम गर्न विधि र पद्धती स्थापित गरि योजनाबद्ध ढंगले लागु पर्ने भएको छ। आवधिक योजनाले वार्षिक योजना तथा कार्यक्रमलाई आत्मसाथ गर्नेछ र आवधिक योजनाले लिएका दिर्घकालिन सोच लक्ष्य, उदेश्य र कार्यक्रमलाई कार्यन्वय गर्न वार्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरू छनौट गरि कार्यान्वयनका लागि सम्पूर्ण कर्मचारी वर्गलाई क्रियाशिल र गतिशिल बनाइने छ। आवधिक योजना निर्माणमा बागमती प्रदेशमा घ्याडलेख गाउँपालिका छनौट गरी सोको लागि लाग्ने बजेट समेतको सुनिश्चित गरिदिने प्रदेश सुशासन केन्द्र, बागमती प्रदेश, जावलाखेल, ललितपुर प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु। पालिका अन्तर्गतका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य सरोकारवाला हरूसँग समेत पर्याप्त छलफल, अन्तरक्रिया र स्थलगत भ्रमण समेत गरी तयार गरिएको यस योजनाले आगामी दिनमा पालिकाको विकासमा ठोस योगदान पुग्ने अपेक्षा सहित आवधिक योजना निर्माण गर्ने भिजन सेन्चुरी ईन्स्टिच्युट प्रा. लि. मध्यपुर, ठिमीका विज्ञहरू प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु।

.....
राम कुमार कार्की
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

संक्षिप्त रूप

आ .ब.	आर्थिक बर्ष
गा. पा.	गाउँपालिका
मे.ट.	मेट्रिक टन
रु.	रुपैया
कृ.आ.यो.	कृषि आवधिक योजना
कि.मि.	किलो मिटर
के.त.वि.	केन्द्रीय तथ्यांक विभाग
GESI	Gender Equality and Social Inclusion
IEE	Initial Environmental Examination
HDI	Human development Index
NHDR	Nepal Human Development Report
HIMS	Health Information Management System
EIMS	Education Information Management System

बिषयसूची

परिच्छेद एक: परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति	२
१.३ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू	४
१.४ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरू	४
१.५ योजना तर्जुमाका आधारहरू	५
१.६ सीमाहरू	६
परिच्छेद दुई: समष्टिगत योजनाको अवधारणा	७
२.१ पृष्ठभूमि	७
२.२ योजना खाका	७
२.३ घ्याडलेख गाउँपालिकाका गौरवका आयोजनाहरू	१०
२.४ समग्र अपेक्षित उपलब्धिहरू (प्रभावस्तरमा)	११
२.५ लगानी प्रक्षेपण	१२
२.६ खर्चको स्रोत प्रक्षेपण	१२
२.७ सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँट	१३
परिच्छेद तीन: घ्याडलेख गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक नीति	१४
३.१ सार्वजनिक खर्च	१४
३.२ राजस्व	१६
३.३ सार्वजनिक ऋण	१९
परिच्छेद चार: आर्थिक विकास	२१
४.१ कृषि, वागवानी, पशुपन्छि विकास र व्यवसायिकरण	२१
४.२ पर्यटन विकास	२६
४.३ लघु उद्यमशिलता विकास र स्व-व्यवसाय प्रवर्द्धन	२९
४.४ वित्तिय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालन	३१
४.५ आपूर्ति व्यवस्था	३४
४.६ खाद्य सुरक्षा र गरिबी निवारण	३७
४.७ श्रम तथा रोजगार र वैदेशिक रोजगार	४०
४.८ सिंचाइ तथा जलस्रोत	४३
परिच्छेद पाँच: सामाजिक क्षेत्र	४६
५.१ जनसङ्ख्या तथा बसाइँसराइ	४६
५.२ स्वास्थ्य र पोषण	४९
५.३ शिक्षा	५२
५.४ खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता	५६
५.५ लैंगिक समानता, समावेशीकरण र सामाजिक संरक्षण	५९
५.६ खेलकुद, कला, सम्पदा, संस्कृति र भाषा	६४
परिच्छेद छः भौतिक पूर्वाधार विकास	६८
६.१ भू-उपयोग र भूमि व्यवस्थापन	६८
६.२ सडक र यातायात पूर्वाधार	७३
६.३ ऊर्जा	८२

६.४ आवास तथा बस्ती विकास.....	८५
६.५ सञ्चार तथा सुचना प्रविधि	८८
परिच्छेद सातः वन, वातावरण र विपद् व्यवस्थापन	९१
७.१ वन क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्धन र विकास	९१
७.२ वातावरण संरक्षण र जलवायु अनुकुलन.....	९४
७.३ विपद् व्यवस्थापन	९७
परिच्छेद आठः संस्थागत विकास, सुशासन र सार्वजनिक सेवा.....	१००
८.१ लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणालीको प्रवर्द्धन	१००
८.२ गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सशक्तिकरण	१०२
८.३ शासकिय प्रवन्ध र सुशासन.....	१०५
८.४ प्रशासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवा.....	१०७
८.५ वित्तिय अनुशासन.....	१०९
८.६ सन्तुलित विकास	१११
परिच्छेद नौः अन्तर सम्बन्धित क्षेत्रहरू.....	११३
९.१ मानव अधिकार र न्याय प्रणाली	११३
९.२ शान्ति र सुव्यवस्था	११५
९.३ भ्रष्टाचार निवारण	११७
९.४ तथ्याङ्क प्रणाली	११९
परिच्छेद दशः योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.....	१२१
१०.१ योजना तर्जुमा	१२१
१०.२ आयोजना बैक.....	१२४
१०.३ योजनाको संस्थागत कार्यान्वयनको व्यवस्था	१२६
१०.४ अनुगमन, मूल्याङ्कन र वार्षिक समिक्षा	१२८
परिच्छेद एघारः कार्यक्रम खाका	१३०
परिच्छेद बाहः नतिजा खाका.....	१५२
अनुसूची	१७२

तालिकासूची

तालिका १ :जनसङ्ख्याको विवरण	३
तालिका २: खाद्यान्न उत्पादन र खाद्य सुरक्षाको विवरण	३
तालिका ३: घ्याडलेख गाउँपालिकाका आगामी पाँच वर्षका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	८
तालिका ४: समग्र अपेक्षित उपलब्धिहरू	११
तालिका ५: लगानी स्रोतको हालसम्मको अवस्था	१२
तालिका ६: आगामी पाँच वर्षको खर्चको प्रक्षेपण.....	१२
तालिका ७: सार्वजनिक खर्चका रणनीति तथा कार्यनीति	१५
तालिका ८: राजस्वका रणनीति तथा कार्यनीति.....	१७
तालिका ९ :सार्वजनिक ऋणका रणनीति तथा कार्यनीति	१९
तालिका :१०कृषिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	२२

तालिका :११पर्यटनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	२७
तालिका १२ व्यवसाय प्रवर्द्धनका—लघु उद्यमशिलता विकास र स्व :रणनीति तथा कार्यनीति.....	३०
तालिका १३ वित्तीय संस्था र सहकारी :क्षेत्र परिचालनका रणनीति र कार्यनीति.....	३२
तालिका १४आपूर्तीका रणनीति र कार्यनीति :.....	३५
तालिका १५ :खाद्य सुरक्षा र गरिवी निवारणका रणनीति र कार्यनीति.....	३८
तालिका १६वैदेशिक रोजगारी सम्बन्धि विवरण :.....	४०
तालिका १७: श्रम तथा रोजगार र वैदेशिक रोजगारका रणनीति र कार्यनीति.....	४१
तालिका १८: सिंचाईका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	४४
तालिका १९जनसङ्ख्या तथा बसाइँसराइ रणनीति तथा कार्यनीतिहरू :.....	४७
तालिका :२०घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र स्वास्थ्य अवस्था.....	४९
तालिका :२१स्वास्थ्य तथा पोषणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	५०
तालिका २२शिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू :.....	५४
तालिका :२३घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र खानेपानी तथा सरसफाईको अवस्था.....	५६
तालिका :२४खानेपानी तथा सरसफाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	५७
तालिका :२५ घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र सामाजिक समावेशिकरणको अवस्था.....	५९
तालिका २६: महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	६१
तालिका :२७घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र खेलकुदको अवस्था.....	६४
तालिका :२८युवा तथा खेलकुदका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	६५
तालिका :२९घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र भूउपयोगको अवस्था.....	६८
तालिका :३०घ्याडलेख गाउँपालिकाको भौगोलिक उचाइको अवस्था.....	६९
तालिका :३१घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र भौगोलिक भिरालोपनको अवस्था.....	७०
तालिका :३२भूउपयोग तथा भूमी व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	७१
तालिका :३३घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र सडकको अवस्था.....	७३
तालिका ३४यातायात तथा पूर्वाधारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू :.....	७५
तालिका :३५वडा नं १ मा रहेका विद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू.....	७७
तालिका :३६वडा नं २ मा रहेका विद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू.....	७८
तालिका :३७वडा नं ३ मा रहेका विद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू.....	७८
तालिका :३८वडा नं ४ मा रहेका विद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू.....	७९
तालिका :३९वडा नं ५ मा रहेका विद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू.....	८०
तालिका :४०उर्जाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	८३
तालिका :४१आवास तथा बस्ती विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	८६
तालिका :४२सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	८९
तालिका :४३घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र वन तथा वन्यजन्तुको अवस्था.....	९१
तालिका :४४वन तथा भूसंरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	९२
तालिका ४५वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन का रणनीति तथा कार्यनीतिहरू :.....	९५
तालिका ४६विपद् व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू :.....	९८
तालिका :४७लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणालीको प्रवर्द्धनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	१०१
तालिका :४८गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सशक्तिकरणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.....	१०३

तालिका : ४९	शासकीय प्रबन्ध र सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१०५
तालिका : ५०	प्रशासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१०७
तालिका : ५१	वित्तीय अनुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१०९
तालिका : ५२	सन्तुलित विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१११
तालिका : ५३	मानव अधिकार र न्याय प्रणालीका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	११४
तालिका : ५४	शान्ति र सुव्यवस्थाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	११५
तालिका : ५५	भ्रष्टाचार निवारणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	११७
तालिका : ५६	तथ्याङ्क प्रणालीका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	११९
तालिका : ५७	योजना तर्जुमाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१२२
तालिका : ५८	आयोजना बैंकका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१२५
तालिका : ५९	योजनाको संस्थागत कार्यान्वयनको व्यवस्थाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१२७
तालिका : ६०	अनुगमन, मूल्याङ्कन र वार्षिक समिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू	१२८
तालिका ६१	कार्यक्रम खाका/घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र विकास योजना :	१३०
तालिका ६२	दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्यका संकेतहरू :	१५२
तालिका ६३	दीगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण :	१५२
तालिका : ६४	घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र विकासको नतीजा खाका	१५४
तालिका ६५	योजना तर्जुमाका लागि दर रेटको : विवरण	१७२

परिच्छेद एक: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय विकासको सैद्धान्तिक आधारको रूपमा समाजवाद उन्मुख आर्थिक विकासलाई केन्द्रमा राखिएको छ । विकासको प्रतिफललाई राज्यको लगानी र राष्ट्रिय उत्पादनको उपभोगका आधारमा विश्लेषण गर्न खोजिएको छ । त्यसैगरी प्रतिफलको वितरणलाई सामाजिक न्यायको सिद्धान्त एवं वातावरणमैत्री दिगो विकासका आधारमा मापन गर्ने अवधारणालाई अंगिकार गरिएको छ । संविधानमा विकास योजनाका अन्तरनिहित सार वस्तु स्वरूप दिगो एवं एकीकृत विकास, न्यायपूर्ण र समानतामा आधारित प्रतिफल वितरण, निजी, सामाजिक सुरक्षा र आर्थिक विकासका लागि सार्वजनिक, निजी र सहकारी साझेदारी विकास पहल गर्ने राष्ट्रिय दृष्टिकोण राखिएको छ । आर्थिक समृद्धिसँगै राज्यले सामाजिक सुरक्षा बहनको क्षेत्र व्यापक बनाउने र त्यसका आधारमा विपन्न, गरिब, असहाय, बृद्ध, बालबालिका, पछाडि पारिएको वर्ग, क्षेत्र र लिङ्ग, लोपोन्मुख जातजाति आदिमा राज्यले सामाजिक सुरक्षा सुविधामा बृद्धि गर्ने सोच राखेको छ । राज्यले उद्यमीहरूलाई लगानीको अवसर सिर्जना गर्ने, वित्तीय स्रोत जुटाइदिने र सबै प्रकारका सेवा, उत्पादन र व्यापार क्षेत्र परिचालन गरी सामाजिक रूपान्तरण गर्न खोजेको अवस्था छ ।

स्थानीय शासन सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ६ को दफा २४ अन्तर्गत गाउँ तथा नगरको आवधिक तथा गुरुयोजना निर्माण गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी आर्थिक विकास तथा गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने, उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने, जनताको जीवनस्तर, आम्दानी र रोजगार बढ्ने, स्थानीय बासिन्दाहरूको सहभागिता जुट्ने, स्वयं सेवा परिचालन गर्न सकिने तथा लागत कम लाग्ने, स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम प्रयोग हुने र दिगो विकास, वातावरणीय संरक्षण गर्न सघाउ पुऱ्याउने गरी एकीकृत विकासको योजना तयार गर्न निर्देशन गरेको छ । आवधिक योजना निर्माण गर्दा सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिन अनुरोध गरेको छ । गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा योजनाको सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा स्रोत साधनको पूर्वानुमान, आयोजनाको प्रमाणिकरण, योजना कार्यान्वयन तालिका र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना समेत तयार गर्न, संयुक्त लगानी वा सार्वजनिक निजी साझेदारीमा योजना सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्ने गरी योजना निर्माण गर्न प्रेरित गरेको छ । योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा स्थानीय बुद्धिजीवी, विषय विज्ञ, अनुभवी, पेशाविद्, सीमान्तकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय, महिला, बालबालिका, दलित युवा, अल्पसङ्ख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायतका अन्य सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागितामा र गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले सङ्घीय र प्रदेशस्तरको आयोजना कार्यान्वयनमा समन्वय, सहजीकरण र सहयोग गर्न आग्रह गरेको छ ।

सुशासनको मुख्य सारतत्वहरू भित्र जनउत्तरदायित्व, पारदर्शिता, जवाफदेहिता, विधिको शासन, समावेशीकरण, सहज र शीघ्र सार्वजनिक सेवा प्रवाह पर्दछन् । हरेक स्थानीय सरकारले सुशासनका यी विषयहरूलाई आफ्ना काम-कृयाकलापहरू र सेवाप्रवाहमा अवलम्बन गर्ने र त्यसको उपयुक्त अनुगमनको व्यवस्था गरिनु पर्दछ । बागमती प्रदेशले पहिलो आवधिक योजना निर्माण गरी स्थानीय तहहरूले गर्ने विभिन्न स्थानीय कार्यसुचिहरू तयार गरी हरेक स्थानीय सरकारले सुशासनका तत्वहरूलाई काम कारवाही, योजना र सेवाप्रवाहमा अवलम्बन गर्न त्यसको उपयुक्त अनुगमनको सूचांक तयार पारी लागु गर्ने गरी खाका तयार गरेको छ । संविधानमा उल्लेखित मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, अधिकार क्षेत्रहरूको वाँडफाँड र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, अन्तर सरकारी वित्तिय व्यवस्थापन ऐन, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तिय आयोग ऐन र स्थानीय तहको योजना तर्जुमा कार्यविधि एवं दिग्दर्शन २०७५ लाई यस आवधिक योजना निर्माणमा समेटिएको छ । पन्ध्रौँ पञ्चवर्षिय योजना र बागमती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनामा प्रस्तुत भएका मार्ग चित्र तथा सुचकहरूलाई यस आवधिक योजनाले पछ्याउनु घ्याडलेख

गाउँपालिकाको दायित्व हुन आउँछ । देशले प्रतिवद्धता जाहेर गरेको दिगो विकासका लक्ष्यहरू र राजनीतिक दलहरूका घोषणा पत्र तथा प्रतिवद्धताहरूलाई यस आवधिक योजनामा ग्रहण गरिएको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ ले सङ्घीयताको गुह्य अवधारणाका रूपमा रहेको सन्निकटताको सिद्धान्त अनुरूप स्थानीय तहलाई एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरी राज्य सेवामा विविधिकरण गरिदिएको छ । संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका ऐन, नीति, कार्यविधि र योजनाहरूले स्थानीय, प्रदेश, र संघ सरकारहरूको समन्वय, सहकार्य र साझा अधिकारको कार्यान्वयन विधिहरूको बारेमा स्पष्टता गर्दै स्थानीय शासन पद्धतीलाई सुदृढ गरी स्थानीय तहमा विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गर्न अधिकार तथा कर्तव्यहरूको प्रस्ताव गरेको छ । तीनवटा तहहरूको बिच हुने सहकारीता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्ने र स्थानीय तहबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयता, पारदर्शिता, उत्तरदायित्व र जनसहभागिता सुनिश्चित गर्नु रहेको छ । सङ्घीय शासनको अभ्यासले राज्यका सेवाहरूलाई नजिक भएर तुरुन्त प्रदान गर्ने क्षमता, चुस्त र दुरुस्त नागरिकलाई प्रदान गर्दै सरकारको सन्निकटता र आफ्नोपनको महसुस गर्ने वातावरण दिन सक्नु पर्दछ ।

१.२ गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति

घ्याङलेख गाउँपालिका भौगोलिक रूपमा २७ डिग्री १८ मिनटदेखि २७ डिग्री २९ मिनट उत्तरी अक्षांश र पुर्वि देशान्तर ८५ डिग्री ४९ मिनटदेखि ८५ डिग्री ५२ मिनटमा विश्वमानचित्रमा सरदर २०.५ कि.मि लम्वाई र ६.५ कि. मि. चौडाईमा कुल १६६.७७ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । गाउँपालिकाको पूर्वमा सिन्धुली जिल्लाको कमलामाई नगरपालिका, पश्चिममा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाको महाभारत र सिन्धुली जिल्लाको मरिण गाउँपालिका, उत्तरमा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाको रोशी र सिन्धुली जिल्लाको घ्याङलेख गाउँपालिका र दक्षिणमा सिन्धुली जिल्लाको कमलामाई नगरपालिका र मरिण गाउँपालिका सिमानाका रूपमा रहेका छन् । समुन्द्री सतहबाट तल्लो सतह ५२५ मिटर देखि माथिल्लो सतह फापरचुलीको २२७५ मिटर सम्म उचाइमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा उष्ण मनसुनी, न्यानो समशितोष्ण, ठण्डा समशीतोष्ण प्रकारको हावापानी पाइन्छ । घ्याङलेख गाउँपालिकाको शिरमा रहेको फापरचुली (शिवजीको वासस्थान) मानिने यस धार्मिक एवं पर्यटकीय स्थान स्थानीय पर्यटन स्थलका रूपमा चर्चित छ । सात दोबाटो, हायुटार, चौकी डाँडा, सिम्पाल जस्ता विभिन्न स्थानहरूले यस गाउँपालिकाको ऐतिहासिक महत्वलाई दर्शाएका छन् । अन्य पर्यटकीय स्थलहरू सिम्ले गाउँ सोला भञ्ज्याङ, सात दोबाटो, चौकी डाँडा, तामाजोर नदीका मुहानहरू रहेका छन् । सहिद भुमी भनेर चिनिने सिम्ले गाउँले क्रान्तीका पदचापहरूलाई देखाउँछ भने लाखान, गुम्बा, सोला भञ्ज्याङ जस्ता स्थानहरूले शान्तिको प्रतिकको रूपमा चिनारी पाएका छन् ।

महाभारतको काखमा रहेको यस घ्याङलेख गाउँपालिकामा प्राय भिरालो जमिन छ । यहाँ खोला किनारामा बलौटे पत्थरीलो र अन्य भागमा रातो फुस्रो माटो पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको औसत तापक्रम ३० डिग्री र औषत वर्षा १८४९ मिलिमिटर हुन्छ । प्राकृतिक रूपले मनोरम रहेको यसका भुगोलमा साल, सिरिस, खयर, बर्रो, कर्मा, जामुन, बेल, कुसुम, सिमल, लामपाते कटुस, चिलाउने, उत्तिस, लाकुरी आदी जस्ता रुखहरू र लंगुर, दुम्सी, रातो मृग, चितुवा, वादर, मलसाप्रो, बाघ, आदि प्रकारका जनावर आदिको बासस्थानको रूपमा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा मरिण खोला, तामाजोर खोला, चाउखोला, रातु खोला, सिम्ले खोला, ठाडो खोला, चालिसे खोला आदि खोला र लिपे खोला आदिले खेतवारीहरूमा सिंचाई गर्न सहयोग गरिरहेका छन् ।

साविक अमले, बस्तिपुर, तामाजोर, नेत्रकाली र शान्तेश्वरी गा.वि.स.हरूलाई समायोजन गरी ५ वटा वडामा विभाजन गरी २०७३ साल फाल्गुण २७ गते घ्याङलेख गाउँपालिका गठन भएको हो । तत्कालिन नेत्रकाली गा.वि.स.मा रहेको घ्याङलेख डाँडोबाट नै यस गाउँपालिकाको नाम 'घ्याङलेख' रहन गएको हो । तामाङ भाषामा 'घ्याङ' भन्नाले देवी देवता बस्ने ठाउ र 'लेख' भन्नाले अग्लो ठाउँ जनाउने हुँदा सो अग्लो डाँडामा तामाङहरूको इष्टदेवता रहने भएको हुनाले त्यस ठाउँको नाम घ्याङलेख रहन गएको देखिन्छ । त्यस घ्याङलेख डाँडामा परापूर्व समय देखि नै माघे सक्रान्तीका दिन ठूलो मेला लाग्ने गरेको र यस क्षेत्र वरिपरिका मानिसहरू सो मेला भर्न ठूलो

संख्यामा आउने गरेको तथ्यबाट पनि सो ठाउँको ऐतिहासिक महत्व रहेको छ । वर्तमान समयमा सो ठाउँमा मेला लाग्ने प्रचलन हराए तापनि ठाउँको ऐतिहासिक महत्वलाई पुनर्ताजगी गराउन यस गाउँपालिकाको नाम घ्याडलेख राखिएको हो ।

पाँच वडामा विभाजित यस घ्याडलेख गाउँपालिकामा जम्मा २७११ घरधुरी छन् । जसमध्ये वडा नं. ४ मा सबै भन्दा बढी घरधुरी ७२१ र सबै भन्दा कम घरधुरी ३७३ वडा नं. १ मा अवस्थित छन् । तलको तालिकामा वडागत रूपमा घरधुरी र जनसङ्ख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १: जनसङ्ख्याको विवरण

वडा	१	२	३	४	५	जम्मा
घरधुरी	३७३	६०५	४९४	७२१	५१८	२७११
जनसङ्ख्या	२०६४	३८०८	३०१२	४७५६	३६६३	१७३०३
महिला	१००६	१८८७	१४४८	२२९९	१७७५	८४१५
पुरुष	१०५८	१९२१	१५६४	२४५७	१८८८	८८८८

घ्याडलेख गाउँपालिकामा जम्मा १७३०३ जनसङ्ख्याको बसोबास रहेको छ । सबै भन्दा बढी जनसङ्ख्या वडा नं. ४ मा ४७५६ र सबै भन्दा कम जनसङ्ख्या वडा नं. १ मा २०६४ छन् । नेपालको कुल जनसङ्ख्याको ०.०६५ प्रतिशत जनसङ्ख्या यस गाउँपालिकामा छन् । कुल जनसङ्ख्याको ५१.४ प्रतिशत पुरुष र ४८.६ प्रतिशत महिला छन् भने वडा अनुसार हेर्दा पनि सबै वडामा पुरुषकै बाहुल्यता बढी भएको देखियो । यस गाउँपालिकामा तामाङ भाषा मुख्य भाषाको रूपमा रहेको सर्भेक्षणबाट देखिन आउँछ । कुल जनसङ्ख्याको ७४.१ प्रतिशत बासिन्दाले बढी मात्रामा तामाङ भाषा प्रयोग गर्ने गरेको र दोस्रोमा खस पर्वत एवं नेपाली भाषा १८ प्रतिशतले मात्र प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ भने मगर भाषालाई मातृभाषा मात्रै जनसङ्ख्या तेस्रो स्थानमा रहेको छ । कुल जनसङ्ख्या मध्ये जातिय आधारमा पहाडी जनजातिको जनसङ्ख्या सर्वाधिक धेरै १६,१५९ दोस्रो स्थानमा पहाडीया दलित ६४५ र तेस्रो स्थानमा ब्राम्हण क्षेत्रीको जनसङ्ख्या ४८४ रहेको छ । घ्याडलेख गाउँपालिकामा मुख्य पेशाको रूपमा कृषि तथा पशुपालन रहेको छ । ४२८७ जनसङ्ख्या जिविकोपार्जनको लागि कृषि पेशामा आवद्ध छन् । ३२९० जनाले आफ्नो प्रमुख पेशाका रूपमा विद्यार्थी बताएका छन् र २५९८ ले आफुलाई गृहिणी बताउछन् । ९४५ जनसङ्ख्याले नोकरी पेशाबाट आफ्नो जिविकोपार्जन गर्दै आइरहेका छन् । दैनिक ज्याला मजदुरी गर्ने जनसङ्ख्या ८८२ रहेको छ भने हाल सम्म पनि ६३० जनसङ्ख्या बेरोजगार छन् । ५८८ जनसङ्ख्या वैदेशिक रोजगारीमा आवद्ध छन् । आर्थिक संवृद्धिका हिसावबाट जनसङ्ख्याको करिब २५ प्रतिशत र घरधुरीको हिसावबाट गणना गर्दा ७६ प्रतिशतको जीविकोपार्जनको आधार नै कृषि रहेको बताइन्छ । निर्वाहमुखि कृषि व्यवसायमा आधारित जनसङ्ख्याले आफ्ना खेत वारीको उत्पादनबाट खान नपुग्ने अवस्था रहेको छ ।

तालिका २: खाद्यान्न उत्पादन र खाद्य सुरक्षाको विवरण

क्र.स	आफ्ना खेतवारीको उत्पादनबाट खाद्य आपुर्तिको अवस्था	वडा					जम्मा
		१	२	३	४	५	
१	तिन महिना सम्म खान पुग्ने परिवार	४५	३२	५१	२२७	२४	३७९
२	छ महिनासम्म खान पुग्ने परिवार	१७१	२०७	२२१	३०५	७४	९७८
३	नौ महिनासम्म खान पुग्ने परिवार	७४	१५४	१६३	१०९	२०१	७०१
४	नौ महिनाभन्दा बढि समय खानपुग्ने परिवार	८३	२१२	५९	८०	२१९	६५३
	जम्मा	३७३	६८५	४९४	७२१	५१९	२७११

कुल घरपरिवारको पैतिस प्रतिशत भन्दा बढि हिस्साले आफ्नो खेतवारीबाट हुने उत्पादनबाट छ महिना सम्म पनि खान सकेका छैनन् । त्यो सङ्ख्यामा अरु तिन महिना थप गरि नौ महिनाको गणना गर्ने हो भने करिव दुई चौथाई हिस्सा ओगट्न पुग्दछ । खाद्य सुरक्षाको सवाल नै समग्र विकासको प्रमुख सवालका रूपमा स्थापित भएको छ । गाउँपालिकाको प्राकृतिक स्रोत साधनको रूपमा रहेको कुल जमिनको करिव ३० प्रतिशत क्षेत्रफल मात्र खेति योग्य रहेको छ भने खेतियोग्य जमिनको ५ प्रतिशत हिस्सामा मात्र सामान्य सिंचाईको व्यवस्था रहेको छ । अधिकांश भिराला र कमला पहाड रहेकाले पहिरो जाने र पानी नरोकिने अवस्था छ । मरिण जलाधारको मुहानका रूपमा रहेको यस गाउँपालिकामा सिंचाईका लागि प्रयास जलस्रोतको अवसर भने रहेको छ ।

घ्याडलेख गाउँपालिकामा विविध किसिमका शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू अभिलेखनबाट प्राप्त सूचनाका आधारमा १०८ जना रहेको देखिएको छन । यसै वर्गिकरणका आधारमा बोलन तथा सुन्न नसक्ने २२ जना, मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका १३ जना, दृष्टिविहिन ११ जना, बोलाईसम्बन्धी अपाङ्गता भएका १२ जना, श्रवण र दृष्टीविहिन ५ जना र बौद्धिक अपाङ्गता भएका ४ जना गरी कुल जम्मा १७५ जना अपाङ्ग नागरिकमा गनिन्छन् । जसमध्ये ६३ जनाले अपाङ्गता परिचयपत्र हालसम्म लिएका छैनन् भने परिचय पत्र लिएका मध्ये रातो रंगको (क वर्ग) को परिचय पत्र ३७ जनाले, निलो रंग (ख वर्ग) को परिचय पत्र ३० जनाले र पहुँलो रंग (ग वर्ग) को परिचय पत्र २१ जनाले लिएका छन् ।

१.३ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्यहरू

नागरिकका मौलिक हक, संवैधानिक व्यवस्था अनुरूप प्रत्यायोजित एकल तथा साझा अधिकारहरू, दिगो विकासका लक्ष्यहरूको स्थानीयकरण, दिगो राष्ट्रिय विकास लक्ष्यहरू र बाग्मती प्रदेशबाट प्रस्तावित विकासका प्रमुख चालकहरूलाई स्थानीय तहमा व्यवस्थित र योजनाबद्ध कार्यान्वयन गर्नु मुख्य उद्देश्य रहेको छ । घ्याडलेख गाउँपालिकाले लिएको दिर्घकालिन सोच “संवृद्ध घ्याडलेखको आधार: कृषि, स्वास्थ्य, शिक्षा र पुर्वाधार” लाई संस्थागत कार्यान्वयन गर्नु विशिष्ट उद्देश्यहरू रहेको छ ।

१.४ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरू

विभिन्न आर्थिक वर्षहरूमा घ्याडलेख गाउँपरिषद्द्वारा पारित वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेटले गाउँपालिका विकासका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई प्राथमिकता र रणनीतिक तवरबाट सञ्चालन गर्न कार्यपालिकालाई निर्देशित गरेको पृष्ठभुमिबाट योजना निर्माणको प्रक्रिया सुरु भएको छ । प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र प्रदेश सुशासन केन्द्रबाट प्राप्त सुझाव र सिफारिशलाई समेत ग्रहण गर्दै योजना निर्माण विधिलाई अवलम्बन गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नियमावलि, कार्यविधि, स्थानीय आर्थिक कार्यप्रणाली, संघ प्रदेश र स्थानीय तहबीच अन्तरसम्बन्ध तथा संविधानको अनुसूची ८ र ९ ले गरेको व्यवस्थालाई ध्यान दिदै आवधिक योजना तर्जुमाको लागि आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन गर्ने क्रममा सरकारी निकाय, कार्यालयबाट प्रकाशित तथा अप्रकाशित तथ्य, अभिलेख, तथ्याङ्क र अन्य सन्दर्भ सामग्रीहरूको उपयोग गरिएको छ । यो आवधिक योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा निम्न विधिहरू अवलम्बन गरिएको छ ।

क. सन्दर्भ ग्रन्थ तथा अभिलेखहरूको अध्ययन

आवधिक योजना निर्माण कार्यको प्रारम्भमा स्थानीय सरकार सञ्चालनसँग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, कानून, गत आ.व.को नीति, कार्यक्रम तथा योजना, प्रगति प्रतिवेदन आदिको अध्ययन गरियो । विभिन्न देशका नगरपालिकामा कार्यान्वयन भइरहेका आवधिक योजना, पन्ध्रौँ पञ्चवर्षिय योजना, दिगो विकास लक्ष्य, प्रदेश सरकारको आवधिक योजना पनि विस्तृत रूपमा अध्ययन गरिएको थियो । त्यसैगरी गाउँपालिकाद्वारा तयार पारिएको आधारभूत तथ्याङ्क तथा घरघुरी सर्भेक्षणको प्रतिवेदनले यस गाउँपालिकाको अवस्था र तथ्यहरू बुझ्न सहयोग पुऱ्यायो ।

ख. गाउँपालिका स्तरीय गोष्ठी

सबै निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, राजनीतिक पार्टीका प्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरू, कार्यपालिका सदस्य, कार्यपालिकाका विषयगत समितिहरूका सदस्यहरूका सहभागितामा गाउँपालिकाको कार्यालयमा कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरी पालिकाको सामाजिक तथा प्राकृतिक श्रोतहरूको तथ्याङ्क संकलन विधि तथा तौरतरिकाहरू र योजनाले समेटनु पर्ने मुख्य विषयहरू उपर छलफल गरी खाका तयार गरियो ।

ग. वडा प्रतिनिधिहरूसँग छलफल

निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको सहभागितामा सबै वडाका प्रतिनिधिहरूसँग छुट्टा छुट्टै बैठक गरी चेकलिस्टका आधारमा वडावासीहरूले भोगिरहेको समस्या, विकासको हालको अवस्था एवं भविष्यका चाहना र संभावनाहरूको बारेमा छलफल गरी सूचनाहरू संकलन गरियो । यसैगरी गाउँपालिकाको सामाजिक तथा प्राकृतिक अवस्थाको वस्तुस्थिती पहिचान गर्न सक्ने केहि प्रतिनिधिहरूको सहभागितामा लक्षित समूह छलफल गरेर पालिकावासीहरूका भावना र चाहनाहरू समेटिने गरी प्रतिनिधिमुलक रूपमा सूचना संकलन गरियो ।

घ. योजना तथा आधारपत्रहरूको पुनरावलोकन

आवधिक योजना निर्माण गर्ने क्रममा सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, दिगो विकास लक्ष्यहरू तथा स्थानीय निकायका विगतका विकास योजनाहरूको अध्ययन गरियो । साथै, केहि छोटो समयमा आर्थिक समृद्धि हासिल गरेका केही अन्तर्राष्ट्रिय (युगण्डा, भुटान, दक्षिण अफ्रिका) अनुभवहरूको अध्ययन गरी नेपालको सन्दर्भमा उपयुक्त हुने सन्देशहरूलाई समायोजन गरिएको छ । पन्ध्रौ योजना, नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम, प्रदेश सरकारको आवधिक योजना, राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डलाई कायम गर्न सन्दर्भ सामाग्रीको अध्ययन र प्रयोग शुरु देखि अन्तिम चरणसम्म गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले निर्देश गरेका कार्यक्षेत्र र कार्यदिशाको अधिनमा रहेर सोको मापदण्ड कायम गर्दै, राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार पारेका आधारपत्र, योजना तर्जुमा निर्देशिका, योजना तथा कार्यक्रम अनुगमन निर्देशिका र मापदण्डहरूको पुनरावलोकन गरिएको छ ।

ङ. तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको विश्लेषण

यस आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको शुरुदेखि नै गुणस्तर कायम गर्नको लागि विज्ञ टोली तथा टोली प्रमुखद्वारा निरन्तर रूपमा अनुगमन गर्ने काम भएको छ । सूचना संकलनको लागि तयार पारीएका फारम, यसको लागि प्रयोग भएका सन्दर्भ सामाग्री, कार्यालयवाट संकलित तथ्य र तथ्याङ्कहरूको प्रमाणिकरण, शुद्धिकरण र विश्लेषणका कार्य आवश्यकता अनुसार गरिएको छ । प्रदेश सरकार नीति तथा योजना आयोगवाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरूलाई जस्ताका तस्तै अनुकूलता र अवस्था हेरि राखिएको छ ।

१.५ योजना तर्जुमाका आधारहरू

आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा निम्न वमोजिमको कानुनी तथा नीतिगत आधार लिइएको छ ।

- ✓ नेपालको संविधानमा उल्लेखित मौलिक हक, अधिकारका बाँडफाँड अनुसूची, निर्देशक सिद्धान्त
- ✓ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नियमवली र कार्यविधि
- ✓ पन्ध्रौ पञ्चवर्षिय योजना र राष्ट्रिय लक्ष्यहरू
- ✓ दिगो विकास लक्ष्य र नेपाल सरकारले स्वीकार गरेका सूचकहरू
- ✓ बाग्मती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना र विकासका प्रमुख चालकहरू
- ✓ नेपाल सरकारवाट जारी क्षेत्रगत रणनीति, कार्यविधि र नीतिहरू
- ✓ विपद् व्यवस्थापन राष्ट्रिय कार्ययोजना र कार्यविधि
- ✓ संघिय र प्रदेश सरकारवाट जारी नीति तथा कार्यक्रम

- ✓ गाउँपालिकाबाट जारी वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम
- ✓ स्थानीय तहमा सहभागी राजनीतिक दलका घोषणा पत्र र प्रतिवद्धताहरू
- ✓ सं.रा.संघका विषयगत समिति/महासन्धीहरू उपर सदस्य राष्ट्रको हैसियतमा प्राप्त सिफारिसहरू
- ✓ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन र अनुगमन एवं मुल्यांकन दिग्दर्शन
- ✓ स्थानीय नागरिक समाज, अगुवा तथा जनसहभागिताबाट प्राप्त राय, परामर्श र सुझावहरू
- ✓ विज्ञहरूबाट प्रकाशित कृति, अनुभव र ज्ञानहरू

१.६ सीमाहरू

यस आवधिक योजनामा प्रयोग गरिने तथ्याङ्कहरू सरकारी निकायबाट प्रकाशित तथा अप्रकाशित स्रोतबाट लिइएको छ भने आधार वर्षका तथ्याङ्कका रूपमा उपलब्ध तथ्याङ्कलाई ग्रहण गरि सांकेतिक प्रतिनिधित्वका रूपमा प्रक्षेपण गर्ने कोशिस गरिएको छ । विशेष गरी प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध पालिकाहरूको विवरणलाई तथ्याङ्कको स्रोतमा प्रयोग गरिएको छ भने संघिय सरकारका विषयगत मन्त्रालयबाट प्रकाशित सूचना प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरूलाई विषयगत सूचनाका रूपमा पेश गरिएको छ । पालिकाले तयार गरेको पाश्र्वचित्र विवरणहरू र कतिपय अप्राप्त सूचनाहरूलाई समुदायका मुख्य सूचनादाताहरूसँगका छलफलका आधारमा आधारमा राखिएको छ । कतिपय तथ्याङ्कहरूलाई गुणस्तरिय वनाउन समुहगत छलफल विधिबाट परीक्षण गरिएको छ भने गाउँपालिका कार्यालयका अभिलेखहरूलाई तथ्याङ्कका रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

वढ्दो कोभिड १९ को संक्रमणका कारण समुदायस्तरको छलफलहरूलाई प्रतिनिधिमुलक रूपमा छलफल गरी समुदायको धारणा र प्राथमिकता तय गरिएको छ । संभाव्यता अध्ययनका क्रममा प्रतिनिधिमुलक छलफललाई संक्षिप्त र सटिक रूपमा गरिएकोले निर्देशित सहभागितात्मक लेखाजोखा विधिलाई अख्तियार गरिएको छ ।

परिच्छेद दुई: समष्टिगत योजनाको अवधारणा

२.१ पृष्ठभूमि

नेपाल सरकारले “समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली” को परिकल्पना गरी पन्ध्रौं पञ्चवर्षिय योजनाको निर्माण गरेको छ । उक्त योजनाले गरेको परिकल्पनालाई तीन चरणको लक्ष्यमा विभाजन गरेको छ । जसअनुसार प्रथम चरण वा पाँच वर्ष भित्रमा उच्च आर्थिक वृद्धिका लागि आर्थिक, सामाजिक र भौतिक पूर्वाधारका क्षेत्रमा योजना निर्माण गरी फराकिलो आधार तयार गर्ने रहेको छ । दोस्रो चरणमा आर्थिक प्रगति र विकासको उपलब्धिहरूलाई न्यायपूर्ण वितरण गर्ने र सुख तथा समृद्धिको अनुभूती नागरिकमा गराउने रहेको छ । तेस्रो चरणमा आर्थिकवृद्धि र विकासका सूचकहरूलाई दिगो, आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र र सार्वभौम रूपमा धानिन सक्ने बनाउने लक्ष्य रहेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्य नं. १ र २ अन्तर्गतका ६ वटा क्षेत्रहरूका २० वटा सूचकहरूलाई आर्थिक विकास क्षेत्रको सूचकका रूपमा ग्रहण गरिएको छ । आर्थिक क्षेत्रका ६ वटा नतिजा लक्ष्य क्षेत्रहरू क्रमशः गरिवी, मानव विकास, आर्थिक वृद्धि, व्यापार सञ्चिती, रोजगार, पर्यटन र कृषि तथा पशुपन्छीपालन रहेका छन् । घ्याडलेख गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना निर्माणमा पूर्वाधार, कृषि, खाद्य सुरक्षा र स्वास्थ्यलाई प्रमुख सूचकका रूपमा गाउँपालिकाको आवश्यकताका आधारमा चयन गरिएको छ ।

२.२ योजना खाका

२.२.१ दिर्घकालिन सोच

समृद्ध घ्याडलेखको आधार: कृषि, स्वास्थ्य, शिक्षा र पूर्वाधार ।

२.२.२ लक्ष्य

सामुदायिक पुँजीको निर्माण गर्दै खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्ने ।

लक्ष्यमा परिभाषित सुचकहरू: सामुदायिक पुँजीलाई निम्न सात स्तम्भमा राखिएको छ । (क) मानवीय पुँजी — शिक्षा, स्वास्थ्य, सिप र आत्म सम्मान (ख) सामाजिक पुँजी — नेतृत्व, सामुदायिक सहयोग, समुह र सहकार्य (ग) साँस्कृतिक पुँजी — भाषा, संस्कृति, परम्परा र रहन सहन (घ) प्राकृतिक पुँजी — वन, जैविक विविधता, जमिन र पानी (ङ) वित्तीय पुँजी — आय, लगानी, सम्पत्ति (च) पूर्वाधार पुँजी — वाटो, सार्वजनिक भवन, खानेपानी एवं ढल, विजुली र सार्वजनिक संचार (छ) राजनीतिक पुँजी — सहभागीता, समावेशीकरण र गुनासाका सम्बोधन । संविधानमा उल्लेखित खाद्य सुरक्षाको मौलिक हकलाई प्रत्याभुति गर्न प्राथमिकतामा राखिएको छ । खाद्य सुरक्षाका सवाललाई बहुपक्षिय आधारमा ग्रहण गरिएको छ ।

२.२.३ क्षेत्रगत उद्देश्यहरू

१. आर्थिक विकासका क्षेत्रहरूमा लगानी गरी आत्मनिर्भर पालिकाको आधार तयार गर्नु ।
२. सामाजिक क्षेत्रको विकासद्वारा नागरिकको आधारभूत सेवामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।
३. प्राथमिकताका आधारमा दिगो एवम् आधुनिक भौतिक संरचनाको विकास गरी समृद्ध पालिका निर्माण गर्नु ।
४. भू-उपयोग तथा वातावरण संरक्षण नीतिको कार्यान्वयन गरी विपद् तथा जलवायु परिवर्तनका असरहरू न्यूनीकरण गर्नु ।
५. संस्थागत विकास र सुशासनका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवालाई जनउत्तरदायी बनाउनु ।
६. सामाजिक न्यायका आधारमा समतामुलक समाजको निर्माण गर्नु ।

२.२.४ रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३: घ्याडलेख गाउँपालिकाका आगामी पाँच बर्षका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
१. आर्थिक विकासका क्षेत्रहरूमा लगानी गरी आत्मनिर्भर पालिकाको आधार तयार गर्नु ।	
१.१: कृषि, वागवानी र पशुपक्षी पालन पेशालाई व्यवसायिक एवं मर्यादित बनाई रोजगारका अवसरहरू सिर्जना गर्ने ।	१. व्यवसायिक उत्पादन समुहको परिचालन गरिनेछ । २. व्यवसायिक सिप विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. पकेट क्षेत्रको विस्तार र उत्पादन सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. मागका आधारमा उच्च मुल्यका वाली प्रवर्द्धन गरिनेछ । ५. उत्पादित वस्तुको गुणस्तर कायम गरिनेछ ।
१.२: पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने ।	१. नयाँ गन्तव्य क्षेत्रका संभाव्यता अध्ययन र विकास गरिनेछ । २. भौतिक सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.३: लघु उद्यमशिलता र स्वरोजगार निर्माण गर्ने ।	१. मौलिक संस्कृति एवं प्रविधिको संरक्षण गरिनेछ । २. लघु उद्यमशिलताको विकास गरिनेछ । ३. गरिवीका आधारमा लक्षित वर्ग किटान गरिनेछ ।
१.४: सुरक्षित श्रम तथा रोजगारको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सुरक्षित श्रम तथा रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. सुरक्षित वैदेशिक रोजगारको व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. स्थानीय स्तरमा आधारित परियोजना प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
१.५: वित्तिय संस्था र सहकारीको परिचालन व्यवस्थित गर्ने ।	१. गरिवी र उत्पादनका आधारमा अनुदान दिने व्यवस्था मिलाइनेछ । २. एक टोल एक वचत समुह र सबै घरधुरी सहकारीमा आवद्ध हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. सहकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
२. सामाजिक क्षेत्रको विकासद्वारा नागरिकको आधारभूत सेवामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।	
२.१: सर्वसुलभ गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. आधारभूत रूपमा सामान्य चिकित्सा सेवाको शीघ्र र प्रभावकारी सेवा प्रदान गरिनेछ । २. निदानात्मक, उपचारात्मक, प्रवर्धनात्मक र प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. जीवनपथको अवधारणा अनुरूप बहुपक्षीय पोषण नीतिको कार्यान्वयन गरी समग्र विकास गरिनेछ । ४. परिवार व्यवस्थापन सेवालाई थप विस्तार गरिनेछ । ५. सीमान्त एवं गरिवीको अवस्थामा रहेका समुदायलाई दीर्घजीवन सहयोग प्रदान गरिनेछ ।
२.२: सबैका लागि गुणस्तरिय र अनिवार्य माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्था गर्ने ।	१. नतिजामा केन्द्रित शिक्षण विधि र जीवन उपयोगी शिक्षा लागू गरिनेछ । २. प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालन गरिनेछ । ३. सबैका लागि गुणस्तरिय शिक्षाका अवसर सुनिश्चित गरिनेछ ।
२.३: सबैका लागि स्वच्छताको अवसर र सफा पिउने पानी सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सबैलाई खानेपानी र सरसफाईको अवसर सुनिश्चित गरिनेछ । २. स्वच्छताको वातावरण र रोग संक्रमणको जोखिमबाट सुरक्षाको अनुभूति गराइनेछ ।

<p>२.४: विशेष र खास समुहका नागरिकहरू (जोखिम अवस्थाका बालबालिका, हिंसा प्रभावित महिला, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक र सिमान्त अवस्थाका नागरिक) को संरक्षण र सुरक्षामा प्राथमिकता प्रदान गर्ने ।</p>	<p>१. सबै क्षेत्रमा लैंगिक समानता सुनिश्चित गरिनेछ । २. महिलामाथी हुने सबै प्रकारका हिंसालाई निरुत्साहित गरिनेछ । ३. जातिय समावेशिकरणको सहज पहुँच स्थापित गरिनेछ । ४. विशेष समुह, वर्ग र समुदायको विशेष संरक्षण, सहभागीता र सुरक्षालाई विकास योजनामा प्राथमिकता दिइनेछ । ५. लैंगिक समानता, राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक जीवनमा सबै नागरिकद्वारा सार्वभौम समानता र सुरक्षाको अनुभूति गराइनेछ ।</p>
<p>३. प्राथमिकताका आधारमा दीगो एवम् आधुनिक भौतिक संरचनाको विकास गरी सम्मृद्ध पालिका निर्माण गर्नु।</p>	
<p>३.१: वस्तिस्तर सम्मका सडक सञ्जालहरूको विस्तार गरी बाह्रै महिना चल्ने दीगो सडक निर्माण गर्ने ।</p>	<p>१. सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारसँगको साझेदारीता गरिनेछ । २. गाउँपालिका भित्र निर्माण हुने सडकहरूलाई मापदण्डका (क.३० मिटर, ख.१६ मिटर, ग.१० मिटर, घ. ८ मिटर र ड. ६ मिटर चौडाईका सडकहरू) आधारमा निर्माण गरिनेछ । ३. सडकका स्तरोन्नती र सुरक्षित यातायात प्रबन्ध मिलाइनेछ । ४. सबै वस्तिहरू सम्म ट्रयाक खोलिनेछ ।</p>
<p>३.२: विद्युत र संचार संजालमा पहुच विस्तार गर्ने ।</p>	<p>१. सबै घरमा विद्युत उर्जा विस्तार गरिनेछ । २. सबै बस्तीहरूमा ईन्टरनेट सेवाको विस्तार गरिनेछ ।</p>
<p>३.३: सुरक्षित आवास र वस्ति विकास गर्ने ।</p>	<p>१. एकिकृत वस्ति विकासका लागि निजी क्षेत्र र सहकारीहरूसँग साझेदारीता गरिनेछ । २. आवास तथा वस्तिहरूको उत्थानशिलता विकास गरिनेछ ।</p>
<p>४. भू-उपयोग तथा वातावरण संरक्षण नीतिको कार्यान्वयन गरी विपद् तथा जलवायु परिर्तनका असरहरू न्यूनीकरण गर्नु ।</p>	
<p>४.१: भू-उपयोग नीति तथा वातावरण संरक्षण नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।</p>	<p>१. गैह्र काष्ठजन्य पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादनमा जोड दिइनेछ । २. जैविक विविधताको संरक्षण गरिनेछ । ३. सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिसँगको साझेदारीमा व्यवसायिक वन पैदावर विकास गरिने छ । ४. कृतिम सिमसार क्षेत्रको विस्तार गरिनेछ । ५. शुष्म जलाधार व्यवस्थापन गरिनेछ ।</p>
<p>४.२: जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी वैज्ञानिक भुउपयोग व्यवस्था लागू गर्ने ।</p>	<p>१. सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिसँगको साझेदारीता गरिनेछ । २. कृतिम बाँधको निर्माण गरी पोखरी निर्माण गरिनेछ । ३. उपयोगका आधारमा जमिनको चक्लावन्दिको व्यवस्था मिलाइनेछ । ४. बाँझो जमिनको उपयोग गरिनेछ । ५. वैज्ञानिक वनको व्यवस्थापन गरिनेछ । ६. भूमि वैकको व्यवस्थापन गरिनेछ ।</p>
<p>४.३: जलवायु अनुकूलन विधिद्वारा विपद् व्यवस्थापन गर्ने ।</p>	<p>१. जलवायु अनुकूलन कार्य योजना तर्जुमा गरिनेछ । २. परम्परागत रूपमा अभ्यास गरीदै आएको वर्षातको पानी सङ्कलन पोखरीहरूको सुधार र संरक्षण गरिनेछ ।</p>
<p>४.४: विपद् व्यवस्थापन र प्रतिकार्य क्षमताको विकास गर्ने ।</p>	<p>१. विपद् पूर्वतयारी योजना निर्माण गरिनेछ । २. विपद् व्यवस्थापन मैत्री पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ । ३. स्वास्थ्य विपद् व्यवस्थापन गरिनेछ ।</p>

	४. विपद्का समयमा गर्नु पर्ने उद्धार खोज कार्यका लागि विपद व्यवस्थापन समितिको संस्थागत क्षमता विकास गरिनेछ ।
५. संस्थागत विकास र सुशासनका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवालाई जनउत्तरदायी बनाउनु ।	
५.१: कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था अध्यावधिक गर्ने ।	१. आवश्यक ऐनहरूको निर्माण र संशोधन गरिनेछ । २. नियमावली र निर्देशिकाहरू निर्माण गरिनेछ । ३. नीतिहरूको निर्माण अध्यावधिक गरिनेछ । ४. कार्यकारिणी समिति अन्तर्गतका उप-समितिको कार्यसम्पादन निर्देशिका तयार गरिनेछ ।
५.२: सेवाप्रदायकहरूको संस्थागत संरचनामा सुधार गर्ने ।	१. गाउँपालिकाको सेवाहरू चुस्त र दुरुस्त बनाइनेछ । २. डिजिटल तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गरिनेछ । ३. कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
५.३: सुशासन, जवाफदेहिता र पारदर्शिताको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्भेक्षण ड्यास बोर्डमा प्रदर्शन गरिनेछ । २. साप्ताहिक कार्य सम्पादन र खर्चको अवस्थालाई ड्यास बोर्डमा प्रदर्शन गरिनेछ । ३. सार्वजनिक लेखा परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई तथा GESI परीक्षण नियमित रूपमा गरिनेछ ।
६. सामाजिक न्यायका आधारमा समतामुलक समाजको निर्माण गर्नु ।	
६.१: सामाजिक न्यायका आधारमा लैङ्गिक, धार्मिक, साँस्कृतिक रूपमा सारभूत समानता कायम गर्ने ।	१. जातिय छुवाछुत तथा भेदभाव विरुद्धका नीति, ऐन र सामाजिक जागरणका कार्यक्रम तय गरिनेछ । २. जनजाति र दलितको सशक्तिकरणका लागि अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ३. बाल संरक्षण समितिको सबलीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. स्कूलमा आधारित बालकलव परिचालन गरिनेछ । ५. जेरियाटिक केयर र अर्थोपेडिक सेवा सहित स्वास्थ्य उपचारको व्यवस्था गरिनेछ । ६. सङ्घीय सरकारबाट उपलब्ध सामाजिक सुरक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको अनुगमन गरी थप व्यवस्थाको आवश्यकता ठहर भएका नागरिकका लागि थप भत्ताको व्यवस्थापन गरिनेछ । ७. जातिय छुवाछुत तथा भेदभाव प्रति शून्य सहनशिलता कायम गरिनेछ । ८. बालबालिका तथा किशोरकिशोरीहरू माथि हुने उपेच्छा, हिंसा, दुर्व्यवहार र शोषण प्रति शून्य सहनशिलता निति अपनाइनेछ । ९. जेष्ठ नागरिकको हेरचाह, स्याहार सुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरिनेछ । १०. सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्थापन र विमा योजना सञ्चालन गरिनेछ ।

२.३ घ्याडलेख गाउँपालिकाका गौरवका आयोजनाहरू

१. पिपल भञ्ज्याङ्ग - हायूटार- सोला भञ्ज्याङ्ग - रामपुर पक्की सडक निर्माण

२. घ्याडलेख रिडरोड निर्माण (सिम्ले खोला - रामपुर — सिङ्पाल — जुगेपानी — कागलिङ — सातदोबाटो — फापरचुली — सिम्ले)
३. कृषि प्राविधिक शिक्षालय स्थापना
४. स्नातक तह सम्मको क्याम्पस सञ्चालन
५. फापरचुली पर्यटन क्षेत्र पूर्वाधार प्रवर्द्धन कार्यक्रम
६. रामपुर खोला (पाखुराफेदी) ड्याम निर्माण गरी लिफ्ट सिंचाइ आयोजना सञ्चालन (वार्ड नं. ४/५ करिव ५०० मि. उचाइ)
७. लिपे खोला - टुनी भङ्गाङ्ग लिफ्ट सिंचाइ आयोजना सञ्चालन (करिव २०० मि. उचाइ)
८. चिस्यान केन्द्र निर्माण (५०० मे.ट. क्षमता)
९. कोखाजोर हाइड्रोपावर आयोजना (१२ मे.वा.)
१०. पन्ध्र शैयाको सुविधा सम्पन्न अस्पताल निर्माण तथा सञ्चालन

२.४ समग्र अपेक्षित उपलब्धिहरू (प्रभावस्तरमा)

नेपालको संविधानले तोकेका मौलिक हक, निर्देशक सिद्धान्त, दिगो राष्ट्रिय लक्ष्य, वागमति प्रदेश सरकारले प्रस्तावित विकासका चालकहरू र दिगो विकास लक्ष्यहरूले निदृष्ट गरेका सुचकहरूलाई स्थानिय तहमा स्थानीयकरण गर्दै आवधिक योजना भित्र २० वटा सुचकका आधारमा नतिजाहरू तयार गरिएको छ । हालको राष्ट्रिय, प्रादेशिक अवस्था र समग्र अपेक्षित उपलब्धिहरू निम्न अनुसारको गाउँपालिकाको आवधिक लक्ष्यहरूलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४: समग्र अपेक्षित उपलब्धिहरू

क्र.स	सूचकहरू	ईकाई	राष्ट्रिय	प्रदेश	घ्याडलेख	लक्ष्य
१	समग्र आर्थिक वृद्धि दर	प्रतिशत	६.८	६.३		५
२	बहुआयामिक गरिबीको रेखामुनीका जनसंख्या	प्रतिशत	२८.९	१२.२		१०
३	प्रतिव्यक्ति वार्षिक आय	युएस डलर	१०४७	१७६७		२५००
४	निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनिको जनसंख्या	प्रतिशत	१८.७	१५.३		१०
५	मानव विकास सूचाङ्क		०.५७	०.५६	०.४७	०.६
६	अपेक्षित औषत आयु	वर्ष	७०.५	७०.५	६९.२	७३
७	कुल कृषि उत्पादकत्व	मे.ट.प्रति हे.	२.९	२.८		३.१
८	तरकारी उत्पादकत्व (ताजा)	मे.ट.प्रति हे.				१२
९	व्यवसायिक कृषि र पशुपालन फर्म	संख्या			१३	५००
१०	युवा श्रम सहभागिता	प्रतिशत	३८.५	४२.५	३५.४	४०
११	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	३६.५		३.०३	४५
१२	स्वास्थ्य संस्थामार्फत प्रसुति सेवा	प्रतिशत	६३.३		२३.८	६०
१३	चारपटक गर्भवती जाँच गर्ने महिला	प्रतिशत	५६.३		४०.६	६०
१४	५ वर्ष मुनिका बच्चाको एआरआई सहित निमोनियावाट प्रभावित	प्रतिशत	१९	१६	३१.७	१६
१५	सम्पूर्ण खोप प्राप्त गर्ने बालबालिका	प्रतिशत	८६		५७.९	७०
१६	साक्षरता दर ९१५ वर्षमाथिको उमेर समूह	प्रतिशत	५९.६	७४.८	५०.५	७०
१७	माध्यामिक तहमा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	७१	८८	५९.३	७०

१८	व्यवसायिक शिक्षामा कुल भर्ना दर	प्रतिशत	३.७	४.१	१.३	५
१९	उच्च शिक्षामा कुल भर्ना दर	प्रतिशत	९.५	१७.१	०.९७	५
२०	उच्च मध्यमस्तरको खानेपानीमा पहुँच	प्रतिशत	२०	३७	२७	४०
२१	हरेक घरमा चर्पि र पानीको धारा	प्रतिशत	८७.७	९१	८८	१००
२२	सडकवाट ३० मिनेट भन्दा बढि पैदल यात्रामा घर पुग्ने परिवार	प्रतिशत				६०

नोट: *सुचकहरुलाई बागमती प्रदेश सरकारले गरेका प्रक्षेपणका आधारमा अनुमानित हुन् ।

२.५ लगानी प्रक्षेपण

तालिका ५: लगानी स्रोतको हालसम्मको अवस्था

क्र.स.	विवरण	आ.व. २०७४/७५	आ.व. २०७५/७६	आ.व. २०७६/७७	आ.व. २०७७/७८	वृद्धिदर
१	संघिय सरकार	१००००००	१९२७७०७४७	२०७९१५९२७	२५००९९९९८	
	वित्तीय समानीकरण		६००००००००	७०३०००००	७१२०००००	
	सशर्त अनुदान		९०७६९०५०	१००२९२०००	१२८०८१५४०	
	राजस्व बाँडफाँड		४२००१६९७	३७३२३९२७	५०८१८४५८	
	विशेष अनुदान		०			
	समपुरक अनुदान		०	०	०	
२.	प्रदेश सरकार अनुदान		९०७२८३९७	३००९३२७५	६५११७१३६	
	वित्तीय समानीकरण		७६८४०००	९९२६०००	९९७२०००	
	सशर्त अनुदान		१६९३५०००	११५५१०००	१६२३८०००	
	राजस्व बाँडफाँड		९२१४३९७	८६१६२७५	९१४३१३६	
	विशेष अनुदान		५०००००००	०	०	
	समपुरक अनुदान		६८९५०००	०	२९७६४०००	
३.	वैदेशिक सहयोग		३०४८७५			
	वैदेशिक अनुदान		३०४८७५			
	वैदेशिक ऋण					
४.	आन्तरिक स्रोत			९५९५४२९०	९४७५२०७०	
	अ. ल्या. र नगद		४७६५९१००	९२३३०२९०	८७४९२१२०	
	आन्तरिक राजस्व		२८२९४१३	३६२४०००	५५५९९५०	
	जि.वि.स.	६७९३५८०४	०	०	१७०००००	
	आन्तरिक शुल्क, दस्तुर					

२.६ खर्चको स्रोत प्रक्षेपण

तालिका ६: आगामी पाँच बर्षको खर्चको प्रक्षेपण

क्र.स.	विवरण	आधार बर्षका आधारमा रु हजारमा प्रक्षेपण						
		२०७६/७७ आधार बर्ष	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
१	संघिय सरकारको अनुदान	२०७९१५.	२५०००९.	२८२५१०.२	३१९२३६.५	३६०७३७.२	४०७६३३.१	४४८३९६.४
	वित्तीय अनुदान	७०३००.	७१२००.	८०४५६.	९०९१५.३	१०२७३४.३	११६०८९.७	१२७६९८.७
	सशर्त अनुदान	१००२.९२	११०३.२१	१२४६.६	१४०८.७	१५९१.८	१७९८.८	१९७८.६

	राजस्व बाँडफाँड	३७३२३.	५०८१८.	५७४२४.३	६४८८९.५	७३३२५.१	८२८५७.४	९११४३.१
	विशेष अनुदान		०	०.	०.	०.	०.	०.
	समपुरक अनुदान		०	०.	०.	०.	०.	०.
२	प्रदेश सरकारको अनुदान	३००९३.	६५११७.	७३५८२.२	८३१४७.९	९३९५७.१	१०६१७१.६	११६७८८.७
	समानिकरण अनुदान	९९२६.	९९७२.	११२६८.४	१२७३३.२	१४३८८.६	१६२५९.१	१७८८५.
	सशर्त अनुदान	११५५५१.	१६२३८.	१८३४८.९	२०७३४.३	२३४२९.८	२६४७५.६	२९१२३.२
	राजस्व बाँडफाँडको रकम	८६१६.	९१४३.	१०३३१.६	११६७४.७	१३१९२.४	१४९०७.४	१६३९८.२
	विशेष अनुदान		०	०.	०.	०.	०.	०.
	समपुरक अनुदान		०	०.	०.	०.	०.	०.
३	बैदेशिक अनुदान		०	०.	०.	०.	०.	०.
४	बैदेशिक ऋण		०	०.	०.	०.	०.	०.
५	आन्तरिक स्रोत	९५९५४.	९४७५२.	१०७०६९.८	१२०९८८.८	१३६७१७.४	१५४४९०.६	१६९९३९.७
	अल्या र नगद सहित	९५८.४२	१०५४.२६					
	आन्तरिक राजस्व	३६२४.	५५५९.	६२८१.७	७०९८.३	८०२१.१	९०६३.८	९९७०.२
	कूल जम्मा रकम	३३३९६२.	४०९८७८.	४६३१६२.१	५२३३७३.२	५९१४११.७	६६८२९५.३	७३५१२४.८

२.७ सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँट

तालिका ७: सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँट रु लाखमा

क्र. सं.	विवरण	२०७६/७७ को वास्तिक	२०७७/७८ को संसेघन	२०७८/७९ को प्रक्षेपण	२०८१/८० को प्रक्षेपण	२०८०/८१ को प्रक्षेपण	२०८१/८२ को प्रक्षेपण	प्रतिशत दर
१	बजेटको वर्गीकरण							
1.1	चालु खर्च	१९०३५.	२२९५३	२६४००२	२९८३२२	३३७१०४	३८०९२८	
1.2	पुँजीगत खर्च	१४३६०.	१८०३४	१९९१५९	२२५०५०	२५४३०४	२८७३६६	
	जम्मा बजेट	३३३९५.	४०९८७	४६३१६१	५२३३७२	५९१४०८	६६८२९४	१३ प्रतिशत
2	खर्चको क्षेत्रगत बाँडफाँड							
2.1	आर्थिक विकास	१६६९८.	२०४९३.०	२३१५८.०	२६१६८.०	५९१४१.०	६६८२९.०	७३५१२.०
2.2	सामाजिक विकास	१५०२८२.	१८४४४५.०	२०८४२२.०	२३५५१७.०	२६६१३५.०	३००७३२.०	३३०८०५.०
2.3	पूर्वाधार विकास	११६८८६.	१०२४६९.०	११५७९०.०	१३०८४३.०	१४७८५२.०	१६७०७३.०	१८३७८१.०
2.4	वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	३३३९६.	४०९८.०	४६३१.०	५२३३.०	५९१४.०	६६८२.०	७३५१.०
2.5	संस्थागत विकास तथा सुशासन	५००९४.	५७३८२.०	६४८४२.०	७३२७२.०	८२७९७.०	९३५६१.०	१०२९१७.०

परिच्छेद तीन: घ्याडलेख गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक नीति

३.१ सार्वजनिक खर्च

पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आर्थिक अधिकार क्षेत्रभित्र केहि सीमित क्षेत्र अन्तर्गत कर लगाउन, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट राजस्व बाँडफाँट, अनुदान र ऋण प्राप्त गर्न, निजी क्षेत्रबाट तोकिएको सीमासम्म आन्तरिक ऋण परिचालन गरी सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारका विषयमा एकल कर प्रशासनको माध्यमबाट राजस्व परिचालन गर्ने व्यवस्था रहेको छ । नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहलाई समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान गरी चार प्रकारका अनुदान प्राप्त हुने गरेको छ ।

स्थानीय तह गठन भए पश्चात स्थानीय विकास अवधारणा अनुरूपका प्राथमिक कामहरू शुरुवात भएका छन् । आर्थिक वर्ष २०७३ / ७४ मा स्थानीय रूपमा वित्तीय कारोबार सीमित रहेको थियो भने आ.व. २०७४ / ७५, आ.व. २०७५ / ७६ तथा आ.व. २०७६ / ७७ को लागि पूरा अवधिको बजेट तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिएको छ । यसै गरी आर्थिक वर्ष २०७७ / ७८ को बजेट कार्यान्वयन गरिएको छ भने आर्थिक वर्ष २०७८ / ७९ को बजेट कार्यान्वयन चरणमा रहेको छ । सेवा प्रवाहकोलागि आवश्यक पर्ने नीति, कार्यविधि एवं कार्यप्रक्रिया सरलीकरणका कार्यहरू भएका छन् । साथै, कार्यपालिकाको कार्य जिम्मेवारी बमोजिम सेवा प्रवाह गर्न आवश्यक पर्ने सँगठन संरचना स्थापना भई सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा लिएको छ । यसै आ.व.मा घ्याडलेख गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरी बजेट र योजनालाई जोड्ने प्रयास गरिएको छ ।

प्रमुख समस्या

योजना तर्जुमाकालागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कको पर्याप्तता नहुँदा आधार वर्षको अवस्था, समग्र पालिका स्तरीय आर्थिक अवस्थाका परिसूचकहरू जस्तै कुल गार्हस्थ उत्पादन, बचत तथा लगानी आदि विश्लेषण गर्न कठिनाई हुनु र यथार्थपरक बजेट निर्माणमा समस्या देखिएकोछ । कुशल बजेट विनियोजन र दक्ष एवं प्रभावकारी कार्यान्वयनमा कमी रहेको छ । पुँजीगत खर्च लक्ष्य भन्दा कम हुनु, रोजगारी र आयमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने परियोजनाहरूमा विनियोजनमा कमी, निर्धारित समय, लागतमा र गुणस्तरीय हिसाबले आयोजना कार्यान्वयन हुन नसक्नु आदि यहाँका समस्याहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

संघीयता नयाँ अभ्यास र शासकीय स्वरूप भएकोले स्रोतको बाँडफाँटमा तीनवटै सरकारका बीचमा समानता र सन्तुलन कायम नहुनु; सार्वजनिक खर्चलाई दिगो र लाभकारी प्रतिफल आउने परियोजनामा विस्तार गर्नु; गाउँपालिकाभित्रका सीमान्तकृत समूह र भौगोलिक क्षेत्रको समन्यायिक विकास गर्नु; नागरिकको आधारभूत आवश्यकताका रूपमा रहेका शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, न्यायमा पहुँच, वातावरणीय स्वच्छताको परिपूर्ति गर्नु; दक्ष विषय विज्ञ, तथा उत्प्रेरित जनशक्तिको व्यवस्था गरी पालिकाको प्रशासनिक तथा विकास कार्यकालागि आवश्यक मानव स्रोतको परिचालन गर्नु; साविकको एकीकृत ढाँचाको सूचना तथा तथ्याङ्कहरू प्रशोधन तथा नयाँ संरचना अनुसारको खण्डीकृत तथ्याङ्क प्राप्त गर्नु गाउँपालिकाको लागि चुनौती रूपमा रहेका छन् ।

यसै गरी पालिकाहरूका बीचमा विकास निर्माण, लगानी अभिवृद्धि, सुशासन प्रवर्द्धनमा प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण रहनु; लामो समयदेखिको राजनीतिक संक्रमणको अन्त्य हुनु; योजना छनौट, बजेट विनियोजन क्षमतामा सुधार हुँदै जानु; तीनै तहका सरकार सहकार्य र समन्वय गर्दै "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" बनाउने राष्ट्रिय संकल्प प्रति प्रतिबद्ध रहनु; स्थानीय सरकार स्थापना पश्चात् तीन आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भई सार्वजनिक खर्च विनियोजनमा अनुभव प्राप्त हुनु; लगानी सहजताकालागि नेपाल सरकारबाट हालसालै एकल विन्दु सेवाबाट सेवा प्रवाहको थालनी गरिनु तथा जनप्रतिनिधिहरूमा विकास प्रतिको उत्कट चाहना र प्रतिबद्धता हुनु यस गाउँपालिकाको लागि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"सुव्यवस्थित, योजनाबद्ध एवम् नतीजामुखी सार्वजनिक खर्च प्रणाली"

लक्ष्य

उपलब्ध स्रोत साधनको कुशल परिचालन र दक्षतापूर्ण विनियोजनबाट प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाह, दिगो तथा उच्च आर्थिक विकास हासिल गर्ने ।

उद्देश्य

१. उपलब्ध सीमित स्रोतलाई गाउँपालिकाको समृद्धि हासिल गर्न सघाउने क्षेत्रमा विनियोजन गर्नु ।
२. सामाजिक न्याय सहितको आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु ।
३. पालिकामा रोजगारी सिर्जना र उत्पादकत्व बृद्धि गर्नु ।
४. प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ८: सार्वजनिक खर्चका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: उपलब्ध सीमित स्रोतलाई गाउँपालिकाको समृद्धि हासिल गर्न सघाउने क्षेत्रमा विनियोजन गर्नु ।	
१.१: सार्वजनिक खर्चको मितव्ययी, दक्षतापूर्ण तवरले आर्थिक, सामाजिक विकास तथा पूर्वाधार निर्माणमा उपयोग गर्ने ।	१. सार्वजनिक खरिद कानूनको परिपालनामा जोड दिइनेछ । २. बजेट प्रणालीका सबै प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन दक्ष मानव संसाधन विकासमा जोड दिइनेछ ।
१.२: नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा गौरवका आयोजना तथा ठूला पूर्वाधार निर्माणमा वैदेशिक ऋण परिचालन गर्ने ।	१. ठूला पूर्वाधार निर्माण तथा गौरवका आयोजनामा वैदेशिक ऋण परिचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सामाजिक न्याय सहितको आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु ।	
२.१: पूर्वाधार विकास तथा सामाजिक क्षेत्रमा लगानी गर्दा समाजका सबै वर्ग र क्षेत्रमा समन्यायिक वितरण गर्ने ।	१. सार्वजनिक निर्माण र सामाजिक क्षेत्रबाट प्राप्त लगानीको प्रतिफल समाजका सबै वर्ग र क्षेत्रमा समन्यायिक वितरण हुने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
२.२: मूल प्रवाहमा आउन नसकेका नागरिकलाई सामाजिक संरक्षणका माध्यमबाट मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।	१. आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि परेका नागरिकलाई सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम मार्फत् संरक्षण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: पालिकामा उत्पादनशील रोजगारी सिर्जना र उत्पादकत्व बृद्धि गर्नु ।	
३.१: रोजगारीका अवसरको सिर्जना, उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि एवम् पुँजी निर्माण हुने गरी स्रोतको यथोचित रूपले परिचालन गर्ने ।	१. कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रमा रोजगार मूलक उद्योग स्थापनामा जोड दिइनेछ । २. कृषि प्रशोधन र खनिजजन्य उद्योगको स्थापना र विस्तारमा जोड दिइनेछ ।

उद्देश्य ४: प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।	
४.१: मध्यमकालीन खर्च संरचना र प्रभावकारी मध्यमकालीन खर्च समीक्षाको व्यवस्था गर्ने ।	१. मध्यमकालीन खर्च संरचनाका आधारमा मात्र पालिकाका संपूर्ण सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन हुने सुनिश्चितता गरिनेछ । २. हरेक तीन वर्षमा मध्यमकालीन खर्च समीक्षा अनिवार्य गर्नुपर्ने प्रावधान गरिनेछ ।
४.२: हरेक सार्वजनिक खर्च तथा सेवा प्रवाह सार्वजनिक सुनुवाइ मार्फत अनुमोदन गर्ने ।	१. हरेक उपभोक्ता समिति तथा ठेकदारले योजनाको समाप्ति सँगै खर्चको विवरण सार्वजनिक सुनुवाइ मार्फत अनुमोदन गर्ने अनिवार्य प्रावधान राखिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

सार्वजनिक खर्च प्रणाली थप व्यवस्थित एवम् सुदृढ भएको हुनेछ । पालिकाको स्रोत साधनको विनियोजन र राजस्व परिचालन क्षमता सुदृढ भएको हुनेछ । उपलब्ध सीमित स्रोत र साधनको लगानी उत्पादनमूलक क्षेत्रमा केन्द्रित भएको हुनेछ ।

३.२ राजस्व

पृष्ठभूमि

आर्थिक ऐन २०७५ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, घर बहाल कर, सम्पत्ती कर, भूमि कर, व्यवशाय कर, विज्ञापन कर र मनोरन्जन करका क्षेत्रमा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र तोकिएको छ । यसका साथै गैर करका रूपमा सेवा शुल्क, दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना संलग्न गरिएको र स्थानीय कानून बमोजिम स्थानीय तहको क्षेत्राधिकार भित्रका कर उठाउन पाउने व्यवस्था रहेको छ । कर तथा गैरकरका आधार कमजोर रहेको, कर सङ्कलन गर्ने आफ्नै संयन्त्र स्थापित भइनसकेको अवस्थामा राजस्व सङ्कलन गर्ने व्यवस्थित पद्धति विकास भइसकेको छैन । वैज्ञानिक कर प्रणालीको विकास गरी राजस्व सङ्कलन र परिचालन गर्ने कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

राजस्व सङ्कलन गर्न नीतिगत व्यवस्थामा अण्पस्टता रहेको, कर तथा गैर करको आधार पर्याप्त रूपमा विस्तार हुन नसकेको, एउटै प्रकृतिका कर प्रदेश र स्थानीय तह दुबैका साझा क्षेत्राधिकारमा रहनु राजस्व सुधारमा देखिएको मुख्य समस्याहरू हुन् । त्यसैगरी ढुङ्गा, गिटी, बालुवा जस्ता प्राकृतिक स्रोतको कर सङ्कलन हुन नसकेको, करका सम्बन्धमा जनचेतनाको कमी रहेको, पर्याप्त र दक्ष जनशक्तिको कमी हुनु आदि यस गाउँपालिकाका समस्याहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

कर तिर्नुपर्ने सबै नागरिकलाई करको दायरामा ल्याउन नसकिनु, कर तथा गैरकर राजस्वको प्रभावकारी परिचालन नहुनु, कर तथा गैर करको आधार विस्तार गर्नु नसकिनु, छरिएर रहेका राजस्व सङ्कलन गर्ने संयन्त्रबाट आशातित कर सङ्कलन नहुनु, गाउँपालिकाको कर तथा गैरकर राजस्व परिचालनका आधार कमजोर रहनु तथा छिमेकी स्थानीय तहको कर प्रणालीसँग समानता कायम गर्न नसक्नु यहाँका मुख्य चुनौती मात्र सकिन्छ ।

तीनै तहका सरकारबाट समन्वय र सहकार्यमा राजनीतिक प्रणालीको सुदृढीकरण गर्दै आर्थिक विकास गर्ने अवसर प्राप्त भएको, सार्वजनिक वित्तको परिचालनमा सबै पक्षको सक्रिय सहभागिता बढ्दै जानु, लामो समयदेखिको राजनीतिक संक्रमणको अन्त्य भएको, विगतमा केन्द्रीकृत रहेका अधिकार विकेन्द्रित भई स्थानीय तहसम्म पुगेको तथा करको आधार र दायरा बृद्धि गर्न सकिने सम्भावना रहेको जस्ता अवसरहरू रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"प्रभावकारी राजस्व प्रणालीको विकास-सको सबल अर्थतन्त्र निर्माणको आधार"

लक्ष्य

पालिकाका सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरू आन्तरिक स्रोतबाट परिचालन गर्न सक्ने अवस्थाको सिर्जना गर्ने ।

उद्देश्य

- राजस्व परिचालन प्रणालीलाई प्रगतिशील, कुशल, पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउनु ।
- राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी राजस्व बृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ७: राजस्वका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: राजस्व परिचालन प्रणालीलाई कुशल, पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१: संघीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्दै गाउँपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनमा जोड दिने ।	<ol style="list-style-type: none"> नेपाल सरकारसँगको सहकार्यमा राजस्व सङ्कलन तथा परिचालनलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउन कर परिचालन सम्बन्धमा स्पष्ट नीति तथा कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । राजस्व परिचालनकालागि प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
१.२: कर प्रणालीमा संस्थागत र संरचनागत रूपमा विकास गर्दै आधुनिकीकरण र प्रगतिशील बनाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> राजस्व सङ्कलन प्रणालीका सबै प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन दक्ष जनशक्ति विकासमा जोड दिइनेछ । नवीनतम विधि, प्रविधि र उपकरणको प्रयोग गरी कर प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी राजस्व बृद्धि गर्नु ।	
२.१: कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थापन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> मौजुदा आर्थिक ऐन नियमलाई आवश्यक परिमार्जन गरी व्यवहारिक र प्रभावकारी बनाइनेछ । सम्पत्ति कर जस्ता नयाँकरहरू सम्बन्धी कानुन बनाइनेछ । कर निर्धारण, कर असुली, कर छुट, कर अनुपालन सम्बन्धी स्थानीय नीतिगत एवम् कानुनी व्यवस्थाको सन्दर्भमा आवश्यक आर्थिक ऐन, नियमावली, विभिन्न कार्यविधिहरू समयमै तयार गरी गाउँसभाबाट पारित गराई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२.२: प्रभावकारी संगठनात्मक व्यवस्था, दक्ष जनशक्ति र उपयुक्त पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> राजस्व सम्बन्धी उपयुक्त सफ्टवेयर, कम्प्युटर र सूचना प्रणाली सहितको अलग राजस्व शाखा व्यवस्था गरिनेछ । राजस्व सम्बन्धी आवश्यक दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने र भएका जनशक्तिलाई उचित तालिम दिई दक्ष र प्रभावकारी बनाइनेछ । वडा कार्यालयहरूको समेत राजस्व सङ्कलन क्षमता अभिवृद्धि गरी वडा कार्यालयहरू मार्फत राजस्व सङ्कलनको प्रभावकारी प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ ।
२.३: करसँग सम्बन्धित व्यवस्थित र वर्गीकृत तथ्याङ्कधार व्यवस्थित गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> कर सङ्कलनको निम्ति सहजतालाई समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाको प्रोफाइल अद्यावधिक गरिनेछ । सम्भावित विभिन्न कर शुल्क तथा दस्तुरका दायरा तथा दरहरूको वर्गीकृत विवरण तयार गरी आवधिकरूपमा अद्यावधिक गरिनेछ । राजस्वका विभिन्न स्रोतहरूको प्राथमिकीकरण र नयाँ स्रोतहरूको पहिचान गर्ने र विद्यमान स्रोतहरूको दायरा विस्तार गरिनेछ ।

<p>२.४: करदाताहरूलाई कर/शुल्कको महत्त्व, कर व्यवस्था सम्बन्धमा सचेतना बृद्धि गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. विभिन्न छलफल, गोष्ठी, सञ्चार माध्यम मार्फत् करदाताहरूमा कर सम्बन्धी जनचेतना फैलाइनेछ (कर शिक्षा प्रदान गर्ने) । २. मोबाइल एप, वेबसाइट आदिको माध्यमबाट कर व्यवस्था सम्बन्धी सूचना दिइनेछ । ३. उत्कृष्ट करदातालाई सम्मान गरिनेछ । ४. करको दर निर्धारण गर्दा सरोकारवाला मुख्य करदाताहरूसँग छलफल गरिनेछ ।
<p>२.५: सरल, चुस्तदुरुस्त कर असुली प्रणाली व्यवस्थित गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. बडामा कर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । २. करदाताहरूलाई स्वयं कर घोषणाको सुविधा प्रदान गरिनेछ । ३. समयमै कर तिर्नेलाई कर छुटको व्यवस्था र ढिलो गरिएमा जरिवानाको व्यवस्था गरिनेछ । ४. कम्प्युटरकृत विलिड प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ । ५. उत्कृष्ट रूपमा राजस्व सङ्कलन गर्ने बडालाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ६. कर दायित्व र सेवा प्रवाहलाई एक आपसमा जोडिनेछ ।
<p>२.६: पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम राख्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. गाउँपालिकाले गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा प्रदान गरिनेछ । २. आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशन गरिनेछ । ३. सङ्कलित राजस्व रकम बारे आवधिक रूपमा सार्वजनिक गरिनेछ । ४. राजस्व उत्पत्तिलाई पनि बजेट विनियोजनको एक आधारको रूपमा लिइनेछ ।
<p>२.७: सरोकारवाला निकायसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. राजस्व बाँडफाँड हुने राजस्वका शीर्षकहरूमा संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग भरपर्दो र प्रभावकारी समन्वय गरिनेछ । २. करदाता सम्बन्धी तथ्याङ्क प्राप्ति र कर असुलीको सन्दर्भमा अन्य सम्बन्धित निकायहरूसँग पनि समन्वय गरिनेछ ।
<p>२.८: राजस्व अभिवृद्धि गर्ने खालका आयमूलक कार्यक्रम र पूर्वाधार विकासमा जोड दिने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. वार्षिक कार्यक्रममा स्थानीय आर्थिक विकासकालागि व्यवसायमूलक तथा आयमूलक कार्यहरूमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रमहरूलाई समावेश गरिनेछ । २. निजी क्षेत्रको लगानी र उद्यमशीलता प्रति जोड दिइनेछ । ३. राजस्व अभिवृद्धि गर्ने खालका पूर्वाधारहरूको विकास गरिनेछ । ४. हाटबजार/स्टलहरू निर्माण र सञ्चालन गरिनेछ । ५. सडक लगायतका पूर्वाधार निर्माण र स्तरोन्नति गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

करदाताको सङ्ख्यामा उल्लेख्य बृद्धि भई गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र तथा बजेटमा राजस्वको योगदानको अनुपातमा बृद्धि भएको हुनेछ । कर प्रणालीमा विद्युतीय प्रविधिको प्रयोगगरी पारदर्शी, कम खर्चिलो र प्रभावकारी भएको हुनेछ ।

३.३ सार्वजनिक ऋण

पृष्ठभूमि

गाउँपालिकाको चालु तथा पुँजीगत खर्च व्यवस्थापनकालागि प्रदेश तथा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान मात्र पर्याप्त नभएकोले थप स्रोतको माग हुन गएको छ । नयाँ संरचनाको विकास सँगै सार्वजनिक खर्चको आवश्यकता बढ्दै गएको छ । सामाजिक तथा भौतिक पूर्वाधारमा लगानीको मागलाई सम्बोधन गर्न सार्वजनिक वित्तको प्रचुरता हुनु आवश्यक रहेको छ । स्थानीय निकायले राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा मात्र आन्तरिक ऋण लिन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । आयोगले प्रदान गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण परिचालन गर्न नीतिगत तथा संरचनात्मक व्यवस्था नभइसकेकोले परिचालन हुन कठिनाइ रहेको छ । यस अर्थमा पालिकाले आन्तरिक राजस्व, अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँटबाट नपुग हुने रकम आन्तरिक ऋण वा नेपाल सरकारसँग लिन ऋणमा निर्भर रहन्छ ।

प्रमुख समस्या

गाउँपालिकाको क्रेडिट रेटिङ नहुनु, आन्तरिक ऋण परिचालनलाई निश्चित क्षेत्रमा लगानी गर्ने गरी मापदण्ड नहुनु, संस्थागत संयन्त्रको आधारभूत तहको अवस्था समेत नहुनु, गाउँपालिकास्तरमा सार्वजनिक ऋणको परिचालन र व्यवस्थापन सम्बन्धी नीतिगत स्पष्टता भइनसक्नु तथा वित्तीय क्षेत्रलाई ग्रामीण क्षेत्रसम्म विस्तार गर्न नसक्नु सार्वजनिक ऋणको परिचालन र व्यवस्थापनकालागि समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

नेपाल सरकारको स्वीकृति र अन्य प्रक्रिया पूरा गरी सार्वजनिक ऋण परिचालन नहुनु, सार्वजनिक ऋणलाई प्रभावकारी ढङ्गबाट पूर्वाधार, रोजगार र उत्पादनमा परिचालन गरी दिगो, उत्पादनमुखी र उच्च प्रतिफलमुखी बनाउन नसक्नु तथा ऋणको साँवा व्याज भुक्तानीको सुनिश्चितता गर्न नसक्नु मुख्य चुनौती हुन् ।

पालिकाले विकास निर्माणकालागि ऋण परिचालन गर्न सक्ने गरी घाटा बजेट तर्जुमा गर्न सक्ने व्यवस्था हुनु, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले ऋण परिचालनमा सहजिकरण गर्नु तथा पर्यटन, पूर्वाधार तथा ऊर्जा विकासमा लगानीको आधार हुनु यहाँका अवसरका रूपमा रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"उत्पादनमूलक पूर्वाधार विकास र सबल अर्थतन्त्र निर्माणका निम्ति सार्वजनिक ऋण सदुपयोग"

लक्ष्य

पर्यटन पूर्वाधार र ऊर्जा विकास तथा उत्पादनको क्षेत्रमा लगानी बृद्धि गर्न सार्वजनिक ऋणको प्रभावकारी परिचालन गर्ने ।

उद्देश्य

१. सार्वजनिक ऋणलाई गौरवका आयोजनाको पूर्वाधार विकास र उत्पादनका क्षेत्रमा परिचालन गरी आर्थिक बृद्धिमा योगदान पुऱ्याउनु ।
२. सार्वजनिक ऋणको प्रभावकारी परिचालन गरी पुँजी निर्माणमा बृद्धि तथा रोजगारको सिर्जना गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ८: सार्वजनिक ऋणका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सार्वजनिक ऋणलाई गौरवका आयोजनाको पूर्वाधार विकास र उत्पादनका क्षेत्रमा परिचालन गरी आर्थिक बृद्धिमा योगदान पुऱ्याउनु ।	
१.१: ऋणलाई प्रभावकारी परिचालन गर्न नेपाल सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	१. नेपाल सरकारसँग समन्वय गर्दै ऋण परिचालनका विभिन्न उपकरण प्रयोग गरी आन्तरिक ऋण परिचालन गरिनेछ । २. ठूला पूर्वाधार र गौरवका आयोजनामा वैदेशिक ऋण परिचालन गरिनेछ ।

<p>१.२: केन्द्र र प्रदेश सरकारको प्राथमिकतामा परेका क्षेत्रमा सार्वजनिक ऋणलाई परिचालन गर्ने ।</p>	<p>१. सार्वजनिक ऋणलाई उच्च प्रतिफलका पूर्वाधार र उत्पादनका क्षेत्रहरूमा परिचालन गरिनेछ । २. सार्वजनिक ऋणको लागत लाभ विश्लेषण गरी साँवा व्याज भुक्तानी सुनिश्चित हुने क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य २: सार्वजनिक ऋणको प्रभावकारी परिचालन गरी पुँजी निर्माणमा बृद्धि तथा रोजगारको सिर्जना गर्नु ।</p>	
<p>२.१: सार्वजनिक ऋणको परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, कानून र संस्थागत संरचना तयार पार्ने ।</p>	<p>१. नेपाल कानूनसँग तादात्म्यता हुने गरी सार्वजनिक ऋण सम्बन्धी गाउँपालिकाको नीति, संस्थागत संरचना र कानूनको निर्माण गरिनेछ ।</p>
<p>२.२: रोजगारी र आय आर्जनका अवसरमा बृद्धि हुने गरी सार्वजनिक ऋणको परिचालन गर्ने ।</p>	<p>१. रोजगारी र आय आर्जनका अवसर बृद्धि हुने गरी सार्वजनिक ऋणको परिचालन गरिनेछ ।</p>

अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा सार्वजनिक ऋणको व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, कानून बनेको हुनेछ । पुँजी निर्माण तथा रोजगारीमा बृद्धि भएको हुनेछ । सार्वजनिक ऋण निश्चित सीमाभित्र रहेर परिचालन भएको हुनेछ । सार्वजनिक ऋणको परिचालन प्राथमिकता प्राप्त र उत्पादनका क्षेत्रमा गरिएको हुनेछ ।

परिच्छेद चार: आर्थिक विकास

४.१ कृषि, वागवानी, पशुपन्छि विकास र व्यवसायिकरण

पृष्ठभूमि

कृषि, वागवानी र पशुपन्छीपालन पेशाको दृष्टिकोबाट हेर्दा घ्याडलेख गाउँपालिका पनि नेपालका अन्य क्षेत्र भन्दा खासै फरक छैन । पालिकाको कुल १६६.७ वर्ग कि.मि. मध्ये ३३.२७ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा कृषि, वागवानी, पशुपन्छि तथा मौरी पालन गरिएको छ जुन कुल जमिनको क्षेत्रफलको १९.९ प्रतिशत हिस्सा हुन आउछ ।

गाउँपालिका भित्र कुल घरधुरी २७११ मध्ये २५८७ ले कृषि तथा पशुपालनलाई निर्वाहमुखि व्यवसायको रूपमा प्रयोग गर्दै आएका छन् । कुल जनसङ्ख्या १७,३०३ मध्ये ४,२८७ जनसङ्ख्याले कृषिलाई प्रमुख पेशाका रूपमा लिएका छन् । औषत प्रति परिवार १.६५ जनाले औषत ६.३८ जनाको परिवारलाई खुवाउनु पर्ने अवस्था देखिन्छ । प्रति परिवार औषत खेतियोग्य जमिन ०.४६ हेक्टर रहेको छ । कुल घरधुरी मध्ये १२४ घरधुरीको आफ्नो नाममा खेति गर्ने जग्गा जमिन छैन ।

विगत एक दशक देखि ताजा तरकारी र दुग्ध उत्पादनलाई कृषि पेशा भित्रको आमदानीको स्रोतका रूपमा विकास हुदै आएको छ । यस पालिकाले काठमाण्डौंका बजारहरूमा ताजा तरकारीको आपूर्ति गरिरहेको अवस्था छ । गेडागुडीमा केराऊ, सिमी, वोडी निजी क्षेत्रको संलग्नतामा लगभग १३ वटा गाई, कुखुरा, बाखा र माछाहरूको व्यवसायिक उत्पादनको लागि फर्महरूको स्थापना गरी सञ्चालन गरेका छन् । चिसो हावापानीका कारण यहाँ उत्पादन हुने मकैलाई स्वाद र पौष्टिकताका आधारमा विशेष महत्वपूर्ण मानिएको छ । आलुको उत्पादन निकै हुने गर्दछ भने स्थानीय बजारमा यहाँको उत्पादनको निकै माग पनि रहेको उत्पादकहरू बताउँछन् । ताजा तरकारीको उत्पादन अहिले फस्टाउँदै व्यवसाय रहिआएको छ । गाउँपालिकाका अधिकांश उत्पादन र वालीलाई प्राङ्गारिक उत्पादन मान्न सकिन्छ । विषादिको कम प्रयोग भएकै कारण परम्परागत मौरी पालनको अभ्यास प्रसस्त देख्न सकिन्छ । समग्रमा दुग्ध उत्पादन, ताजा तरकारी उत्पादन, फलफूल, मकै र आलु उत्पादनलाई व्यवसायिक रूपमा अगाडि बढाउन किसानहरूले प्रयत्न गरिरहेको अवस्था छ । काठमाण्डौं, सिन्धुली, वनेपा सम्म ताजा तरकारी बिक्री गरेर आमदानी बढेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

आम मानिसको धारणामा कृषि, वागवानी तथा पशुपन्छीपालनलाई पेशा तथा व्यवसायका रूपमा भन्दा पनि निर्वाहमुखि जिविकोपार्जनको माध्यम मानिएको छ । यातायात र सूचना तथा संचार क्षेत्रमा आएको प्रगतिका कारण उत्पादन लागत, वस्तुको गुणस्तर, वस्तुको बजार प्रतिस्पर्धा र उत्पादनमा संलग्न जनशक्तिको सिप र प्रविधिले यहाँको उत्पादनले बजारलाई प्रतिस्पर्धा गर्न सकिराखेको छैन । तर वास्तविकतामा आम मानिसमा रहेको ज्ञान सिप र क्षमताको व्यवसायका रूपमा पनि कृषि तथा पशुपन्छीपालन नै रहेको छ । कृषकले बजारको माग र आपूर्तिको आधारमा उत्पादन गर्न भन्दा मौषमी रूपमा परम्परागत रूपमा खेति गर्दै वस्तुहरूका नै उत्पादन गर्ने गरेको पाइन्छ । उपभोक्तामा आएको जागरण स्वरूप बजारको मागका रूपमा विकास हुदै गएको स्वस्थ एवं विशेष प्राङ्गारिक अन्न, तरकारी र नगदेवालीको उत्पादनलाई कृषकले बजारीकरण गर्न सकिराखेको अवस्था छैन । मागलाई अवसरको रूपमा लिने र सोही अनुसार उत्पादन चक्र निर्माण गरी योजनाबद्ध उत्पादन गर्न सकिराखेको पाईदैन । हुनत: हाल सिमित सङ्ख्यामा कृषि, वागवानी तथा पशुपन्छीपालनको व्यवसायिक विकासका रूपमा केही फर्महरू स्थापना गरिएका छन् र व्यवसायिक उत्पादनमा प्रयास गरिरहेको अवस्था छ । ति व्यवसायिक फर्मको विकासका लागि प्रधानमन्त्री कृषि योजनालागायत विगतका कृषि विकासका योजनाहरूको प्रभाव रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाले कृषि, वागवानी र पशुपन्छी व्यवसायको दर्ता अभियान सञ्चालन गर्दैछ । गाउँपालिकाले उत्पादनको पकेट क्षेत्र निर्माण र कृषि जमिनको चक्लाबन्दि गर्न र कृषि सडकको विस्तार हुने गरि विशेष कार्यक्रमलाई

प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न सकेको अवस्था छैन । काठमाण्डौंमा सर्वाधिक ताजा तरकारी आपूर्ति गर्ने बडा नं. ४ मा हाल सम्म सडक संजालले छुन सकेको अवस्था छैन ।

चुनौती तथा अवसर

राष्ट्रिय योजना आयोगले प्रकाशन गरेको पन्ध्रौं पञ्च वर्षिय योजनाको आधारपत्रले प्रथम चरणमा उत्पादन निर्यातका लागि भौतिक पूर्वाधारलाई प्राथमिकतामा राख्ने कुरा उल्लेख छ । गाउँपालिकाको १९८४० रोपनी खेति योग्य, मलिला एवं सिंचाई योग्य जमिनलाई अवसरका रूपमा लिन सकिन्छ । निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसङ्ख्याको जीवननिर्वाहको मूल आधार बनेको साना किसान तथा कृषि मजदुरी रहेको छ । निर्वाहमुखी कृषिमा आश्रित जनसङ्ख्यालाई व्यवसायिक योजना अनुसार कृषि, वागवानी र पशुपन्छीपालनमा अगाडि बढाउँदै प्रतिव्यक्ति आय बढाउन सकिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको भूगोल, हावापानी, वातावरण र जनशक्तिको आधारमा फलफूल (बागवानी) खेतिको संभावना रहेको छ । सुन्तला तथा अमिला जातका फलफूल, केरा, नास्पाती, आरुबखडा, आरुचा, आरु, खुर्पानीको लागि प्रख्यात रहेको छ । उच्च मूल्यका फलफूल जस्तै एभोकाडो, किवी, ड्रागनफ्रुट, स्थानीय जातका केरा, अनार र जुनारको उत्पादन बृद्धि गर्न सकिन्छ । बाखा र गाई भैसीपालनको लागि घ्याडलेखकको हावापानी र भूगोलको अवस्था प्रचुर मात्रामा अवसरको रूपमा रहेको छ । स्थानीय रैथाने जातका कुखुरापालन, मौरीपालन तर्फ रहेको किसानहरूको रुझान र फस्टाउँदै गएका अवस्थामा पर्यटन व्यवसायलाई कृषि व्यवसायको मौलिकतामा समेट्न सकिन्छ । त्यसका लागि प्राङ्गारिक खेती, एकीकृत सन्तुजीव व्यावस्थापन, एकीकृत खेती प्रणाली जस्ता विधिहरूको प्रयोग गरि रासायनिक विषादिको प्रभाव रोक्न सकिने अवस्था छ ।

सोच

रासायनिक विषाक्त खाद्य उत्पादन मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्दै प्राङ्गारिक ताजा तरकारी तथा फलफुलको व्यवसायिक उत्पादन ।

लक्ष्य

कृषि तथा पशुपन्छी पालनको व्यवसायिक विकास र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी गाउँपालिकालाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गर्नु ।
२. निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यवसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नु ।
३. हरेक उत्पादन समूहको लागि वस्तुको गुणस्तरीय उत्पादनको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।
४. पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायिक बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको आयात घटाउँदै निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।
५. गाउँपालिकामा खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९: कृषिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी गाउँपालिकालाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गर्नु ।	
१.१: कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व बृद्धि र आधुनिकीकरण गर्ने ।	१. दिगो कृषि विकासकालागि आवश्यक नीति, ऐन र नियमहरू तर्जुमा तथा संसोधन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

	<p>२. कृषि वस्तु उत्पादन अभिवृद्धि गर्न कृषि जन्य वस्तुको व्यवसायिक उत्पादनका लागि उपयुक्त र दिगो सिंचाइ सुविधा लगायतका आवश्यक पूर्वाधारको पहुँच बढाइनेछ ।</p> <p>३. उन्नत प्रविधि (श्रेसिंग मेशीन, जोत्ने, साइनारे, आदि)मा सुलभ कृषि कर्जाको व्यवस्था मिलाइनेछ ।</p> <p>४. कृषिमा आधुनिकीकरणका लागि आवश्यक कृषि औजारको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>५. खेती योग्य जग्गालाई बाँझो राख्ने प्रवृत्ति निरुत्साहित गर्दै बाँझो रहेका कृषि भूमिको दिगो उपयोगकालागि उपयुक्त योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य २: निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यवसायिक प्रणालीमा रूपान्तरण गर्नु ।</p>	
<p>२.१: तुलनात्मक लाभ हुन सक्ने स्थानीय बालीनाली र आधारभूत खाद्यवस्तुको उपभोगमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्ने ।</p>	<p>१. खाद्य तथा अन्य कृषि उत्पादनमा आत्म निर्भरताकालागि उत्पादन पकेट क्षेत्र विकास गरी सघन व्यवसायिक खेती प्रणाली अघि बढाइनेछ ।</p> <p>२. कृषि उपज उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण एवम् वितरण प्रणालीमा नयाँ प्रविधिको विकासको अनुसरण, अवलम्बन र आधुनिकीकरण गरिनेछ ।</p> <p>३. उत्पादन र भण्डारणका क्रममा हुने हानी नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गर्न कृषि उपज सङ्कलन तथा भण्डारण केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।</p> <p>४. निजी तथा सहकारी क्षेत्रको संलग्नता बढाउँदै करार सम्झौतामा आधारित तथा सहकारी खेतीलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।</p> <p>५. मूल्य शृङ्खला पद्धति अनुसार उत्पादनदेखि बजारीकरणसम्मका कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>६. खाद्यान्न उत्पादन न्युन भएका पोषण असुरक्षित स्थानहरूमा स्थानीय स्तरमै उत्पादन गर्न सकिने कृषिजन्य उत्पादन (कोदो, च्याउ, सुन्ताला, अदुवा, कफी) प्रवर्द्धन तथा उपयोगमा जोड दिइनेछ ।</p> <p>७. सुरक्षित खानपान र पौष्टिकतत्वका स्रोत तथा उपयोगबारे सचेतनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ३: हरेक उत्पादन समूहको लागि वस्तुको गुणस्तरीय उत्पादनको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।</p>	
<p>३.१: जलवायु परिवर्तन र प्रकोपबाट पर्ने नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्दै वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने ।</p>	<p>१. प्राङ्गारिक खेतीलाई प्रोत्साहित गरी उत्पादित वस्तुलाई बजारीकरणमा जोड दिइनेछ ।</p> <p>२. जलवायु परिवर्तनसँगै कृषिमा अनुकूलन गरी कृषि जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा उपयोगमा बृद्धि गरिनेछ ।</p> <p>३. लोपोन्मुख तथा रैथाने विउबिजन र बालीजन्य जैविक विविधता संरक्षणमा स्थानीय समुदायको अग्रसरतालाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।</p> <p>४. कृषि अध्ययन तथा अनुसन्धानमा आधारित वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास एवम् विस्तार गरिनेछ ।</p> <p>५. कृषि उपजको अधिकतम उत्पादन एवम् उत्पादकत्व बृद्धिकालागि स्थानीय साधन स्रोत र जैविक प्रविधिको उपयोग गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ४: पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायिक बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको आयात घटाउँदै निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।</p>	
<p>४.१: कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य</p>	<p>१. कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p>

<p>व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।</p>	<p>२. युवाको विदेश पलायन रोक्न तथा विदेशबाट फर्किएका र बेरोजगार युवालाई पशुपन्छी पालनमा युवा लाक्षित कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>३. पशुपन्छी पालनमा युवा सहभागिता र महिला सशक्तीकरणलाई केन्द्रित गरी व्यवसायिक कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइनेछ ।</p> <p>४. व्यवसायिक पशुपन्छी पालनका साथै ट्राउट जातका माछा पालन तथा मौरी पालनका कालागि अनुदान तथा सहूलियत ऋणको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>५. विपन्न परिवारलाई पशुपन्छी पालनकालागि प्रोत्साहन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>६. प्रत्येक वार्डमा पशु प्राविधिकको व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ५: गाउँपालिकामा खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्नु ।</p>	
<p>५.१: गाउँपालिका बासीलाई पोषणयुक्त खानेकुरा खान पाउने सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<p>१. न्यून आय भएका तथा गरिबीको रेखामुनि रहेका परिवारहरूको पहिचान गरी ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूकालागि पोषणयुक्त खानेकुराहरूको प्रबन्ध मिलाइनेछ ।</p> <p>२. स्थानीय अर्गानिक उत्पादनको महत्त्व तथा सन्तुलित आहारका बारेमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>३. गाउँपालिका भित्र खाद्य सुरक्षाको अवस्था सन्तोषजनक राख्न एक घर एक टनेल/करेसाबारीको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>४. पोषण सुरक्षा सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>५. गर्भवती महिला तथा बालबालिकाकोलागि खोप तथा नियमित स्वास्थ्य जाँचको सुनिश्चितता गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

कृषि

१. एक घर एक टनेल
२. एक वडा एक बिउ बिजन भण्डारण तथा संकलन केन्द्र (अदुवा, आलु र बकुल्ला)
३. कृषि पकेट क्षेत्र निर्माण (अदुवा, कागती, केरा, अलैची-वार्ड नं. १; बकुल्ला, अदुवा-वार्ड नं. २; बकुल्ला, लसुन र प्याज-वार्ड नं. ३; कोदो र आलु-वार्ड नं. ४; बकुल्ला, कागती, अम्लीसो-वार्ड नं. ५)
४. आर्गानिक खेति प्रवर्द्धन कार्यक्रम
५. एक पकेट क्षेत्र एक हाते ट्रयाक्टर व्यवस्थापन
६. एक वडा एक कृषि प्राविधिक
७. कृषि प्राविधिक विद्यालय
८. एक वडा एक आधुनिक नर्सरी सञ्चालन
९. एक वडा एक कृषि प्याथोलोजी ल्याब निर्माण तथा सञ्चालन
१०. बाली बिमा कार्यक्रम
११. बाँझो जग्गा निरुत्साहित कार्यक्रम
१२. कृषि एम्बुलेन्स सञ्चालन

पशुपालन

१. भैसी पालन पकेट क्षेत्र (वार्ड नं. ४)
२. दुग्ध संकलन केन्द्र प्रवर्द्धन कार्यक्रम (वार्ड नं. २, ४ र ५)
३. बाखा पालन प्रवर्द्धन तथा पकेट क्षेत्र व्यवस्थापन (वार्ड नं. १, २, ३, ४ र ५)
४. एक वार्ड एक पशु प्राविधिक (ल्याब सहित)
५. नस्ल सुधार कार्यक्रम (जैविक र AI)
६. कुखुरा पालन प्रवर्द्धन कार्यक्रम
७. बंगुर पालन प्रवर्द्धन कार्यक्रम
८. पशु बिमा कार्यक्रम (७५%/२५%)
९. पशुपालन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि भई गाउँपालिका कृषि उपजमा आत्मनिर्भर भएको हुनेछ । निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली दिगो एवम् व्यवसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण हुनेछ । कृषिमा आधारित उद्योगको स्थापना तथा सञ्चालन भई रोजगारी र आमदानी बृद्धि हुनेछ । व्यवसायिक पशुपालनबाट पशुजन्य पदार्थको आयात अन्त्य भई निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा कुपोषण मुक्त पालिका बन्नेछ ।

४.२ पर्यटन विकास

पृष्ठभूमि

महाभारत पहाडको उचाई श्रृंखलासँग जोडिएको घ्याडलेख आफैमा प्राकृतिक सुन्दरता, मौलिक साँस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदा र जैविक विविधताका संभावना बोकेका निधी हो । यिनै पहाड, सम्पदा, जैविक विविधताका प्रवर्द्धन र विविधिकरण गर्दै पर्यटकीय स्थलका रूपमा विकास गरी अर्थतन्त्रमा जोड दिन सक्ने कुरामा विश्वास राख्दै पर्यटन क्षेत्रमा जोड दिइएको हो । हुनत: नेपालको आन्तरिक र बाह्य राजनीतिको प्रत्यक्ष प्रभाव बाह्य पर्यटकहरूको सङ्ख्यामा पर्दछ । विगत एक दशकदेखि बाह्य पर्यटनको आगमन दरमा निक्कै आरोह अवरोह रहेको छ । सन् २०१९ देखि २०२१ सम्मको समयमा ऋणत्मक बृद्धिदर रहेको आगमन दर, सन् २०१५-१८ पछि हालको आ.व.सम्ममा औषत १२ प्रतिशत वृद्धि देखिन्छ । जनकपुरमा अवस्थित जानकी मन्दिरको दर्शन गरि पशुपतिनाथको दर्शन गर्न जाने बाह्य पर्यटक र हलेसीको दर्शन गर्न जाने आन्तरिक पर्यटकहरूको रुटमा घ्याडलेखलाई सिन्धुलीगढि देखि कुशेश्वर दुम्जा पदयात्रा भित्र राख्न सकिन्छ । घ्याडलेखका ऐतिहासिक कोट, गुफा, झरना, हिउँदमा हिउँ खेल्ने स्थलहरू संरक्षण र विकास गरी आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूका लागि नयाँ गन्तव्यका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । महाभारत पर्वत श्रृंखलाको उच्च शिखरहरू रहेको यस ईलाकामा विभिन्न प्रजातीका गुराँस, चराचुरुङ्गीहरू र वनस्पति एवं पुतलीहरू पाइन्छन् । काठमाण्डौँ उपत्यकाबाट सबैभन्दा नजिक र तराईबाट पनि नजिक रहेकाले पनि दुवै हावापानीमा हुने चराहरूको संरक्षण क्षेत्रकारूपमा यहाँका सामुदायिक वन, कबुलियत वन र राष्ट्रिय वन समेतलाई प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ ।

प्रमुख समस्या

पर्यटन तथा अतिथि सत्कार उद्योग क्षेत्र विकासका लागि सिन्धुलीको ऐतिहासिक, प्राकृतिक र मौलिक विशेषताहरूलाई संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक छ । ऐतिहासिक महत्वका साँस्कृतिक सम्पदा र जैविक विविधताहरूको संरक्षण गर्दै पर्यटकहरूलाई राम्ररी संदेश दिनु पर्दछ । जैविक विविधता र ऐतिहासिक महत्व रहेका स्थान र प्रकृतिको व्यवस्थित अध्ययन गर्न सकिएको छैन । यसका लागि साँस्कृतिक सम्पदा एवं जैविक विविधताको संरक्षण, अभिलेखन र पर्यटक गाईडहरूलाई अनुशिक्षण गर्न आवश्यक हुन्छ । सघन जैविक खेती र प्राङ्गारिक खेती प्रणालीको व्यवसायिक विकास गर्दै स्थानीय ज्ञान सीप र अनुभवलाई प्रचारप्रसार गर्न सकिएको छैन । हाल पर्यटन व्यवसायमा संलग्न होटल, लज, गेष्टहाउस, रेष्टुरेण्ट र होमस्टेलाई वातावरणमैत्री विकास गर्नका लागि परिचालन हुन सकेको अवस्था छैन । गन्तव्य बिन्दुहरू, पैदलमार्ग, होमस्टेलाई कृषि संस्कृतिसँग जोड्ने, वन र जलाधार क्षेत्रमा रहेका जैविक विविधतालाई संरचनागत रूपमा संरक्षण, प्रवर्द्धन र प्रचारप्रसार गर्न सकिएको छैन । ठूलो सङ्ख्या भारतिय पर्यटकहरूको गन्तव्य रहेको जनकपुरधामसँग कृषि, संस्कृति, प्रकृति र नेपालीको विरताको पहिचान बोकेका दुर्ग र गढीहरूलाई जोड्न नसक्दा विदेशीको वसाई समय र आगमन आवर्त बढाउन सकिएको छैन ।

चुनौती तथा अवसर

घ्याडलेखमा जैविक विविधता, साँस्कृतिक विविधता र पुरातात्विक महत्वका स्थानहरू छन् । तराईको गर्मि र वाफिला दिनहरूमा करिब ५० कि.मि.को दुरीमा रहेको लेखले सितलता र हरियाली प्रदान गर्ने हुँदा प्राकृतिक रूपमा रमाउने पर्यटकहरूलाई यो स्थान रोजाईमा पर्न सक्दछ । जनकपुरको दर्शन गर्न आउने भारतिय पर्यटकहरूका लागि केहि दिनको समय लम्वाउन र नेपालका प्रख्यात हिम श्रृंखलाहरूको अवलोकन गराउन सकिने संभावना छ । पश्चिमतिरका धौलागिरीदेखि अन्नपूर्ण, माछापुच्छ्रे, मनास्लु, बुद्ध हिमालदेखि पूर्वका गणेश हिमाल, लाङ्गटाङ्ग हिमश्रृंखलाका सबै १६ वटा चुचुराहरू देख्न सकिन्छ भने मरिण र कमला नदीले निर्माण गरेका विशाल फाँटहरू देख्दा पर्यटकहरू मन्त्रमुग्ध हुन सक्दछन् । अहिले पनि मोटर सडक देखिको करिब डेढ घण्टाको पैदलमार्गबाट विभिन्न ऐतिहासिक सम्पदा र झरनाहरू अवलोकन गर्न र सिन्धुली भ्याली एवं हिम श्रृंखला अवलोकन

स्थलहरूमा पुग्न सकिन्छ । उत्तर-पश्चिम पदमार्गका रूपमा नगरकोट, पनौती, धुलीखेल, नमोबुद्धमा आउने बाह्य पर्यटकलाई महाभारत श्रृंखलाका जैविक विविधता अवलोकन गर्ने र जातीय संस्कृतिको अनुभव गर्ने गरी करिडोर बनाउन सकिन्छ भने काठमाण्डौ उपत्यकाका नागरिकले विदा मनाउने केन्द्रका रूपमा विकास गर्न सक्ने संभावना रहेको छ ।

होमस्टेका सबै बस्तीहरूलाई जातीय संस्कृति, मानव विकास, वातावरणमैत्री पूर्वाधारहरूको विकास गरी जनपर्यावरणमैत्री गाउँका रूपमा रूपान्तरण गर्दै पर्यटन क्षेत्रबाट हुने आयलाई गाउँस्तरसम्म पुऱ्याउन सकिन्छ ।

सोच

कृषि, संस्कृति र प्रकृतिको अन्योन्याश्रित सम्बन्धमा विकसित परम्परागत सम्पदा, मनोरम प्राकृतिक दृश्य र जैविक विविधता सहितको पर्यटन आकर्षक केन्द्रको रूपमा घ्याइलेख ।

लक्ष्य

अति गरिबीको रेखामुनि रहेका र भूमिविहिन जनसङ्ख्याका लागि गैर कृषि क्षेत्रमा रोजगारीका अवसर श्रृजना गर्ने ।

उद्देश्य

१. पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर बृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु ।
२. पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।
३. मानव संसाधन विकास गर्नु ।
४. स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १०: पर्यटनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर बृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु ।	
१.१: गाउँपालिकामा हाल सञ्चालनमा रहेका होटेल र चियापसलहरूको सेवाको स्तरोन्नति गर्ने ।	१. स्थानीय होटेल, लज, रेस्टुराँ र चियापसलका व्यवसायीहरूलाई विषयगत इन्स्ट्रक्टर झिकाई स्थानीय स्तरमै पेशागत तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । २. भइरहेका व्यवसायहरूको स्तरोन्नतिकालागि गाउँपालिकाको पहलमा सहूलियत दरको पुँजीको खोजी गरिदिइनेछ ।
१.२: गाउँपालिकाभिन्नका पर्यटकीय स्थलहरूको प्रचारप्रसार गर्ने ।	१. पर्यटन प्रवर्द्धन बारेमा विज्ञहरूबाट संक्षिप्त अध्ययन गराइनेछ । २. विभिन्न सञ्चार माध्यमको प्रयोग गरी ठाउँहरूबारे प्रचार प्रसार गरिनेछ । ३. पुस्तिका (Brochure) तयार गरी छिमेकी जिल्लाहरूमा वितरण गरिनेछ । ४. जिल्लाका ब्याचलर्स/मास्टर्स तहका विद्यार्थीहरूलाई अनुसन्धानकालागि यी स्थानको फिल्ड भिजिटमा प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. यी स्थान विशेषका बारेमा नियान्त्राकारहरूको भ्रमण आयोजना गर्ने र साहित्यिक लेखरचना लेखाई पत्रपत्रिकामा प्रकाशित गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । ६. वेबसाइट, युट्युव, फेसबुक, ट्वीटर, इन्स्टाग्राम जस्ता सामाजिक सञ्जालको प्रयोग गरी आवश्यक प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
उद्देश्य २: पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।	

२.१: पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने ।	१. पर्यटकीय महत्त्वका स्थानहरूमा आवागमन सहज बनाउन सडक, पदमार्ग, झोलुङ्गे पुल आदि निर्माण गरिनेछ । २. भइरहेका सडक र पदमार्गको स्तरोन्नति गरिनेछ ।
२.२: पर्यटन पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।	१. विशेष पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान गरी पूर्वाधार निर्माणको विस्तृत योजना प्रतिवेदन तयार पारिनेछ । २. पूर्वाधार निर्माणकालागि आवश्यक जग्गा खरिद तथा अधिग्रहण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: मानव संसाधन विकास गर्नु ।	
३.१: गाउँपालिकाभित्रका युवायुवतीलाई पर्यटन विषयको शिक्षा प्रदान गर्ने ।	१. पर्यटन व्यवसायप्रति युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई पर्यटन तथा अतिथि सत्कार विषयमा व्याचलर्स डिग्रीमा अध्ययन गर्न पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ । २. आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक युवायुवतीलाई नेपाल पर्यटन तथा होटेल व्यवस्थापन एकेडेमीबाट दिने गरिएका Food Preparation and Control, Tourist Guide, Trekking Guide लगायतका छोटो अवधिका तालिममा पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: ४. स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु ।	
४.१: बाह्य स्रोतसाधनको खोजी गर्ने ।	१. गाउँपालिकाभित्र सामान्य रूपमा सम्भावना देखिएका योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसमक्ष अनुरोध गरिनेछ । २. गाउँपालिकामा आउने गैरसरकारी संस्थाहरूलाई यस योजनामा समावेश भएका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ ।
४.२: आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।	१. गाउँपालिकाको वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम पर्यटन क्षेत्रका कार्यक्रमकालागि छुट्याइनेछ । २. पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि स्थानीय निजी क्षेत्रलाई आह्वान गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. जातीय तथा सांस्कृतिक पहिचान सहितको होमस्टे सञ्चालन (सुनुवार टोल -वार्ड नं. १); थामी टोल -वार्ड नं. २; र अमले वार्ड नं. १)
२. पदमार्गहरूको निर्माण (हरिहरपुरगढी-मरिन-मधुवनी- डांडी गुरासे-सोला भञ्ज्याङ-चन्दनपुर- नैसने-राजधानी)
३. पदमार्गहरूको निर्माण (फापरचुली-सातदोबाटो)
४. जुगेपानी (सिन्धुली/काभ्रे बोर्डर) रहेको लखान गुम्बा संरक्षण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन
५. मरिन-बराज मन्दिर संरक्षण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन
६. पटवास घोसे गुफालाई संरक्षण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन
७. बुदुमचुली गुफालाई संरक्षण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिका भित्र उल्लेख्य सङ्ख्यामा पर्यटकको आगमन भई रोजगारीका थप अवसरहरू सिर्जना भएको हुनेछ । स्थानीय स्रोत, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन भई पर्यटन व्यवसायमा आधारित उद्योगहरू स्थापना भएको हुनेछ ।

४.३. लघु उद्यमशिलता विकास र स्व-व्यवसाय प्रवर्द्धन

पृष्ठभूमि

मानिसको ज्ञान, सीप, चाहना, दख्खल, रुची, अनुभव र स्रोतको आधारमा व्यावसायको छनौट गरिने भएपनि घ्याडलेख गाउँपालिकाको अवस्था र परिवेश भने श्रमिक आपूर्तिलाई प्राथमिकतामा राख्ने गरेको पाइन्छ । कुल जनसङ्ख्या मध्ये ३१७ जना मात्र उद्योग र व्यवसायमा संलग्न रहेको पाइएको छ । ठेक्कापट्टा, कृषि फसलको व्यापार आदि जस्ता व्यवसायिक काममा संलग्न १४२ जनामात्र रहेको पाइएको छ । जडिवुटीको उत्पादन प्रचुर मात्रामा पाईने यस पालिकाबाट निकासी गर्ने व्यवसायमा केहि युवाहरू संलग्न रहेका छन् । आवासिय होटल, खुद्रा पसल, कुटिर एवं घरेलु उद्योग र अन्य रोजगारमुलक व्यवसायमा संलग्न जनसङ्ख्या १५० को हाराहारीमा रहेको पाइएको छ ।

नेपाल सरकारले लघु उद्यम, व्यापार र रोजगारको मापदण्डका रूपमा मुख्यतया चारवटा आधारलाई लिएको छ । जस अनुसार (क) आफैले नै व्यवस्थापन हेर्ने (ख) नौ जनासम्म जनशक्ति परिचालन हुने (ग) १० किलो वाट भन्दाकम जलविद्युत स्रोतवाट सञ्चालन हुने (घ) साना व्यापार भन्नाले वार्षिक रु. पाँच लाखदेखि एक करोडसम्मको व्यापार कारोवारलाई तोकिएको छ ।

यस जिल्लामा प्राङ्गारिक खाद्यान्न वस्तुमा आधारित उद्यमशिलताहरूको प्रचुर सम्भावना रहेको हुँदा, औद्योगीकरणको प्रक्रियामा लैजान सकिन्छ । तरकारी र फलफूल उत्पादन तथा बजारीकरणको परिमाण दरलाई बढाउने लघु उद्यमशिलता र स्व-रोजगारमा सुस्त विकास भई राखेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

खुल्ला बजारको राप र तापमा पिल्सिएको हाम्रो समाजमा स्वरोजगार र व्यावसाय प्रवर्द्धन गर्न कठिन मेहनतको आवश्यकता पर्दछ । समग्र रूपमा उपभोगको संस्कृति मौलाई रहेको अवस्थामा गाउँको गरिबीको खाडल गहिरिएर गएको अवस्था छ । अहिले देशको अर्थतन्त्रको करिब २३ प्रतिशत हिस्सा रेमिटेन्सले ओगटेको छ भने कुल ग्राहस्थमा चौथो स्थानमा रहि राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा सहयोग गरिरहेको भए पनि औद्योगिक क्षेत्रको योगदान खुम्चिदै गएको अवस्था हो । विकासको अवधारणा अनुसार कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रलाई प्रथम स्तम्भ, उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई दोस्रो स्तम्भ र सेवा क्षेत्रलाई तेस्रो स्तम्भका रूपमा विकास गर्नुपर्ने कुरामा विज्ञहरूले जोड दिएको पाइन्छ । अधिकांश स्थानीयतहमा सञ्चालन हुने विकासका परियोजनाहरूले सामाजिक विकासको क्षेत्र तथा भौतिक पूर्वाधार क्षेत्रहरूमा मात्र प्राथमिकतामा राख्ने भएको हुदा लगानी र लगानीको वातावरणलाई नै प्रमुख समस्याको रूपमा लिइएको छ । सामाजिक विकास तथा भौतिक पूर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक लघु उद्यम विकास र साना व्यावसायको माध्यमबाट रोजगारी अभिवृद्धि गर्न पेशागत सीप र ज्ञानको विविधिकरण गर्न नसक्नुलाई अर्को समस्याको रूपमा लिइएको छ । औद्योगिक उत्पादनको लागि बजार श्रृंखला तयार गर्न नसक्नु तेस्रो समस्याको रूपमा लिइएको छ ।

चुनौती तथा अवसर

राष्ट्रिय लक्ष्य अनुसार सरकारको कुलग्राहस्थ उत्पादनमा लघु, साना र मझौला उद्योगहरूको योगदान बढाउने र वेरोजगारी दर घटाउने कुरालाई सूचकको रूपमा लिएको छ । तर खुल्ला र प्रतिस्पर्धात्मक अर्थव्यवस्थाले राष्ट्रिय अर्थराजनीतिमा प्रभाव पारिरहेको अवस्थामा स्थानीय माग र उत्पादनको आधारमा व्यवसायिक विकास गरी आपूर्ति सन्तुलन गर्न निकै चुनौतीपूर्ण मानिएको छ । वास्तवमा घ्याडलेख गाउँपालिका भित्र व्यक्तिगत तहबाट गरिरहेका आयआर्जनको प्रयासलाई स्थानीय सरकारको तर्फबाट सहयोग, साझेदारी र सहजिकरण गर्न खोजिएको छ । लघुउद्यमको विकासबाट कृषि, बागवानी, पशुपन्छी र मौरीपालनका उत्पादनमा मुल्य थप गर्नको लागि सहयोग

गर्नुको अलावा पर्यटन क्षेत्रको लागि आवश्यक वस्तु तथा सेवा आपूर्ति गर्न सहयोग मिल्ने छ । व्यवसायिक प्रवर्द्धनले मानिसहरूको उत्पादन गर्ने क्षमता अभिवृद्धि हुने र स्वरोजगार सिर्जना गर्न सहयोग गर्ने छ ।

सोच

उद्यमशिलता र व्यवसायको प्रवर्द्धन र विकास गरी गाउँपालिका भित्र स्वरोजगारको सिर्जना ।

लक्ष्य

हाल उद्यमशिलता र स्व—रोजगारमा संलग्न कुल जनसङ्ख्याको १.८ प्रतिशतलाई वृद्धि गरि ५ प्रतिशतमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. सहकारी, रेमिट्यान्स र बाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।
२. लघु उद्यम, स्वव्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ११: लघु उद्यमशिलता विकास र स्व—व्यवसाय प्रवर्द्धनका रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सहकारी, रेमिट्यान्स र बाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।	
१.१: बजारको मागमा आधारित उत्पादन र बजार व्यवस्थापन गर्ने ।	१. बजार श्रृङ्खलामा आधारित लघु उद्यम विकासमा सहयोग गरिनेछ । २. कृषि, वागवानी तथा पशुपन्छीजन्य उत्पादन सङ्कलन केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य २: लघु उद्यम, स्वव्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गर्नु ।	
२.१: व्यवसायिक सिप र ज्ञानमा विकास गरी व्यवसायहरूको विकास र विस्तारका लागि वित्तिय पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।	१. हालको निर्वाहमुखि आर्थिक उपार्जनमा आश्रित परिवारलाई लघु उद्यमशिलतामा रुपान्तरण गरिनेछ । २. साना तथा घरेलु उद्योगमा रहेका व्यवसायको कारोवारमा वृद्धि गर्न सहजिकरण गरिनेछ । ३. लघु उद्योग र साना तथा घरेलु उद्योगहरूको विकास र क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- लघु उद्यम विकास कार्यक्रम
- स्थानीय बजारको माग र आपूर्तिको आधारमा व्यवसाय सञ्चालनमा सहजिकरण कार्यक्रम
- प्रविधि तथा सिप हस्तान्तरण र सबलीकरण कार्यक्रम
- लगानी स्रोत सम्मको पहुँच स्थापित गर्न सहजिकरण कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

सहकारी, रेमिट्यान्स र बाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन भएको हुनेछ । लघु उद्यम, स्वव्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गरिएको हुनेछ ।

४.४. वित्तीय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालन

पृष्ठभूमि

संविधानले देशको अर्थतन्त्रका तीन खम्बाको रूपमा निजी, सहकारी र सार्वजनिक क्षेत्रलाई मानेको छ । सरकारी तथा विकास बैंक, लघुवित्त संस्था, वचत तथा ऋण सहकारीहरूको परिचालनलाई देशको अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउन र लगानीको वातावरण तयार गर्नका लागि चाहिने वित्तीय स्रोतको परिचालन नीति रहेको छ । वित्तीय परिचालनको माध्यमका रूपमा निजीक्षेत्रको योगदानलाई विश्वका धेरैजसो देशले स्वीकार गरेका छन् । देश भित्र निजीक्षेत्रको उन्नत विकास नभएसम्म वा वातावरण तयार नभए सम्म सहकारीलाई अर्को भरपर्दो वित्तीय परिचालनको माध्यम मानिएको छ ।

ध्याडलेख गाउँपालिकामा बैंक तथा वित्तीय संस्थामा खाता सञ्चालन भएका घरधुरी जम्मा ४२ प्रतिशत छन् भने बैंक, वित्तीय संस्था वचत तथा ऋण सहकारीमा पहुँच नभएका घरधुरी ५८ प्रतिशत रहेका छन् । गाउँपालिकामा एक बैंक र दुई वित्तीय संस्थाहरू सक्रिय छन् भने पाँचवटा वचत तथा ऋण सहकारीहरू अस्तित्वमा रहेको छन् ।

प्रमुख समस्या

सहकारी संस्थाहरूले सहकारीको नीति, सिद्धान्त र मान्यता अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न र व्यवस्थापन गर्न कठिन भइराखेको अवस्था छ । सरकारको केन्द्रीय ट्रेजरीमा रहेका नगदलाई सिधै गाउँमा रहेको गरिबको झुपडीसम्म पुऱ्याउने माध्यमको रूपमा मात्र सहकारीलाई लिएको मात्र छैन कि अझ गाउँमा छरिएर रहेका स—साना पुँजीहरूलाई संकलन गर्दै पुनः गाउँमा नै लगानी गर्ने सोचका साथ एक आर्थिक आधारका रूपमा लिइएको छ । विश्वव्यापीकरण र खुल्ला अर्थबजार नीतिका कारण गाउँको आत्मनिर्भरता स्वखलन भएको अवस्थामा अब उपभोक्ताहरूको बस्तीका रूपमा विस्तार भईरहेको छ । सहकारीले सबैका लागि वित्तीय सेवामा पहुँच पुऱ्याउन सहयोग गरिरहे पनि यस क्षेत्रहरूमा तमाम विकृतिहरूका कारण संस्थागत विकास हुन सकेको छैन । नेपालमा समूहमा आधारित सहकारीको प्रभाव श—सक्तिकरणको एक राम्रो नमूना बनिरहेको अवस्थामा सङ्घीय सरकारको ऐन तथा नीतिहरूसँग समन्वय गर्दै यस दिशामा प्रभावकारी कार्य गर्न ध्याडदेख गाउँपालिकाले विगत दुई दशक देखि सिन्धुलीको मौलिक अभ्यासका रूपमा रहेको समूहमा आधारित वचत तथा ऋण सहकारीका अनुभवलाई आत्मासात गर्न र शहरमा केन्द्रित रेमिटेन्सलाई नीतिगत र क्षमतागत रूपमा परिचालन गर्न सके नागरिकको वित्तीय पहुँचको अवसर प्राप्त हुन सक्दछ ।

चुनौती तथा अवसर

सरकारले दिगो आर्थिक वृद्धि र उत्पादनशिल रोजगारी र मर्यादित कामका लागि तोकिएका दुईवटा सूचकहरूले क्रमशः वित्तीय सेवामा सबैको पहुँच र हरेक ३० मिनेटको पैदल यात्रामा सहकारी सेवाको सुविधालाई सुनिश्चितता गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । वास्तवमा सहकारी ऐन तथा नियमावलीहरूले व्यक्तिगत सदस्यताको आधारमा सहकारीहरूको परिकल्पना मात्र गरेका छन् तर लामो अनुभव र व्यवहारिक अभ्यासका आधारमा समूहमा आधारित वचत तथा ऋण सहकारी नै प्रभावकारी र सामुहिक लाभका लागि उपयोग र नतिजामुखि देखिएको छ । यसको नतिजा र प्रभावकारिताको कारण नै यस्तो सहकारीलाई छलफलमा प्रस्तावित गरिएको हो । कम्तिमा २५ जना व्यक्तिहरूसँग छरिएर रहेको पुँजीलाई संकलन गरी वचत तथा ऋण सहकारीको गठन र परिचालन गर्न सकिने व्यवस्था कानूनमा उल्लेख छ । यी पक्षहरू गाउँपालिकाको लागि चुनौतीको रूपमा रहेकव छन् । यसका अलावा विपन्न र स्रोतसाधनबाट पछाडि पर्न वाध्य समुदायलाई लक्षित गरी सरल तथा दिगो व्यवस्थापन र सबैको समान पहुँच निर्माण गर्नका लागि हालसम्मको प्रभावकारी सहकारी सञ्चालनको मोडलहरूमा समूहमा आधारित सहकारी नै रहेको पाइन्छ । समूहमा आधारित सहकारीलाई विपन्न समुदाय सम्म पुग्ने आधारका रूपमा पहिचान गर्न सकिन्छ । किनकी यस्ता सहकारीहरूले समूह—समूहको सहकार्य, समान र निश्चित भूगोलमा बसोबास, वचत तथा

ऋणको कारोवार गर्ने उद्देश्य, सङ्घीय संरचना, सहकारीको सदस्यताका लागि समूहको सिफारिस, समूहको जमानीका आधारमा कारोवार र सामुहिक नीति तथा नियमावलीहरूको निर्माण जस्ता समावेशी लोकतन्त्रको अभ्यास गरेको हुन्छन् ।

सोच

हरेक परिवारलाई सहकारीमा आवद्ध गर्दै लगानीको लागि स्थानीय पुँजीको निर्माण ।

लक्ष्य

वित्तीय पहुँच अभिवृद्धिका लागि हरेक परिवारको आर्थिक सुरक्षा र वित्तीय स्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि हुने ।

उद्देश्य

१. वित्तीय पहुँच बढाई आर्थिक वृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १३: वित्तीय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालनका रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: वित्तीय पहुँच बढाई आर्थिक वृद्धि गर्नु ।	
१.१: वचत र ऋणलाई प्रभावकारी बनाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. हरेक बस्ती तथा टोलमा समूह गठन र परिचालन गरी वचत तथा ऋण परिचालन अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । २. एक टोल एक वचत समूह र हरेक वडामा एक वचत तथा ऋण सहकारी सेवा केन्द्र अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ३. गरिबीको मापदण्ड अनुसार दिइने अनुदानलाई सहकारीको कोषमा वचत जोड कोषका रूपमा प्रदान गरिनेछ । ४. वचत तथा ऋण सहकारी र विषयगत सहकारीका रूपमा उत्पादन सहकारीलाई परिचालन गरिनेछ । ५. सहकारीहरूको संस्थागत विकास र स्रोतको लागि सम्बन्ध विस्तार गरिनेछ ।
१.२: सहकारीलाई आय आर्जन स्वरोजगारी र गरिबी न्यूनीकरणका क्षेत्रमा उपयोग गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. सबै घरधुरी वचत तथा ऋण सहकारीमा आवद्ध र हरेक व्यावसायी, व्यवसायिक सहकारीमा आवद्ध गरिनेछ । २. सहकारीको शेयर सदस्य सङ्ख्या र रकम, वचतकर्ताको सङ्ख्या र रकम, ऋणी सङ्ख्या र लगानी रकम, लगानी असुली, व्याज दर र मापदण्ड अनुसार संस्थागत विकास सहकारीको संस्थागत विकास गरिनेछ । ३. सहकारीको कारोवार, व्यवसायिक आत्मनिर्भरताका लागि भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा सहयोग गर्दै अनलाईन वा मोबाईल सेवामा कारोवार गर्न सक्नेगरी क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ४. स्थानीय पुँजीको सङ्कलन गर्ने नीतिगत व्यवस्था मिलाइनेछ । ५. स्रोत विहिन परिवारका लागि वित्तीय स्रोतमा पहुँच वृद्धि गरिनेछ । ६. अन्तर सहकारी समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- हरेक बस्ती तथा टोलमा महिला आत्मनिर्भर समूहहरूको गठन र परिचालन

- समूहलाई वडास्तरको वचत तथा ऋण सहकारीमा आवद्धता र मर्जिड
- सहकारीको व्यवसायिक योजना निर्माण
- डिजीटल अभिलेखनका लागि सहजिकरण कार्यक्रम
- सहकारी सिद्धान्त र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासको आधारमा अनुगमन
- गाउँपालिकाका सबै घरघुरीलाई सहकारीमा आवद्ध गर्ने कार्यक्रम
- गरिबी स्तर अनुसार आयआर्जन बृद्धिका लागि सहकारी मार्फत सहायता कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाका हरेक वस्तीमा एक महिला वा उत्पादन समुह, एक वडा कम्तिमा एक सेवा केन्द्र सहितको वचत तथा ऋण सहकारी परिचालन गरेर सबै परिवारहरूलाई सहकारीतामा आवद्ध गर्दै आर्थिक कारोवारमा संलग्न गरीनेछ ।

४.५. आपूर्ति व्यवस्था

पृष्ठभूमि

विकासको संरचना र प्रविधिहरूमा आएका प्रगतिहरूले अब घ्याडलेख गाउँपालिकाका कुनै पनि वस्तिहरू बाह्य क्षेत्र वा बजारवाट हुने आयात निर्यातवाट अलग रहन सकेको अवस्था छैन । भौगोलिक हिसाववाट विविधता रहेको यस पालिका भित्र खाद्यान्नको विनिमय आपसमा आश्रित रहेको अवस्था छ । मुख्य रूपमा लताकपडा, शिक्षा, स्वास्थ्य, संचार तथा यातायातका साधनहरू र कृषि तथा पशुपन्छिका लागि चाहिने मल, विषादि, दाना र औषधिहरू नै पालिका भित्र आपूर्ति हुने प्रमुख वस्तुहरू हुन् । गाउँपालिकाको वार्षिक आम्दानी करिब रु. ३०,७४,५४,५०० र खर्च करिब ७६,५,८४,००० छ । यस गाउँपालिका नागरिकहरूले रु. ४८,०५,०२३ ऋण लिएको देखिन आउँछ । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा गाउँपालिकाको वित्तीय संचिति ऋणात्मक देखिन्छ । आयातलाई निर्यातले प्रतिस्थापन गर्न पालिका भित्र वस्तुहरूको उत्पादन र विविधिकरण गर्न आवश्यक देखिन्छ । त्यसै गरि कुल २७११ घरधुरी मध्ये १४५० घरधुरीको पारिवारिक ऋण भएको र १२०३ घरधुरीको पारिवारिक ऋण नभएको सर्भेक्षणवाट देखिन आउँछ ।

स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने कच्चा पदार्थको बजार मुलत सिन्धुली, महोत्तरी, धनुषा, वनेपा र काठमाण्डौ नै हो । दाल, ताजा तरकारी, मासु, र अण्डाको बजार प्रतिस्पर्धा सिन्धुली, महोत्तरी, धनुषा, काभ्रे र भारतिय आयातित वस्तुहरूसँग रहेको छ । विशेष गरि स्थानीय अन्नको उत्पादन स्वादिलो र पोषिलो भएको हुदा स्थानीय खपत नै हुने गरेको छ भने भारतीय बजारका चामलहरू औषत मासिक तिन टनका आयात हुने अनुमान छ ।

निर्यात हुने सबै सामग्रीहरूका मुख्य माग हुने बजार भनेका सिन्धुली, वनेपा र काठमाण्डौ नै हुन् । तरकारी, दुग्धजन्य पदार्थ, र वनजन्य पैदावारहरू मुख्य निर्यात वस्तुहरू रहेका छन् । आयात हुने वस्तुहरूमा दैनिक उपभोग हुने तयारी सामग्रीहरूका अलावा खाद्यान्नमा चामल, तेल, दाल र तयारी खाजा आदि रहेका छन् । बढ्दो सडक संजालको विस्तारका कारण लुगा कपडा, मोवाईल, पार्टस, आदिहरूको आयात बढ्दो अवस्थामा रहेको छ । कृषि, वागवानी, पशुपन्छिका लागि आवश्यक विऊ, विषादी, मल, दाना र औषधिहरूमा आयात बढ्दो छ भने आयातित नक्षको विकासले स्थानीय रैथाने नक्षको अवस्था विस्थापनमा परेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

आयात-निर्यातको असन्तुलनका कारण गाउँको शहर प्रतिको परनिभरतामा वृद्धि हुदै गईराखेको अवस्था छ । आयात क्षेत्रको प्रमुख समस्या भनेको गाउँवाट हुने पुँजीको पलायन नै हो । वित्तीय स्रोतको संकुचनका कारण गाउँका आर्थिक गतिविधि क्रमशः शहरकेन्द्रित हुदै गएका छन् । गाउँका मुद्रा पुनः शहरतिर नै फर्केको अवस्था छ । रैथाने नक्ष तथा जातहरूको विस्थापनका कारण कृषि, वागवानी तथा पशुपन्छि पालन क्षेत्रमा संक्रमणको जोखिम फराकिलो हुदै गईरहेको छ । निर्माण सामग्रीको रूपमा प्रयोग हुने गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवा आदि खानी तथा नदिजन्य वस्तुको अत्यधिक र भाँडभैलो तरिकाले दोहन हुदा वातावरणिय असन्तुलन मात्र नभई विपद्को जोखिम उच्च रहेको छ ।

चुनौतीहरू तथा अवसरहरू

आयातमा देखिएको मुख्य चुनौती भन्नु नै गाउँमा हुने मुद्रा संचिती घट्नु रहेको छ । गाउँको वित्तीय स्रोत पुनः शहर तर्फ फर्किदा गाउँ उत्पादन स्थलवाट उपभोग गर्ने बजारका रूपमा रूपान्तरण हुनु रहेको छ । निर्यात वृद्धि गर्न गाउँमा हुने उत्पादनका क्षेत्र र परिमाणमा वृद्धि गर्न लगानी गर्ने स्रोतको व्यवस्था गर्नु चुनौती रूपमा रहेको छ । पदार्थ उत्पादनमा आवश्यक सिप, ज्ञान, बजार सुचना र ढुवानीलाई अर्को चुनौतीका रूपमा लिइएको छ । यी चुनौतिका बाबजुद गाउँ क्षेत्र भित्रै उत्पादन हुने विभिन्न तरकारी तथा मकै, कोदो जस्ता बालिहरूको उत्पादनको

प्रवर्धन गर्न सके निर्यातलाई बढावा दिई गाउँपालिका को जीवन स्तर मा अत्यधिक सुधार हुन सक्ने अवसर रहेको छ ।

सोच

कृषि, वागवानी, पशुपन्छि विकास र वन पैदावारको निर्यातमा जोड दिदै आयात- निर्यातमा सन्तुलन ।

लक्ष्य

कृषि, वागवानी र पशुपन्छि विकासका लागि आयात गर्नु पर्ने वस्तुमा आत्मनिर्भर भई निर्यातको अवस्था विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. गाउँपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् दिगो बनाउनु ।
२. स्थानीय स्रोत, कच्चा पदार्थ, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन गर्नु ।
३. उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन गर्नु ।
४. वाणिज्य क्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १२: आपूर्तिको रणनीति र कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: गाउँपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् दिगो बनाउनु ।	
१.१: अत्यावश्यक सामग्रीहरूको सहज आपूर्तिको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सुपथ मुल्य पसलहरू सञ्चालनको व्यवस्था गरिनेछ । २. सुपथ मुल्य पसल सञ्चालनकालागि सहज कर्जा तथा नियमित अनुगमनको व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. गाउँपालिका भित्रको सम्पूर्ण आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन उच्चस्तरीय बजार अनुगमनको संयन्त्र परिचालित गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्थानीय स्रोत, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन गर्नु ।	
२.१: स्थानीय स्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्न तथा उद्योग सञ्चालन गर्न सहजिकरण एवम् प्रोत्साहन गर्ने ।	१. स्थानीय कच्चा पदार्थमा (कोदो, ऍसेलु आदि) वाइन डिस्टीलरी स्थापना र व्यवसायिक उत्पादन गरी वाइन उद्योग सञ्चालन गरिनेछ । २. स्थानीय रूपमा उपलब्ध हुने कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. निजी-सहकारी लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक संस्थागत संयन्त्र बनाई क्रियाशील गरिनेछ । ४. उद्योगी, व्यवसायी एवम् लगानीकर्तालाई उद्योग दत्तदिखि स्थानान्तरण सम्मका सेवाहरू सहज उपलब्ध गराइनेछ ।
उद्देश्य ३: उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन गर्नु ।	
३.१: स्थानीय उत्पादनलाई गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्दै औद्योगिक वस्तुको बजारीकरण गर्ने ।	१. जडीबुटी उत्पादन, प्रशोधन तथा निकासीमा जोड दिइनेछ । २. स्थानीय स्रोतमा आधारित हस्तकला उद्योगहरूको स्थापनाद्वारा परम्परागत सीप तथा प्रविधिको संरक्षण र विकास गरिनेछ । ३. औद्योगिक उत्पादनको गुणस्तरमा सुधार गर्न गुणस्तर परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: वाणिज्य क्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा विकास गर्नु ।	

<p>४.१: तुलनात्मक लाभका वस्तु तथा सेवाहरूको पहिचान गरी निर्यातयोग्य हुने वस्तु तथा सेवाको उत्पादकत्वमा बृद्धि गर्न आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।</p>	<p>१. तुलनात्मक लाभका वस्तुहरूको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सम्बन्धित निकायसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ । २. साना, घरेलु तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्पादन तथा आपूर्ति सञ्चालनमा आवद्ध गर्दै माग बमोजिमका वस्तु तथा सेवाहरूको उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।</p>
--	--

प्रमुख कार्यक्रम

१. पिठो तथा च्याखला उत्पादन तथा प्याकिङ्ग उद्योग सञ्चालन
२. तितेपातीको व्यवसायिक खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम
३. स्थानीय श्रोतको पहिचान गरी स्थानीय स्रोतमा आधारित हस्तकला उद्योग सञ्चालन (नाड्लो, डालो आदि)
४. एक वडा एक शुपथ मुल्य खाद्यान्न पसल
५. उद्योग व्यवशाय सञ्चालनकालागि स्थानीय आवस्यकता अनुरूपको कार्यविधि निर्माण
६. सबै प्रकारका स्थानीय उद्योग-व्यवशायको सहज दर्ता तथा नियमित अनुगमनको व्यवस्था
७. गाउँपालिका क्षेत्रबाट भइराखेको कुचो, बाँस, बोडी, सिमि, अदुवाको निर्यातको व्यवसायिक प्रवर्द्धन
८. स्थानीय उद्योग-व्यवसायी प्रोत्साहन कार्यक्रम
९. औद्योगिक ग्रामको स्थापना

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणाली प्रभावकारी हुनेछ । स्थानीय स्रोत, कच्चा पदार्थ, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन भएको हुनेछ । घ्याडलेख का स्थानीय कच्चा पदार्थहरूको सदुपयोग हुने गरेर, जुट, ढाका, टपरी, पानी, जडबुटी उद्योगहरू स्थापना गरि उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन हुनेछ ।

४.६. खाद्य सुरक्षा र गरिवी निवारण

पृष्ठभूमि

खाद्य सुरक्षा र गरिवी मानव विकास सुचकका सर्वाधिक प्रयोग गरिने सुचकहरू हुन् । खाद्यान्न उत्पादन र उपभोगको अवसरलाई यि दुई सुचकहरूले महत्व राख्ने त छदैछ त्यो भन्दा पनि यी सवाल विकासका प्रमुख एजेण्डा पनि हुन् । यस गाउँपालिकाले उपलब्ध गराएको पालिकाको विवरण अनुसार पालिका भित्रका कुल घरधुरी मध्ये आफ्नो खेतको अन्न उत्पादनबाट छ महिना सम्म पनि खान नपुग्ने परिवारको सङ्ख्या ७५ प्रतिशत रहेको छ भने बाँकि २५ प्रतिशत परिवारलेमात्र आफुले उत्पादन गरेको अन्न वर्षदिन भरि खान सक्ने हैसियत राख्दछन् । आफ्नो जमिनको उत्पादनले आधा वर्ष पनि खान नपुग्ने परिवारका करिव आधा हिस्सा भन्दा बढि रहेको अवस्था छ । कुल घरधुरी २७११ मध्ये १३५७ घरधुरीले आफ्नो खेतवारीको उत्पादनले आधा वर्ष पनि खान नपाउने अवस्था छ । उक्त सङ्ख्यामा ३७९ घरधुरी वा १४ प्रतिशतले आफ्नो उत्पादनले तिन महिना पनि खान नपुग्ने बताएका छन् भने सोही समुहका १५.३ प्रतिशत जनसङ्ख्या निरपेक्ष गरिवीको रेखामुनी रहेका छन् ।

प्रमुख समस्या

खाद्य असुरक्षा र गरिवीका प्रमुख समस्यालाई व्यक्तिका दैनिक आय, रोजगारी, बजार भाऊ, जमिनको वितरण र जमिनको उत्पादकत्वको सापेक्षमा विश्लेषण गर्ने प्रचलन रहेको छ । घ्याडलेख गाउँपालिकाका नागरिकलाई प्राप्त हुने आय आर्जन र रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रको योगदान रहन्छ । जमिनका वितरण र उत्पादकत्वलाई कृषि क्षेत्रको उत्पादन गर्ने साधनका रूपमा लिईन्छ । मुख्य रूपमा घ्याडलेख गाउँपालिका भित्र भईरहेको जग्गाको खण्डिकरण र कृषि योग्य जमिनमा हुने गैह्र खाद्यान्न वालीको उत्पादनलाई प्रमुख समस्या रूपमा लिइएको छ । जमिनका खण्डिकरण रोकिने अवस्था छैन अतः गैह्र कृषिक्षेत्रको योगदानलाई खाद्य सुरक्षा र गरिवी निवारणको अवसरका रूपमा प्रयोग गर्नुको विकल्प रहेन । बालबालिकाको पोषणको प्रतिवेदन अनुसार पाँच वर्ष मुनिका जम्मा १९०१ बालबालिका मध्ये ६८२ बालबालिकाका शारिरीक वृद्धि अनुगमन गरिएको थियो जसमा ७४ जनामा कुपोषणको तिनै किसिमका लक्षण देखियो । विशेष गरि पानीजन्य संक्रमणबाट हुने रोगहरू आऊँ, पखाला, लुतो, खटिरावाट बालबालिकाको शारिरीक वृद्धि विकासमा कति प्रभाव पारेको नतोकिए पनि उक्त सङ्ख्याका बालबालिका कुपोषणको शिकार हुनुलाई बालस्वास्थ्यका हिसाववाट समस्याका रूपमा लिन आवश्यक छ ।

चुनौती तथा अवसरहरू

स्थानीय तहमा खाद्य सुरक्षाको सवाल कृषिको उत्पादन भन्दा पनि रोजगारीको अवसरवाट विमुख हुदा सृजना हुने सवालको रूपमा रहेको छ । खाद्य असुरक्षा र गरिवी एक अर्काका विच पर्यायवाची मानिन्छ । गाउँका गरिवहरूको घरमा पैसा कसरी भित्र आउन सक्छ, त्यो नै चुनौतीका रूपमा रहेको छ । खाद्य सुरक्षाका बहुपक्षिय आयामहरूमा सिमान्त समुदायहरूको पहुच अभिवृद्धि गर्नु चुनौती रहेको छ ।

बिभिन्न संघ-संस्था तथा प्रदेश-संघ सरकारको नीति नियम र सहयोगमा यस गाउँपालिकाको लागि पनि खाद्य सुरक्षाको कार्यक्रम प्रबल बन्दै जाने अवस्था अवसरको रूपमा रहेको छ ।

सोच

निरपेक्ष गरिवीका रेखामुनि रहेका जनसङ्ख्यालाई आय आर्जनको अवसर ।

लक्ष्य

खाद्य असुरक्षा र गरिवीका बहुआयामहरूमा अहिलेको अवस्थामा २५ प्रतिशतले सुधार गर्ने ।

उद्देश्य

१. स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्न तथा रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउन गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामग्रीमा पहुँच बढाउनु ।
२. गरिवी र खाद्य सुरक्षाको जोखिममा रहेका घरधुरीहरूलाई जोखिमका आधारमा अनुदान वा प्रत्यक्ष काममा संलग्न गराउनु
३. गाउँपालिकालाई कुपोषणको मुक्त बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १३: खाद्य सुरक्षा र गरिवी निवारणका रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्न तथा रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउन गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामग्रीमा पहुँच बढाउनु ।	
१.१: पोषणयुक्त खानेकुराको बारेमा चेतना बढाउँदै यस सम्बन्धी सेवाको पहुँच सबै बस्तीसम्म पुऱ्याउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. गुणस्तरीय एवम् स्वास्थ्यवर्द्धक खाद्य पदार्थको प्रयोग बढाउँदै कुपोषण न्यूनीकरण गरिनेछ । २. मातृशिशु पोषण अवस्थामा सुधार ल्याउन विद्यमान बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. "सुनौला हजार दिन" अभियानलाई निरन्तरता दिइनेछ । ४. नागरिक स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने खाद्यपदार्थको विज्ञापन र बजार प्रवर्द्धनमा बन्देज लगाइनेछ ।
१.२: मातृ तथा नवजात शिशु मृत्युदर, शिशु मृत्युदर र बाल मृत्युदर घटाउने र औसत आयु बढाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. नवजात शिशु मृत्युदर, शिशु मृत्युदर, बाल मृत्युदर र मातृ मृत्युदर घटाउनको लागि प्रजनन स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व, बाल तथा शिशु स्वास्थ्य सेवाहरू सञ्चालन गरिनेछ । २. प्रजनन स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व एवम् बाल तथा शिशु स्वास्थ्य सेवा स्वास्थ्य तथा पोषणबारे जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: गरिवी र खाद्य सुरक्षाको जोखिममा रहेका घरधुरीहरूलाई जोखिमका आधारमा अनुदान वा प्रत्यक्ष काममा संलग्न गराउनु ।	
२.१: तुलनात्मक लाभ हुन सक्ने स्थानीय बालीनाली र आधारभूत खाद्यवस्तुको उपभोगमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. खाद्य तथा अन्य कृषि उत्पादनमा आत्म निर्भरताकालागि उत्पादन पकेट क्षेत्र विकास गरी सघन व्यवसायिक खेती प्रणाली अघि बढाइनेछ । २. कृषि उपज उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण एवम् वितरण प्रणालीमा नयाँ प्रविधिको विकासको अनुसरण, अवलम्बन र आधुनिकीकरण गरिनेछ । ३. उत्पादन र भण्डारणका क्रममा हुने हानी नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गर्न कृषि उपज सञ्चालन तथा भण्डारण केन्द्रको स्थापना गरिनेछ । ४. निजी तथा सहकारी क्षेत्रको संलग्नता बढाउँदै करार सम्झौतामा आधारित तथा सहकारी खेतीलाई प्राथमिकता दिइनेछ । ५. मूल्य शृङ्खला पद्धति अनुसार उत्पादनदेखि बजारीकरणसम्मका कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । ६. खाद्यान्न उत्पादन न्युन भएका पोषण असुरक्षित स्थानहरूमा स्थानीय स्तरमै उत्पादन गर्न सकिने कृषिजन्य उत्पादन (कोदो, च्याउ, सुन्ताला, अदुवा) प्रवर्द्धन तथा उपयोगमा जोड दिइनेछ । ७. सुरक्षित खानपान र पौष्टिकतत्वका स्रोत तथा उपयोगबारे सचेतनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: गाउँपालिकालाई कुपोषणको मुक्त बनाउनु ।	

<p>३.१: गाउँपालिकाबासीलाई पोषणयुक्त खानेकुरा खान पाउने सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. न्यून आय भएका तथा गरिबीको रेखामुनि रहेका परिवारहरूको पहिचान गरी ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूको लागि पोषणयुक्त खानेकुराहरूको प्रबन्ध मिलाइनेछ । २. स्थानीय अर्गानिक उत्पादनको महत्त्व तथा सन्तुलित आहारका बारेमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. गाउँपालिका भित्र खाद्य सुरक्षाको अवस्था सन्तोषजनक राख्न एक घर एक टनेल/करेसाबारीको व्यवस्था गरिनेछ । ४. पोषण सुरक्षा सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ५. गर्भवती महिला तथा बालबालिकाको लागि खोप तथा नियमित स्वास्थ्य जाँचको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
--	---

प्रमुख कार्यक्रम

१. सुत्केरी प्रोत्साहन कार्यक्रम
२. पोषण स्तरिकरण तथा गर्भवती महिला पहिचान कार्यक्रम
३. पोषण सचेतना कार्यक्रम
४. गरिबी नक्सांकन कार्यक्रम
५. बाँझो जग्गा राख्ने प्रवृत्ती निरुत्साहन कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

निरपेक्ष १२ प्रतिशत गरिबीको रेखामुनि रहेका जनसङ्ख्यालाई कम्तिमा दैनिक १ डलर आय गर्न सक्ने क्षमता र अवसर प्राप्त गर्ने छन् ।

४.७. श्रम तथा रोजगार र वैदेशिक रोजगार

पृष्ठभूमि

गाउँपालिका पाश्चिमाञ्चल, २०७८ अनुसार यस गाउँपालिका भित्र कुल २७११ घरधुरीमा १७,३०३ जनसङ्ख्या रहेका छन् । उक्त जनसङ्ख्या मध्ये ५२.०६ प्रतिशत आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्या रहेका छन् । उक्त जनसङ्ख्यालाई उमेर समूहको आधारमा नियाल्दा १५-३४ वर्ष समूहका ३२ प्रतिशत देखिन्छ भने ३५-५९ वर्ष उमेर समूहका २४ प्रतिशत रहेका छन् । आर्थिक रूपमा सक्रिय जनशक्तिलाई स्थानीय स्तरमा पर्याप्त रोजगारीको अवसर प्राप्त नहुँदा यस पालिकाबाट वैदेशिक रोजगारमा जाने प्रवृत्ति बढ्दो छ । यस गाउँपालिकाको कुल २७११ घरधुरी मध्ये ७८० घरधुरीमा युवाहरूको अनुपस्थित रहेको देखिन्छ र यस गाउँपालिकाबाट ५४७ पुरुष र ४१ महिला गरी ५८८ जना मानिसहरू वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् । समग्र जनसङ्ख्यालाई नियाल्दा आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या मध्ये वैदेशिक रोजगारमा संलग्नको सङ्ख्या करिब १५.५ प्रतिशत रहेका छन् । वैदेशिक रोजगारमा गएका व्यक्तिहरूले वार्षिक रूपमा करिब १ करोड ६१ लाख रुपैयाँ विप्रेषण पालिकामा भित्राउने अनुमान गर्न सकिन्छ । जसलाई न्यूनतम औषत कमाइको रूपमा हेर्दा प्रति व्यक्ति प्रति महिना १५ हजार हुन आउछ ।

तालिका १४: वैदेशिक रोजगारी सम्बन्धि विवरण

क्र.सं	सूचकहरू	ईकाइ	हालको स्थिति
१	सीपमूलक तालिम लिएर वैदेशिक रोजगारीमा जाने	प्रतिशत	३
२	सुरक्षित वैदेशिक रोजगारका लागि सूचना प्रवाह	सङ्ख्या	५
३	विप्रेषणलाई उद्यम विकास र आयमूलक क्षेत्रमा परिचालन	प्रतिशत	४
४	विप्रेषणलाई उद्यम विकास र आयमूलक क्षेत्रमा परिचालनका लागि वित्तीय साक्षरता	परिवार	०
५	वैदेशिक रोजगारी संलग्न घरपरिवारहरूलाई उद्यम विकास सहयोग	सङ्ख्या	२
६	वैदेशिक रोजगारका कारण उत्पन्न मानसिक समस्याहरूमा मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान (व्यक्तिगत र सामुहिक परामर्श)	सङ्ख्या	०
७	विप्रेषण (अनुमानित करोडमा)	रुपैयाँ	१.६१

प्रमुख समस्या

युवाहरूको पहिलो रोजाई वैदेशिक रोजगार रहेको अवस्थामा तयारी विना रोजगारीमा जाने हुदाँ राम्रो काम, तलब र सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति हुन सकेको अवस्था छैन । विदेशमा विशेष गरि जोखिमयुक्त, फोहरयुक्त वातावरण र कठिन काम गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ । दैनिक ठगी, विरामी र मृत्यु सम्मका घटनाहरूले समाचारपत्रहरू भरिने गरेको अवस्था छ । यस गाउँपालिकाबाट खाडीमुलुक, भारतको कोईलाखानि र मलेशिया लगायतका अन्य मुलुकहरूमा जाने प्रचलन धेरै रहेको छ । प्रयाप्त सूचनाका अभाव, तयारी विना र खासै सिप विनाका कामकालागी जाने हुदाँ राम्रो तलब र सुविधा विनानै काम गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ ।

अवसर र चुनौती

यस गाउँपालिकामा युवा र आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्याको बाहुल्यता रहेको छ । जसको परिचालन मार्फत गाउँपालिकाले स्थानीय विकासका कार्यलाई तिब्रतर रूपमा अगाडी बढाउन सक्दछ । त्यसैले यो सङ्ख्या आफैमा एउटा महत्वपूर्ण अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ । त्यसको अलावा विदेशमा आर्जित विप्रेषण र सिकेको सीप आफ्नो थात्थलोमा प्रयोग गर्न सकेमा आर्थिक विकासमा योगदान पुगनुका साथै उत्पादन एवं रोजगारको अवसर समेत विस्तार हुने अवसर देखिन्छ । अर्को तर्फ बढ्दो बसाईसराई र वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रवृत्तिले स्थानीय

स्तरमा जनशक्तिको कमी, पारिवारीक तथा सामाजिक समस्या र परनिर्भरता बढिरहेको छ । गाउँमा भित्रि रहेको विप्रेषण आयको उत्पादनमूलक क्षेत्रमा उपयोग हुन नसक्दा दैनिक उपभोगमा नै सिमित रहेको पाइन्छ । अन्तर्राष्ट्रिय बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्तिको विकास गरी वैदेशिक रोजगारमा पठाउन नसक्नु, वैदेशिक रोजगारको क्षेत्रमा ठगी लगायतका घटनाहरू बढ्नु, पारिवारिक तथा सामाजिक पुनःएकीकरणका सवालहरू सम्बोधन नहुनु साथै वैदेशिक रोजगारको दिगो विकल्प दिनु नसक्नु यस गाउँपालिकाको लागि चुनौती देखिन्छ ।

तथापी शिक्षा को विस्तार तथा प्राविधिक तालिम र शिक्षा प्रतिको आकर्षण जस्ता कुराहरूले यस गाउँ पालिकाकोछ, रोजगारको लागि पनि अबसरको रूपमा रहन सक्ने छ ।

सोच

सुरक्षित र सम्मानित रोजगारी सवैको सरोकार ।

लक्ष्य

सुचना र सिप सहितको रोजगारीको अवसरको छनौट गर्ने क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

वैदेशिक रोजगारीबाट आएका युवाहरूको ज्ञान सिपको सदुपयोग गर्दै स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १५: श्रम तथा रोजगार र वैदेशिक रोजगारका रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: वैदेशिक रोजगारीबाट आएका युवाहरूको ज्ञान सिपको सदुपयोग गर्दै स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गर्नु ।	
रणनीति १.१: रोजगारी पुर्वको तयारी र अनुशिक्षण गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. स्थानीय तहमा स्वरोजगार तथा रोजगार सृजना हने खालका कार्यक्रमहरू प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गरिनेछ । २. वैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्तिहरूको यात्रालाई सुरक्षित, मर्यादित र उपलब्धिमूलक बनाउन सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी व्यापक सूचना प्रवाह, सीप तालिम प्रदान तथा आवश्यक कानुनी सहायता प्रदानका लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । ३. सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय तथा सहकार्यलाई बढावा दिई सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्बन्धिको सेवाहरू प्रवाह गरिनेछ ।
रणनीति १.२: लगानी क्षेत्रमा पुँजीको परिचालन गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. गाउँपालिका भित्र प्राप्त विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्नका लागि वित्तीय साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्दै उद्यम विकासमा सहयोग गर्ने साथै वैदेशिक रोजगारका कारण व्यक्ति, परिवार तथा समाजमा उत्पन्न नकारात्मक असरहरूलाई न्यूनीकरणका लागि मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गरिनेछ । २. वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएर आएका व्यक्तिहरूको ज्ञान, सिप, पुँजीलाई व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास गरिनेछ ।

	३. मनोसामाजिक परामर्श सेवालाई पालिकाको स्वास्थ्य शाखा अन्तरगत आन्तरिकीकरण गर्दै सो सम्बन्धी सेवालाई दिगो रूपमा प्रवाह गरिनेछ ।
--	--

प्रमुख कार्यक्रमहरू

१. रोजगार सूचना केन्द्र स्थापना (स्वदेश तथा वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी) व्यवस्थापन तथा सञ्चालन
२. सचेतनामुलक (रिटर्नी स्वयंसेवक परिचालन र अन्तरक्रिया र होर्डिड बोर्ड र जानकारीमुलक पर्चा विकास तथा वितरण) कार्यक्रम सञ्चालन
३. आर्थिक र वित्तीय साक्षरता कक्षा सञ्चालन
४. व्यवसायिक सीप विकास तालिम सञ्चालन
५. वैदेशिक रोजगारमा गएका व्यक्ति तथा तिनका परिवारका लागि मनोसामाजिक परामर्श सेवा कार्यक्रम
६. वैदेशिक रोजगारसँग सम्बन्धित ठगी लगायतका समस्याहरूमा पिडितहरूको न्यायमा पहुँचका लागि जिल्ला प्रशासन कार्यालय र वैदेशिक रोजगार विभागसँग आवश्यक समन्वय र सहजिकरण
७. वैदेशिक रोजगारबाट फर्केर आएका व्यक्तिहरूलाई उद्यम विकासका लागि सहजिकरण तथा सहयोग कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

रोजगारीमा जानु पुर्व आवश्यक पर्ने सबै सुचना लिई, संझौता सहितको श्रम रोजगारीमा युवाहरू गई ठगीबाट हुने घटनामा कमि आएको हुनेछ ।

४.८ सिंचाइ तथा जलस्रोत

पृष्ठभूमि

कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिमा सिंचाइ महत्वपूर्ण माध्यम हो । यस गाउँपालिकामा रहेको कूल जमीनको १७२३८ हेक्टर जमिन सिंचित भएको अवस्था छ । सिंचाइ सुविधाका मरिण खोला, तामाजोर खोला, चाउखोला, रातु खोला, सिम्ले खोला, ठाडो खोला, चालिसे खोला आदि खोला र लिपे खोला लगायतका स्रोतहरूबाट यहाँका खेतीयोग्य जमीनका लागि सिंचाइ स्रोतको रूपमा रहेका छन् । गाउँपालिकामा रहेका पानीका स्रोतहरू मध्ये निकै कमले मात्रै वर्षेभरी तथा केही कुलाहरूबाट वर्षायाममा मात्र सिंचाइ सुविधा उपलब्ध हुने गरेको छ । पालिकाको बीच र उपल्लो भागमा सिंचाइको समस्या छ । तल्लो भागमा रहेका खोला एवम् नदीहरूबाट लिफिटड गरेर सिंचाइ गर्ने संभावना छ ।

प्रमुख समस्या

कृषि योग्य जमिनमा न्यून सिंचाइ सुविधा हुनु, सिंचाइ विकासमा आधुनिक प्रविधि (थोपा सिंचाइ, प्लाष्टिक पोखरी, लिफिटड) को प्रयोगमा कमी हुनु, प्रयास सिंचाइ कुलो र पोखरी गुणस्तरीय तथा पक्की नहुनु, भएका सिंचाइ आयोजनाहरू पनि पूर्ण क्षमतामा प्रयोगमा आउन नसक्नु, मर्मत सम्भारको कमी हुनु, सिंचाइ स्रोत मुहान सुक्दै जानु, जल उत्पन्न प्रकोपले सिंचाइ आयोजनामा क्षति पुगनु, कृषि प्रणाली र सिंचाइ बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्न नसकिनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

पहाडी र जटिल भू-धरातल भएकाले सिंचाइ योजना निर्माण खर्चिलो र कठिन हुनु, कृषियोग्य जमिनमा सर्वयाम सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन नसक्नु, कृषि र सिंचाइ बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापना नहुनु, सिंचाइ आयोजनाहरू पूर्ण क्षमतामा उपयोग नहुनु, स्थानीय समुदायहरूद्वारा सञ्चालन भईआएका परम्परागत सिंचाइ प्रणालीका कुलाहरूको संरक्षण हुन नसक्नु तथा सिंचाइ कुलाहरूको मर्मत सम्भारमा लाभग्राही उपभोक्ता समितिहरूलाई जिम्मेवार बनाउन नसक्नु यहाँका चुनौतीहरू हुन् ।

सिंचाइकालागि प्रयास स्रोतहरूको उपलब्धता हुनु, आकाशे पानी सङ्कलन र प्लाष्टिक पोखरीको अभ्यास सुरु हुनु, साना सिंचाइ निर्माणका क्षेत्रमा संघसंस्थाहरू क्रियाशील रहनु, साना सिंचाइ गाउँपालिकाको अधिकार क्षेत्रमा पर्नु, गाउँपालिकाको प्राथमिकतामा सिंचाइ क्षेत्र समावेश हुनु तथा सिंचाइका लागि उपयुक्त फाँटहरूको उपलब्धता हुनु यस गाउँपालिकाको लागि अवसरहरू हुन् ।

दीर्घकालीन सोच

"दिगो सिंचाइको पूर्वाधार, उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिको मूल आधार"

लक्ष्य

सिंचाइ प्रणालीको विकास र जलस्रोतको व्यवस्थापनबाट कृषिजन्य उत्पादनमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।
२. कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १६: सिंचाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।	
१.१: परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार र व्यवस्थापनबाट खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकतामा राखी सिंचाइको पहुँच बृद्धि गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. परम्परागत सिंचाइका परम्परागत स्रोतहरूको विवरण तयार पारिनेछ । २. परम्परागत स्रोतहरूको क्षमताको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइनेछ । ३. यस्ता स्रोतहरूको संरक्षण गर्ने कार्यको थालनी गरिनेछ । ४. आधारभूत सिंचाइको पहुँच बृद्धिकोलागि खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूको पहिचान गरी प्राथमिकता निर्धारण गरिनेछ । ५. संरचना निर्माणकोलागि वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ । ६. निर्माण कार्य सम्पन्न गर्न निर्माण तथा अनुगमन समितिको गठन गरिनेछ ।
१.२: आधारभूत सिंचाइको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरूमा वैकल्पिक स्रोतहरूको व्यवस्थापन गरी सिंचाइको पहुँच बृद्धि गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. सिंचाइका वैकल्पिक स्रोतहरूको पहिचान गरिनेछ । २. पहिचान गरिएका स्रोतहरूको विज्ञ सम्मिलित टोलीबाट सम्भ्याव्यता अध्ययन गरिनेछ । ३. संरचना निर्माणकोलागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ । ४. सिंचाइको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरूको विवरण तयार गरी प्राथमिकताको सूची तयार गरिनेछ । ५. प्राथमिकताको आधारमा वैकल्पिक सिंचाइ संरचनाको निर्माण गरिनेछ । ६. सतह सिंचाइको सम्भावना नभएको क्षेत्रमा लिफ्टिड प्रणालीबाट सिंचाइ गर्ने योजना तथा लागत इष्टिमेट गरिनेछ । ७. संरचना निर्माणको निमित्त निजी वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ । ८. संरचना निर्माणको प्रयोजनकोलागि निर्माण तथा अनुगमन समिति गठन गरिनेछ । ९. संरचना विस्तारकोलागि उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । १०. सिंचाइ आयोजनाहरूको मर्मत सम्भारको लागि कृषक तथा समुदायको क्षमता बृद्धि गरिनेछ । ११. सिंचाइको आवश्यक रेखदेख, अनुगमन र सञ्चालनकोलागि जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य २: कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच बृद्धि गर्न दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।	
२.१: खेतीयोग्य जमिन भएको तर सिंचाइको पहुँच नपुगेको वा अपर्याप्त भएको क्षेत्रमा प्राथमिकताको आधारमा सिंचाइको पहुँच बृद्धि गरिनेछ ।	<ol style="list-style-type: none"> १. सिंचाइ नपुगेका अथवा अपर्याप्त खेतीयोग्य जमिनको विवरण तयार पारिनेछ । २. निर्माण भए तापनि समुचित प्रयोगमा नआएका सिंचाइ कुलोहरूको प्रयोगमा आउनेगरी पुनर्निर्माण गरिनेछ । ३. एक योजनाबाट समुदायमा खानेपानी र सिंचाइको व्यवस्थापन गर्न सम्भव भएको अवस्थामा त्यस्ता योजनालाई प्राथमिकता दिइनेछ । ४. सिंचाइकोलागि प्राथमिकताको आधारमा साना जलासय, पोखरी आदि संरचना तयार गरिनेछ । ५. सिंचाइका संरचनाको मर्मत सम्भारकोलागि सामूहिक कोषको व्यवस्था गरिनेछ । ६. संरचना विस्तारकोलागि उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ७. सिंचाइको व्यवस्थापनकोलागि उपभोक्ताहरूको समितिको गठन गरिनेछ ।
२.२: दिगो सिंचाइ प्रणालीको लागि संरचनाको	<ol style="list-style-type: none"> १. जल उपभोक्ता संस्थाको संस्थागत क्षमताको विकास गरिनेछ ।

विकास र व्यवस्थापन गर्ने ।	<p>२. सिंचाइ योजनाको सञ्चालन र व्यवस्थापनलाई दिगो बनाउन सिंचाइ सेवा शुल्क निर्धारण गरी सङ्कलन र उपयोग गर्न कानुनी व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>३. दिगो सिंचाइको व्यवस्थापनकोलागि उपभोक्ता र समुदायको दक्षतामा बृद्धि गरिनेछ ।</p> <p>४. सिंचाइ पुगेका क्षेत्रमा उत्पादकत्व बढाउन सकिने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा खाद्यवस्तुको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।</p> <p>५. सिंचाइ आयोजनाका मुहानहरूको संरक्षण गरिनेछ ।</p>
२.३: जलउत्पन्न प्रकोपको क्षति नियन्त्रण गर्नु ।	<p>१. जल उत्पन्न जोखिमको क्षेत्र पहिचान गरी न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ ।</p> <p>२. नदीजन्य प्रकोपका दिगो नियन्त्रणमा स्थानीय प्रविधि र रैथाने ज्ञानको उपयोग गरिनेछ ।</p> <p>३. खोलाखोल्सीको नियन्त्रणमा बायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको उपयोग गरिनेछ ।</p> <p>४. नदी किनाराको वनको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिइनेछ ।</p> <p>५. नदी किनाराका जोखिमयुक्त स्थानमा बस्ती विस्तार तथा नदी खोला अतिक्रमण र अव्यवस्थित दोहनको नियन्त्रण गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. सिरुटार-झूगनटार-लामिटार-आहाल डाँडा सिंचाइ आयोजना निर्माण- (२ किमी - वार्ड नं. २)
२. सिम्ले फाँट घट्ट - चालिसे (ठाडो खोला मुहान) सिंचाइ कुलो निर्माण (२.५ किमी - वार्ड नं. २)
३. हाँडीखोला — बजुटोल - हायूटार सिंचाइ कुलो निर्माण (३ किमी - वार्ड नं. २)
४. कोल्टा सिंचाई (मरिण खोला) मर्मत, सम्भार र पुननिर्माण (५ किमी - वार्ड नं. ३)
५. दलिन भञ्ज्याङ्ग (हाँडी खोला मुहान) सिंचाइ कुलो निर्माण (२ किमी - वार्ड नं. ३)
६. तमाजोर चौकीटार फाँट सिंचाइ कुलो निर्माण (३ किमी - वार्ड नं. ३)
७. मसानघाट — नारकटे — छबिसे - फोक्से (तामाजोर खोला) सिंचाइ कुलो निर्माण (५ किमी - वार्ड नं. ४)
८. रामपुर — दोभान - भैसे घाट (कालीखोला) सिंचाइ कुलो निर्माण (४ किमी - वार्ड नं. ४)
९. बोक्से ठाडे (डांगडुंगे सिंचाई) सिंचाइ कुलो निर्माण (४ किमी - वार्ड नं. ५)
१०. चौतारा - घुलानटोल सिंचाइ कुलो निर्माण (२ किमी - वार्ड नं. ५)
११. माटोबारी (मुहान रामपुर खोला) किमी (२ किमी-वार्ड नं. ५)
१२. कोल्टार बागमारा (मुहान खानीखोला) सिंचाइ कुलो निर्माण (२ किमी - वार्ड नं. ५)
१३. थोपा सिंचाई प्रवर्द्धन कार्यक्रम
१४. प्लास्टिक पोखरी ५० वटा
१५. २० वटा सिंचाइको मुहान संरक्षण तथा मर्मत-संहार
१६. वाटर लिफ्टीङ्ग परियोजनाको संभाव्यता अध्ययन

अपेक्षित उपलब्धि

परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार भई नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान भएको हुनेछ । कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच बृद्धि भई दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

परिच्छेद पाँच: सामाजिक क्षेत्र

५.१ जनसङ्ख्या तथा बसाइँसराइ

पृष्ठभूमि

नेपालमा सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थामा आएको सकारात्मक परिवर्तनले गर्दा जनसङ्ख्या र वृद्धिदर कम हुँदै गएको छ । जनसङ्ख्या वृद्धि, आकार, वितरण, घनत्व, बसाइँसराइ आदिले कुनै पनि स्थानको जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा महत्वपूर्ण प्रभाव पारेको हुन्छ । स्थानीय जनतालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार लगायत विभिन्न सुविधाहरू उपलब्ध गराएर उनीहरूको जीवनस्तर माथि उठाउन सकिन्छ । यहाँका मानिसहरूलाई आधुनिक विविध सुविधाहरू उपलब्ध गराई उनीहरूको गुणस्तरीय जीवन कायम गर्नु आजको अपरिहार्य आवश्यकता हो । पाँच वडामा विभाजित यस घ्याडलेख गाउँपालिकामा जम्मा २७११ घरधुरी छन् । जसमध्ये वडा नं.४ मा सबै भन्दा बढी घरधुरी ७२१ र सबै भन्दा कम घरधुरी ३७३ वडा नं.१ मा अवस्थित छन् । यसै गरी यस गाउँपालिकामा जम्मा १७३०३ जनसङ्ख्याको बसोबास रहेको छ । सबै भन्दा बढी जनसङ्ख्या वडा नं. ४ मा ४७५६ र सबै भन्दा कम जनसङ्ख्या वडा नं. १ मा २०६४ छन् । कुल जनसङ्ख्याको ५१.४ प्रतिशत पुरुष र ४८.६ प्रतिशत महिला छन् । वडा अनुसार हेर्दा पनि सबै वडा पुरुषकै बाहुल्यता बढी भएको देखियो । मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्यालाई हेर्ने हो भने तामाङ भाषा मुख्य भाषाको रूपमा रहेको सर्भेक्षणबाट देखिन आउँछ । कुल जनसङ्ख्याको ७४.१ प्रतिशत बासिन्दाले बढी मात्रामा तामाङ भाषा प्रयोग गर्ने गरेको र दोस्रो नं.मा खस पर्वते भाषा/नेपाली भाषा १८ प्रतिशतले मात्रा प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । यस पश्चात बाहुल्यताको आधारमा बोलिने भाषाहरूमा मगर भाषा, थामी भाषा, सुनुवार भाषा तथा नेवारी भाषा रहेका छन् । अन्य नगन्य मात्रामा बोलिने भाषाहरू रहेका छन् । यसै गरी यस गाउँपालिकामा बौद्ध धर्म मान्ने जनसङ्ख्या सबै भन्दा धेरै छन् । कुल जनसङ्ख्याको ७५ प्रतिशत जनसङ्ख्याले बौद्ध धर्म मान्छन् । बौद्ध धर्म मान्ने जनसङ्ख्या पछि हिन्दु धर्म मान्ने जनसङ्ख्या २३ प्रतिशत छन् । यस पश्चात बाहुल्यताको आधारमा क्रमशः क्रिश्चियन, किरात, बोन तथा प्रकृती पुजक रहेका छन् । बैबाहिक स्थितिको कुरा गर्दा घ्याडलेख गाउँपालिकामा ८२७३ जना विवाहित जनसङ्ख्या छन् । यस गाउँपालिकामा ४७८१ जनसङ्ख्या अविवाहित छन् भने ७७ जनाले बहुविवाह गरेका छन् भने २३ जनाको बालविवाह भएको सर्भेक्षणबाट देखिन आउँछ ।

घ्याडलेख गाउँपालिकाबाट ३६७४ जनाले अन्यत्र बसाइँसराइ गरेका छन् । यस गाउँपालिकाबाट काठमाडौँमा बसाइँसराइ गर्नेको सङ्ख्या उच्च मात्रामा देखिएको छ । २५६३ जना काठमाडौँमा बस्दै आइरहेका छन् । काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लामा ४२१ जना र भक्तपुरमा जिल्लामा २८२ जना बसाइँसराइ गरेका छन् । यसै गरी जनसङ्ख्याको सानो हिस्सा ललितपुर, सर्लाही, चितवन, कास्की, रामेछाप, महोत्तरी, धादिङ्ग, सिन्धुपाल्चोक, कपिलवस्तु, मकवानपुर, कञ्चनपुर, दोलखा, मोरङ्ग, धनकुटा, रौतहट, लमजुङ्ग, उदयपुर, ओखलढुंगा तथा खोटाङ्ग जिल्लामा बसाइँसरेका छन् । वार्षिक झण्डै ५ लाख युवा श्रम बजारमा प्रवेश गर्दछन् तर करिब १ लाख ५० हजारले मात्र प्राविधि तथा व्यवसायिक तालिम प्राप्त गर्ने गरेका छन् । जनासाङ्घिक संरचनालाई विश्लेषण गर्दा हाल १०—२४ वर्ष उमेर समुहको हिस्सा सर्वाधिक रहेकोले आगामी वर्षहरूको लागि शिक्षाको व्यवस्थापनमा यसलाई ध्यान दिनु जरुरी देखिन्छ ।

प्रमुख समस्या

गाँउबाट मानिस अन्यत्र बसाइँसराइ गर्नु, जनसङ्ख्या व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति निर्माण र कार्यन्वयनमा कमी हुनु, जनसङ्ख्या र विकास बीच असन्तुलन हुनु, जनजाति तथा दुर्गम वस्तिमा रहेका परिवारमा सोचिए अनुसारको प्रगति

हुन नसक्नु, कम उमेरमा विवाह हुनु, लैङ्गिक विभेद कायम रहनु, गरीबि, अशिक्षा र बेरोजगार हुनु जस्ता समस्याहरू यस गाउँपालिकामा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

गाउँबाट हुने बसाइँसराइ र विदेशिने युवालाई रोजगारका अवसरहरू सिर्जना गरी गाउँमान नै बस्ने वातावरण कार्यक्रम गर्न, विदेशमा आर्जन गरेको सीपलाई उपयोग गरी गाउँको विकासको व्यवस्थापन गर्न, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार लगायतका सुविधा उपलब्ध गराई गाउँमानै बस्ने वातावरण सिर्जना गर्ने, वस्तीहरूमा परम्परागत कृषि प्रणाली हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रमा रोजगारी श्रृजना गर्ने जस्ता चुनौतीहरू रहेका छन् ।

यि चुनौतीका बाबजुद यस गाउँपालिका भूगोलको हिसावले सानो, जनसङ्ख्या कम र श्रोत साधनले सम्पन्न भएकाले यसको आर्थिक एवं सामाजिक विकासमा सहज हुन सक्ने अवस्था रहेको छ । आदिवासी जनसमुदायको बाहुल्यता भएको यस गाउँपालिकामा तीनै तहका सरकारको चासो रहन रहेको छ । गाउँपालिकाको सरकार क्रियाशील, सक्षम र नेतृत्वदायी भूमिका खेल्न सक्ने भएकाले जनसङ्ख्या व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रभावकारी कार्यक्रम सञ्चालन हुन सक्ने छ । यस्तै गरी बसाइँसराइको लागि घचेट्ने सुचकहरूमा गाउँपालिकाले सुधार गर्न पहल गर्नु (स्वास्थ्य सेवा विस्तार, विद्यालय तथा गुणस्तर शिक्षाको लागि पहल गर्नु आदि) जस्ता अवसरहरू रहेका छन् ।

सोच

सामाजिक र साँस्कृतिक एकिकरण र सहिष्णुता घ्याडलेखको पहिचान ।

लक्ष्य

गाउँपालिकाको जनसान्खिक व्यवस्थापन गरी बसाइँसराइलाई निरुत्साहित गर्दै सम्पन्न र सुखी परिवारको निर्माण गर्ने ।

उद्देश्य

१. बसाइँसराइलाई निरुत्साहित गर्न गाउँपालिकाका सबै वस्तीहरू व्यवस्थित गर्नु ।
२. जनसङ्ख्याको हरेक बर्ग, लिङ्ग, जनजाती र भाषाभाषिलाई समान रूपले विकासको मुल प्रवाहमा ल्याउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १७: जनसङ्ख्या तथा बसाइँसराइ रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: बसाइँसराइलाई निरुत्साहित गर्न गाउँपालिकाका सबै वस्ती हरू व्यवस्थित गर्नु	
१.१: गाउँपालिकाका सबै वस्तीहरू व्यवस्थित गर्ने ।	१. सबै वडा र वस्तीहरूमा आधारभूत आवश्यकताको रूपमा शिक्षा, स्वास्थ्य, सुरक्षित बासस्थानको प्रबन्ध परिपूर्ति गर्ने योजनाहरू ल्याइनेछ । २. हरेक वार्डमा गाउँस्तरमै रहेको श्रोत र साधनलाई समुचित रूपमा सञ्चालन गरी साना तथा घरेलु उद्योग स्थापना गरी रोजगारीको व्यापक रूपमा श्रृजना गरिनेछ । ३. व्यवस्थित आवास योजना सञ्चालनमा ल्याइनेछ ।
उद्देश्य २: जनसङ्ख्याको हरेक बर्ग, लिङ्ग, जनजाती र भाषाभाषिलाई समान रूपले विकासको मुल प्रवाहमा ल्याउनु ।	
२.१: समावेशी र सहभागितामुलक विकास को अवधारणाको प्रारूप तयार पार्ने ।	१. सहभागितामा विकास निर्माणका काम हरूलाई अगाडी बढाउँदै सबैमा गाउँ समाजप्रती अपनत्व विकास गराइनेछ ।

	<p>२. भिन्न क्षमता भएका व्यक्ति र समुदायलाई सीपमूलक विशेष तालिम प्रदान गर्न अन्तरसरकार, अन्तर स्थानीय तह, गैसस समेतसँग समन्वय गरिनेछ ।</p> <p>३. युवाहरू विदेश जाने क्रमलाई रोक्न “ आफ्नो माटो आफ्नो सम्बृद्धी” भन्ने नारालाई मुर्त रूप दिन समुहगत र संगठित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p>
--	--

प्रमुख कार्यक्रम

- जनसङ्ख्या सम्बन्धी सम्पूर्ण तथ्याङ्कहरू सङ्कलन तथा अद्यावधिक
- गाउँबाट अन्यत्र हुने बसाइँसराइलाई निरुत्साहित गर्न शिक्षा स्वास्थ्य, रोजगार लगायत अन्य मानवीय सेवा र सुविधा उपलब्ध
- हरेक वस्तीहरूमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन
- किशोर किशोरी मैत्री तथा यूवामुखी कार्यक्रमहरू सञ्चालन
- वस्तीहरूमा स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने लागि गाउँघर क्लिनिक कार्यक्रम सञ्चालन
- गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरी बसाइँसराइलाई कम गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन
- विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

बाह्य बसाइँसराइ निरुत्साहित भई गाउँपालिकाका सबै वस्तीहरू आधारभूत सेवा सुविधा सहित व्यवस्थित भएका हुनेछन् । समाजका सबै बर्ग, लिङ्ग, जनजाती र भाषाभाषी समान रूपले विकासको मुल प्रवाहमा प्रवाहित भएका हुनेछन् । गा.पा.का माथिल्लो स्थानहरूबाट बसाइँ सरिरहेका परिवारहरूको संख्या घटेर जाने छ । आधारभूत आवश्यकतको उपलब्धता पश्चात बसाइँसराइ रोकिन सहयोगी हुनेछ ।

५.२ स्वास्थ्य र पोषण

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ मा आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई निःशुल्क दावी गर्न सक्ने गरी मौलिक हकका रूपमा व्यवस्था गरिएको छ । संविधानले परिकल्पना गरेको लोककल्याणकारी राज्यको अवधारणाले नागरिकको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार गर्नका लागि लगानी गर्नु पर्ने कुरालाई केन्द्रित गर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य नं.२ ले उन्नत पोषणको सुनिश्चित गर्ने र लक्ष्य नं.३ अन्तर्गत सबै उमेर समूहका व्यक्तिहरूको लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने भनी तोकिएको छ ।

ध्याडलेख गाउँपालिकाको वडा नं. ५ मा स्वास्थ्य चौकि, वडा नं. ४ र ५ मा निजी क्लिनिक, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र एक वटा, वडा नं. २, ३ र ४ मा एक / एक गरी जम्मा ३ वटा सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाई, वडा नं. १, २, ३, र ४ मा एक / एक वटा गरी कुल ४ वटा स्वास्थ्य चौकिहरू गरी कुल १२ वटा संयन्त्रहरूले गाउँपालिकाका कुल ८,९६९ जनसङ्ख्यालाई १२ किसिमका स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाहरू प्रदान गरेका छन् । ति सेवाहरू क्रमशः क. प्रसुति सेवा ख. ल्याव सेवा ग. क्लिनिक सेवा / सामान्य फार्मसी घ. सुरक्षित मातृत्व सेवा ड. रक्त संचारसेवा च. एक्सरे सेवा छ. खोप सेवा ज. एससिटी सेवा झ. परामर्श सेवाहरू हुन् । यसरी गाउँपालिकामा कुल जनसङ्ख्याको ५२ प्रतिशत जनसङ्ख्याले सेवा लिन सफल भएको देखिन्छ । तुलनात्मक रूपमा ध्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र अवस्थालाई निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १८: ध्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र स्वास्थ्य अवस्था

क्र.स	सूचकहरू	ईकाई	सङ्घीय	प्रदेश	ध्याडलेख
०१	जन्मदाको अपेक्षित आयु	वर्ष	७०.५	७०.५	
०२	मातृ मृत्युदर (प्रतिलाख जन्म)	जना	२०८	२३	०
०३	५ वर्ष मुनिका बच्चाको एआरआई सहित निमोनिया	जना	१९	१६	१९
०४	५ वर्ष मुनिकाको झाडा पखाला	प्रतिहजार	३७५		५६६
०५	२ वर्षभन्दा मुनीका कम तौल	प्रतिशत	३.५		१.१
०६	स्वास्थ्य संस्थामार्फत प्रसुति सेवा लिने	प्रतिशत	६३.३		४.८
०७	चौथो पटक गर्भवती जाँच गर्ने महिला	प्रतिशत	५६.३		१९.१
०८	सम्पूर्ण खोप प्राप्त गर्ने बालबालिका	प्रतिशत	८६		६६.२
०९	अस्पतालमा सेवा लिने वार्षिकजनसङ्ख्या	जना			८९६९
१०	स्वास्थ्य विमा लिने जनसङ्ख्या	जना			
११	जनसङ्ख्या र स्वास्थ्यकर्मी अनुपात	जना			१:१२४७
१२	कुल प्रजनन दर	प्रतिशत	२.३		२.२

प्रमुख समस्या

सबै वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सेवाका पहुँचमा ल्याउन नसक्नु, स्वास्थ्य सेवा लिने अभ्यास कम देखिनु, संक्रमण र महामारीजन्य रोगहरूको समुचित नियन्त्रण नहुनु, प्राकृतिक विपद र दुर्घटना वा चोटपटकबाट समग्र स्वास्थ्यमा पर्ने जोखिम न्यूनिकरण गर्ने प्रयास त्यति प्रभावकारी नहुनु, अव्यवस्थित बसाइँसराइ र आश्रित जनसङ्ख्याको बढ्दो अनुपात स्वास्थ्य तथा पोषण क्षेत्रमा देखा परेका प्रमुख समस्याहरू हुन् । स्वास्थ्य सेवाहरूलाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिमैत्रि जनशक्ति परिचालन सकिएको छैन ।

नागरिकले संवैधानिक हक अन्तर्गत प्राप्त गर्ने स्वास्थ्य सेवाप्रति उत्तरदायी एवं प्रयास जनशक्ति विकास गर्न नसक्नु, आवश्यकता अनुसार आधुनिक उपकरण र विशेषज्ञहरूको अभाव, विश्वव्यापी रूपमा परिवर्तन हुँदै आएको खानपान तथा जीवनशैलीबाट उत्पन्न भएका समस्याहरू समस्याका अर्को पाटाहरू हुन् ।

चुनौती तथा अवसर

निःशुल्क र गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवालार्ई स्थानीय तहबाट सर्वसुलभ रूपमा प्रदान गर्न, गरिव तथा सीमान्तकृत समुदायलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्दै स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न र स्वास्थ्य उपचारमा लाग्ने खर्च घटाउनु पहिलो चुनौती भएको छ । यसका विपरीत संबिधान तथा संघको कानूनले प्रत्याभूति गरेको स्वास्थ्य सम्बन्धि मौलिक अधिकारको महलले यस गाउँपालिकाको लागि पनि स्वस्थ्य सेवाको अनिवार्यता सम्बन्धि नीति निर्माण गर्नको लागि महत्वपूर्ण अवसर रहेको छ ।

सोच

गाउँपालिका मानवीय स्वास्थ्य प्रति जिम्मेवार र सेवाको गुणस्तरीयता प्रतिको सुनिश्चिता ।

लक्ष्य

नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने निदानात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, पुनस्थापनात्मक र प्रतिरोधात्मक उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवाहरूको सर्वसुलभ निशुल्क र गुणस्तरियतामा सुनिश्चिता सहित पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. घ्याडलेखका सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।
२. थप लगानी वातावरण सिर्जना गरी स्वास्थ्य सेवा सुधारकालागि स्वास्थ्य सेवालार्ई प्रवर्द्धन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १९: स्वास्थ्य तथा पोषणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: घ्याडलेखका सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।	
१.१: गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज पहुँच हुने गरी प्रभावकारी रूपमा सेवा उपलब्ध गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. आवश्यक एम्बुलेन्स, औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवम् जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गरिनेछ । २. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच पुऱ्याउन स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम लागु गरिनेछ । ३. सर्ने वा नसर्ने रोगहरूका बारेमा प्रवर्द्धनात्मक, निरोधात्मक र उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । ४. स्वास्थ्यको सहज पहुँचकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ । ५. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही एवम् जनउत्तरदायी बनाउन सुशासनमा जोड दिइनेछ । ६. ल्याब सेवा सञ्चालनकालागि आवश्यक पहल अघि बढाइनेछ ।

<p>१.२: पालिका मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा तोकिएका सङ्ख्यामा स्वीकृत जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाहको क्षमता र पहुँच विस्तार गर्ने ।</p>	<p>१. पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वीकृत कुल दरबन्दीको सङ्ख्या यकिन गरी आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ । २. दरबन्दी अनुसार माग भई प्राप्त जनशक्ति वा पालिकाको निजी स्रोतबाट नियुक्त गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई पालिकाको मातहतमा आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य २: थप लगानी वातावरण सिर्जना गरी स्वास्थ्य सेवा सुधारकालागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।</p>	
<p>२.१: स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी, सहकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको संलग्नता वृद्धि गरी ती क्षेत्रहरूबाट हुने लगानीलाई व्यवस्थित गर्ने ।</p>	<p>१. निजी र गैरसरकारी क्षेत्रमा स्थापित स्वास्थ्यसम्बन्धी व्यवसायिक सङ्घ—संस्थाहरूबीच स्वास्थ्य सेवा प्रवाह, अध्ययन, अनुसन्धान कार्यमा सहकार्यलाई बढावा दिइनेछ । २. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सरकारी, निजी, सामुदायिक एवम् सहकारी क्षेत्रलाई समेट्दै गुणात्मक सेवा सुनिश्चित गराउन सुशासन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।</p>
<p>२.२: पालिका क्षेत्रमा उपलब्ध जडीबुटीको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दै आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीको विकास विकास गर्ने ।</p>	<p>१. आयुर्वेद पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि उपयुक्त संरचनाको विकास र विस्तार तथा स्थानीय जडीबुटीमा आधारित औषधी तयार गरी प्रयोग तथा वितरण गरिनेछ । २. आयुर्वेद प्रणालीको क्रमबद्ध विकास प्रणालीको संरक्षण, विकास एवम् विस्तारका लागि दीर्घकालीन योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. एक वार्ड एक एम्बुलेन्स
२. तीन वटा बर्थिंग सेन्टर स्थापना तथा सञ्चालन
३. १५ शैया अस्पताल निर्माण
४. स्वास्थ्य कर्मीलाई SBA र परिवार नियोजनको तालिम
५. स्वास्थ्य चौकिहरूमा ल्याव सेवाको व्यवस्थापन
६. नागरिक स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम
७. “सवैका लागी स्वास्थ्य” जनचेतनामुलक कार्यक्रम (कोभिड-१९ व्यवस्थापन)
८. आधारभूत तथा पुनर्ताजकी तालीम एवं जनशक्ति व्यवस्थापन
९. स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

सवै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि हुनेछ । १५ शैयाको अस्पताल बनाई गा.पा.बाट विशेषज्ञ टोलीबाट सेवा उपलब्ध हुने छ । परिवार नियोजनको प्रयोगकर्ताको सङ्ख्यामा वृद्धि भएको हुने छ । बालबालिकको खोप लगाउनेको दरमा उल्लेखनिय वृद्धि हुनेछ । सस्थागत प्रसुती सेवा लिनेको सङ्ख्या बढेको हुनेछ । गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामग्रीमा पहुँच वृद्धि हुनेछ । लगानी मैत्री वातावरण सिर्जना भई स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धन हुनेछ ।

५.३ शिक्षा

पृष्ठभूमि

शिक्षा विकासको आधार हो । संविधानले आधारभुत तहसम्मको शिक्षामा पहुँच, आधारभुत तहसम्मको अनिवार्य र निशुल्क शिक्षा तथा माध्यमिक तहसम्मको निःशुल्क शिक्षा पाउने हक प्रत्याभुति गरेको छ । साथै अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक प्रत्याभुति गरेको छ । साथै शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सिपमुलक तथा रोजगारमुलक बनाउँदै शिक्षामा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै निजी क्षेत्रको लागीनलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ । आ.व. २०७४/७५ को अन्तयमा १५ वर्ष माथिको जनसङ्ख्याको साक्षरता दर ५८.५ पुगेको छ भने १५ देखि २४ वर्ष उमेर समुहको युवा साक्षरता दर ९२.५ पुगेको छ । पूर्व प्राथमिक शिक्षामा कुल भर्ना दर ८४.१ प्रतिशत, पूर्व प्राथमिक शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिकाको सङ्ख्या ६६.३५ पुगेको छ । कक्षा १ देखि ५ सम्मको खुद भर्नादर ९७.२५ र कक्षा १ देखि ८ सम्मको खुद भर्नादर ९२.३५ र माध्यमिक तह —कक्षा ९— १२को खुद भर्नादर ४६.५ रहेको छ । अध्ययनको क्रममा बीचैमा विद्यालय छाड्ने दर कक्षा १ देखि ५ मा ३.८५, कक्षा ६ देखि ८ मा ४.४५ र कक्षा ९ देखि १० मा ३.७५ छ । यसैगरी प्राथमिक तह र माध्यमिक तह लैङ्गिक समता सूचाकाङ्क क्रमशः १.० र १.०२ रहेको छ । उच्च शिक्षामा सहजै देखिने भर्नादर १३.५ रहेको छ । विदेश पढ्न जाने एवं वैदेशिक संस्थामा पढ्ने समेत गर्दा यो करिब १५.५ पुगेको देखिन्छ । राज्यको नेतृत्वदायी र निजी क्षेत्रको परिपूरक भूमिकामा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्दै समग्र शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्ने मुलभूत सोच यस योजनाले राखेको छ ।

यस गाउँपालिकामा आधारभुत तह ३२ (निजी १ सहित), उच्च मावि ३ र २ मावि गरी जम्मा ३७ वटा विद्यालय रहेका छन् । यसै गरी विद्यार्थीको सङ्ख्या आधारभुत तहमा २९५९ (छात्रा १४७८ र छात्र १४८१, मा.वि. र उ.मा.वि.मा ७६३ (छात्रा ४०६ र छात्र ३५७) रहेको छ भने उ.मा.वि.मा मात्र २५४ (छात्रा १५४ र छात्र १००) जना छात्र छात्रा रहेका छन् । यस्तै प्रकारले आधारभुत तहमा ९९ जना अध्यापकहरू (३६ शिक्षिका र ६३ शिक्षक), मा.वि. र उ.मा.वि. मा १८ जना (१ शिक्षिका र १७ शिक्षक) तथा उ.मा.वि. मा जम्मा ६ जना मात्र प्रध्यानाध्यापक (१ शिक्षिका र ५ शिक्षक) रहेका छन् । यसै गरी प्राथमिक विद्यालयमा स्थायी शिक्षिक २९ जना, अस्थायी शिक्षिक १० जना, राहत कोटामा कार्यरत शिक्षिक ४७ जना तथा गाउँपालिकाको अनुदानमा कार्यरत शिक्षिक १३ जना रहेका छन् भने शिक्षिक विद्यार्थी अनुपात १:२१ रहेको छ । नि.मा.वी. तहमा स्थायी शिक्षिक ७ जना, अस्थायी १ जना, राहत कोटामा कार्यरत शिक्षिक ५ जना तथा गाउँपालिकाको अनुदानमा कार्यरत शिक्षिक ९ जना रहेका छन् भने शिक्षिक विद्यार्थी अनुपात १:५३ रहेको छ । यस्तै प्रकारले मा.वि.मा स्थायी शिक्षिक ३ जना, अस्थायी शिक्षिक ३ जना, राहत कोटामा कार्यरत शिक्षिक ५ जना तथा गाउँपालिकाको अनुदानमा कार्यरत शिक्षिक ५ जना रहेका छन् भने शिक्षिक विद्यार्थी अनुपात १:४१ रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

यस गाउँपालिकामा ३७ वटा विद्यालय सञ्चालनमा आएको भए पनि आधारभुत तहमा देश, समाज र समुदायको बारेमा पाठ्यक्रमको विकास नहुनु, माध्यमिक र उच्च माध्यमिक तहमा व्यावहारिक र प्राविधिक शिक्षाको कमी हुनु, सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय बिचको गुणस्तरमा फरक देखा पर्नु, शिक्षक दरवन्दी आवश्यकता अनुसार पुरा नहुनु, पुस्तकालयको व्यवस्था समय र आवश्यकता अनुसार प्रबन्ध नहुनु, शैक्षिक सामग्री आवश्यकता अनुसार उपलब्ध नहुनु, गरिब सिमान्तकृत परिवारको बालबच्चाको लागि विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था नहुनु, सबै विद्यालयमा

इन्टरनेट को पहुँच नहुनु, कम्प्युटरको यथोचित व्यवस्था नहुनु, कक्षाको स्तर अनुसार विज्ञान प्रयोगशाला नहुनु, स्थानीय आवश्यकता र पहिचान झल्काउने स्थानीय विशेषतामा आधारित पाठ्यक्रम अझै सम्म पनि तयार हुन नसक्नु गाउँपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रमा देखा परेको समस्या हुन् । दिवा खाजा प्रभावकारी ढंगले व्यवस्था नहुनु, खेलकुद मैदानहरू सबै स्कुलहरूमा यथोचित मात्रामा व्यवस्था नहुनु, गरिव र जेहेन्दारको लागी आबासिय विद्यालय स्थापना हुन नसक्नु, विद्यालय भवन तथा अन्य भौतिक सुविधाहरू यथोचित मात्रामा उपलब्ध नहुनु आदी यस गाउँपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रमा देखा परेका अन्य समस्याहरू हुन् ।

चुनौती तथा अवसर

विद्यालय भवन, फर्निचर, खेलकुद मैदान लगायत अन्य भौतिक सुविधा उपलब्ध गराउनु विद्यालयहरू समायोजन गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापलाई प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गराउनु साक्षरता दरमा लिङ्ग, जातिगत, फरक हुंदा समानस्तरमा ल्याउनु विद्यालय छोड्ने दर शुव्यमा झार्न, समुदायलाई विद्यालय प्रति अपनत्व कायम गर्न आदि चुनौतीहरू रहेका छन् । यसै गरी विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना पूर्वप्राथमिक शिक्षालाई समुदाय एवं विद्यालयस्तरमा सञ्चालन गर्नु प्राविधिक विद्यालय स्थापना र सञ्चालन गर्न यस गाउँपालिकाको लागी अन्य चुनौतीको रूपमा रहेका छन् । साथै अनुगमन पद्धतिलाई प्रभावकारी बनाउदै कमजोर विद्यालय व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित र सुदृढ गराउनु विद्यालयहरू आपसमा गाभन तथा मर्ज गर्न, दलित र अति गरिव समुदायका केटाकेटीहरूलाई विद्यालय ल्याउन र टिकाउन आदी जस्ता पक्षहरू पनि चुनौती को रूपमा देखा परेका छन् ।

चुनौतीका बाबजुद अधिकांश अभिभावकमा शिक्षाको जागरण रहनु, गाउँपालिकाको शिक्षाको सम्पूर्ण जिम्मा स्थानीय सरकारलाई भएकाले प्रदेश र संघीय सरकारसँग समन्वय गरी शिक्षक दरवन्दी बढाउन पहल गर्न सकिने, स्थानीय सरकार सञ्चालन सम्बन्धी ऐन अनुसार नै पाठ्यपुस्तक, शैक्षिक सामग्री, पाठ्यक्रम, पठनपाठन, भौतिक सुविधा, खेलकुद, पुस्तकालय, विद्यालय व्यवस्थापन, अनुगमन र निरिक्षणलाई प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्न सकिने अवसरहरू रहेका छन् । यसै प्रकारले गाउँपालिकावाट वडा कार्यालय तथा वस्तिसम्म सडक सन्जाल जोडिनु नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको गुणस्तर कायम गर्न प्रतिवद्धता देखाउनु शिक्षा क्षेत्रको विकासकालागि गाउँपालिकाकोलागि अवसरहरू हुन् ।

सोच

सामाजिक आर्थिक रूपान्तरणका लागी गाउँपालिकाको शैक्षिक मानव संसाधनको विकास ।

लक्ष्य

गुणस्तरिय शिक्षा मार्फत सिर्जनशील, दक्ष प्रतिस्पर्धी, उत्पादनशील र नवप्रवर्तनशील मानव श्रोतको विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधि मैत्री बनाउनु ।
२. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तरता सुनिश्चित गर्नु ।
३. पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी उच्च शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधि मैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।

४. स्थानीय कृषिलार्ई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २२: शिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सबै बालबालिकालार्ई प्रारम्भिक र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालार्ई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधि मैत्री बनाउनु ।	बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क
१.१: यस गाउँपालिकाको माध्यमिक तह सम्मको शिक्षालार्ई निःशुल्क, प्रविधि मैत्री तथा भौतिक सुविधा सम्पन्न बनाउन पहल गर्ने तथा कार्यन्वयन गर्ने ।	१. शैक्षिक सामग्री, स्तरीय भवन, फर्निचर, प्रयोगशाला तथा सवारी साधन सहित सुविधा सम्पन्न विद्यालय बनाइनेछ । २. गाउँपालिकामा कम्तिमा १ वटा सुविधा सम्पन्न प्राविधिक विद्यालय स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ । ३. सबै विद्यालयमा आधारभूत तह देखि नै अंग्रेजी, गणित, विज्ञान,कम्प्यूटर र नैतिक शिक्षा विषय अनिवार्य गर्ने नीति लिइनेछ । ४. सबै विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकालार्ई अनिवार्य विद्यालय भर्ना अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ५. सबै बालबालिकालार्ई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन आमा समूह, सामुदायिक वन समिती, क्लव तथा स्थानीय गैससलार्ई परिचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।	सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
२.१: समावेशी सहितको व्यवसायिक सिप विकासको लागि प्राविधिक शिक्षाको आधारशिला तयार पार्ने ।	१. महिला, दलित, अपाङ्ग, विपन्न तथा सिमान्तकृत समूहको गुणस्तरीय, प्राविधिक एवं विशेष शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्दै लगिनेछ । २. भिन्न क्षमता भएका बालबालिकालार्ई सीपमूलक विशेष शिक्षा प्रदान गर्न अन्तर सरकार, अन्तर स्थानीय तह, गैसस र निजी क्षेत्र समेतसँग समन्वय गरी उपयुक्त विद्यालयमा छात्रवृत्ति सहित पठनपाठनको व्यवस्था गरिनेछ । ३. सबै विद्यालयमा आधारभूत तह अन्तर्गत शुरु देखि नै अंग्रेजी, गणित, विज्ञान,कम्प्यूटर र नैतिक शिक्षा विषय अनिवार्य गर्ने नीति लिइनेछ ।
उद्देश्य ३: पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी उच्च शिक्षालार्ई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधिमैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।	उच्च शिक्षालार्ई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधिमैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।
३.१: शिक्षालार्ई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधिमैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ।	१. आधारभूत शिक्षाबाट वञ्चित विद्यालय उमेर समूह का किशोरकिशोरीहरूलार्ई उनीहरूको अनुकूल अनौपचारिक सीपमूलक र डिजिटल साक्षरता कक्षा सञ्चालन गरिनेछ । २. आधारभूत तहमा स्थानीय सिपको प्रतिनिधित्व हुने गरी स्थानीय पाठ्यक्रममा यस सम्बन्धी सामग्री समावेश गरिनेछ । ३. हरेक विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गर्न भौतिक र प्राविधिक पक्षलार्ई सुदृढिकरण गरिनेछ ।

	४. साधारण विषय पढाउने विद्यालयलाई कम्तिमा एउटा प्राविधिक र एउटा व्यवसायिक विषय पढाउन प्रोत्साहन गर्दै जनाशक्ती र श्रोतको लागि सहयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: स्थानीय कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।	
४.१: कृषिलाई व्यवसायिकरण गर्ने खालको शिक्षा लाई प्रोत्साहन गर्ने ।	१. आधारभूत तह देखी नै कृषि सम्बन्धी प्राविधिक र सैद्धान्तिक ज्ञानलाई प्रोत्साहन मिल्ने खालको शिक्षाको शुरुवात गरिनेछ । २. गाउँपालिका क्षेत्र भित्रै प्रांगारिक मल तथा फलफुल र विभिन्न तर्कारीको बिउ उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्न तालिम र आधारभूत तह देखी नै पाठ्य विषयको व्यवस्था गरिनेछ । ३. कृषि र दुग्ध पदार्थमा आधारित उत्पादन, प्याकिङ र स्टोरेज को लागि विद्यालय स्तरमै ऐक्षिक विषयको व्यवस्था गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. विद्यालयमा खानेपानीको व्यवस्था (५ वटा विद्यालय)
२. छात्रा मैत्री शौचालय निर्माण (१५ वटा विद्यालय)
३. साइन्स ल्याब निर्माण (८ वटा विद्यालय)
४. विद्यालय घेराबारा (३० वटा विद्यालय)
५. खेल मैदान सुधार (५ वटा विद्यालय)
६. सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई सार्वजनिक पुस्तकालयमा स्तरोन्नति
७. आधारभूत तहमा स्थानीय तामाङ भाषामा पाठ्यक्रम तर्जुमा
८. एकिकृत परीक्षा प्रणाली विकास (कक्षा ८ सम्म)
९. विद्यालयको नक्साङ्कन र अध्ययन
१०. स्कुल बस सञ्चालन (२ वटा विद्यालय)

अपेक्षित उपलब्धि

सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ । प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित भएको हुनेछ । साक्षरता दर बढ्ने छ । माध्यमिक तहमा खुद भर्ना दर ८० प्रतिशत पुग्ने छ । पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि भई उच्च शिक्षा वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधी मैत्री र रोजगारमूलक हुनेछ । ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण भएको हुनेछ ।

५.४ खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता

पृष्ठभूमि

आधारभूत खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधा सबै नागरिकलाई प्रदान गर्नु लोककल्याणकारी राज्यको अर्को मौलिक जिम्मेवारी हो । नेपालको संविधानले खानेपानी तथा सरसफाईलाई मौलिक हक र मानव अधिकारको रूपमा स्वीकार गरेको छ । खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रको सुधारबाट मात्र बालमृत्युदर कम गर्न तथा सरदर आयु वृद्धि गर्न सहयोग गर्दछ । नागरिकको समग्र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भई उत्पादनशिल समयमा वृद्धि भएको तथा सामाजिक रहनसहन र बालबालिकाको विद्यालय उपस्थिति दरमा अनुकूल सुधार गर्न योगदान गर्न सक्दछ । यस गाउँपालिकाको कुल घरधुरी मध्ये करिब २० प्रतिशत घरधुरीमा अझै खानेपानीको सुविधा पुग्न सकेको छैन । खानेपानीको पहुँच भएका घरधुरीहरूमा खानेपानीको निरन्तर आपूर्ति र प्रयास परिमाण सेवा (प्रतिव्यक्ति ४५ लि.) का विषयमा स्पष्ट मापदण्ड तयार गर्न सकिएको छैन । खानेपानीको रासायनिक र जैविक तत्वको जाँच हुन सकेको छैन । बजार र बस्तीहरूमा ढल निकासको व्यवस्था नाजुक रहेको छ ।

तालिका २०: घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र खानेपानी तथा सरसफाईको अवस्था

क्र.स	सूचक	सङ्ख्य	प्रदेश	पालिका
०१	आधारभूत खानेपानीमा पहुँच हुने घरधुरी प्रतिशत	८७.७	९१	८१
०२	मध्यमस्तर सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच घरधुरी प्रतिशत	२०	३७	२७
०३	चर्पीको प्रयोग गर्ने घरधुरी सङ्ख्या प्रतिशत	८३	९१	९७
०४	खानेपानीको मुहान, जलभण्डार र शुष्म जलाधार संरक्षणका क्रियाकलाप सङ्ख्या			२
०५	एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन स्किम सङ्ख्या			१२
०६	प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन उपलब्ध हुने पानी (लि)	४५ लि.		
०७	खानेपानीको सुधार वा प्रशोधन गरिएको अनुपात	१५%		३
०८	खानेपानी तथा सरसफाईमा स्थानीय समुदायको उपभोक्ता समितिको सङ्ख्या			१८

प्रमुख समस्या

जनसङ्ख्या बसाइँसराइको चाप र जनसङ्ख्या वृद्धिसंगै बस्ती तथा शहरमा प्रदुषण बढ्दो छ । पर्यावरणीय असन्तुलन, प्लाष्टिकजन्य फोहरले शहरलाई कुरूप बनाउँदै गएको अवस्था छ । फोहरमैलाको विसर्जन र पुनःप्रयोग प्रणालीलाई कार्यान्वयन गर्न नसक्नु समग्र शहरी विकासको विकराल समस्याको रूपमा रहेको छ । सिन्धुली जिल्ला खुल्ला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषणा भइसकेको छ । समग्र सरसफाई योजनाको कार्यान्वयन गर्नु पर्ने अवस्था विद्यमान छ । खानेपानीको स्वच्छता र पानी जाँच गरी खानेपानी आपूर्ति हुन सकिरहेको छैन । खानेपानीको ट्रिटमेन्ट प्लानको योजना बनाउन आवश्यक देखिन्छ । बस्ती तथा बजारको ढल निकासको बृहत योजना र डिपिआर निर्माण गर्नु पर्दछ । खानेपानीलाई स्वच्छ र मध्यम स्तरको पिउनयोग्य मापदण्डको आपूर्ति हुन सकेको छैन भने आयोजनाको लाभग्राहीमा दोहोरोपना देखिन्छ । आयोजनाको प्रभावकारीता र दुरगामी प्रभावलाई आधार मानी अबका खानेपानीका आयोजनाको तर्जुमा गरिनु पर्दछ ।

चुनौती तथा अवसर

राष्ट्रिय तथ्याङ्कलाई आधार मान्ने हो भने ९० प्रतिशत जनसङ्ख्याले आधारभूत खानेपानीको लाभ लिएको देखिए पनि मध्यमस्तरको खानेपानी आयोजनाबाट लाभलिने जनसङ्ख्या जम्मा २० प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको कुरा पन्ध्रौं योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख छ । दिगो विकास लक्ष्यले सबैका लागि सरसफाई तथा खानेपानीको उपलब्धता र दिगो व्यवस्थापनको प्रत्याभूति गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । खानेपानीको अवस्थालाई हेर्दा पानीको ट्रिटमेन्ट र रसायनिक तथा जैविक जाँच गरी प्रारम्भिक स्वच्छताको सुनिश्चितता गर्न सकिएको छैन । खानेपानी निरन्तर आपूर्ति र गुणस्तरीयता कायम गर्नु यस उपक्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् । त्यसैगरी ढल निकासलाई सिधै खोलामा मिसाईएको अवस्था छ तिनीहरूको ट्रिटमेन्ट गरिएको छैन । जनस्वास्थ्यको प्रमुख सरोकारको विषय भएको खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छतालाई अभियान सञ्चालन गर्ने गरी जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहेको छ ।

सोच

गाउँपालिकाले एक घर एक धाराको प्रतिवद्धता सहित खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छतामा मध्यमस्तरको गुणस्तर सुनिश्चिता ।

लक्ष्य

खानेपानी उपभोक्ता समिति र गाउँपालिकाको समन्वय र सहकार्यमा (खानेपानी बोर्ड) माफत मध्यम स्तरमा खानेपानीको स्तरोन्नती गर्ने ।

उद्देश्य

१. आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।
२. गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
३. प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २१: खानेपानी तथा सरसफाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।	
१.१: पहुँच नभएका बस्तीहरूमा खानेपानीको सेवा विस्तार गर्न खानेपानीका स्रोतहरूको पहिचान गर्ने	१. विद्यमान तथा वैकल्पिक खानेपानीका स्रोतहरूको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइनेछ । २. खानेपानीका स्रोतहरूको संरक्षण गरिनेछ । ३. "एकघर एक धारा" कार्यक्रम लागु गरिनेछ । ४. आधारभूत खानेपानीको पहुँच वृद्धिकोलागि ठाउँ ठाउँमा पानी ट्यांकीको सम्भ्याव्यता अध्ययन गरिनेछ । ५. नयाँ संरचनाकोलागि आवश्यक जग्गाको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
उद्देश्य २: गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।	
२.१: आधारभूत खानेपानीको गुणस्तर बढाउन आवश्यक संरचनाहरू तयार गर्ने ।	१. विद्यमान खानेपानीका संरचनाको क्षमता मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार पानी शुद्धीकरण प्रक्रियाकोलागि संरचना निर्माण गरिनेछ । ३. सामूहिक कोषको निर्माण गरी उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।

	<p>४. निजी वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ ।</p> <p>५. व्यवस्थित खानेपानीको रेखदेख र सञ्चालनकोलागि जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य ३: प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यवस्थापन गर्नु ।</p>	
<p>३.१: प्रत्येक घरपरिवारमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाइको व्यवस्था गर्ने ।</p>	<p>१. निर्माण भएका शौचालयहरूको समुचित प्रयोगबारे अनुगमन गरिनेछ ।</p> <p>२. घरबाट निस्कने अन्य फोहर व्यवस्थापन गर्न घर परिवारलाई आवश्यक प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>३. हरेक घरबाट निस्कने कुहिने प्रकृतिका फोहरमैलाबाट कम्पोस्ट मल बनाउन प्रत्येक परिवारलाई प्रेरित गरिनेछ ।</p> <p>४. घरबाट निस्कने पानीलाई सङ्कलन गरी करेसाबारीमा उपयोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।</p> <p>५. समुदायका केही सार्वजनिक ठाउँहरूमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ ।</p> <p>६. सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. बाह्रबिसे खानेपानी योजना (चौकी डाँडा, गोपे, गोठे डाँडा, बन्दीपुर)
२. मरिण सिर खानेपानी योजना (लप्से, मगर डाँडा, राखल, ढुंगे)
३. खानी खोला लिफ्ट खानेपानी योजना (सिमपाल, चैनपुर, रामचा, रामपुर, डाँडा)
४. छोटार खोला लिफ्ट सिंचाई कार्यक्रम (पजभया, चिलाउने, बाजुडाँडा)
५. केराबारी लिफ्ट खानेपानी योजना (आरूबोट, केराबारी, चौखोला)
६. खानेपानी उपभोक्ता संस्था क्षामता विकास तथा कर्मचारीहरूको व्यवस्थापन

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार भएको हुनेछ । साथै गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा बृद्धि भएको हुनेछ । प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

५.५ लैंगिक समानता, समावेशीकरण र सामाजिक संरक्षण

पृष्ठभूमि

मानव अधिकारको विकास र परिभाषा अनुसार नागरिकका आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक अधिकारलाई सकारात्मक अधिकारको सूचीमा राखी राज्यले नागरिकको सुरक्षा र संरक्षणका लागि विशेष भूमिका खेल्नु पर्ने कुरा उल्लेख गरिन्छ । नेपालको संविधानको भाग ३ अन्तर्गत मौलिक हकको व्यवस्था गरी समानता, जातीय छुवाछुत तथा भेदभाव विरुद्धको हक, शोषण विरुद्धको हक, महिलाको हक, बालबालिकाको हक, दलितको हक, जेष्ठ नागरिकको हक, सामाजिक न्यायको हक र सामाजिक सुरक्षाको हकका लागि राज्यले विशेष व्यवस्था गर्ने प्रतिवद्धता उल्लेख गरिएको छ । संविधानको भाग ४ मा उल्लेखित राज्यको निर्देशक सिद्धान्तहरू अन्तर्गत सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धि नीतिले असहाय अवस्थामा रहेका नागरिक, जोखिममा परेका, सामाजिक र पारिवारिक बहिष्करणमा परेका तथा हिंसा पीडित महिलाको पुनर्स्थापना, संरक्षण गर्ने कुरालाई जोड दिएको पाइन्छ । महिलामाथि हुने व्यवहारगत विभेद हट्न नसक्नु, अशिक्षा, हानीकारक अभ्यास, लैङ्गिक विभेद तथा हिंसालाई बढावा दिने सामाजिक संरचना, सोच, मूल्य मान्यता, प्रथा कायमै रहनु सामाजिक समस्याहरू हुन् । लैङ्गिक समानता प्रष्ट्याउने पर्याप्त खण्डित तथ्याङ्कको कमि हुनु र सामाजिक रूपमा बहिष्करण र जोखिम अवस्थामा परेका समूह तथा वर्गलाई सुरक्षा र संरक्षण दिन सक्ने प्रभावकारी कार्यक्रम कार्यान्वयन हुन नसक्नु प्रशासनिक समस्याहरू हुन् । आर्थिक तथा सामाजिक जीवनमा सारभूत लैङ्गिक समानता कायम गर्नु, राज्यका सबै तह र निकायहरूमा लैङ्गिक दृष्टिकोणलाई मूलप्रवाहिकरण गरी लैङ्गिक उत्तरदायी शासन लागु गर्नु र लैङ्गिक भूमिकामा परिवर्तन ल्याउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् ।

दिगो विकास लक्ष्यले आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक समावेशीकरण प्रवर्द्धन गर्ने, आर्थिक र सामाजिक नीति अपनाउने कार्यमा राज्यको भूमिकालाई तोकिएको छ । अर्को लक्ष्य ले सबै प्रकारका हिंसा, शोषण, यातना र दुरुपयोगको नियन्त्रणका लागि प्रभावकारी, जवाफदेही र पारदर्शी नीति, कानून र निकायहरूको स्थापना गर्ने कुरा उल्लेख छ ।

तालिका २२: घ्याइलेख गाउँपालिकाको समग्र सामाजिक समावेशीकरणको अवस्था

क्र.स	सूचक	ईकाई	राष्ट्रिय	प्रदेश	पालिका
१	लैङ्गिक सूचांक	अनुपात	०.९४	०.९३	
२	महिलाको साक्षरता दर	प्रतिशत	५७.७		४८
३	जेष्ठ नागरिकको सेवा लिने सङ्ख्या	जना		८३,५३९	
४	अपाङ्गता भएका नागरिकको सेवा लिने सङ्ख्या	जना		४९,७७२	९०८
५	घरेलु हिंसामा दर्ता भएका मुद्दा	सङ्ख्या		२,९०४	४८
६	अनाथ तथा जोखिम अवस्थामा रहेको बालबालिकाको उद्धार सङ्ख्या	जना		९३३	
७	राजनीति क्षेत्रमा महिलाको सहभागिता दर	प्रतिशत			
८	शिक्षिका र महिला कर्मचारी सङ्ख्या	जना			२५५
९	हिंसा पीडित महिलाको पुनर्स्थापना र न्यायमा पहुँचका लागि सहजीकरण सेवा केन्द्र	सङ्ख्या		२,९०४(९४)	८
१०	प्रत्यक्ष लैंगिक उत्तरदायी, बजेट विनियोजन	प्रतिशत	२९	३८	१२
११	सबै किसिमका जातीय विभेदको मुद्दा	सङ्ख्या			०

प्रमुख समस्या

समाजको वर्ण व्यवस्था प्रणाली र पितृ सत्तात्मक सामाजिक संरचनाका कारण लिङ्ग, जात र उमेरका आधारमा नागरिकहरू माथि विभेद र उत्पीडनको अवस्था कायम छ । सिमान्त समुह र वर्गको उत्थान र सशक्तिकरणका लागि उनीहरूको अवस्था र स्थानमा समानुपातिक प्रतिनिधित्वको अवस्था नाजुक रहेको छ । राज्यले उनीहरूको सहभागीता र समावेशिकरणलाई मौलिक हकको व्यवस्था गरे पनि सारभुत रूपमा मौलिक हकको उपभोग गर्न सकिराखेको अवस्था छैन । दिगो विकास लक्ष्य नं. १० मा उल्लेखित लैङ्गिक समानता, बालबालिका र किशोरकिशोरी विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, शोषण, दुव्यर्वहार र बेचबिखन तथा ओसारपसारको अन्त्य, भोकमरी अन्त्य गर्ने, जेष्ठ नागरिकका विशेष संरक्षण र सामाजिक सुरक्षाको हक सुनिश्चित गर्नु र अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको सम्मानजनक जीवनयापनको अधिकारको सुनिश्चित गर्ने विषयहरू उल्लेख गरिएको छ । वास्तवमा विकासका कार्यक्रमहरूमा उनीहरूका मुद्दाहरूको सम्बोधन हुन नसकेको अवस्थामा राज्यले प्रतिवद्धता जाहेर गरेका विषयवस्तुहरूको सुनिश्चितताका लागि सकारात्मक विभेदको कार्यक्रमहरूलाई कार्यक्रमको मुल प्रवाहमा प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकिराखेको छैन ।

चुनौती तथा अवसर

मानव विकास सूचांक सूचीको पिँधमा रहेका नागरिकहरूको विकास र समृद्धिको अवसर प्रदान गर्न स्थानीय तहको सरकारको विशेष जिम्मेवारीलाई आत्मासात गर्दै विकासको मूलप्रवाहमा प्रवाहिकरण गर्न विशेष योजनाको आवश्यकता रहन्छ । विविध कारणबाट सीमान्तकृत वर्ग वा समूहको खाद्य सुरक्षा र उन्नत पोषण प्राप्त गर्ने विषयलाई विभिन्न परिमाणत्मक सूचकहरूमा राखी योजना तर्जुमा गरिएको छ । महिलाका प्रसुतिका कारण हुने मृत्युलाई शून्य बनाउने र रक्त अल्पताको समस्याबाट मुक्त गर्नु चुनौती र अवसर रहेको छ । जातीय भेदभाव र बाल दुव्यर्वहार प्रतिको शून्य सहनशिलतालाई पालिकाले कठोर रूपमा अवलम्बन गर्नेछ । बालमैत्री र अपाङ्गतामा रहेका नागरिक मैत्री शासन पद्धती र भौतिक पूर्वाधारलाई क्रसकटिङ्ग सवालका रूपमा स्वीकार गरिएको छ । राज्यले ति खास समुह वा वर्गको अवस्था र स्थानमा सुधार गर्ने संवैधानिक र नीतिगत लक्ष्य लिइरहेको परिप्रेक्षमा व्यवहारिक प्रयोग वा अभ्यासलाई अवसरका रूपमा लिइएको छ । बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसाँस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधतावीचको एकता, सामाजिक साँस्कृतिक ऐक्यवद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गर्नु चुनौती पनि रहेको छ ।

सोच

सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागीतामुलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण ।

लक्ष्य

नेपालको संविधानको प्रस्तावना खण्डमा गर्ने संकल्प र मौलिक हकका रूपमा रहेको सामाजिक समावेशिकरण र लैङ्गिक समानता सुनिश्चितता गर्ने ।

उद्देश्य

१. महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।
२. बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु ।

३. ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु
४. अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २६: महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: महिलाको हक-अधिकारको संरक्षण र लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।	
१.१: पालिका मातहतका सबै निकायहरूमा लैङ्गिक समानता वृद्धि गर्ने ।	१. गाउँपालिकाका नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा समान महिलाको समान सहभागिता तथा प्रतिनिधित्वमा बढोत्तरी गरिनेछ । २. लैङ्गिक समानता प्राप्तिको लागि पुरुषको समेत सक्रिय सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गर्ने कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।	१. महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, शोषण र विभेद नियन्त्रणको कानुनी उपचार प्रणालीलाई पहुँच योग्य बनाइनेछ । २. स्थानीय तहमा हिंसा प्रभावित महिलाहरूको लागि पुनर्स्थापना तथा सुरक्षा गृह स्थापना तथा सञ्चालन का साथै पालिकामा राहतकोषको सञ्चालन गरिने छ ।
उद्देश्य २: बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सृजना गर्नु ।	
२.१: विभेद, हिंसा, उत्पीडन, शोषणबाट बालबालिकालाई उचित संरक्षण गर्ने ।	१. बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, यौनदुर्व्यवहार, बालश्रम, बलात्कार, बेचबिखनजस्ता अपराध विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । २. हिंसा प्रभावित बालबालिकाको उचित संरक्षण तथा पुनर्स्थापनाका लागि बाल हेल्पलाइन सेवाको व्यवस्था गरिनेछ । ३. अनाथ, असहाय, पूर्ण अपाङ्गता भएका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको लागि पुनर्स्थापना केन्द्र तथा बालकोषको स्थापना गरिनेछ ।
२.२: बालबालिकाको सहभागिता वृद्धि गर्ने ।	१. बाल क्लब तथा बाल सञ्चालको गठन, विस्तार तथा परिचालन गरी बालबालिकाको सहभागिता बढाइनेछ । २. स्थानीय नीति निर्माण तहमा बालबालिकाको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ३. बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक र शैक्षिक विकासमा अवरोध तथा बाधा नपर्ने गरी बाल सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
२.३: बालमैत्री वातावरणको विकास गर्ने ।	१. बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि प्रत्येक बार्डमा बाल उद्यान निर्माण गरिनेछ । २. बालमैत्री स्थानीय शासनका माध्यमबाट बाल अधिकार सूचकहरू पूरा गर्न बालमैत्री पालिका घोषणा गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु ।	

३.१: ज्येष्ठ नागरिकको लागि हेरचाह, स्याहारसुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्ने ।	१. आफ्ना आमाबाबुलाई सन्तानले हेरचाह तथा उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने पद्धतिको प्रवर्द्धन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र तथा आश्रमको व्यवस्था गरिनेछ ।
३.२: ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गरी सहभागितामा वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गर्न अवसर प्रदान गर्नुका साथै अन्तरपुस्ता हस्तान्तरण गरिनेछ ।
३.३: ज्येष्ठ नागरिकको सामाजिक सुरक्षा सेवालालाई वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मान स्वरूप सेवा र सुविधामा विशेष सहूलियतको व्यवस्था गरिनेछ । २. ज्येष्ठ नागरिकले समाज र राष्ट्रको लागि पुर्याएको योगदानको आधारमा सम्मान गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवन यापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।	
४.१: अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सुधार गरी सार्वजनिक सेवामा पहुँच बढाउने ।	१. भौतिक संरचना, पूर्वाधार तथा यातायातका साधनहरू अपाङ्गमैत्री बनाई सहज हुने वातावरण निर्माण गरिनेछ । २. शिक्षण सिकाइ पद्धति अपाङ्गमैत्री बनाई गुणस्तरीय शिक्षामा सबै अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहुँच वृद्धि गरिनेछ । ३. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सरकारी र निजी क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर वृद्धि गरिनेछ ।
४.२: अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने हिंसाको न्यूनीकरण गर्ने ।	१. अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने विभेद र हिंसा निराकरण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहभागितामा वृद्धिका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

महिला

१. लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रम
२. हिंसा प्रभावित महिलाहरूको लागि पुनर्स्थापना र सुरक्षा गृह स्थापना
३. राहतकोषको स्थापना एवम् सञ्चालन
४. महिला उद्यमशीलताको विकासका लागि तालिम र व्यवसायिक केन्द्रको स्थापना
५. GESI परिक्षण तथा बजेट कार्यन्वयन

बालबालिका

१. बालअधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम
२. बाल क्लव तथा बालसञ्चालहरूको गठन, सञ्चालन, संस्थागत क्षमता विकास
३. बाल-कोष स्थापना तथा सञ्चालन
४. वार्डस्तरमा बालउद्यान निर्माण

ज्येष्ठनागरिक

१. दिवा सेवा केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन

२. ज्येष्ठ नागरिक आश्रमहरू (सत्सङ्ग भवन) को संस्थागत क्षमता तथा पूर्वाधार विकास
३. अन्तरपुस्ता छलफल तथा अन्तरक्रिया

अपाङ्गता

१. हेल्प डेक्स स्थापना
२. अपाङ्गता मैत्री संरचना निर्माण सचेतना
३. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि क्षमता अनुसारको सीप विकास तालिम र रोजगारी प्रारम्भ

अपेक्षित उपलब्धि

महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम भएको हुनेछ। साथै बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना भएको हुनेछ। त्यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग भएको हुनेछ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्राप्त भएको हुनेछ।

५.६ खेलकुद, कला, सम्पदा, संस्कृति र भाषा

पृष्ठभूमि

हरेक मानिसको जीवनको आधार नै युवा अवस्थामा नागरिकले प्राप्त गर्ने अवसर र हासिल गरेको सफलता वा नतिजाहरूबाट तयार हुने गर्दछ । सामाजिक सदभाव, सृजनशिलता र पहिचानका खातिर खेलकुद, ऐतिहासिक धरोहर, कला, संस्कृति र स्थानीय भाषाको जगेर्ना र प्रवर्द्धनका कार्यक्रम गर्न आवश्यक हुन्छ । सामाजिक विकासका प्रयासहरूले युवाहरूको मन छुने र क्षमतालाई बढाउन खेलकुदमा स्थानीय सरकारले प्रतियोगिताहरूको आयोजना गर्ने, कवड हल र मैदान बनाउनको लागि लगानी गरेका छन् तर खेलाडीको क्षमता विकास एवं बृत्ति गर्ने योजनाहरू निर्माण गर्न सकिएको छैन । जातीय संस्कृतिका लागि पोषाक, गरगहना, सामुहिक चाडपर्व मनाउन र भाषा एवं साहित्य प्रकाशनका लागि केही काम भइरहेको पाइन्छ । सामाजिक विकासको यो क्षेत्रले उत्साहजनक सरकारी साझेदारीता प्राप्त गर्न सकेको अवस्था छैन ।

तालिका २३: घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र खेलकुदको अवस्था

क्र.स	सूचकहरू	राष्ट्रिय	प्रदेश	पालिका
१	खेलकुद चौरको मापदण्ड र सङ्ख्या			४
२	कवडहल सङ्ख्या र प्रशिक्षक सङ्ख्या			०
३	वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता सङ्ख्या			१
४	व्यवसायिक खेलाडी सङ्ख्या			
५	ऐतिहासिक सम्पदाको संरक्षण र अध्ययन			२
६	स्थानीय मौलिक भाषामा प्रकाशित कृति सङ्ख्या			०
७	स्थानीय अध्ययन केन्द्रमा उपलब्ध कृति सङ्ख्या			०

प्रमुख समस्या

युवा, खेलकुद र संस्कृतिलाई सामाजिक विकासको एक उपक्षेत्रको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । युवाको अहिलेको प्रमुख रोजाई भनेको रोजगारी प्राप्त गर्नु र परिवारलाई कृषिमा आधारित निर्वाहमुखी अवस्थाबाट व्यवसायिक एवं संगठित क्षेत्रमा स्थापित गराउनु रहेको छ । युवाहरूको रोजाईमा वैदेशिक रोजगार पर्नु रहर मात्र होइन वाध्यता पनि छ । युवा तथा किशोर जनशक्ति देश बाहिर रहदा स्थानीय स्तरमा खेलाडीहरूको उत्पादन हुन सकेको छैन । खेलकुदलाई व्यवसायको रूपमा भन्दा मनोरञ्जन र व्यक्तित्व विकासको माध्यमको रूपमामात्र लिने अभ्यास रहेको छ । विश्व परिवेशमा खेलकुद प्रति आएको धारणागत परिवर्तनले व्यवसायिक खेलको दायरा विकास हुदै गएको पाइन्छ । युवाहरूको व्यवसायिक विकासमा खेलकुदलाई व्यवसायिक धारबाट योजना बनाउनु पर्दछ ।

जातीय पहिचान, भाषिक विकासप्रति नागरिकहरूमा निकै संवेदनशिलता बढेको छ । पालिका भित्र रहेका विभिन्न जातीय समूहलाई सांस्कृतिक विकासका योजनामा आवद्ध गर्दै जातीय सहिष्णुता, पहिचान र सम्मानको अनुभूती गर्दै राष्ट्रिय एकता र अखण्डतालाई बलियो बनाउनु पर्दछ । जातीय मौलिक संस्कृतिको जगेर्ना गर्ने, भाषा र साहित्यको विकास गर्ने योजनाहरू तय गरिएका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

करिब २५ वर्ष मुनिका धेरै युवाहरूको रोजाईमा खेलकुद क्षेत्रमा सीप, मनमा आँट वा दृढता, हृदयमा विश्वास सृजना हुन सकेको अवस्था छैन । खेलकुदलाई मनोरञ्जन भन्दा पनि व्यवसायिक र विश्व परिवेश अनुरूप

प्रतिस्पर्धाको रूपमा जागरण गर्न सक्नु पर्दछ । खेलकुदका लागि आधार तयार गर्न वा भौतिक पूर्वाधार तयार गर्न, प्रशिक्षण कक्षा र प्रतियोगिताहरूको आयोजनालाई अवसरका रूपमा लिइएको छ ।

जातिय पहिचानको राजनीतिक सवालले हरेक जातजातिहरूका आफ्ना ईतिहास, भाषा, संस्कृति र सम्पदाहरू प्रति आम नागरिकमा चासो अभिवृद्धि भएको अवस्था छ । घ्याडलेखमा जातिय किम्बदन्ति र दुर्गहरूको खोज अनुसन्धान गर्न स्थानीयहरूले चासो राखिराखेको अवस्था विद्यमान छ ।

सोच

तामाङ्ग जातीको मौलिक संस्कृतिको अध्ययन गरि सांस्कृतिक जीवनका आयामहरूको विकास ।

लक्ष्य

खेलकुद, कला, साहित्य र मौलिक संस्कृतिका विविध क्षेत्र भित्र रहेको क्षमता र संभावनाहरूलाई व्यवस्थित रूपमा उजागर गर्दै भावि पुस्ताको पहुँच स्थापित गर्नु ।

उद्देश्य

१. युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।
२. खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २४: युवा तथा खेलकुदका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।	
१.१: विकासमा युवा सहभागिता बढाउने ।	१. विकास निर्माणमा युवाहरूलाई परिचालन गर्न युवा स्वयंसेवा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. पालिकाका नीति-कार्यक्रम निर्माण तथा अनुगमन-मूल्याङ्कनमा युवा सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: युवालाई उद्यमशील, व्यवसायी र आत्मनिर्भर बनाउन वित्तीय स्रोत साधनको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।	१. रोजगार तथा स्वरोजगार सिर्जनाका लागि सार्वजनिक, निजी, साझेदारीका वित्तीय संस्थाहरू मार्फत् सहूलियत व्याजदरमा ऋण उपलब्ध गराइनेछ ।
१.३: युवा केन्द्रित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सीप विकासका अवसरहरू विस्तार गरी उद्यमशील बनाउने ।	१. युवामा उद्यमशीलता विकासका लागि स्वदेश तथा विदेशको बजारको माग अनुरूप व्यवसायिक तथा प्राविधिक तालिम उपलब्ध गराइनेछ । २. वैदेशिक अध्ययन तथा रोजगारीबाट आर्जन भएका पूँजी, ज्ञान, सीप, प्रविधि र अनुभवलाई स्वदेशमा नै उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. परम्परागत पेशा र व्यवसायको जगेर्ना, आधुनिकीकरण, र व्यवसायीकरण गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१.४: युवामा सकारात्मक सोच, सिर्जनशीलता र नेतृत्व क्षमताको विकास गर्ने ।	१. सिर्जनात्मक अन्वेषण र नवप्रवर्तन कार्य गरी राष्ट्रको गौरव बढाउन योगदान दिन युवाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

	<p>२. विकास वा खेलकुद सम्बन्धी विभिन्न क्लवहरूको स्थापना तथा प्रभावकारी सञ्चालन मार्फत युवाहरूको नेतृत्व र व्यक्तित्वको विकास गरिनेछ ।</p> <p>३. युवाहरूलाई परिवार र समाजप्रति जिम्मेवारी गराइनेछ ।</p> <p>४. युवाहरूलाई लागु पदार्थ दुर्व्यसन तथा नियन्त्रण सम्बन्धी चेतना मुलक कार्यक्रम तयारी तथा सञ्चालनमा सहभागी गराइनेछ ।</p> <p>५. वातावरण संरक्षण र दिगो विकासमा युवा सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।</p> <p>६. विज्ञान तथा सूचना प्रविधिमा युवाको पहुँचका लागि प्रत्येक वार्डमा सूचना प्रविधि सम्पन्न युवा सूचना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।</p>
उद्देश्य २: खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउनु ।	
२.१: खेलकुदको समुचित विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।	<p>१. पालिकामा कम्तिमा एउटा न्युनतम सुविधा सम्पन्न बहुउद्देश्यीय खेलकुद रङ्गशाला निर्माण गरिनेछ ।</p> <p>२. सार्वजनिक निजी साझेदारीमा खेलकुद पूर्वाधार निर्माण र सुदृढ गरिनेछ ।</p> <p>३. प्रत्येक वार्डमा कभर्डहल तथा आवश्यक खेल सामग्रीको व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
२.२: खेल सम्बद्ध राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी खेलकुद विकास गर्ने ।	<p>१. खेलकुद विकासका लागि सरोकारवाला राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँग सहयोग र सहकार्य गरिनेछ ।</p> <p>२. खेलकुद पूर्वाधारको विकास र खेल क्षेत्रको उत्थानका लागि विज्ञता हाँसिल गरेका विदेशी खेलाडीसँग ज्ञान र सीपको आदानप्रदान गर्न आवश्यक समझदारीको व्यवस्था मिलाइनेछ ।</p>
२.३: योग तथा ध्यानका साथै मनोरञ्जनात्मक, परम्परागत तथा संस्कृतिजन्य खेलकुद विकास गर्ने ।	<p>१. योग तथा ध्यान मार्फत युवाहरूमा सकारात्मक विकासका लागि योग तथा ध्यानका प्रशिक्षक तयार गरिने छ ।</p> <p>२. प्रत्येक वार्डमा योग तथा ध्यान प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना तथा सुसञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>३. मनोरञ्जनात्मक तथा संस्कृतिजन्य खेललाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।</p> <p>४. लोपोन्मुख रैथाने (Indigenous) खेल उत्थान तथा विकासका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
२.४: प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास र प्रोत्साहन गर्ने ।	<p>१. राष्ट्र र प्रदेशको गौरव राख्न सफल खेलाडीहरूलाई सम्मान एवम् पुरस्कार दिइनेछ ।</p> <p>२. स्थानीय स्तरदेखि प्रतियोगिता सञ्चालन गर्दै प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, विकास, सम्मान तथा प्रोत्साहन गरिनेछ ।</p> <p>३. विद्यालय तथा पालिका तहमा खेलकुद पूर्वाधारको विकास गरी खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>४. खेलकुदमा युवाहरूको सहभागिता वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. युवा सूचना केन्द्रको स्थापना र सुसञ्चालन
२. क्लव दर्ता गरी वैधानिक रूपमा सञ्चालन

३. युवाको सहभागीतामा परम्परागत पेशाको आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरण
४. युवाहरूकालागि प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम र उद्यमशीलताको विकास
५. प्रत्येक वार्डमा खेलमैदान निर्माण तथा स्तरबृद्धि
६. पालिका स्तरीय कभर्ड हल निर्माण
७. एक वडा एक एक योग केन्द्र स्थापना

अपेक्षित उपलब्धि

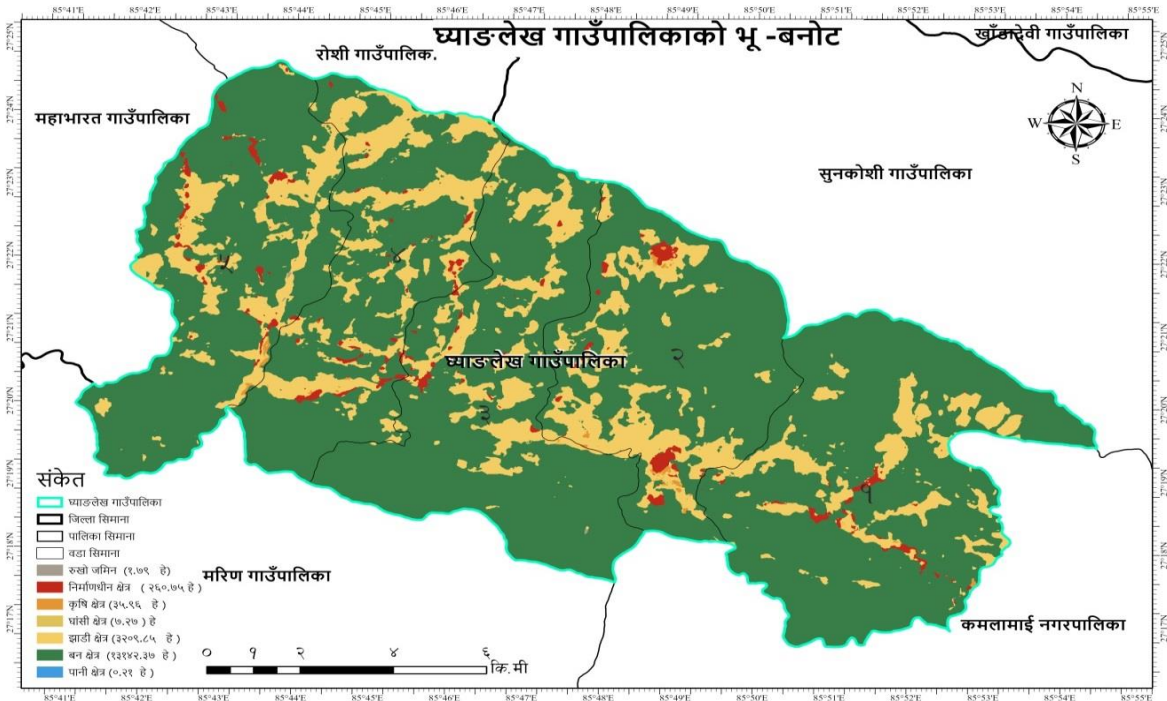
युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि भएको हुनेछ । साथै खेलकुद पूर्वाधारको विकासबाट युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाइएको हुनेछ । प्रत्येक वार्डमा खेलमैदान निर्माण तथा स्तरबृद्धि गरिने छ । खेदकुदमा महिलाहरूको उल्लेखनिय सहभागितामा वृद्धी भएको हुने छ ।

परिच्छेद छः भौतिक पूर्वाधार विकास

६.१. भू-उपयोग र भूमि व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

घ्याङलेख गाउँपालिका भौगोलिक रूपमा २७ डिग्री १८ मिनटदेखि २७ डिग्री २१ मिनट उत्तरी अक्षांश र पुर्वि देशान्तर ८५ डिग्री ४१ मिनटदेखि ८५ डिग्री ५२ मिनटमा विश्वमान चित्रमा सरदर २०.५ कि.मि. लम्वाई र ६.५ कि.मि. चौडाईमा कुल १६६.७७ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । समुन्द्री सतहबाट तल्लो सतह ५२५ मिटर देखि माथिल्लो सतह फापरचुली २२७५ मिटर सम्म उचाइमा अवस्थित यस गाउँपालिकामा उष्ण मनसुनी, न्यानो समशितोष्ण, ठण्डा समशीतोष्ण प्रकारको हावापानी पाइन्छ ।

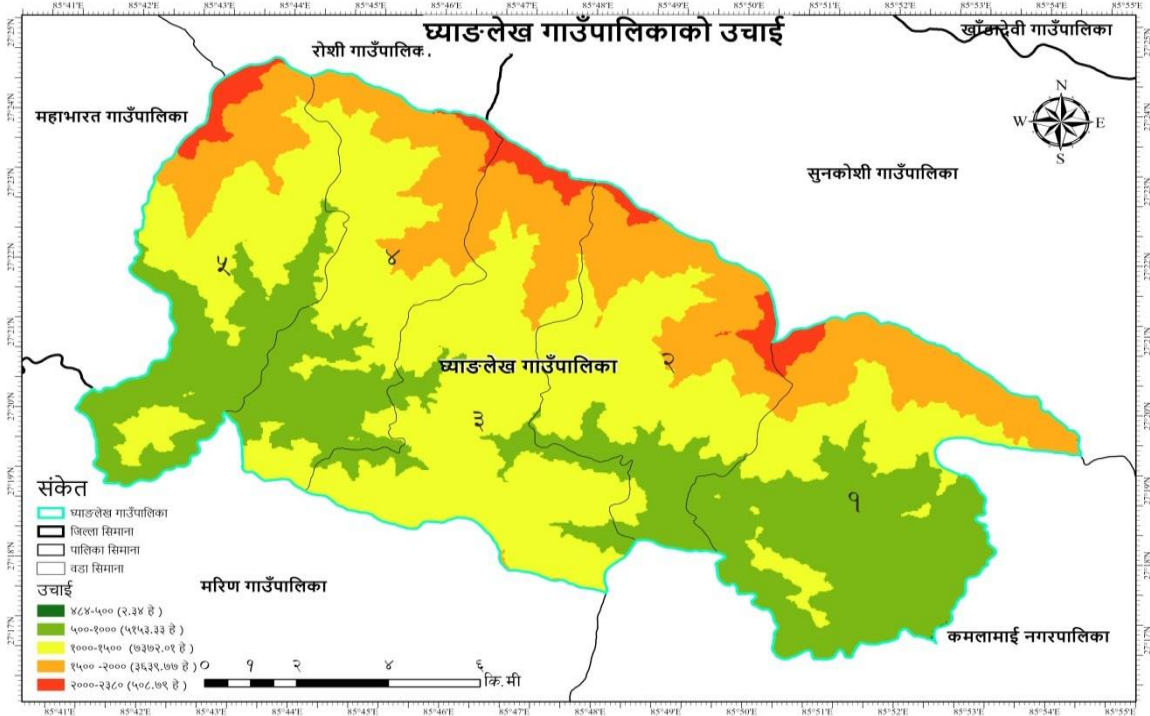
महाभारतको काखमा रहेको यस घ्याङलेख गाउँपालिकामा प्राय भिरालो जमिन छ । यहाँ खोला किनारामा बलौटे पत्थरीलो र अन्य भागमा रातो फुस्रो माटो पाइन्छ । यस गाउँपालिकाको औसत तापक्रम ३० डिग्री र औषत वर्षा १८४१ मिलिमिटर हुन्छ । यस गाउँपालिकामा मरिण खोला, तामाजोर खोला, चाउखोला, रातु खोला, सिम्ले खोला, ठाडो खोला, चालिसे खोला आदि खोला र लिपे खोला आदिले खेतवारीहरूमा सिंचाई गर्न सहयोग गरिरहेका छन् ।

तालिका २५: घ्याङलेख गाउँपालिकाको समग्र भूउपयोगको अवस्था

क्षेत्रहरू	वडा नं १	वडा नं २	वडा नं ३	वडा नं ४	वडा नं ५	जम्मा
खेतीयोग्य जग्गा	७९५.२१	७७४.६५	६२४.६२	७४२.२७	५९४.५४	३५३१.३०
बाँझो क्षेत्र	०.३६	१.१४	०	०	०.४०	१.९०
जंगल क्षेत्र	३०९९.५८	२१४५.४२	२८७३.८९	२०६३.४२	२४८०.३४	१२६६.६३
घाँसे मैदान	६६.४४	५७.९३	४६.५२	३३.३७	५१.३०	२५५.५४
झाडी क्षेत्र	१२३.३३	२४.९३	२.४७	८.९५	२६.५८	१८६.२४
नदि ,खोला क्षेत्र	२.३२	०	०	०.४०	११.४०	१४.११

जम्मा क्षेत्रफल	४०८७.२४	३००४.०७	३५४७.४९	२८४८.४०	३१६४.५४	१६६५१.७०
-----------------	---------	---------	---------	---------	---------	----------

जम्मा खेतियोग्य जमिन कुल जमिनको २१.२ प्रतिशत रहेको छ भने करिव १२ प्रतिशत भुभाग जंगलले ओगटेको छ । कुल खेतियोग्य जमिनको करिव १ प्रतिशत क्षेत्रफल वाँझो छोडिएको अवस्था छ । जमिन वाँझो छोड्ने क्रम बढ्दो अवस्थामा रहेको छ । खेतियोग्य जमिनमा नै वस्ति वस्ने शिलशिला र वाँझो छोड्नेका कारण खेति गर्ने जमिनको क्षेत्रफल घट्दै गएको पाइन्छ ।

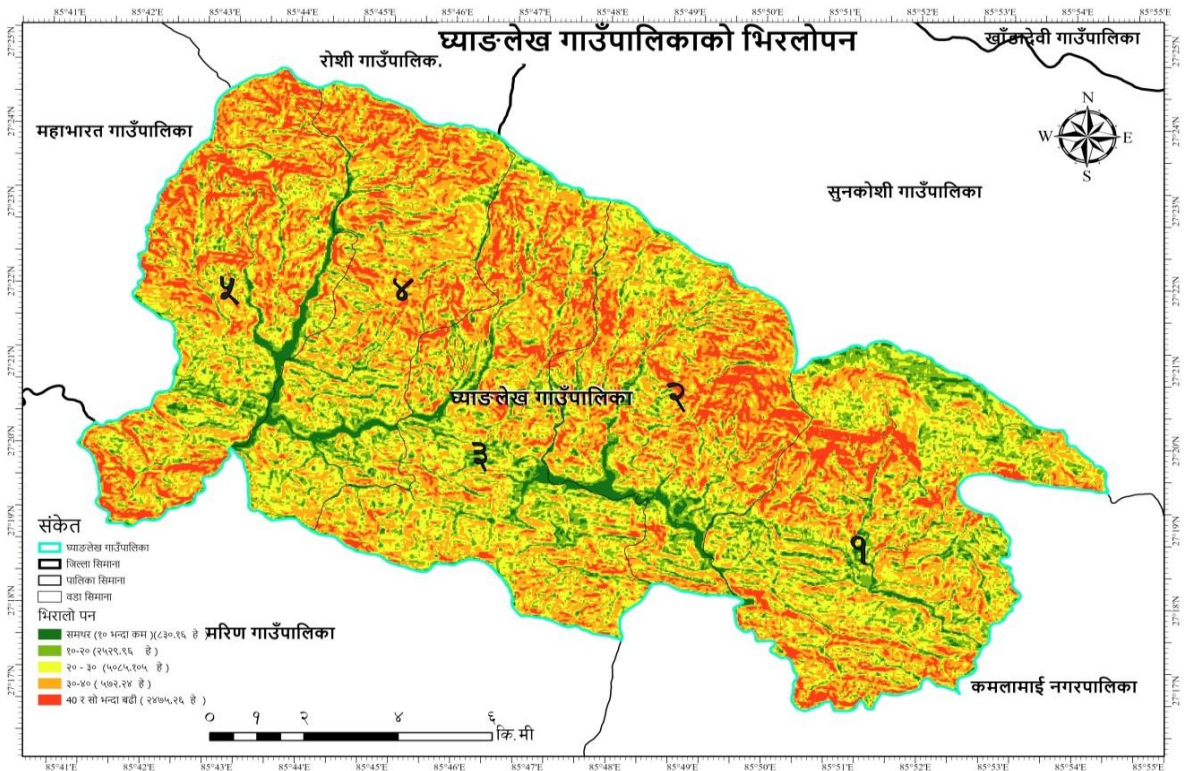

महाभारत पहाड र मरिण खोलाका कछारमा अवस्थित यस गाउँपालिकाको भुभाग भिरालो र नरम पत्थरहरूको भुवनोटमा रहेको पाइन्छ । जमिनको भिरालोपनका कारण भुक्षयको अवस्था यहाँको चुनौतीका रूपमा रहेको छ । ४० मिटरको उचाई देखि ३००० मिटरसम्मको उचाईमा फैलिएको यहाँको भुगोलमा विविधता पाइन्छ । मरिणको कछारमा उष्ण तापक्रममा पाईने वोटविरुवा देखि हिमालमा पाईने समकोणधारी वनस्पतिहरूको विविधता पाइन्छ ।

तालिका २६: घ्याडलेख गाउँपालिकाको भौगोलिक उचाइको अवस्था

उचाइ (मिटर)	वाड नं १	वाड नं २	वाड नं ३	वाड नं ४	वाड नं ५	जम्मा
५००मि. भन्दाकम	१७२.२०	१६७.७८	१६९.९१	१४५.९६	१५१.१६	८०६.९९
५००-१०००	७५३.०३	३९५.२२	५६०.४४	४०२.४७	३८४.७३	२४९५.८८
१०००-२०००	१३९२.६८	८०५.७०	११५९.७९	८६३.३१	८८८.७९	५११०.२६
२०००-३०००	१२२२.८६	१०७९.४१	१२०७.३६	१०५०.६०	१०७६.०९	५६३६.३१
४० भन्दा माथि	४८८.१७	५३७.४६	४२३.२९	३६९.०५	६२२.५७	२४४०.५४
जम्मा	४८८.९३	२९८५.४६	३५२०.७८	२८३१३७	३१२३.३३	१६४८९.९५

गाउँपालिकाका वडाहरूको वितरण उत्तर दक्षिण फैलावटमा वितरण गरिएको हुँदा र खोलाहरूले बनाएका कछारहरूका कारण सबै किसिमको भुवनोट रहेको पाइन्छ । तुलनात्मक रूपमा वडा नं. १ र ३ मा महाभारत पर्वतको शिखर भाग बढि रहेको छ भने वडा नं. २ र ५ मा खोलाका कछार भाग बढि रहेको पाइन्छ ।

तालिका २७: घ्याङलेख गाउँपालिकाको समग्र भौगोलिक भिरालोपनको अवस्था

भिरालो पन	वडा नं १	वडा नं २	वडा नं ३	वडा नं ४	वडा नं ५	जम्मा
०-१०	२,००७					२,००७
१०-२०	२२३९.१६	५२८.४१	३९२.६२	७६५.०२	१२२२.६३	५१४७.८३
२०-३०	९०३.६१	१४१२.५०	२४८९.६३	१३१८.१८	१२४४२३	७३६८.१५
३०-४०	८६७.६९	९४२.०७	५५४.१८	७२१.४५	५५०.१५	३६३५.५२
४०भन्दा माथि	७७.२३	१२१.८३	११२.४७	४४.८६	१४९.३३	५०५.७०
जम्मा	४०८९.६८	३००४.८०	३५४८.८९	२८४९.५०	३१६६.३३	१६६५९.१८

औषत १५ देखि ३५ डिग्रीको भिरालोपनको भौगोलिक वनावट भएका कारण पहिरोको जोखिम धेरै रहेको छ । वर्षायाममा पहिरो र हिउँदयाममा सुख्याको समस्या रहन्छ । यस्ता जमिनको प्रयोग फलफुल तथा पशुपन्छिपालनका लागि उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

प्रमुख समस्या

जमिनको वनोटका आधारमा भु-उपयोगको खासै योजना निर्माण हुन नसक्दा जमिनको उर्वराशक्तिको क्षयिकरण र विनास भएको पाइन्छ । खास गरि ताजा तरकारीका विऊ उत्पादन, पशुपन्छि पालन, मौरी पालन र जटिवुटीहरूको खेति गर्नका लागि जमिनको चक्लावन्दि हुन सकेको अवस्था छैन । जमिनको भुवनोटका आधारमा वस्तिको विकासका लागि जमिनको विकास गर्न सकिएको छैन भने कृषि सडकका लागि मापदण्ड निर्माण गरि जमिनको विकास गर्न सकिएको छैन ।

चुनौती तथा अवसर

जमिनको व्यवस्थित विकासका लागि योजना निर्माण हुन सकेको छैन तर वस्तिस्तरमा सडक संजालहरूको रेखांकन र ट्रायाक खोल्ने कार्य तिव्र रूपमा भइरहेको अवस्था छ । सडक निर्माण गर्नेक्रममा कृषि सडकको निर्माण गर्नु पूर्व जमिनको वर्गिकरण र विकास योजना गर्न सकिने अवसर रहेको छ ।

सोच

भुगोलको वनावट र उपभोगका आधारमा जमिनको वर्गिकरण र विकास ।

लक्ष्य

आवास, कृषि र वनको प्रयोजनका लागि जमिनको वर्गिकरण गर्ने ।

उद्देश्य

१. आवास क्षेत्रका लागि जमिन विकास गरि सबै वस्तिहरू व्यवस्थित गर्नु ।
२. कृषि तथा पशुपन्छि पालन क्षेत्रको चक्लावन्दि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २८: भूउपयोग तथा भूमी व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: आवास क्षेत्रको जमिन विकास गरी सबै वस्तीहरू व्यवस्थित गर्नु ।	
१.१: सबै वडा र वस्ती हरूमा आधारभुत आवश्यकता (सुरक्षित बासस्थान र पुर्वाधारहरूको प्रबन्ध) पुग्न सक्ने गरि योजना निर्माण गर्ने ।	१. गाउँपालिकाका सबै वस्तीहरूका आवास क्षेत्रहरूको नक्साकन अभिलेख व्यवस्थित गरिनेछ । २. हरेक वडाका वस्तिस्तरमै रहेको श्रोत र साधनलाई समुचित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: कृषि तथा पशुपन्छि पालनको क्षेत्र निर्धारण गरि चक्लावन्दि गर्नु ।	
१.२: कृषि उत्पादनका आधारमा चक्लावन्दि गर्ने ।	१. जनसहभागिताका आधारमा अन्नबाली, तरकारी बाली, मसलाबाली, नगदेबाली, फलफूलबाली र जटिवुटिबालीहरूको खेति गर्ने गरी जमिनको चक्लावन्दि गरिनेछ । २. पशुपन्छि, मौरी तथा माछापालनको पकेट क्षेत्र निर्माण गरि जमिनको चक्लावन्दि गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. सुरक्षित वस्ति तथा आवास क्षेत्रका लागि जमिनको एकिकरण कार्यक्रम
२. अन्नबाली जमिनको चक्लावन्दि कार्यक्रम
३. तरकारी बाली जमिनको चक्लावन्दि कार्यक्रम
४. मसलाबाली जमिनको चक्लावन्दि कार्यक्रम
५. नगदेबाली जमिनको चक्लावन्दि कार्यक्रम
६. फलफूलबाली जमिनको चक्लावन्दि कार्यक्रम
७. जटिवुटिबाली जमिनको चक्लावन्दि कार्यक्रम
८. पशुपन्छि व्यवसायको लागि जमिनको चक्लावन्दि कार्यक्रम
९. मौरी व्यवसायको लागि जमिनको चक्लावन्दि कार्यक्रम
१०. माछापालनको व्यवसायको लागि जमिनको चक्लावन्दि कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

भु—उपयोगको वृहत योजना निर्माण हुने छ । उक्त योजनालाई पाँच वर्ष भित्र प्राथमिकताको आधारमा चरणबद्ध रूपमा लागु गरिनेछ ।

६.२ सडक र यातायात पूर्वाधार

पृष्ठभूमि

भौतिक पूर्वाधार आर्थिक विकास एवं सामाजिक समृद्धिका आधारहरू हुन् जसमा सडक यातायात तथा पुलको सबैभन्दा महत्वपूर्ण योगदान रहन्छ । पूर्वाधारको विकासमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय निकायलाई जिम्मेवार बनाएको छ । पूर्वाधार निर्माणकालागि स्थानीय निकायलाई प्रदेश एवं संघीय सरकारबाट समेत आर्थिक एवं प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने व्यवस्था गरिएको छ । गाउँपालिकाले पूर्वाधार विकासमा समावेशी, वातावरणमैत्री, गुणस्तरीय पूर्वाधार भन्ने अभियानका साथ कार्यक्रम अगाडि बढाएकोछ । गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिको प्रमुख आधारका रूपमा रहेको एक क्षेत्र यातायात पनि हो । । घ्याडलेख गाउँपालिका अन्तर्गत सबै वडाहरूमा २०५७/५८ देखि मोटरवाटो खन्न सुरु गरिएको र हाल सबै वडाहरूमा ग्रामीण सडक खनिएका छन् । गाउँपालिकाभित्र सबै वडाहरूमा सडकको पहुँचभित्र भए पनि हालसम्म व्यवस्थित र सहज बसपार्क तथा बसस्टेशनको निर्माण हुन सकेको छैन र आवश्यक पर्ने सामान्य पूर्वाधारको व्यवस्था छैन । हालका सडकहरूको चौडाइ र पार्कहरूको व्यवस्था नभएकै कारण ग्रामीण क्षेत्रमा धेरै दुर्घटनाहरू हुने गरेका छन् । यस गाउँपालिकाको यातायात गुरुयोजना सहित बनिसकेको अवस्था भएकोले सबै कार्यक्रमहरूलाई यातायात गुरुयोजना अनुरूप नै दीर्घकालीन रूपमा कार्यन्वयनमा ल्याइने छ । जस अनुरूप सडकलाई चौडाईको आधारमा चार बर्गमा विभाजन गरिएको छ ।

हाल विद्यमान अवस्थामा गा.पा. का विभिन्न वार्ड कार्यलयमा रहेका सडकको लम्वाई र अवस्था निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका २९: घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र सडकको अवस्था

क्र.स.	सडकको बर्ग	न्यूनतम चौडाई दाया(बाँया (मिटर)) अधिकार क्षेत्र	सडकको लम्वाई (कि.मी.)				जम्मा लम्वाई (कि.मी)
			कालो पत्रे सडक	ग्राभेल सडक	धूले सडक	नयाँ ट्राक	
१	क	२०	—	१९.८३	६३.१५	६.८९	८९.८६
२	ख	१०	०.०५	—	७८.४५	१८.४३	९६.९३
३	ग	८	-	-	५२.२९	४.५२	५६.८१
४	घ	६	०.०३-	-	१०२.७५	७३.७६	१९६.५४
जम्मा			०.०९	१९.८३	२९६.६४	१२३.५९	४४०.१४

गा.पा.को सडक गुरुयोजना २०७८ अनुसार हालको सडकको अवस्था निम्न अनुसार रहेको छ ।

- ✓ जिल्ला सडक २ वटाको लम्वाई जम्मा ५१.२७ कि. मि.
- ✓ गाउँपालिका स्तरीय सडक समेत कुल लम्वाई करिब ३१६.५५ कि.मि. जसमा १२३.५ कि.मी. नयाँ सडक सात वटाको कुल लम्वाई ४४०.१४ कि.मी. रहेको छ ।

विद्यमान अवस्थामा गा.पा.का विभिन्न वडाहरूमा रहेका सडकको लम्वाई र अवस्था निम्न अनुसार रहेको छ ।

वडा नं १ मा रहेका विद्यमान सडकहरू

- ✓ “क” बर्गको सडकले खट्टार, अमले, आमबोटे, थलागाउँ, सिरुडाँडा बस्तीलाई जोडने काम गरिरहेको छ भने
- ✓ “ख” बर्गको सडकले अमले, डल्लुडाँडा, पतवास, बुक्ती आदि बस्तीलाई जोडी रहेको छ ।

- ✓ “ग” बर्गको सडकले धुण्डेखोला, आँपडाडा, गोठे, मुढेधारा लाइ जोडने काम गरेको छ
- ✓ “घ” बर्गको सडकले मुढेधारा, बछुटार र मदनवास बस्तीलाई जोडेको छ ।

वडा नं २ मा रहेका बिद्यमान सडकहरू

- ✓ “क” बर्गको सडकले चन्दनपुर, मुसीटार, केरावारी, सल्ले, गैरी, भैसे जोडेको छ ।
- ✓ “ख” बर्गको सडकले बस्तीपुर, बसेरी, फापरचुली आदि बस्तीलाई जोडी रहेको छ ।
- ✓ “ग” बर्गको सडकले बमुटोल, हायुटार, माफगाउँ, चालिसेखोला लाइ जोडने काम गरेको छ ।
- ✓ “घ” बर्गको सडकले आहलडाँडा, गोन्द्रेटोल, बस्तीपुर बस्तीलाई जोडेको छ ।

वडा नं ३ मा रहेका बिद्यमान सडकहरू

- ✓ “क” बर्गको सडकले खट्टार, तामाजोर, टेकानपुर, लसेडाँडा, गोठडाँडा बस्तीलाई जोडेको छ ।
- ✓ “ख” बर्गको सडकले मुलडाँडा, चिलाउने, तीनघरे, लस्से, सातदोबाटो आदि बस्तीलाई जोडी रहेको छ ।
- ✓ “ग” बर्गको सडकले केउराधारी, पाँचघरे, टाकुरथानलाई जोडने काम गरेको छ ।
- ✓ “घ” बर्गको सडकले जोगिनटार, चामाजोर, बाधमारा, मगरडाँडा बस्तीलाई जोडेको छ ।

वडा नं ४ मा रहेका बिद्यमान सडकहरू

- ✓ “क” बर्गको सडकले बन्दिपुर, गोपे, रामभेडा, जुगेपानी बस्तीलाई जोडने काम गरिरहेको छ ।
- ✓ “ख” बर्गको सडकले ध्याङखेल ३,४ बस्तीलाई जोडी रहेको छ ।
- ✓ “ग” बर्गको सडकले गोपे, पाखुरीफेदीलाई जोडने काम गरेको छ ।
- ✓ “घ” बर्गको सडकले रामपुर, मदानी, कालीखोला, न्यामीरे, सुनाडाँडा बस्तीलाई जोडेको छ ।

वडा नं ५ मा रहेका बिद्यमान सडकहरू

- ✓ “क” बर्गको सडकले रामभेडा, पाखुरीफेदी, पुरानोगाउँ, ठाकुरस्थान आदि बस्तीलाई जोडेको छ ।
- ✓ “ख” बर्गको सडकले मधुवन, रामपुर, बेलबोट बस्तीलाई जोडी रहेको छ ।
- ✓ “ग” बर्गको सडकले अडचले, चैनपुर, सिपाल आदि बस्तीलाई जोडने काम गरेको छ ।
- ✓ “घ” बर्गको सडकले माटोखानी, कामीटोल, रामपुरबजार बस्तीलाई जोडेको छ ।

प्रमुख समस्या

पर्याप्त मात्रामा आर्थिक, प्राविधिक एवम् भौतिक स्रोतको अभाव हुनु, यातायात पूर्वाधारमा अपेक्षित एकीकृत विकास नहुनु, मापदण्ड बिना योजना पहिचान तथा छनोट हुनु, वर्तमान अवस्थामा अति सीमित मात्रामा यातायात सञ्जाल विकास हुनु, भौगोलिक बिकटता हुनु, कच्ची सडकमात्र भएकोले यहाँको सडकको भाडादर महङ्गो हुनु, क्षमता भन्दा बढी यात्रुहरू बोकी जोखिमयुक्त यात्रा गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो हुनु, सवारी नियमको बेवास्ता गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो हुनु, निर्माण भइसकेका सडकहरू मर्मत तथा संरक्षणको अभावमा हुनु, अधिकांश निर्माणाधीन सडकहरू बजेट अपुगका कारण सुस्त गतिमा निर्माण हुनु, सडकको लम्बाइ बृद्धि साथै मर्मत सम्भारको दायित्व बृद्धि भए अनुरूप स्रोत व्यवस्थापन नहुनु जस्ता समस्याहरू यस पालिकामा रहेकाछन् ।

चुनौती तथा अवसर

उच्च पहाडी कठिन भौगोलिक अवस्थाका कारण निर्माण कार्य खर्चिलो हुनु; निर्मित संरचनाहरूको मर्मत(सम्भार र सुरक्षाकालागि स्रोत—साधनको पर्याप्त व्यवस्था नहुनु; बाह्रै महिना चल्ने भरपर्दो र सुरक्षित सडक संरचना निर्माण गर्नु; छरिएर रहेका बस्तीहरूमा सडक विस्तार गर्नु; प्राकृतिक प्रकोप एवं जलवायु परिवर्तनको पक्षलाई समेत ध्यानमा राखी सडक निर्माण गर्नु; पहिले निर्माण भएका साँघुरा बाटाहरू चौडा गर्ने क्रममा दिनु पर्ने जग्गा, संरचना आदिको क्षतिपूर्ति प्रदान गर्नु जस्ता चुनौतिहरू रहेका छन् । पूर्वाधार विकासबाट आर्थिक तथा सामाजिक संरचनाको विकास भई आर्थिक समृद्धि तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुने; स्थानीय स्तरमा औद्योगीकरणमा सहजता हुने; स्थानीय स्रोत साधनको संरक्षण तथा दिगो प्रयोग हुने; स्थानीय तहमा थप रोजगारी सिर्जना हुने; गाउँपालिकाको विकासकोलागि सडक सञ्जालको विकास एवं सुदृढीकरणको रणनीति तयार हुने जस्ता अवसरहरू गाउँपालिकाको अगाडी रहेका छन् ।

सोच

सडक सञ्जाल तथा यातायात पूर्वाधार, घ्याडलेखको आर्थिक समृद्धिको आधार ।

लक्ष्य

दिगो पूर्वाधार विकास मार्फत नागरिकको सहज पहुँच हुने ।

उद्देश्य

- गुणस्तरिय यातायात पूर्वाधारको विकास, विस्तार र व्यवस्थापन गरि सामाजिक आर्थिक अवसरहरूमा गा.पा.का नागरिकहरूको पहुँच बृद्धि गर्नु ।
- यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

१. तालिका ३४: यातायात तथा पूर्वाधारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: गुणस्तरिय यातायात पूर्वाधारको विकास, विस्तार र व्यवस्थापन गरी सामाजिक आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच बृद्धि गर्नु ।	
१.१: योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none">नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गरी सोको पालना गरी सडकको गुणस्तर कायम गरिनेछ ।पुल निर्माण कार्यहरूको गुणस्तर कायम गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२: गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुऱ्याउन सक्ने रणनीतिक सडक सञ्जाल सुदृढ गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none">व्यवसायिक गतिविधिलाई गतिशील बनाउन सडकको निर्माण तथा स्तरवृद्धि गरिनेछ ।प्राथमिकता प्राप्त लोकमार्ग तथा गाउँपालिकाको रणनीतिक सडक सञ्जालको निर्माणमा तीव्रता दिइनेछ ।

	३. सडकमा वर्षैभरि निर्वाध यातायात सञ्चालनको लागि सडक पुलको निर्माणलाई प्राथमिकताका साथ तीव्रता दिइनेछ ।
१.३: छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरू अबलम्बन गर्ने ।	१. बजार क्षेत्रमा सडक, पानी निकास र ढल, खानेपानी पाइप, बिजुली तथा इन्टरनेट वितरण लाइन, फूटपाथ आदिको एकीकृत रूपमा निर्माण गरिनेछ । २. बजार क्षेत्र तथा जोखिमयुक्त सडक खण्डहरूमा आवश्यकताका आधारमा आकाशे पुल तथा भूमिगत बाटो निर्माण कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइनेछ । ३. सडक छेउछाउका पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण गर्न भौतिक संरचनाका साथसाथै बायोइन्जिनियरिङ् लगायतका गैरसंरचनात्मक वातावरण मैत्री प्रविधिहरूको प्रयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य २: यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।	
२.१: प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरू र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने गरी यातायात पहुँच बढाउन सडक विस्तार गर्ने ।	१. योजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत डिजाइन र लागत अनुमान गरेर मात्र वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ । स्थानीय तहको श्रम एवम् सीपलाई केन्द्रबिन्दुमा राखिनेछ । २. सम्पूर्ण पूर्वाधार योजनाहरूलाई आधुनिक सूचना प्रणाली अनुसार अघावधिक गर्दै नियमितरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । ३. प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरू र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने पूर्वाधार विकासका निर्माणमा व्यापक जनसहभागिता बढाइनेछ । ४. योजनाहरूलाई निर्धारित समयमा नै सम्पन्न गर्न योजनाको प्रकृति अनुरूप आवश्यक स्रोत तथा वस्तु र गुणस्तरको आधारमा वर्गीकरण गरी सोही अनुरूप व्यवस्था मिलाइनेछ ।
२.२: पर्यटकीय पदमार्गहरूको पहिचान तथा निर्माण कार्यलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्ने ।	१. पदमार्ग निर्माण तथा व्यवस्थापनको लागि समुदाय तथा स्थानीय तहलाई व्यापक रूपमा परिचालन गरिनेछ । २. पर्यटकीय पदमार्ग विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना तयार गरी स्तरोन्नति, निर्माण तथा व्यवस्थापन कार्यलाई क्रमागत रूपमा अगाडि बढाइनेछ । ३. ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक तथा पर्यटकीय ठाउँहरूको प्रवर्द्धन गर्न पदमार्गहरूको निर्माण गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

गाउँपालिकाका सवै वडाहरूको सडक निमाणाको गुरुयोजना निर्माण गरि सकेको अवस्था छ । उक्त गुरुयोजना अन्तर्गत सवै वडाहरूमा सडक यातायातको आधारभुत आवश्यकताका रूपमा रहेको सडक ट्रयाक खोल्ने, धुलेवाटोलाई ग्राभेल गर्ने र मुख्य रणनीतिक सडकहरूमा कालोपत्रे गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । पालिकाले राष्ट्रिय नीति अनुरूप सडकको स्तरिकरण गरि जनसङ्ख्या र बस्तिको घनत्वका आधारमा सडकको वर्गीकरण गरेको छ जो विवरण निम्न अनुसार छ ।

तालिका ३०: वडा नं १ मा रहेका बिद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू

क्र. स.	सडकको नाम	वर्ग	कालोप त्रे सडक	धूले सडक	ग्राभेल सडक	नयाँ ट्रयाक	जम्मा लम्बाइ (कि.मी)
१	पिपल भन्ज्याङ - हायूटार- नेत्रकाली सडक	क	-	-	११.९९	-	११.९९
२	मुढेघार - मदनवास कृषी सडक	क	-	३.८२	-	-	३.८२
३	खट्टार अमले - फापरचुली सडक	ख	०.०५	१६.३८	-	-	१६.४३
४	अमाले - डल्लुडाँडा- ठूलो खट्टार	ग	-	७.७६	-	-	७.७६
५	मुढेडाडाँ - बाच्छुतार हुदै मदावास	ग	-	७.०२	-	-	७.०२
६	सिम्लेपारी हुदै धानमान सडक	घ	-	-	-	४.५४	४.५४
७	ज्यामिरे - सिम्ले सडक	घ	-	१.१६	-	०.५९	१.७५
८	बुक्ती - नयाँगाउ सडक	घ	-	०.०८	-	-	०.०८
९	आचार्यडाँडा - सिम्ले सडक	घ	-	०.२१	-	१.८४	२.०५
१०	सिम्ले हुदै पातमास सडक	घ	-	३.७३	-	-	३.७३
११	अमले मन्ज्याङ. - डाडाँ सडक	घ	-	-	-	१.१०	१.१०
१२	मैनटार सडक	-	-	-	-	१.०४	१.०४
१३	थालागाउँ- कोलटार हुदै पतामास	घ	-	१.८५	-	१.२५	३.०९
१४	कोलटार हुदै वलिड. स्कुल सडक	घ	-	-	-	०.७४	०.७४
१५	कोलटार- बच्छुमतार सडक	घ	-	-	-	२.६३	२.६३
१६	थलागाउँ -लाड.दी बच्छुमतार सडक	घ	-	३.७३	-	-	३.७३
१७	सुनुवारटोल - लाड.दी सडक	घ	-	-	-	०.२७	०.२७
१८	सुनुवारटोल - लाड.दी - तेर्सो सडक	घ	-	-	-	०.९५	०.९५
१९	अम्बोटे सडक	घ	-	०.८७	-	-	०.८७
२०	अमाले मा.बि. जाने बाटो	घ	-	०.१७	-	-	०.१७
२१	अमाले वडा कार्यलय हुदै बिरिवास जाने	घ	-	०.१३	-	-	०.१३
२२	जोगीटार - घट्टार सडक	घ	-	-	-	०.५४	०.५४
२३	खट्टार - बाझाखेत हुदै बजारडाँडा	घ	-	-	-	१.९८	१.९८
२४	सिम्ले बट्टार हुदै बजारडाँडा सडक	घ	-	-	-	०.४४	०.४४
२५	सुखाचौरी डोटे - मुढेघारा सडक	घ	-	८.२७	-	-	८.२७
२६	ढोडढुर डाँडा - बिरिवास सडक	घ	-	२.७४	-	-	२.७४
२७	सुकाचौरी - टुनीभन्ज्याङ	घ	-	-	-	१.८३	१.८३
२८	टुनीभन्ज्याङ-भिरगाउँ सडक	घ	-	-	-	१.२१	१.२१
२९	डोटे - फापरचुली सडक	घ	-	-	-	१.८२	१.८२
३०	राजावास - खोलसे - मरिणखोला	घ	-	-	-	१.६०	१.६०
३१	टुनीभन्ज्याङ.-खोलसे -मरिणखोला	घ	-	-	-	२.७१	२.७१
३२	टुनीभन्ज्याङ.-बेशीटोल हुदै स्कुल सम्म	घ	-	-	-	१.२९	१.२९
जम्मा			०.०५	५८.६२	११.९९	३४.९९	१०४.८५

तालिका ३१: वडा नं २ मा रहेका बिद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू

क्र.स.	सडकको नाम	वर्ग	कालो पत्रे सडक	धूले सडक	ग्राभेल सडक	नयाँ ट्रयाक	जम्मा लम्बाइ (कि.मी)
१	पिपलभन्जयाड - हायुटार -नेत्रकाली-बेलबोटे सडक	क			५.२५		५.२५
२	सातदोबाटो - फापरचुली सडक	ख		२.३६		४.०५	६.४१
३	चन्दनपुर - सातदोबाटो सडक	ख		१२.१९			१२.१९
४	लिपेखोला - डालीभन्जयाड -चालिसे सडक	ग			२.२६		२.२६
५	स्वार - आहालडाँडा- ओखले सडक	ग		१.४६		२.०७	३.५३
६	भैसे - गोत्रे - बस्तीपुर सडक	ग		३.७५			३.७५
७	डालीभन्जयाड - लिपेडाँडा सडक	घ		१			१
८	च्युरेवास जाने बाटो	घ			३.४६		३.४६
९	हायुटार हुदै SBI बैंक जाने बाटो	घ	०.०३	०.४४			०.४८
१०	२ नं वडाकार्यालय जाने बाटो	घ		०.१७			०.१७
११	हयुटार - हिर्दिङ सडक	घ		०.१३			०.१३
१२	ग.पा. जाने बाटो	घ		०.१९			०.१९
१३	आपडाँडा - सानोभक्तेनी - ठुलो भक्तेनी	घ		२.८९			२.८९
१४	आपडाँडा - सानोभक्तेनी - ठुलो भक्तेनी	घ		४.७०			४.७०
१५	सल्ले - मरिनखोला सडक	घ		१.६२			१.६२
१६	भैसे प्रदानटोल हुदै चारघरे सडक	घ		१.५६			१.५६
१७	सातदोबाटो देखी बस्तीपुर सडक	घ		१.४६			१.४६
१८	भैसे - अघेरी सडक	घ		१.२०		०.५२	१.७२
१९	सातदोबाटो - अघेरी सडक	घ		१.५२			१.५२
२०	लाप्से - अघेरी - भैसे सडक	घ				०.८१	०.८१
२१	मम्हिला भवन जाने बाटो	घ		०.०७			०.०७
२२	कृषी शाखा कार्यलय जाने बाटो	घ		०.०७			०.०७
२३	केराबारी स्कुल जाने बाटो	घ		०.२१			०.२१
२४	बस्तीपुर - मोतीपुर सडक	घ				४.४७	४.४७
२५	तल्लो गौरा मगरटोल जाने बाटो	घ		०.८१			०.८१
जम्मा			०.०३	४५.३९	५.२५	११.९३	६२.६०

तालिका ३२: वडा नं ३ मा रहेका बिद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू

क्र.स.	सडकको नाम	वर्ग	कालो पत्रे सडक	धूले सडक	ग्राभेल सडक	नयाँ ट्रयाक	जम्मा लम्बाइ (कि.मी)
१	पिपलभन्जयाड - हायुटार-बेलबोट सडक	क		४.४५	२.८९		७.०४
२	क्विलकोट - मधुवनी- रामपुर-दुम्जा सडक	ख		५.१२			५.१२

३	सोलाभन्ज्याड - सातदोबाटो सडक	ख		१२.५२		१२.५२	
४	रमापुर भैसेफाट - छविसे चौकीटार सडक	ख		३.७५		३.७५	
५	गोठडाँडा - भन्ज्याड सडक	ग		३.७५		३.७५	
६	लप्से - अधेरी - भैसे सडक	घ			०.८९	०.८९	
७	लप्से मगरा डाँडा हुदै मजुवाथाम	घ		३.३२		३.३२	
८	खट्टार - गुरासे - शम्भुडाँडा सडक	घ		२.७७		२.७७	
९	गुरासे कामीडाँडा सडक	घ		०.४६		०.४६	
१०	कोल्टार - रातुखोला- कलीशिर सडक	घ		१.२५	१.०२	२.२७	
११	कोल्टार - कट्टले सडक	घ		०.८४	०.३३	१.१७	
१२	सोला भन्ज्याड - सिरिसे घिसिड सडक	घ		२.६६	०.५४	३.१९	
१३	सिरिसे - मरिनखोला सडक	घ			०.०९	०.०९	
१४	तीनघरे - भटमास सडक	घ			०.४१	०.४१	
१५	पाँचघरे - भेडेखर्क सडक	घ			०.८२	०.८२	
१६	तामाजोर - खोलसे - पाँचघरे सडक	घ		५.०७		५.०७	
१७	पाँचघरे - बिसौनी - डाँडा सडक	घ			०.४०	०.४०	
१८	तामाजोर - शिरानटोल - फेदी सडक	घ			०.९३	०.९३	
१९	तामाजोर - सोमबारे सडक	घ			२.२५	२.२५	
२०	तामाजोर - रेडक्रस - रातोडाँडा सडक	घ		०.५३	०.०९	०.६२	
२१	तामाजोर - चिलाउने डाँडा सडक	घ		३.३४		३.३४	
२२	चौकीटार - चिलाउने सडक	घ			१.१७	१.१७	
२३	चौकीटार - जागाजिते सडक	घ		०.६४		०.६४	
२४	सोलोभन्ज्याड - आहाले सडक	घ		२.२१		२.२१	
२५	मथिल्लो आहाले - कालिसडक	घ			१.७७	१.७७	
२६	केरावारी सडक	घ		०.९२	०.२६	१.१८	
२७	बागमारा - केरावारी सडक	घ		०.८१	९.४६	१.२७	
२८	तामजोर - बाधमारा सडक	घ			०.५३	०.५३	
२९	नेत्रकाली मा.बि. - आरुवोट सडक	घ		३.३९		३.३९	
३०	तामजोर बाधमारा सडक	घ			०.३१	०.३१	
३१	ठुलोडाँडा सडक	घ		०.३१		०.३१	
३२	चौकी सडक	घ		०.२१		०.२१	
३३	टेकनपुर - बसेनी सडक	घ			२.५३	२.५३	
३४	तामाजोर - मजुवा मोटरबाटो	घ			४.०९	४.०९	
जम्मा				५५.०४	२.५९	२३.३५	८०.९७

तालिका ३३: वडा नं ४ मा रहेका बिद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू

क्र.स.	सडकको नाम	वर्ग	धूले सडक	नयाँ ट्रयाक	जम्मा लम्बाइ (कि.मी)
१	पिपलभन्ज्याड - हायूटार - नेत्रकाली, बेलबोट सडक	क	०.६२		०.६२
२	कपिलाकोट - रामपुर - दुम्जा सडक	क	१३.९९		१३.९९

३	बन्दिपुर - जुगेपानी सडक	क	८.२०	०.९०	९.१०
४	जुगेपानी - चौकीडाँडा सडक	क	५.४		५.४
५	रोशी - पाखुरेफेदी -माहाभारत गोपे सडक	क	४.२४		४.२४
६	रामपुर - भैसेफाट सडक	ख	४.४५		४.७५
७	कालीखोला -कटुन्चे सडक	ख	१.३	३.३६	४.६६
८	रामभेडे फेदी -कामीटोल सडक	ख		१.४९	१.४९
९	तामाजोर - गोठाडाँडा - भन्जयाड सडक	ग	२.७४		२.७४
१०	गोपे मा.वि. -पाखुरे फेदी सडक	ग	२.७४		२.७४
११	नरकटे तल्लो आहाले -मथिल्लो आहाले सडक	ग	२.०९	१.२४	३.३३
१२	आपडाँडा - बाहबिसे सडक	ग	२.२७		२.२७
१३	सिम्फेदी - साहाकारी डाँडा सडक	ग	१.०७	०.६०	१.६७
१४	दमाइडाँडा - मगरडाँडा सडक	ग	१.५६	०.६१	२.१७
१५	भैसे - रामपुर सडक	ग	१.८६		१.८६
१६	स्याउरे डाँडा, पहिरो डाँडा हुदै रामपुर सडक	ग	५.७३		५.७३
१७	पहिरो भन्जयाड - रामपुर सडक	ग	१.८२		१.८२
१८	आहाले - मसानघाट सडक	ग	०.४५		०.४५
१९	चैकीटार - सिरुटार सडक	ग	०.५१		०.५१
२०	छबिसे - कापसे सडक	ग	०.४७		०.४७
२१	जुरे - आडमारा सडक	ग	२.३४		२.३४
२२	सिहौटार - मुलडाँडा - भन्जयाड सडक	ग	१.६६	१.५५	३.२२
२३	गोठडाँडा - घिसिड सडक	ग	०.८७		०.८७
२४	चैकीडाडा डाँडा - गोठ डाँडासडक	ग	२.१५		२.१५
२५	मजुवा थुम्का - बाहबिसे सडक	ग	०.९४	१.७६	२.७०
२६	तीनघरे - मजुवा सडक	घ	१.४९	२.०६	३.५५
२७	धेते - पाखुरी सडक	घ		१.९१	१.९१
२८	बन्दिपुर - थानसिड डाँडा सडक	घ		१.१४	१.१४
२९	भोरथुम - बगरटोल सडक	घ	०.८५	०.९२	१.७६
३०	चारघरे मोटर बाटो	घ		१.०१	१.०१
३१	बन्दिपुर - पिपलबोट सडक	घ		३.३८	३.३८
जम्मा			७२.६१	२६.१२	९८.७३

तालिका ३४: वडा नं ५ मा रहेका बिद्यमान स्तरोन्नति गर्न पर्ने सडकहरू र प्रस्तावित नयाँ ट्रयाकहरू

क्र.स.	सडकको नाम	वर्ग	धूले सडक	नयाँ ट्रयाक	जम्मा लम्बाइ (कि.मी)
१	कपिलकोट - रामपुर बजार - दुम्जा सडक	क	७.२६		७.२६
२	रोशी गा.पा. - महाभारत गा.पा. सडक	क	९.३७	३.५३	१२.९१
३	अडचले - रन्चा सडक	क	०.६७	२.४६	३.१३
४	माटोखानी - रामपुर - मरिन - लालबन्दि मोटरबाटो	ख	०.५५	१.९५	२.५०
५	रामभेडे - फेदी - गोपे सडक	ख		०.९७	०.९७
६	थकुरीडाँडा - जुगेपानी सडक	ख	१०.२६		१०.२६
७	अर्चले - चैनपुर - जुगेपानी सडक	ख	१८.१०		१८.१०

८	धोते -रान्चा सडक	ख		०.९५	०.९५
९	सिङपाल - जुगेपानीसडक	ख		३.७७	३.७७
१०	पहिरो भन्जयाड- भोर्थूम - रामपुर बजार सडक	ग	१.२४		१.२४
११	बन्दिपुर गाउँ - थान्सिङ डाडा सडक	ग		१.७६	१.७६
१२	भोर्थूम - बगरटोल सडक	घ		०.७७	०.७७
१३	चारघरे मोटर बाटो	घ		०.६३	०.६३
१४	घट्टेस्वारा - भोते मोटरबाटो	घ		२.२५	२.२५
१५	गर्के - रामपुर डाँडामोटर बाटो	घ		२.२५	२.२५
१६	पाखुरीफेदी हुदै पैरखेल मोटरबाटो	घ		२.३८	२.३८
१७	खानीखोला - खरिबोट मोटरबाटो	घ	१.५८		१.५८
१८	रामपुर आनीखोला - चैनपुर सडक	घ	३.८०		३.८०
१९	जोगीडाँडा - सान्देन मोटर बाटो	घ	०.७४		०.७४
२०	सिंहपाल - रानागाउँ मोटरबाटो				
२१	कोलबोटे - दक्षिणकाली सडक				
२२	पिपलभन्जयाड - दक्षिणकाली मोटरबाटो	घ			
२३	रतुवादोवान - बुदुमचुली मोटरबाटो	घ			
२४	दरीगाउँ - दोते मोटरबाटो	घ		२.१४	२.१४
२५	रामपुर बजार - धरीगाउँ मोटरबाटो	घ		१.३३	१.३३
२६	रातु - शाहीटार मोटरबाटो	घ		०.८७	०.८७
२७	बारबारे मोटर बाटो	घ		०.७६	०.७६
जम्मा			६४.९८	२६.६८	९९.६६

कार्ययोजना

- गाउँपालिकाको लागि बनाइएको MTMP कार्यन्वयन गर्ने
- ठाडे खोला, मरिन खोला, तमाजोर खोला, रामपुर खोला ५ वटा पक्कि पुल निर्माण (औसत १०० मि.)
- अमले जाने पक्कि पुल (वार्ड नं. १)
- हायूटार देखि सिरुटार हिर्दिंग सम्म पक्कि पुल
- पाँच वटै वार्डमा कल्भर्ड स्ल्याब आवश्यकता अनुसार निर्माण
- कज्वे स्ल्याब २० वटा
- झोलुंगे पुल ८ वटा
- रामपुर बजार र हायूटार मा २ वटा बस पार्क
- एक वडा एक बस स्टेशन
१०. चौकीटार- तमाजोर-गोटडाँडा सडक स्तरउन्नती
११. सोलाभंज्यांग-चिलाउने-पजमाया-ढुंगे सडक स्तरउन्नती

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिका यातायात गुरुयोजना निर्माण भई कार्यन्वय प्रारम्भ भएको हुने, सडक मापदण्ड र सडक क्षेत्र (Right of way) निर्धारण भएको हुने, सबैवडा केन्द्र सर्वयाम सडकले जोडिएको हुने, २ घण्टाको दुरीमा सर्वयाम सडकसम्मको पहुँच पुगेको हुने, गाउँपालिकाबाट निर्मित सडकको इन्जिनियरिङ सुपरिवेक्षण पश्चात यातायात सञ्चालनको अनुमति प्रदान भएको हुने, निर्मित सडक सुरक्षित भएको हुने, सडक मर्मत सम्भार कोष स्थापना भएको हुनेछ । बसस्टप र प्रतिकालय निर्माण भएको हुनेछ ।

६.३ ऊर्जा

पृष्ठभूमि

जल सम्पदामा धनी हाम्रो देश नेपालको उज्जल भविष्य जल उपयोगमा निर्भर गर्छ । नेपाल सरकारको उच्च प्राथमिकतामा परेको जलविद्युत आर्थिक वृद्धि र आर्थिक रूपान्तरणको एक महत्वपूर्ण साधन हो । नेपालको विद्युत विकासको यात्रा वि.स. १९६८ देखि फर्पिङबाट सुरु भएपनि तथा ८३ हजार मेगावाट देश भित्र विद्युत उत्पादन गर्ने क्षमता भए पनि हालसम्म भारत बाट समेत बिजुली ल्याइरहेको अवस्था छ । हाल विश्वभर वैकल्पिक ऊर्जा, परम्परागत ऊर्जा अर्थात खनिज ऊर्जामा आधारित ऊर्जाको प्रतिस्पर्धी बनेर उदाउँदो छ । नेपालको संविधानले वैकल्पिक ऊर्जाको विकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिकालागि सुपथ र सुलभ रूपमा भरपर्दो ऊर्जाको आपूर्ति गर्ने नीति अङ्गीकार गरेको छ र यसबाट दुर्गम क्षेत्रमा रहेका राष्ट्रिय प्रशारण लाइन पुऱ्याउन सम्भाव्यता नभएका तथा छरिएर रहेका बस्तीहरूमा आधुनिक ऊर्जाको पहुँच पुऱ्याउन र शहरी क्षेत्रको बढ्दो ऊर्जा भागको व्यवस्थापन गर्न र परम्परागत तथा आयातित ऊर्जा माथिको निर्भरतालाई कम गर्न विभिन्न किसिमका नवीकरणीय ऊर्जाको प्रवर्द्धन, विकास र दिगो व्यवस्थापन गरी यस क्षेत्रलाई मुल प्रवाहमा लयाउन जरूरी छ । नवीकरणीय ऊर्जा क्षेत्रमा नेपालमा भैरहेका कार्यहरूमा लघु जलविद्युत सुधारिएको पानी घट्ट, सौर्य ऊर्जा, वायु ऊर्जा, सुधारिएको चुलो, विद्युतीय चुलो, गोबरग्यास र वायोग्यास आदि रहेको छ ।

हाल घ्याडलेख गाउँपालिकामा केहि लघु जलविद्युत अयोजनाहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । वडा नं २ मा रहेको मरिण खोला लघु जलविद्युत १५ किलोवाट, ठाडो खोलामा रहेको १२ किलोवाट क्षमता, त्यसरी नै घट्टे खोलामा र खानीखोलामा रहेका लघु जलविद्युत अयोजनाहरूका साथै वडा नं ३ मा रहेको तामाजोर खोलामा रहेको १५ किलोवाट क्षमताका लघु जलविद्युत अयोजनाहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।

प्रमुख समस्या

पहाडी क्षेत्र धेरै भएकोले बाढी तथा पहिरो प्रकोप जोखिम युक्त भूबनोट भएको समग्र जलस्रोत तथा नदी व्यवस्थापनको गुरुयोजना निर्माण गरी योजनाबद्ध विकास हुन नसकेको, वैकल्पिक ऊर्जाको प्रवर्द्धन र विस्तारको लागि सहूलियत ऋण, जोखिम व्यवस्थापनको व्यवस्था नहुनु, वैकल्पिक ऊर्जा विकासमा निजी क्षेत्र अपेक्षाकृत रूपमा आकर्षित हुन नसक्नु, वैकल्पिक ऊर्जा प्रविधि प्रवर्द्धन तथा प्रयोग सम्बन्धमा क्षमताको कमी हुनु, जोखिम व्यवस्थापन र विमा सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था नहुनु पर्याप्त मानव, आर्थिक र भौतिक स्रोत नभएको, वैकल्पिक ऊर्जा व्यवस्थापनको गुरुयोजना निर्माण गरी योजनाबद्ध विकास हुन नसक्नु आदि समस्या रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

बजारीकरण तथा आर्थिक गतिविधिको विस्तारका कारण बढ्दै गएको विद्युतको माग पुरा गर्नु; भौगोलिक बिकटता र बस्ती छरिएको भएकाले एकीकृत सेवा प्रदान गर्न गाह्रो हुनु; नवीकरणीय ऊर्जा क्षेत्रमा सहूलियत कर्जाको व्यवस्थापन गर्नु; खाना पकाउने प्रयोजनकालागि प्रयोग हुने परम्परागत ऊर्जाको स्रोतलाई स्वच्छ र आधुनिक ऊर्जाले प्रतिस्थापन गर्नु; सौर्य तथा वायु ऊर्जा उत्पादनमा निजी तथा समुदायको लगानी आकर्षित गर्नु जस्ता चुनौतिहरू रहेका छन् ।

यसका विपरित यस पालिकामा निर्मित तथा निर्माणाधीन लघु जल तथा सौर्य विद्युत आयोजनाबाट उत्पादन हुने विद्युत प्रशारण लाइन प्रवाह गरी आय वृद्धि गर्नु तथा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी परम्परागत व्यवहारलाई

परिवर्तन गरी उत्पादन बृद्धि गर्नु अवसरका रूपमा रहेको छ । ऊर्जा विकासबाट अन्य साना तथा घरेलु उद्योग स्थापना तथा सञ्चालनमा सहजता हुने; दाउराको खपत कम हुन गई वनजङ्गल संरक्षणमा योगदान हुने; स्थानीय स्रोत साधनको संरक्षण तथा दिगो प्रयोग हुने; वैकल्पिक ऊर्जा मार्फत धुवाँ रहित भान्साको अवधारणा लागु गर्न सकिने; सिंचाइ तथा खानेपानीको पहुँच पुर्‍याउन सम्भावना नरहेका क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गरी लिफ्ट खानेपानीको सञ्चालन गर्न सकिने जस्ता अवसरहरू पनि यस गाउँ पालिकाका अगाडी विद्यमान रहेका छन् ।

सोच

ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग, घ्याडलेखको दिगो आर्थिक र सामाजिक विकासको आधार ।

सोच

नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा बृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

- ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा बृद्धि गर्नु ।
- परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा बृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३५: ऊर्जाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा बृद्धि गर्नु ।	
१.१: ऊर्जा क्षेत्रको संस्थागत संरचना तयार गरी दिगो र अधिकतम उपयोगको आधार तयार गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> संघीय स्वरूप अनुसार ऊर्जा क्षेत्रको स्थानीय स्तरमा संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ । संगठनात्मक संरचना अनुसार विद्युत जडान गर्ने र मर्मत सम्भार गर्न तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । घरायसी प्रयोजनकालागि अधिकतम ऊर्जा प्रयोग गर्ने परिवारलाई सम्मान र प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२: उपलब्ध सम्पूर्ण ऊर्जा स्रोतको पहिचान, उत्पादन, वर्तमान तथा भविष्यमा ऊर्जाको माग र आपूर्ति सम्बन्धी डाटाबेस तयार गरी संस्थागत विकासमा जोड दिने ।	<ol style="list-style-type: none"> घ्याडलेख गाउँपालिकामा ऊर्जाको स्रोत पहिचान, कुल सम्भाव्य जलविद्युत क्षमता, माग र आपूर्तिको अध्ययन गरिनेछ । घ्याडलेखमा उत्पादित ऊर्जा, वर्तमान तथा भविष्यको माग र आपूर्तिको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी डाटाबेस तयार गरिनेछ । निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा रहेका लघु तथा साना जलविद्युत आयोजनाको मर्मत, सम्भार र संस्थागत विकास गरिनेछ । यस क्षेत्रमा रहेका मुख्य ऊर्जा उत्पादन केन्द्र सम्मको सडक र प्रसारण लाइनको सञ्चालन निर्माण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा बृद्धि गर्नु ।	

<p>२.१: ऊर्जाको प्रयोगलाई दिगो, भरपर्दो गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा विकास गरी बहुउपयोगी बनाउने ।</p>	<ol style="list-style-type: none"> १. ऊर्जाको खपत प्रभावकारी ढङ्गबाट गर्नकालागि विशेष सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. सार्वजनिक संस्था वा स्थानहरू जस्तै, अस्पताल, विद्यालय, धार्मिकस्थल, सडक, पर्यटकिय स्थल, आदिमा आधारभूत ऊर्जाको नियमित आपूर्ति गर्न सौर्य ऊर्जा जडान गरिनेछ । ३. विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्न सहूलियत ऋण र अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । ४. सिँचाइ तथा खानेपानीको पहुँच पुर्याउन सम्भावना नरहेका क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गरी लिफ्ट खानेपानीको सञ्चालन गरिनेछ । ५. जलविद्युत, वैकल्पिक ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग गरी दैनिक जीवनयापनमा सहजता ल्याउदै परम्परागत ईन्धनको प्रयोग घटाइनेछ । ६. वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रबाट सहूलियत दरमा ऋणको व्यवस्था गरिनेछ ।
---	---

प्रमुख कार्यक्रम

१. वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमार्फत वातावरण संरक्षण तथा ऊर्जामा आत्मनिर्भरता सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम
२. सामुदायमा सामुदायिक विद्युतीकरणको पूर्वाधार तर्जुमा
३. दाउरा माथिको निर्भरतालाई कम गर्न विद्युतीय उपकरण प्रयोग गर्न प्रोत्साहन कार्यक्रम
४. वैकल्पिक ऊर्जा मार्फत धुवाँरहित भान्सा कार्यक्रम
५. लघुविद्युत सञ्चालनमा समन्वय तथा व्यवस्थापन
६. सौर्य उर्जा प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका लघु जलविद्युतको मर्मत र नयाँको सम्भाव्यता अध्ययन

अपेक्षित उपलब्धि

आवश्यकता अनुरूप सबैले विद्युतीय ऊर्जा खपत गर्न सक्ने अवस्था सिर्जना भएको हुनेछ । घरायसी प्रयोजनकालागी ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग भएको हुनेछ । खाना पकाउन विद्युतीय इन्धनको प्रयोगमा बृद्धि भई दाउराको प्रयोगमा हास आएको हुनेछ ।

६.४ आवास तथा बस्ती विकास

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले अव्यवस्थित बसोबासलाई योजनाबद्ध पूर्ण पूर्वाधार वातावरणमैत्री तथा नागरिकको सुरक्षित आवासको हकलाई प्रत्याभूति गरेको छ । बागमती प्रदेशमा ७२.५७ प्रतिशत जनता शहरमा र २७.४३ प्रतिशत मानिसहरू गाउँमा बस्ने गरेका छन् । देशको कुल क्षेत्रफल मध्ये १३.७९ प्रतिशत यो प्रदेशमा छ । यस प्रदेशको सरदर जनघनत्व प्रति बर्ग मिटर २७२ जना रहेको छ । तर ग्रामीण चरित्रको जनसंख्यालाई भूगोलको आधारमा शहरी परिभाषित गरिए पनि कार्यपद्धति र चरित्रको आधारमा अधिकांश शहरी जनसङ्ख्या ग्रामीण चरित्रको नै छ । घ्याडलेख गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद् जोखिममा रहेका घर परिवारलाई सुविधा सम्पन्न वातावरणमैत्री आवासको व्यवस्थापन र विपन्न तथा बजारी क्षेत्रमा अनधिकृत अव्यवस्थित रूपले बसोबास गरेका परिवारलाई उचित व्यवस्था गर्न यस क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । व्यवस्थित बस्ती विकासकोलागि गाउँपालिकाले उपयुक्त नीति तयार गरेर प्राविधिक विज्ञहरूको सहयोगमा उक्त कार्य गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता देखिन्छ । भवन निर्माण तथा व्यवस्थित बस्तीहरूकोलागि प्रभावकारी अध्ययन अनुसन्धान तथा आवधिक योजना तर्जुमा गरी यस क्षेत्रमा योजनाबद्ध किसिमको योजना तयार गरेर जान सकिन्छ ।

प्रमुख समस्या

भूउपयोग नीति अनुसार बस्ती विकास नहुनु, विभिन्न ठाउँहरूमा मापदण्ड विपरित आवास निर्माण हुनु तथा मापदण्ड अनुसार भएको वा नभएको अनुगमन गर्ने कार्य प्रभावकारी नहुनु, गाउँपालिकामा विद्यमान अवस्थामा शहरी विकासको पूर्वाधार विकास गर्न आवश्यक आर्थिक समस्या रहनु, एकै पटकमा सेवा प्रदान गर्न बनाउन पर्ने भवनहरू र तिनीहरूकोलागि आवश्यक मानव स्रोत एवं साधनहरूकोलागि गर्नु पर्ने लगानी पुन्याउन सक्षम हुन नसक्नु, ग्रामीण क्षेत्रमा आवासको निर्माण गर्दा प्राविधिकको परामर्श नलिनु, निर्माण सामग्री कम गुणस्तर र खर्चिलो हुनु, सुरक्षित स्वास्थ्य र सुविधायुक्त आवास नहुनु सामुहिक आवास निर्माणमा जनचासो नहुनु आदि यहाँका समस्याहरू हुन् ।

चुनौती तथा अवसर

शहरीक्षेत्रमा अनाधिकृत रूपमा बसोबास गर्ने धरपरिवार स्थानान्तरण गर्नु; स्थानीय निर्माण सामग्री उच्चतम प्रयोग गरी सुरक्षित आवासको निर्माण गर्नु; भौगोलिक हिसाबले बिकट र विपदको यच्च जोखिममा रहेका धरपरिवारको लागि भूउपयोगमा एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्नु; शहरी विकासगर्ने कामकोलागि आधुनिक सबै सेवाहरू उपलब्ध गराउन धेरै रकमको आवश्यकता पर्नु; पहाडी एवं उच्च पहाडी भौगोलिक अवस्था, उच्च प्रविधिहरू, जन शक्तिहरूको परिपूर्ति गर्नु; शहरी पूर्वाधारको निर्माण पश्चात् सहर बसाल्नु, सडक, चुस्त यातायात सुविधा, पर्याप्त गुणस्तरीय खानेपानी, गुणस्तरीय बिजुली तथा सूचना प्रणालीको व्यवस्था गर्नु जस्ता पक्षहरू चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

यसै गरी यस गाउँपालिकामा कुनै ठुलो अव्यवस्थित किसिमको शहरीकरण नभइसकेकोले शुरुको अवस्थाबाट नै बैज्ञानिक ढङ्गले यसलाई अगाडि बढाउन सकिने; भौगोलिक अवस्था र बस्तीलाई एकीकृत कार्यमूलक योजना मार्फत बस्ती विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने; गरिब तथा न्यून आय भएका परिवारको लागि सुरक्षित आवास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने; सुरक्षित आवास निर्माणमा जनचेतना बृद्धि हुनु; पूर्वाधार विकास र आवास निर्माण

गर्दै स्थानीय पहिचानयुक्त सहर बसाल्ने सम्भावना रहनु; भूउपयोग नीति अनुसार विभिन्न मापदण्ड लागू गर्न पालिकाको चासो हुनु यस पालिकाको लागि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

“दिगो विकासकालागि सुरक्षित आवास तथा पहिचानयुक्त शहर तथा बस्ती विकास” ।

लक्ष्य

सुरक्षित, सुलभ र वातावरणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।
२. स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३६: आवास तथा बस्ती विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।	
१.१: ग्रामीण क्षेत्रमा भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका र सीमान्तकृत घर परिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको एकीकृत बस्ती निर्माण गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. भू-उपयोग नीति तथा बस्ती विकास योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ । २. भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका घर परिवारकालागि सुरक्षित, वातावरणमैत्री, सुलभ, आधारभूत सुविधायुक्त र मौलिक पहिचान बोकेको एकीकृत बस्ती निर्माण गरिनेछ । ३. भौगोलिक रूपले बिकट र विपद्को उच्च जोखिममा रहेका स्थानमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ । ४. ग्रामीण क्षेत्र र छरिएर रहेका घरपरिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको बस्ती निर्माण गरिनेछ ।
१.२: भूउपयोग नीति तथा योजना निर्माण गर्ने र योजनाबद्ध रूपमा एकीकृत बस्ती विकास गर्ने कार्यलाई अभियानको रूपमा अगाडि बढाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. एकीकृत बस्ती विकास गर्न जग्गा प्राप्ति व्यवस्थालाई सरल बनाइनेछ । २. सडक क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ र मापदण्डहरूलाई पूर्णरूपले कायम्वयन गरिनेछ । ३. कृषियोग्य जमिनमा हुने गरेको जग्गा प्लटिङलाई नियन्त्रण गरी व्यवस्थित गरिनेछ । ४. शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक लगायत विपद्को उच्च जोखिममा रहेका व्यक्तिकालागि विशेष सामाजिक आवासको विकास गरिनेछ ।

	५. राजमार्गसँग जोडिएका मुख्य बजारी क्षेत्रहरूलाई व्यवस्थित बजार क्षेत्रका रूपमा विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।	
२.१: स्थानीय पहिचान भएको र सबै वर्ग तथा समुदायले किन्न सक्ने भवनहरूको निर्माण गर्ने ।	१. सरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी उपयुक्त भवन डिजाइन तथा निर्माण गरिनेछ । २. पालिकामा निर्माण हुने भवनहरूको डिजाइनमा एकरूपता ल्याउन भवन निर्माण मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ । ३. स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती निजी भवन निर्माण गर्न निजी क्षेत्र तथा समुदायलाई प्राविधिक सहयोग गरिनेछ ।
२.२: भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरीवेक्षणका कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।	१. सुरक्षित, किफायती, वातावरणमैत्री र पहिचानयुक्त भवन निर्माण बारे जनचेतना बृद्धि गर्न समुदाय लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. स्थानीय रूपमा उपलब्ध निर्माण सामग्रीहरूको प्रयोगलाई अधिकतम प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. एकीकृत सेवा प्रदायक बहुपयोगी र बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. गाउँपालिका भवन निर्माण
२. कर्मचारी आवास भवन निर्माण
३. वार्ड कार्यालय भवन (५ वटा)
४. एक वार्ड २ सामुदायिक भवन गरी जम्मा १४ वटा सामुदायिक भवन निर्माण
५. वार्ड नं. ३-४ मा रामभेडा, तिनघरे, जुरे र राम्चाकोदाले स्थानान्तरण
६. अमले वस्ती, सुखाचोरी ढोडे जोखिम न्यूनीकरण
७. मजुवा तथा सोमबारे (वार्ड नं. ३) जोखिम बस्ति व्यवस्थापन
८. बगरटोल, दलित बस्ति, रामपुर बजार, ठाकुर थान, चौकिटार, पजमाया बस्ति, केराबारी बस्ति जोखिम न्यूनीकरण (वार्ड नं. ५)
९. जनप्रेमी प्रावि सोलाभंज्यांग, सिङपाल स्कूल, चैनपुर आधारभूत विद्यालय (वार्ड नं. ५) जोखिम न्यूनीकरण
१०. शारदा मावि, सुखाचोरी प्रावि जोखिम न्यूनीकरण (वार्ड नं. २)

अपेक्षित उपलब्धि

एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाह भएको हुनेछ । स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण भएको हुनेछ ।

६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रविधि

पृष्ठभूमि

नागरिकको संविधान प्रदत्त मौलिक हकको रूपमा रहेको सूचनाको हकको संरक्षण र सम्बर्धन गर्दै आमसञ्चारलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, जिम्मेवार र व्यवसायिक बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने राज्यको नीति हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । विगत केही वर्षदेखि नेपालमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको क्षेत्रमा विभिन्न नीतिगत प्रयासहरू भएका छन् । बदलिंदो परिवेश तथा त्यसबाट सिर्जित चुनौती सामना गर्न तथा सिर्जित अवसरहरू प्रभावकारी रूपले उपयोग गर्न तदनुरूपको नीतिगत, कानुनी, संस्थागत व्यवस्था तथा रणनीतिक उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस गरी एकिकृत सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति २०७२ तर्जुमा गरिएको छ । प्रविधिको व्यापक प्रयोगबाट कानुनको शासन, भ्रष्टाचारमूक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गरी सर्वसाधारणले पाउनु पर्ने सेवा छिटो, छरितो तथा कम खर्चिलो ढङ्गबाट प्रदान गर्न सकिन्छ ।

प्रमुख समस्या

सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी पर्याप्त नीतिगत र कानुनी व्यवस्था नहुनु, आमसञ्चार माध्यम पूर्णरूपमा मर्यादित, जिम्मेवार, जवाफदेही हुन नसक्नु, भौगोलिक विकटताको कारण सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तारलाई द्रुतता दिन समस्या रहेको, साइबर सुरक्षाका लागि संस्थागत र प्राविधिक जनशक्तिको अभाव हुनु, केही वडाका विकट स्थानहरूमा अप्टिकल फाइबर पुग्न नसकेको आदि यस क्षेत्रका समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

गाउँपालिका भित्र सूचना तथा सञ्चार पहुँचको एकिकृत र अद्यावधिक विवरण तयार पार्नु र सञ्चार माध्यमहरूलाई ग्रामीण भेगसम्म विस्तार गर्नु; भौगोलिक विकटता हुनु र सेवा प्रवाहकोलागि बस्ती छरिएर रहनु; सञ्चार माध्यमहरूलाई विश्वसनिय र जवाफदेही बनउदै गुणस्तरीय सेवा प्रदायकका रूपमा विकास गर्नु; सामाजिक सञ्जालको वृद्धिसँगै यसमा बढ्दै गएको दुरुपयोग नियन्त्रण गर्नु; साइबर सुरक्षा सम्बन्धी संस्थागत संरचना तयार गरी आम जनतामा यस सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् ।

यसका अलावा सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी अधिकारलाई संविधानमा नै मौलिकहकका रूपमा लिपिबद्ध हुनु; सार्वजनिक निकायका काम कारवाहीका बारेमा नागरिकलाई जानकारी गराउने सामाजिक सञ्जालको विकास हुँदै जानु; प्रशासनिक लगायत दैनिक कामकाजकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत सहज एवं चुस्त बनाउन सकिने अवस्था रहनु; पर्यटकीय, कला, भाषा तथा संस्कृतिको दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण स्थलहरूको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन गर्न सकिनु; ब्रोडब्यान्ड ईन्टरनेटको प्रयोग र अनलाइन प्रकाशनको बढ्दो प्रयोगले सूचनाको पहुँचमा सहज हुनु; सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई विद्यमान योजना तथा नीति अनुरूप गाउँपालिकालाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मैत्री बनाउन ; गाउँपालिकालाई आइ टि मैत्री बनाउन सकिने अवस्था रहनु; सम्पूर्ण स्कुलहरूमा नेट को सुविधा स्थापना गर्न सकिने परिस्थिति रहनु जस्ता सवालहरू गाउँपालिकाको लागि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

सूचना तथा सञ्चारको गुणस्तरीय सेवाहरूमा सबै वर्गको पहुँच ।

लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्दै सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आमनागरीकको जीवनस्तरलाई सहज बनाउने ।

उद्देश्य

१. आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३७: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।	
१.१: सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी नयाँ खोज तथा अनुसन्धान र विकासको लागि कानुनी आधार तयार गर्ने ।	१. सञ्चार माध्यमसँग साझेदारीको नीतिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । २. सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकासकालागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन गर्न सहजिकरण गरिनेछ । ३. विद्यमान हुलाक सेवालाई आधुनिकिकरण गर्दै हुलाक सेवा प्रभावकारी बनाइनेछ ।
१.२: बजार तथा चलचित्र क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी उद्योगको रूपमा विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	१. यस क्षेत्रलाई परिचित गराउने खालका भाषिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक तथा सामाजिक पृष्ठभूमि झल्कने प्रवर्धनात्मक सूचनाका सामग्रीहरूको निर्माण र निर्माण भएका सामग्रीहरूको डिजिटलाइजेशन गरी यस क्षेत्रको विकासलाई टेवा पुऱ्याउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधि युक्त पर्यटकीय योजना बनाइनेछ । २. यस क्षेत्रको कला संस्कृतिको पहिचानमा जोड दिई मौलिक, सामाजिक तथा गुणस्तरीय लघु चलचित्र तथा डकुमेन्ट्री निर्माणलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. टेलीमेडिसिन केन्द्रको स्थापना गरी सबै नागरिकलाई घरमै बसी स्वास्थ्य उपचार सम्बन्धी परामर्श सेवा लिने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ । ४. विज्ञापन बजारको व्यवस्थापन एवम् नियमन गर्न नियामक निकायको स्थापना तथा सञ्चालन गरिनेछ । ५. सार्वजनिक क्षेत्रबाट प्रचार प्रसार हुने विज्ञापनमा समानुपातिक वितरण प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: समग्र प्रविधिका विकासका लागि डिजिटलाइजेशन मार्फत सामाजिक, आर्थिक र शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्ने ।	१. सार्वजनिक तथा निजी सेवाहरू क्रमश सफ्टवेयर अनलाइन मार्फत सूचना तथा सेवा प्रदान गरिनेछ । २. सञ्चार तथा सूचना प्रविधिको विकासकालागि स्थानीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनको आधार तयार गरिनेछ । ३. डिजिटल डिभाइड कम गर्नकोलागि डिजिटल साक्षरता र सचेतना अभिवृद्धिलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

	<p>४. सूचना प्रविधिलाई शिक्षा र आधुनिक प्रविधिमा उपयोग गरिनेछ ।</p> <p>५. सूचना प्रविधिको प्रयोग माफत स्थानिय भाषा, संस्कृति तथा मौलिकताको संरक्षण गरिनेछ ।</p> <p>६. आधारभूत तह देखि नै हरेक विद्यार्थीले कम्प्युटर तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन गर्न पाउने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ ।</p>
<p>उद्देश्य २: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।</p>	
<p>२.१: सूचना तथा सञ्चार सेवालाई प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँचको स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्ने ।</p> <p>२.२: सूचनामा सम्पूर्ण नागरिकहरूको पहुँच र सञ्चार प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<p>१. गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा अप्टिकल फाइबरको विस्तार गरी इन्टरनेटको पहुँच सर्वसुलभ बनाइनेछ ।</p> <p>२. सबै कार्यालयका वेबसाइट, इमेल, ट्वीटर, भाइबरजस्ता माध्यमबाट नागरिकको गुनासो प्राप्त तथा सुनुवाइ हुने व्यवस्था मिलाइनेछ ।</p> <p>३. सबै वडाहरूमा डिजिटल सूचना पाटीको व्यवस्था गरी सम्पूर्ण सूचना, क्रियाकलाप तथा गतिविधिहरूका बारेमा सुसूचित हुने अधिकारको सुनिश्चितता गरिनेछ ।</p> <p>४. सार्वजनिक आमसञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, उत्तरदायी र व्यवसायिक बनाइनेछ ।</p> <p>५. गाउँपालिकाका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाई सबैकालागि सहज एवम् सर्वसुलभ सेवाको सुनिश्चितता गरिनेछ ।</p> <p>१. सञ्चार क्षेत्रकालागि विद्यमान भौतिक संरचनामा आवश्यकता अनुसार थप संरचना विस्तार गरिनेछ ।</p> <p>२. गाउँपालिकाका सबै ठाँउमा टेलिफोन सेवाको नेटवर्क उपलब्ध हुन सक्ने गरी आवश्यकता अनुरूप मोबाइल टावरको विस्तार गरिनेछ ।</p> <p>३. गाउँपालिकाका सम्पूर्ण सार्वजनिक कार्यालयहरू लगायत हरेक समुदायमा कम्तिमा एकवटा Landline टेलिफोन सेवा उपलब्ध गरिनेछ ।</p> <p>४. गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा स्थानीय तथा राष्ट्रिय पत्र-पत्रिकाहरूको ताजा खबर नियमित रूपमा पढ्न पाउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. पाँच वटा टेलिकम टावर निर्माण
२. एक वडा एक टेलिमेडिसिन स्थापना
३. एक वडा एक डिजिटल सूचनापाटि व्यवस्था
४. एक वडा एक free Wi-Fi zone व्यवस्था

अपेक्षित उपलब्धि

आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुगेको हुनेछ । साथै सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ । गाउँपालिकाका विविध विषयगत क्षेत्रका तथ्याङ्कहरूको संकलन, प्रसोधन, व्यवस्थापन कार्य सम्पन्न भएको हुनेछ ।

परिच्छेद सात: वन, वातावरण र विपद् व्यवस्थापन

७.१ वन क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्धन र विकास

पृष्ठभूमि

घ्याडलेख गाउँपालिकाको करिब १२ प्रतिशत क्षेत्रफल वन क्षेत्रले ओगटेको अवस्था छ । अधिकांश कृषकहरूले कृषि तथा पशुपालनलाई निर्वाहमुखी व्यवसायका रूपमा प्रयोग गर्दै आईराखेको अवस्थामा वन क्षेत्रको आधारमा मानिसहरूले कृषि तथा पशुपालन धानिराखेका छन् । गाउँपालिकाको कृषि उत्पादकत्वको वढाउनका लागि वन क्षेत्रको संरक्षण र विकासको आवश्यकता रहन्छ । गाउँपालिकाको स्थानीय आयको प्रमुख स्रोतकारूपमा सामुदायिक वनको आय र वन पैदावारको व्यवसायिक विकास पनि हो । कृषि वनको आधारमा नै विकासको सम्भावना रहेको यस गाउँपालिकामा हाल उपलब्ध स्रोतको अवस्थालाई विकास गर्न सके प्रमुख आम्दानीको स्रोत वन्न सक्ने संभावना रहेको अवस्था छ ।

तालिका ३८: घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र वन तथा वन्यजन्तुको अवस्था

क्र.स.	शिर्षक	ईकाइ	घ्याडलेख
१	वन क्षेत्रले ओगटेको कुल क्षेत्रफल	प्रतिशत	१२
२	कृषि तथा पशुपालन भूमि क्षेत्रफल	प्रतिशत	२१.२
३	बाँझो छोडिएको जमिन क्षेत्रफल	प्रतिशत	१
४	सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति	सङ्ख्या	
५	सामुदायिक वन उपभोक्ता घरधुरी	सङ्ख्या	
६	वनस्पति प्रजाति	सङ्ख्या	२०
७	जटिवुटि प्रजाति	सङ्ख्या	५
८	चराचुरुङ्गी प्रजाति	सङ्ख्या	६२
९	पुतली प्रजाति	सङ्ख्या	२१
१०	वन्यजन्तुहरू प्रजाति	सङ्ख्या	६५

कतिपय जटिवुटीहरूको प्रशोधन र व्यवस्थापनको अभावमा त्यसै खेर गईराखेको अवस्था छ भने उचित संरक्षणको अभावमा लोप हुँदै गईराखेको अवस्था छ । साना सरिसृप जातका प्राणीहरू लोपोन्मुख अवस्थामा छन् भने केही चराहरू अब देखिन छाडेका छन् । जंगलमा खानेपानीको अभाव र वातावरणीय प्रदुषणका कारण चराहरूको प्रजनन क्षमताको अभाव मात्र होईन आगन्तुक चराहरू आउन छोडेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

वन तथा वातावरणका हिसावबाट देखिएको प्रमुख समस्या भनेको वन पैदावारलाई गरिबी निवारणको साधनका रूपमा प्रयोग गर्दै स्थानीय समुदायलाई उद्यमशिल बनाउन नसक्नु रहेको छ । कार्बन उत्सर्जनको क्षमता अभिवृद्धि गरे वापत प्राप्त हुने (रेड परिक्षण) रकममा स्थानीय समुदायको पहुँच स्थापना गर्नु र गैहकाष्ठ पैदावर पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न नसक्नु हाल स्थानीय तहमा देखिएका समस्याहरू हुन् । वन क्षेत्रभित्र रहेका पानीका मुहान, पोखरी र सिमसार क्षेत्रको संरक्षण गर्न नसक्नु अन्य कोटीका समस्याका रूपमा लिन सकिन्छ ।

चुनौती तथा अवसर

वन, जैविक विविधता तथा जलाधारको दिगो र सहभागीमूलक व्यवस्थापनबाट वातावरणीय सन्तुलन र दिगो विकास गर्न वनजन्य उद्यम तथा पर्यटनको विकास तथा वनजन्य वस्तु तथा सेवा उत्पादन गर्ने राष्ट्रिय लक्ष्य अनुसार वन क्षेत्रको पूर्णक्षमताको उपयोग हुने गरी वस्तु तथा सेवा विविधिकरण गर्ने चुनौती तथा अवसर रहेको छ ।

गाउँपालिकाको एकीकृत विकासका लागि कृषि तथा पशुपालन र पर्यटनको व्यवसायिक विकासमा सामुदायिक वनभित्रको जैविक विविधतालाई परिचालन गरी वातावरण सन्तुलनलाई अछुण्य राख्ने सोच राखिएको छ जुन यस गाउँ पालिकाको लागि अवसरको रूपमा रहेको छ ।

सोच

वन तथा वातावरणको संरक्षण गरी दिगो विकासका अवधारणा अनुसार प्राप्त लाभको न्यायोचित वितरण ।

लक्ष्य

वन क्षेत्रलाई जैविक विविधताका आधारमा करिडोरको (जैविक मार्ग) निर्माण गरी मानव तथा वन्यजन्तुको द्वन्द न्यूनिकरण गर्ने र शुष्म तथा लघु जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने ।

उद्देश्य

- स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गर्नु ।
- भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ३९: वन तथा भूसंरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गर्नु ।	
२.१: वनलाई उत्पादनमुखी बनाई वनजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> वनभित्रका ढलेका तथा सुकेका रुखहरू बिक्रीवितरणको व्यवस्था गरिनेछ । काठजन्य वस्तुको उत्पादन, प्रशोधन र उपयोगमा विविधीकरण र प्रविधि विकास गरी नयाँ रोजगारी र उत्पादनका क्षेत्र सिर्जना गरिनेछ । गैरकाष्ठ वन पैदावरको खेती विस्तार तथा वजारीकरण गरिनेछ । जडीबुटी प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । वन्यजन्तु पालन, प्रजनन तथा व्यवसायीकरणकालागि स्थानीय जनतालाई प्रेरित गरिनेछ । वनजन्य व्यवसायप्रति स्थानीय युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई वनविज्ञान विषयमा अध्ययन गर्न आर्थिक सहयोग गरिनेछ ।
१.२: समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वनको संरक्षण गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> स्थानीय जनतालाई वनको महत्त्व र यसका फाइदाबारे जानकारी गराइनेछ । वनको सीमा निर्धारण गरी तारबार गरिनेछ । खाली भूभागमा वृक्षारोपण गरिनेछ । वन नर्सरी स्थापना गरिनेछ । सामुदायिक वनहरूका कार्ययोजना अनुसार वनको संरक्षण गरिनेछ । स्थानीय जनतालाई फलफूलका विरुवाहरू वितरण गरिनेछ ।

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
	७. तालिम, गोष्ठी, अध्ययन भ्रमण आदिका माध्यमबाट उपभोक्ता समितिका सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
उद्देश्य २: भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन गर्नु।	
२.१: जनसहभागिता मार्फत् दिगो माटो व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गरी भूमिको उत्पादकत्व बृद्धि गर्ने ।	१. बाटोमुनि भूक्षय रोक्न अग्निसो लगायत प्राविधिक रूपले उपयुक्त बिरुवाहरू लगाइनेछ । २. पैयुँ, चिउरी, लाकुरी जस्ता मह आउने जातका बिरुवा भएमा मौरीपालनमा समेत टेवा पुग्ने बिरुवाहरू लगाइनेछ । ३. कृषियोग्य जमिनलाई पहिरोबाट जोगाउन तटबन्ध गर्ने, ग्याभिन जाली भरिनेछ । ४. विपद सूचक यन्त्र जडान गरिनेछ ।
२.२: बाह्य र आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।	१. योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसमक्ष अनुरोध गरिनेछ । २. गैरसरकारी संस्थाहरूलाई वन तथा भूसंरक्षणका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ । ३. गाउँपालिकाको वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम वन तथा भूसंरक्षण क्षेत्रका कार्यक्रमकालागि छुट्याइनेछ । ४. वनजन्य उद्योगको विकास र व्यवसायीकरणकालागि स्थानीय निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. पहिरो तथा नदी कटान नियन्त्रण
२. बाढी तथा पहिरोको पूर्व-सूचक यन्त्र जडान
३. महत्त्वपूर्ण विकासे आयोजनाहरूको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA)
४. वृक्षारोपण तथा संरक्षण
५. वन क्षेत्रमा बढ्दो मिचाहा प्रजातिको रोकथाम कार्यक्रम
६. वन्यजन्तुको अतिक्रमण न्यूनीकरण कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन भएको हुनेछ तथा वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण गरिएको हुनेछ । भूसंरक्षण तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समूचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

७.२ वातावरण संरक्षण र जलवायु अनुकूलन

पृष्ठभूमि

वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनका असरहरू एकआपसमा सम्बन्धित हुने भएकोले यसको प्रभावको सामना गर्न वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव अनुकूलन गर्दै समष्टिगत विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने महत्त्वपूर्ण सवाललाई मध्यनजर गरी नेपालको संविधानमा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ भनी मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरिएको छ । यस क्षेत्रमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि (महासन्धि)हरूको अनुमोदन तथा सम्मिलन गर्दै तदनुरूप राष्ट्रिय नीति, कानून तथा संस्थागत संयन्त्रहरूको व्यवस्था गरेको छ । वातावरणीय पक्षमा पर्ने प्रभाव तथा जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण गर्न हरित विकासको अवधारणालाई आत्मसात गरिएको छ । सरकारी तथा राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ—संस्था समेतको सक्रियतामा राष्ट्रिय तथा स्थानीय अनुकूलनकालागि रणनीतिक कार्यक्रमहरू, कार्बन व्यापारको थालनी, वातावरणीय संवेदनशीलताका मुद्दाहरूको आन्तरिकीकरण र सम्बोधनजस्ता प्रयासहरू भइरहेका छन् । वातावरण व्यवस्थापनलाई विकास कार्यसँग आबद्ध गर्ने क्रममा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनलाई संस्थागत गर्ने प्रयत्न भएको छ । वायुको गुणस्तरसम्बन्धी मापदण्ड एवं नेपाल सवारी प्रदूषण सम्बन्धी मापदण्डहरू निर्धारण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । क्योटो प्रोटोकल अन्तर्गत कार्बन व्यापारबाट नेपालले आम्दानी प्राप्त गर्न सुरु गरिसकेको छ ।

प्रमुख समस्या

वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन र सूचना प्रवाहको कमी, स्थानीय स्तरमा वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्य गर्न प्रभावकारी निकायको अभाव, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने नकारात्मक असरहरू न्यूनीकरण गर्न पर्याप्त मानव, आर्थिक र भौतिक स्रोतहरूको कमी, वातावरण तथा जलवायु सम्बन्धी कार्यक्रमहरू गाउँपालिका स्तरीय विकासका कार्यक्रमहरूसँग आबद्ध गरी योजना तर्जुमाको अभाव, जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, जोखिम सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान यथेष्ट रूपमा नहुनु आदि समस्याहरू रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

जलवायु परिवर्तनको असरबाट अनुकूलित हुनु; खोला तथा सार्वजनिक स्थलहरूबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटोको अधिक दोहन; होटल, उद्योग, कलकारखाना, यातायात तथा अन्य मानवीय क्रियाकलापहरूबाट हुने फोहर उत्सर्जन नियन्त्रण; बढ्दो क्रममा रहेको वन विनासलाई रोक्नु; जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई जनस्तरमा आन्तरिकीकरण गर्नु; वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी ज्ञान तथा चेतना अभिवृद्धि गर्नु; स्थानीय स्रोत साधनहरूमा जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने प्रभाव कम हुँदै अनुकूलित वातावरण सिर्जना; गाउँपालिकाको प्राकृतिक स्रोत साधनलगायत स्थानीय सम्पदाहरूको संरक्षण गर्ने जस्ता कुराहरू चुनौतिको रूपमा रहेका छन् ।

यसै गरी गाउँ पालिका क्षेत्र भित्र वातावरण संरक्षण सम्बन्धि चेतनामा वृद्धि हुँदै जानु; सामुदायिक वनको संरक्षणमा जनसहभागिता बढ्दै जानु; पालिका कार्यालय भित्र वन तथा वातावरण विभाग कार्यरत रहनु पालिकाको लागि अवसरको रूपमा रहेको छ ।

सोच

“स्वच्छ एव स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकार पालिकाको लागि दिगो विकासको आधार” ।

लक्ष्य

वातावरणमैत्री र जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलित हुने गरी स्वच्छ एवम् सफा वातावरण सहितका विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

उद्देश्य

१. दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न वातावरणमैत्री सफा स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण गर्नु ।
२. प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४५: वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तन का रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
<p>उद्देश्य १: दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न वातावरणमैत्री सफा स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण गर्नु ।</p> <p>१.१: विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने ।</p> <p>१.२: जलवायु परिवर्तनबाट प्राकृतिक स्रोत तथा मानिसमा पर्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न अनुकूलन कार्यक्रम चलाउने ।</p>	<p>१. विद्यमान वातावरणीय ऐन, नीति, नियमहरू अनुरूप विकास कार्यक्रमहरूको वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन गरिनेछ ।</p> <p>२. राष्ट्रिय अनुकूलन कार्य योजना अनुरूप स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।</p> <p>३. विकासका पूर्वाधारहरूमा वातावरण संरक्षणका कार्यक्रमहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।</p> <p>४. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनका क्रियाकलापहरूमा स्थानीय गैरसरकारी संस्था, निकाय, सामुदायिक संस्था एवम् अन्य निकायहरूबीच समन्वय कायम गरिनेछ ।</p> <p>५. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी जनचेतना जगाउने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>१. विकासका संरचनाहरू निर्माण गर्दा हरियाली विकास गर्ने कार्यहरूलाई समायोजन गर्दै लगिनेछ ।</p> <p>२. विकासका (पूर्वाधार) संरचनाहरू निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने खालका संरचनाहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।</p> <p>३. प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न जलवायु माटो ध्वनि लगायत सबै प्रकारका प्रदुषणको रोकथाम नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।</p> <p>४. पानीको स्रोतलाई पुनर्भरण गर्न प्लाष्टिक पोखरी निर्माण गरिनेछ ।</p>
<p>१.३: वातावरण प्रदूषण हुन नदिने तथा फोहरमैला व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउने ।</p>	<p>१. "प्रदूषकले तिर्नुपर्छ" भन्ने सिद्धान्त लागु गर्न आवश्यक संयन्त्रको विकास एवम् कार्यान्वयन गरिनेछ ।</p> <p>२. नकुहिने तथा पुन प्रयोग हुन नसक्ने फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न उचित स्थानमा ल्याण्ड फिल साइटको व्यवस्था गरिनेछ ।</p> <p>३. कुहिने फोहरलाई कम्पोस्ट मल बनाउने तथा पुन प्रयोगहुने फोहरहरू सङ्कलन तथा बेचबिखन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।</p> <p>४. फोहरमैला सङ्कलन तथा व्यवस्थापन योजना तयार गरी लागु गरिनेछ ।</p>

उद्देश्य २: प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।

<p>२.१: जल तथा मौसम सम्बन्धी सूचना तथा सेवालाई नियमित रूपमा सम्प्रेषण गरी सम्बन्धित संस्था तथा सरोकारवालाहरूलाई जलवायु परिवर्तन न्यून गर्ने कार्यहरूमा परिचालन गर्ने ।</p>	<p>१. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, वातावरणीय तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरिनेछ । २. मौसम, जलवायु सम्बन्धी सूचना तथा जानकारी उपभोक्ताहरूलाई सजिलै उपलब्ध हुन सक्ने संयन्त्र विकास गरिनेछ । ३. वातावरण प्रदुषण गर्ने वस्तु उत्पादन कम गर्न पुनः प्रशोधन एवम् प्रयोग गरिनेछ ।</p>
--	---

प्रमुख कार्यक्रम

१. घ्याडलेख डाँडा, सातदोबाटो एरिया, सिपाल डाँडा लगायतक ठाउँहरूमा २० वटा रिचार्ज पोखरी निर्माण
२. हरेक वार्डमा एक एक वटा डम्पिङ साइट निर्माण
३. जलवायु परिवर्तनको प्रभाव जोखिम सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन
४. जलवायु परिवर्तनको प्रभाव जोखिम सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान
५. प्लाष्टिक पोखरी निर्माण (उपभोक्ता समितिलाई प्लाष्टिक उपलब्ध गराउने)
६. आयोजनाहरूको प्रचलित कानुन वमोजिम प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA)
७. वातावरण शिक्षा तथा प्रचारप्रसारका कार्यक्रम सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

स्थानीय तहमा अनुकूलन योजना तयार भई कार्यन्वयन भएको हुनेछ । दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न वातावरणमैत्री सफा स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण भएको हुनेछ । साथै प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गरी मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराइएको हुनेछ ।

७.३ विपद् व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

नेपाल विपद्को उच्च जोखिममा रहेकाले विपद्का कारण वर्षेनी धनजनको ठुलो क्षति हुने गरेको छ । मुख्यतः भूकम्प, अतिवृष्टि, बाढी, पहिरो, हावाहुरी, चट्याङ, आगलागी, खडेरी, महामारी, शीतलहर र हिमताल विष्फोटन हुनसक्ने कारण नेपाल विपद्को उच्च जोखिममा रहेको छ । यसैगरी कोरोना, हैजा, बर्डफ्लु, स्वाइन फ्लुजस्ता रोगहरू पनि विपद्को कारकका रूपमा देखिएका छन् । घ्याडलेख गाउँपालिका क्षेत्र विशिष्ट भौगोलिक बनोट, भिरालोपन, कमजोर चट्टान र प्राकृतिक तथा जलवायु एवम् मानवीय क्रियाकलापबाट सिर्जित विपद्का दृष्टिले जोखिममा रहेको छ । प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद्का घटनाहरूबाट धनजन तथा विकासका पूर्वाधारहरूको क्षतिले आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा ठुलो असर पर्न सक्छ । दुर्गम र कठिन भौगोलिक बनावटका कारण यो क्षेत्रको आधारभूत सेवामा पहुँच कठिन भएको र विकास प्रक्रियाहरूमा बाधा पर्दै आएको छ ।

प्रमुख समस्या

मनसुनको समयमा हुने मेघगर्जन र चट्याङ्ग, मनसुनी वर्षाले सिर्जना गर्ने बाढी पहिरो र डोजरको जथाभावी प्रयोगले भूक्षय भई खेतवारी तथा भौतिक पूर्वाधारमा क्षति, विपद् सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन र सूचना प्रवाहमा समन्वयको कमी, विपद् हुनु अघि त्यसको तयारी र प्रतिकार्यका क्रियाकलापहरू क्रियाशील हुन नसकिएको अवस्था छ । त्यसैगरी गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा नहुनु, पर्याप्त मानव, आर्थिक, भौतिक स्रोत को अभाव, एक द्वार प्रणाली मार्फत विपद् सम्बन्धी भएका घटनाहरूको सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन तथा प्रक्षेपण हुन नसक्नु, क्षति न्यूनीकरण सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानको कमी, स्थानीय स्तरको विपद् सम्बन्धी भरपर्दो तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्न नसकिएको अवस्था विद्यमान रहेको छ ।

चुनौती तथा अवसर

विकासका नाममा उचित सर्वेक्षण नै नगरी यत्रतत्र डोजर लगाई पूर्वाधार निर्माण गर्नु; पूर्वानुमान सूचना प्रणालीको प्रभावकारी व्यवस्था नहुनु; उद्धार राहात र पुनस्थापनाको लागि प्रभावकारी सयन्त्रको कमी हुनु; विपद् न्यूनीकरण गर्ने ठोसरूपयुक्त योजना, नीति, निर्देशिकाहरूको अभाव हुनु; विपद् न्यूनीकरण गर्न नयाँ प्रविधि, सिकाइहरू विकास र विस्तार नहुनु; विपद् व्यवस्थापनमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूको काम कर्तव्यमा अधिकार बाझिने वा दोहोरोपन सिर्जना हुनु जस्ता पक्षहरू यस पालिकाको लागि चुनौती रूपमा खडा भएका छन् ।

यसैगरी नयाँ बन्ने संरचना तथा पूर्वाधारहरू विपद् प्रतिरोधी हुने; जनसमुदाय तथा विपद् सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि हुने; खुला क्षेत्रहरूको संरक्षण हुने; परम्परागत ज्ञान, सीप र स्थानीय स्रोतहरूको दिगो प्रयोग हुने; आकर्षक भू-वातावरण सिर्जना हुने जस्ता प्रवृत्तिहरू अबसरहरूको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

सुरक्षित जीवनकालागि विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ।

लक्ष्य

विपद्बाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने ।

उद्देश्य

१. जोखिम न्यूनीकरणकालागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु ।

२. मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी घ्याडलेख गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४०: विपद् व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: जोखिम न्यूनीकरणका लागि ।	सम्भाव्य ठाउँहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु ।
१.१: विपद् रोकथाम मार्फत् विपद् न्यूनीकरण गर्दै विपद् उत्थानशील समाजको निर्माण गर्ने ।	१. पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ । २. विपद् सूचना केन्द्र, आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र, खोज तथा उद्धार, जोखिम लगायतका कार्यहरू गर्न अधिकार सम्पन्न विपद् व्यवस्थापन समिति स्थापना गरी एक द्वार प्रणालीबाट उक्त कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ । ३. विपद्बाट हुन सक्ने क्षति कम गर्न विकास निर्माणमा र स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमामा जोखिम व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गरिनेछ । ४. विपद् जोखिम पूर्वतयारी र जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
१.२: सरोकारवालाहरूको समन्वय र संलग्नतामा विपद् व्यवस्थापन कार्यहरूलाई प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्ने ।	१. विपद् सम्बन्धी जोखिम तथा प्रकोपबारे जानकारी एवम् तथाङ्क अद्यावधिक गर्न विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू स्थापना गरिनेछ । २. गाउँपालिकामा विपद् व्यवस्थापनसँग कार्य गर्ने सम्बन्धित निकायहरूलाई सूचना सङ्कलन, प्रशोधन, प्रक्षेपण जस्ता विषयहरूमा तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । ३. गाउँपालिकामा कार्यरत सरकारी, निजी, सहकारी, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी क्षेत्र लगायत स्थानीय समुदाय तथा सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएका पालिकाहरूमा अवलोकन भ्रमण गराइनेछ । ४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा पूर्व तयारी गर्ने कार्यहरूमा सम्बन्धित विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू बीच समन्वयात्मक सहभागिता कायम गरिनेछ ।
१.३: विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने प्रभावकारी प्रचार/प्रसारका कार्यहरू सञ्चालन गर्ने ।	१. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी गोष्ठी, अन्तर्क्रिया र विचार आदान प्रदानका कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ । २. गाउँपालिकामा कार्यरत निकायहरूले आआफ्नो वार्षिक कार्य योजनामा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचारप्रसारका कार्यहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. विपद् व्यवस्थापनलाई विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विशेष रूपले अध्यापन गराउन विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाको पाठ्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन विषयलाई समावेश गरिनेछ । ४. विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहरूको कक्षा सञ्चालन गरिनेछ ।

	५. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएको जिल्लाहरूमा सम्बन्धित विषयका शिक्षक तथा कर्मचारीलाई अध्ययन भ्रमण गराइनेछ ।
उद्देश्य २: मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी घ्याडलेख गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।	
२.१: विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान, संरक्षण, रोकथाम, पुनः स्थापना र स्थानान्तरण गर्ने ।	१. बाढीपहिरो, चट्याङ, डुवान, खानी तथा उद्योग क्षेत्र आदिका आधारमा बढी विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूबाट बस्ती अन्यत्र सारी व्यवस्थित एवम् सुविधा सम्पन्न बनाइनेछ । २. जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा पुनः स्थापना तथा स्थानान्तरण गरिनेछ । ३. भूकम्पको जोखिमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी नयाँ निर्माण हुने सम्पूर्ण भौतिक संरचनालाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाइनेछ । ४. साथै निर्माण भइसकेका संरचनाहरूलाई सम्भव भएसम्म प्रवलीकरण गर्न जोड गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. सुखाचोरी, डोठे (वार्ड नं.१) मा चट्याङ प्रोन एरिया भएकोले अर्थिग व्यवस्थापन
२. अप्जसे, पर्ली (वार्ड नं. ५) चट्याङ प्रोन एरिया भएकोले अर्थिग व्यवस्थापन
३. एक वडा एक उद्धार सामग्री भण्डारण केन्द्र स्थापना
४. Fire extinguisher टोल टोलमा राख्ने व्यवस्था

अपेक्षित उपलब्धि

जोखिम न्यूनीकरणकालागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास भएको हुनेछ । गा मा प्रकोप र विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको स्थापना हुनुको साथै पा.आधुनिक उपकरण ,बन्दोवस्ती , प्रविधि र दक्ष जनशक्तीको विकासले मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी घ्याडलेख गाउँपालिकालाई कम प्रकोप विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास/भएको हुनेछ । हरेक वर्ष रोशी खोला, ध्याम्पे खोला, भोटेखोलामा आउने बाढी, खाल्टे निगौली खोलाको तटबन्धनको दीर्घकालीन व्यवस्थापन कार्य भएको हुने छ ।

परिच्छेद आठ: संस्थागत विकास, सुशासन र सार्वजनिक सेवा

८.१ लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणालीको प्रवर्द्धन

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तलाई संघीय शासन पद्धतिको मूल आधार मानेको छ । सोही मर्मलाई आत्मसात गर्दै संविधानले निर्धारण गरेको क्षेत्राधिकारको अभ्यासबाट सुशासनमैत्री र संघीय शासन प्रणाली प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक छ । विभिन्न जात, जाति, वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग र समुदायका नागरिकहरूको स्वामित्व, सहभागिता र पहुँच अभिवृद्धि गर्दै विविधताको व्यवस्थापनका माध्यमबाट राष्ट्र निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणाली लागु भएको हो ।

प्रमुख समस्या

संघीयता कार्यान्वयनको स्पष्ट मार्गचित्र तयार भई नसक्नु र नितान्त नवीन संवैधानिक स्थानीय संरचना हुनु तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच अन्तरसम्बन्धित कार्यक्रमहरूको कतिपय कार्यान्वयनका क्षेत्रहरू परिभाषित भए तापनि कार्यान्वयनमा प्रष्टता नभएको र दोहोरोपन देखिएको अवस्था छ ।

चुनौती तथा अवसर

कतिपय स्रोत परिचालन र कार्यान्वयनमा स्पष्ट कानुनी आधार तयार गर्ने; पर्याप्त संस्थागत संरचना तथा भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु; आवश्यकताका आधारमा कर्मचारी व्यवस्थापन गर्न ढिलाई; वित्तीय संघीयताको वैज्ञानिक विधि अपनाई कार्यान्वयन गर्न कार्यविधि तयारी; संघीयताको मूल्य र मान्यतालाई आत्मसात गर्न कतिपय सरकारी संयन्त्र नै तयार गर्नु; सबैतहका बीचमा समन्वय स्थापित गर्न राजनीतिक अन्यायतामा बहस हुनु अन्य गाउँपालिका सरह यस गाउँपालिका को लागि पनि चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।

यसै गरी हाल प्रशासनिक संरचना र आवश्यक आधारभूत कानूनहरूको उपलब्धता; राजनीतिक प्रतिबद्धता सहितको निर्वाचित स्थिर स्थानीय स्थिर सरकार; संघीयता कार्यान्वयनकालागि सहयोगी वातावरण तथा सकारात्मक नागरिक सोच जस्ता पक्षहरू पालिकाको लागि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयमा आधारित समावेशी संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास ।

लक्ष्य

सबै नागरिकको समान पहुँच र अवसर सहित घरदैलामै प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने ।

उद्देश्य

१. संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४९: लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणालीको प्रवर्द्धनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।	
१.१: समावेशी तथा समन्यायिक विकासकालागि आवश्यक कानुनी र संस्थागत आधार तयार गर्ने ।	१. नीति, योजना, कानुन तर्जुमा गर्दा सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक रूपले पिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ ।
१.२: पालिकाबाट प्रदान गरीने सेवालार्ई प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	१. सेवा प्रवाहकोलागि आवश्यक नीतिगत र कानुनी आधार तयार गरी संस्थागत संरचनाको विकास गरिनेछ । २. सेवा प्रवाह सम्बन्धी कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्ड आदि जारी गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. नागरिक समाज, निजी क्षेत्र र गैरसरकारी क्षेत्रसँग साझेदारी गरिनेछ ।
१.३: जनप्रतिनिधि, पदाधिकारी र कर्मचारीको क्षमता विकास गर्ने ।	१. जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीकोलागि क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धी जनचेतना बृद्धि तालिम, गोष्ठी, सेमिनार आयोजना गरिनेछ ।
१.४: संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयलाई व्यवस्थित बनाई निरन्तर संवादको आधार तयार पार्ने ।	१. माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयसँग दोहोरो संवादको प्रक्रियालाई व्यवस्थित गरिनेछ । २. योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्दा माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयको परामर्श लिने पद्धतिको थालनी गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. जनचेतनामूलक तथा अन्तर्क्रियात्मक कार्यक्रम सञ्चालन
२. स्थानीय राजनीतिक नेतृत्व, जनप्रतिनिधिको लागि क्षमता विकासका लागि तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन
३. कर्मचारीकोलागि क्षमता विकासकालागि तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

आवश्यक कानुन, नीति, संस्थागत संरचना निर्माण भएको हुनेछ । जनताले सरल, सहज र छरितो सेवा प्राप्त गरेका हुनेछन् । जनप्रतिनिधि, पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

८.२ गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सशक्तिकरण

पृष्ठभूमि

शीघ्र सेवा र तीव्र विकासको लागि घ्याडलेख गाउँपालिका भन्ने सोचका साथ सार्वजनिक सेवालाई अझ बढी प्रभावकारी र चुस्त बनाउनको लागि संस्थागत विकास गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । पालिकामा सेवा लिन आउने सेवाग्राहीले सरकारसंगको सन्निकटताको पूर्णप्रत्याभूति गर्ने, पालिकालाई आफ्नो संरक्षण र अभिभावकको रूपमा आभाष गर्ने र सामाजिक सेवामा तत्पर सस्थाको रूपमा महसुस गर्न सक्ने गरी योजना निर्माण गर्न लागिएको छ । हाल यस पालिकामा राजनीतिक नेतृत्व गर्न युवा पुस्ताहरूको चाहना देखिन्छ तर त्यसका लागि सरकारी संरचना, कार्य सम्पादन गर्ने पद्धती र न्युनतम मापदण्डका विषयमा जानकारीको अभाव रहेको पाइन्छ । नेतृत्वकर्तामा हुनुपर्ने गुण, क्षमता र योग्यताका विषयमा हुनु पर्ने छलफलहरू र तालिमहरूको व्यवस्था गर्न गाउँपालिकाले केहि लगानी गरेको भए पनि अन्य क्षेत्रहरूबाट खासै लगानी भएको पाइँदैन ।

प्रमुख समस्या

गाउँपालिकामा हाल नेतृत्व विकास, क्षमता अभिवृद्धि र सशक्तिकरणका क्षेत्रमा कार्य गर्ने अनुभवी संघ संस्थाहरूको विध्यमानता देखिँदैन । राजनीतिक दलहरूले पनि यस्ता विषयमा खासै प्रशिक्षणहरू सञ्चालन गरेको पाइँदैन । नेतृत्व विकासका लागि अन्तरपुस्तामा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरूको सञ्चालन गर्न सकिएको छैन । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय सरकार सञ्चालनका लागि विभिन्न विषयगत समितिहरूको निर्माण गरि तिनीहरूको विभिन्न पाँच विषयगत समिति, न्यायिक समिति, राजस्व परामर्श समिति, अनुगमन समिति र अन्य कार्यदल आदिहरूको निर्माण गरि कार्य सम्पादन गर्ने कुराहरू उल्लेख छ । ति सबै संयन्त्रहरूका कार्यविधि, निर्देशिका र प्रतिवेदनहरूलाई व्यवस्थित रूपमा वार्षिक कार्यपालिका सभामा पेश गर्न सकिराखेको अवस्था छैन ।

चुनौती तथा अवसर

संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नियम, निर्देशिकाहरूले विभिन्न समिति, उपसमितिहरूको गठन गर्ने व्यवस्था गरि तिनीहरूले सम्पादन गर्ने काम, कर्तव्य र जिम्मेवारीहरू तोकिएको छ । यी जिम्मेवारी पुरा गर्नु पर्ने चुनौती गाउँपालिका संग रहेको छ ।

यसै गरी गाउँपालिकाले निर्माण गर्नु पर्ने समितिहरूको गठन र परिचालन गर्दै आएको अवस्था छ । ति समितिहरूले आ—आफना काम, कर्तव्य र जिम्मेवारीहरूलाई आत्मासाथ गरिरहेको परिस्थिति रहेको छ । समितिहरूले आ—आफना कार्य क्षेत्रहरूको दिर्घकालिन गुरुयोजना निर्माण गर्न प्रयासरत छन् । समितिहरूको क्षमता विकास तालिम तथा प्रशिक्षणहरूमा कर्मचारी र समितिका सदस्यहरूको रुचि रहने गरेको पाइएको छ । यी सबै पक्षहरू गाउँपालिका को लागि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

गाउँपालिका भित्र रहेका आम जनताले अनुभुति गर्न सक्ने वातावरण सहितको लोकतन्त्रको सस्थागत अभ्यास ।

लक्ष्य

सिघ्र सेवा तिव्र विकास अभियान सञ्चालन गर्न सक्ने सामुहिक नेतृत्व तयार गर्ने ।

उद्देश्य

१. गाउँपालिकाको कार्यपालिकामा विकास, विकासप्रतिको दृष्टिकोण र कार्य योजनामा केन्द्रित छलफल सभाका रूपमा विकास गर्ने विषयगत समितिहरूको सबलीकरण गर्नु ।
२. सेवा प्रदायकहरूको संस्थागत संरचनामा सबलीकरण गर्नु ।
३. सुशासन, पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गर्नु ।

४. पालिकाको संस्थागत स्मरण, अभिलेख र तथ्याङ्कहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न सेवा प्रदायक शाखाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४२: गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सशक्तिकरणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: १. गाउँपालिकाको कार्यपालिकामा विकास, विकासप्रतिको दृष्टिकोण र कार्य योजनामा केन्द्रित छलफल सभाका रूपमा विकास गर्ने विषयगत समितिहरूको सबलीकरण गर्नु ।	
१.१: कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था अध्यावधि गर्ने ।	१. ऐनहरूको निर्माण र संशोधन गरिनेछ । २. नियमावली र निर्देशिकाहरू निर्माण गरिनेछ । ३. नीतिहरूको निर्माण र अध्यावधि गरिनेछ । ४. विषयगत समितिहरू र अन्य उप-समितिहरूको कार्यसम्पादन निर्देशिका तयार गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सेवा प्रदायकहरूको संस्थागत संरचनामा सबलिकरण गर्नु ।	
२.१: सङ्घीयताको सिद्धान्त, संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन तथा कार्यविधि अनुसार आवश्यक ऐन, नियमावली र निर्देशिकाहरू तयार गर्ने ।	१. वडा समिति र सचिवालय कार्यालयको सबलीकरण गरिनेछ । २. शाखाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ३. पालिकाको भौतिक पूर्वाधार विकास गरिनेछ । ४. डिजिटल तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गरिनेछ । ५. कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ६. विषयगत समितिहरूको कार्ययोजना गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: सुशासन, पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गर्नु ।	
३.१: अन्तर समन्वय विस्तार र सबलीकरण गर्ने ।	१. सङ्घीय सरकारका निकायहरूसंग समन्वय गरिनेछ । २. अन्य स्थानीय तहहरूसंगको समन्वय गरिनेछ । ३. अन्तरशाखा र वडा समन्वय गरिनेछ । ४. जन परिचालन र साझेदारिता गरिनेछ ।
३.२: वजेट, वस्तु तथा सेवाका गुणस्तरलाई जनता समक्ष अनुमोदन वा जानकारी गराउने प्रक्रियालाई सबलिकरण गर्ने ।	१. योजना तर्जुमा र अनुगमन निर्देशिका तयार गरिनेछ । २. हटलाईन टेलिफोन सेवा र कल केन्द्र एवं डिजिटल प्लेटफर्म सञ्चालन गरिनेछ । ३. विभिन्न विधामा उत्कृष्ट कार्य सम्पादन गर्नेलाई पुरस्कृत गरिनेछ । ४. सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण ड्यास बोर्डमा प्रदर्शन गरिनेछ । ५. साप्ताहिक कार्य सम्पादन र खर्चको अवस्थालाई ड्यास बोर्डमा प्रदर्शन गरिनेछ । ६. सार्वजनिक लेखा, जेण्डर परिक्षण गरिनेछ । ७. आयोजना स्थलमा आयोजना सूचना बोर्ड राखिनेछ ।
उद्देश्य ४: पालिकाको संस्थागत स्मरण, अभिलेख र तथ्याङ्कहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न सेवा प्रदायक शाखाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।	
४.१: आन्तरिक मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गर्ने ।	१. निजी र सहकारीसंगको साझेदारिता गरिनेछ । २. सबै अभिलेखहरूको डिजिटल अभिलेखन गरिनेछ । ३. निर्णयहरूलाई यथासिद्ध सार्वजनिक गरिनेछ । ४. अभिलेख तथा सेस्ताका आधारमा अनुगमन गरिनेछ । ५. आन्तरिक स्वमूल्याङ्कन (लिसा)को अभ्यास गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. विषयगत समितिहरूका सचिवालय निर्माण तथा अभिलेखन
२. सचिवालयका लागि आवश्यक भौतिक तथा व्यवस्थापकिय व्यवस्थापन
३. नियमित परामर्श सेवा लिने र सुचकका आधारमा मूल्याङ्कन कार्यविधि तर्जुमा
४. प्रदेश सुशासन केन्द्र, नीति तथा योजना आयोगहरूसंगको नियमित समन्वय विस्तार

अपेक्षित उपलब्धि

घ्याडलेख गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सेवाको गुणस्तर र सेवाग्राहिको सन्तुष्टिमा गुणत्मक परिवर्तन हुनेछ ।

८.३ शासकिय प्रबन्ध र सुशासन

पृष्ठभूमि

घ्याडलेख गाउँपालिकाको अबको कार्यदिशा भनेको सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासन प्रत्याभूति गर्नु हुनेछ । सबै जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको कुशल शासकीय व्यवस्थापनद्वारा नागरिकका सामाजिक तथा आर्थिक आकांक्षा पूरा गर्न र शासन सञ्चालनकालागि विद्यमान पद्धति र औजारलाई समयसापेक्ष बनाउँदै लैजानु आवश्यक छ । यसका लागि पालिकाको दिर्घकालिन योजना छैन तर स—साना क्रियाकलापहरू भने सञ्चालन गरिएका छन् । आयोजनाहरूको अनुगमन तथा योजनाको प्राथमिकिकरण तदर्थ शैलीमा गरिएको छ । आवश्यक दक्ष र प्रयास जनशक्तिका अभावमा कार्य सम्पादनका कार्यहरू भईरहँदा गुणस्तरका विषयमा सधैँ अनुमानका आधारमा कार्य गर्नु पर्ने अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको कार्य जिम्मेवारी बमोजिमको क्षमता अभिवृद्धि नहुनु, कार्य क्षेत्रका आधारमा प्रयास दक्ष जनशक्ति नहुनु, सार्वजनिक सेवा प्रवाहको क्षेत्रमा प्रचलित विकास एवं प्रविधिको समुचित उपयोग गर्न नसक्नु साथै पारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रणालीमा पूर्ण रूपमा विकास भई नसक्नु आदि यहाँका समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

सार्वजनिक क्षेत्रमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, जवाफदेहिता र प्रभावकारिता कायम गर्नु; जनताको घर दैलोमा विकासका कार्यक्रम पुऱ्याउनु; अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउनु; विकास प्रशासनको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु; शासन सञ्चालनमा सदाचार र मितव्ययिता कायम गर्नु तथा सार्वजनिक व्यवस्थापनप्रति नागरिकको विश्वास बढाई स्थानीय सरकारप्रति उत्साह पैदा गर्नु जस्ता पक्षहरू पालिकाको लागि चुनौतिको रूपमा रहेका छन् ।

यसका अलावा पालिकाको काम कारवाहीमा नागरिक स्तरबाट निगरानी गर्न सक्ने वातावरण तयार हुनु; राज्यका तीनै तहमा निर्वाचन सम्पन्न भई स्थिर सरकार गठन हुनु; नागरिकले आफ्नो घरदैलोमै सरकारी सेवा र सुविधा पाउने अवस्था सिर्जना हुनु; आयोजनाको छनौट, प्राथमिकीकरण र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढ्ने वातावरण बन्नु तथा अपेक्षित विकासको लक्ष्यमा पुग्न अनुकूल वातावरण तयार हुनु जस्ता प्रवृत्तिहरू यस गाउँ पालिकाको लागि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

पारदर्शी, जवाफदेही, नागरिकमैत्री र जनसहभागितामूलक गाउँपालिकाको शासन व्यवस्था ।

लक्ष्य

प्रविधिमैत्री, जनउत्तरदायी, प्रभावकारी सेवा प्रवाह मार्फत सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने ।

उद्देश्य

१. भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री स्थानीय शासन व्यवस्था मार्फत समृद्धि हासिल गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४३: शासकिय प्रबन्ध र सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री स्थानीय शासन व्यवस्था मार्फत समृद्धि हासिल गर्नु ।	
१.१: विकास आयोजनाहरूको अनुगमन गरी कार्यान्वयनमा आइपरेका समस्यालाई तत्काल सम्बोधन गर्ने ।	१. वस्तुगत सूचकमा आधारित अनुगमन प्रणाली विकास गरिनेछ । २. अनुगमनको अनुगमन गर्ने प्रणाली विकास गरिनेछ ।

	३. विकास निर्माणका काममा आइपर्ने समस्याको तत्काल समाधान गरिनेछ ।
१.२: कानून तथा व्यवहारमा सुधार गरी सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउने ।	१. छिटो छरितो गुणस्तरीय र प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्न कानुनी तथा नीतिगत आधार तयार गरिनेछ । २. सरकारी कार्यालयलाई आधुनिक प्रविधिमैत्री र सेवाग्राही मैत्री कार्यस्थलको रूपमा स्थापित गरी कर्मचारीको कार्यसम्पादन अभिवृद्धि गरिनेछ । ३. सरकारी निकायका कामकारबाहीहरूको विवरण वेबसाइटमा नियमित प्रकाशन तथा अद्यावधिक गरिनेछ । ४. सबै सार्वजनिक निकायमा नागरिक बडापत्र र सुझाव पेटिकाको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: पदाधिकारी तथा कर्मचारीको कार्यसम्पादनलाई मापन योग्य बनाउने ।	१. सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिले सदाचारलाई जीवनशैलीकै रूपमा अनुसरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । २. मूल्याङ्कन पद्धतिलाई वैज्ञानिक र वस्तुपरक बनाई प्रोत्साहन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
१.४: पालिकाका काम कारवाहीप्रति जनविश्वास अभिवृद्धि गर्ने ।	१. पालिकाका कामकारवाहीलाई मितव्ययी बनाउन र एउटै काममा एक भन्दा बढी निकायले दोहोरो खर्च गर्न नसक्ने वातावरण सिर्जना गर्न आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने तथा निश्चित मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । २. सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षण, सूचना सम्प्रेषण, खर्चको विवरण सार्वजनिक गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. सार्वजनिक नागरिक सुनुवाइलाई व्यवस्थित बनाउँदै सबै जनताको उपस्थितिको सुनिश्चितता अभियान सञ्चालन
२. नियमित वेबसाइट अद्यावधिक तथा व्यवस्थापन परीक्षण
३. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली विकास
४. कर्मचारीको कार्यसम्पादनलाई कार्य प्रगतिसँग आवद्धता गर्ने व्यवस्था
५. सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाह सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

घ्याडलेखका काम कारवाही स्वच्छ, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी, सहभागितामूलक, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री भएको हुनेछ । नागरिकको गुनासो प्रत्यक्ष रूपमा सुनुवाइ हुने व्यवस्थाबाट जनविश्वास अभिवृद्धि भई सार्वजनिक जवाफदेहितामा सुधार भएको हुनेछ ।

८.४ प्रशासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवा

पृष्ठभूमि

शासकीय निर्णयहरू तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउन नियमित सूचना प्रवाह, सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक लेखा परीक्षण जस्ता नविन शासकीय उपक्रमहरू सञ्चालन गरी सुशासन प्रत्याभूत गर्न घ्याडलेख गाउँपालिका अग्रसर रहेको छ । जवाफदेहीताको संस्कृति विकास गर्नुका साथै नागरिक(मैत्री शासन, संघीय शासन प्रणाली अनुरूपको सेवाप्रवाह, कानुनी शासनको प्रत्याभूति र समन्वय तथा सहकार्यलाई व्यवस्थित गर्दै प्रशासकीय सुशासन सुनिश्चित गर्नुपर्दछ । नागरिकको समृद्धि तथा सुखी जीवनको सुनिश्चितता गर्नु प्रशासनिक सुशासन घ्याडलेखको प्रमुख लक्ष्य हो । सुशासन कायम गरी सेवा प्रवाहमा सरलता एवं सहजता ल्याउनु पालिकाको मुलभूत दायित्व हो । सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै पालिकाबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्न आवश्यक भएको छ ।

प्रमुख समस्या

प्रशासनिक क्षेत्रमा बढ्दो राजनीतिक हस्तक्षेप, कर्मचारीमा सुशासन कायम गर्न चाहिने सीप र ज्ञानको कमी, सुशासन कायम गर्न राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई दिशानिर्देश गर्ने संयन्त्रको कमी, प्रशासनिक अनुशासनमा हास आउनु, प्रोत्साहन र प्रशिक्षणको अभाव हुनु तथा आवश्यकता अनुरूप कर्मचारीको पदपूर्ति नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुनु जस्ता समस्याहरू रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

सार्वजनिक सेवामा कार्यरत राष्ट्रसेवकहरूमा राष्ट्रप्रति समर्पण र जनताप्रति सेवाभाव जगाई संघीय व्यवस्थाको मर्म अनुरूप प्रदेश सरकारको उपस्थिति, नियमितता, गतिशीलता र प्रभावकारिता स्थापित गर्नु; संविधानले गरेका व्यवस्था अनुरूप प्रभावकारी ढङ्गले प्रशासनिक पुनर्संरचना गरी प्रशासकीय संक्रमणकालको व्यवस्थापन गर्नु तथा जनताको घरदैलोमा सहभागितामूलक गुणस्तरीय सेवाप्रवाहको सुनिश्चितता गर्नु जस्ता विभिन्न पक्षहरू यस गाउँपालिकाको लागि चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

यसै गरी कर्मचारीको क्षमता विकास गर्नु; सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग अभिवृद्धि हुनु; संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा कर्मचारी समायोजन हुनु तथा संविधानको मर्म र जनताको चाहना अनुरूप सुशासनको व्यवस्थापन गर्न विभिन्न आवश्यक ऐन, नियम तर्जुमा हुनु जस्ता सवालहरू यस गाउँपालिकाको लागि पनि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

जनमुखी सार्वजनिक प्रशासन घ्याडलेख गाउँपालिकाको जनताको सुखको आधार ।

सोच

सार्वजनिक प्रशासनलाई जनताप्रति उत्तरदायी, विकासमैत्री, विद्युतीय सुशासन युक्त र सेवामूलक बनाउने ।

उद्देश्य

सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी, परिणाममुखी, जवाफदेही बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४४: प्रशासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी, परिणाममुखी, जवाफदेही बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
१. प्रशासनलाई जनउत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	१. कर्मचारीको क्षमता विकासकालागि तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।

	<p>२. सार्वजनिक प्रशासनलाई चुस्त, दुरुस्त र मितव्ययी बनाउन विद्युतीय सुशासन अवलम्बन गरिनेछ ।</p> <p>३. नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकासबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार गरिनेछ ।</p>
२. आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता बृद्धि गर्ने ।	<p>१. आयोजना कार्यान्वयनमा पारदर्शिताको अभिवृद्धि गर्दै जिम्मेवार पदाधिकारीको कार्य जिम्मेवारी र जवाफदेहिता तोकेर कार्य सम्पादन सूचक सहितको कार्यसम्पादन सम्झौता गर्ने कानुनी व्यवस्था गरिनेछ</p> <p>२. पालिकाभित्र सञ्चालित आयोजनाको प्रगति अनुगमन गरी प्राप्त पृष्ठपोषण अनुरूप कार्यान्वयनमा लगिनेछ</p> <p>३. आयोजना कार्यान्वयनकोलागि भरपर्दो सुरक्षा व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
३. प्रशासनिक सुशासन कायम गर्न कर्मचारीको प्रशासनिक क्षमता बृद्धि गर्ने ।	<p>१. कार्य प्रभावकारिताकालागि कर्मचारीलाई सक्षम र प्रतिस्पर्धी बनाउन क्षमता अभिवृद्धिकालागि तालिम लगायतका उत्प्रेरणाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>२. भ्रष्टाचार विरुद्धको शून्य सहनशीलताको मान्यता अनुरूप प्रशासनमा सदाचारिता अभिवृद्धि गर्न जनगुनासो व्यवस्थापन गरी उजुरी पेटिकाको व्यवस्थापन गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. कर्मचारीहरूको मनोबल र उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्न कर्मचारीकालागि तालिम, आवास, शिशुस्याहार केन्द्र तथा स्वास्थ्य विमा जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन
२. नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकास र विस्तारको माध्यमबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार
३. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली अवलम्बन गरी प्रत्येक कर्मचारीको कार्य सम्पादनलाई कार्यालयको कार्य प्रगतिसँग आवद्धता कार्यक्रम
४. जनगुनासो व्यवस्थापन गर्न उजुरी पेटिकाको व्यवस्थापन

अपेक्षित उपलब्धि

सूचना प्रविधिको प्रयोग र विस्तारबाट स्वचालित कार्यप्रणालीको विस्तार भएको हुनेछ । गुणस्तरीय सेवाप्रवाह भएको हुनेछ । उत्प्रेरित र उच्च मनोबलयुक्त कर्मचारीबाट प्रभावकारी सेवा प्रवाह भएको हुनेछ ।

८.५ वित्तीय अनुशासन

पृष्ठभूमि

सार्वजनिक आयको अद्यावधिक स्थितिको लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीलाई नियमित र एकरूपता कायम गरी प्रभावकारी बनाउँदै लैजानकोलागि सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको विकासमा जोड दिदै एकल खाताकोष प्रणाली र राजस्व व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास आवश्यकता छ । सार्वजनिक स्रोतको मितव्ययी र अधिकतम परिचालन, प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षण मार्फत् वित्तीय व्यवस्थापनमा पारदर्शिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गरी नागरिकलाई वित्तीय सुशासनको प्रत्याभूति दिनु घ्याडलेख गाउँपालिकाको दायित्व हो । सार्वजनिक खर्चको पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्न सरकारी निकायका कार्यक्रम तथा खर्चलाई सार्वजनिकीकरण गर्ने पद्धतिको विकास जरुरी भएकोछ ।

प्रमुख समस्या

गाउँपालिकाहरूका वार्षिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनहरूमा वार्षिक रुपमा वेरुजुको मात्रामा बृद्धि हुँदै जानु; आर्थिक उत्तरदायित्व तथा जवाफदेहिताको अवस्था कमजोर हुनु; विकास खर्च अपेक्षित गति र परिमाणमा नहुनु तथा चालु खर्चमा भएको बढोत्तरीगै वित्तीय सुशासनको स्थिति खस्कदै जानु प्रमुख समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

संघीय वित्तीय ढाँचा अनुरूप संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने अनुदान समयमै प्राप्त गर्नु; समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना तयार गर्नु; समयमा ठेक्का बन्दोबस्त गर्नु, पुँजीगत खर्च बृद्धि गर्नु; आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गर्नु; अनुगमन कार्यक्रमलाई यथार्थपरक बनाउनु; खरिद कार्यलाई सार्वजनिक खरिद ऐनको मर्म अनुरूप मितव्ययी र प्रतिस्पर्धी बनाउँदै लगी आर्थिक वर्षको अन्त्यमा मात्र अत्यधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउने कार्य गर्नु जस्ता पक्षहरू चुनौतीको रुपमा रहेका छन् ।

यसका अलावा राजस्व र व्ययको अनुमान प्रत्येक वर्ष आषाढ १५ भित्र गाउँसभामा पेश गर्ने व्यवस्था रहेको; पालिकाको लेखा प्रणालीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली, सार्वजनिक सेवा लेखामान तयार गरी सो अनुसार प्रतिवेदन प्रणाली विकास गरिनु जस्ता पक्षहरू अवसरको रुपमा रहेका छन् ।

सोच

प्रभावकारी विकास खर्च व्यवस्थापनद्वारा वित्तीय सुशासन ।

लक्ष्य

सार्वजनिक आय र व्ययलाई व्यवस्थित, पारदर्शी र अनुमानयोग्य बनाई समग्र विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने ।

उद्देश्य

१. सार्वजनिक आय र खर्च प्रणाली पारदर्शी एवं प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४५: वित्तीय अनुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सार्वजनिक आय र खर्च प्रणाली पारदर्शी एवं प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१: वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण गर्ने ।	१. वित्तीय व्यवस्थापन सम्बन्धी निकायको संस्थागत सुदृढीकरण गरी राजस्व परिचालनको क्षमता बृद्धि तथा लेखा प्रणाली सुधारका गर्न तलमको व्यवस्था गरिनेछ । २. वित्तीय व्यवस्थापनका सबै क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गरिनेछ ।

<p>१.२: सार्वजनिक आय व्यय र खरिदलाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।</p>	<p>१. विकास आयोजनाहरूको ठेक्कापट्टा निर्धारित समयभित्रै गर्ने तथा विद्युतीय बोलपत्रको दायरालाई विस्तार गरिनेछ । २. निर्धारित समय अगावै काम सम्पन्न गर्ने ठेकेदारलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
<p>१.३: बेरुजु न्यूनीकरण गरी बेरुजु फल्लुयौटलाई प्राथमिकता दिने ।</p>	<p>१. खरिद प्रक्रियालाई व्यवस्थित बनाइनेछ । २. आयोजनाहरूकालागि ग्राहक र उपभोक्ता समुह छनौट तथा प्रथम किस्ता भुक्तानी आ.व. को दोश्रो चौमासिक भित्रै सम्पन्न गरिनेछ । ३. आयोजना छनौट तथा बजेट विनियोजन गर्दा सम्बन्धित सरोकारवाला तथा उपभोक्ताहरूको राय सुझाव लिइनेछ । ४. खर्च गर्नुपूर्व हरेक शिर्षकको नीतिगत आधार स्पष्ट गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. लाभ र लागतको विश्लेषणसहित योजना तथा कार्यक्रम अवधिका आधारमा वार्षिक बजेट विनियोजन
२. राजस्व परिचालन क्षमता बृद्धि तालिम सञ्चालन
३. लेखा प्रणाली सुदृढीकरण तालिम सञ्चालन
४. विद्युतीय आर्थिक कारोबार प्रणालीको सुदृढीकरण कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

वार्षिक खरिद योजना समयमै तयार भई खरिद कार्य भएको हुनेछ । राजस्व परिचालन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ । सार्वजनिक खर्च व्यवस्थित भई बेरुजु कम भएको हुनेछ ।

८.६ सन्तुलित विकास

पृष्ठभूमि

सघं, प्रदेश र स्थानीय तह बीच प्राकृतिक स्रोतसाधन प्रतिको अधिकार र उपलब्ध स्रोत साधनको बाँडफाँट गर्दा विभिन्न तहहरूको सन्तुलित विकासको अवधारणालाई आत्मसात गरी उपलब्ध स्रोतसाधन र अवसरमा पहुँच सहित समन्यायिक विकास गर्नुपर्ने अवधारणा रहेको छ । लामो समयदेखि विकास निर्माणमा पछाडि परेका वर्ग, समुदाय र क्षेत्रलाई विकासको मूल धारमा ल्याई समान रूपमा विकासको प्रतिफल उपलब्ध गराउने संघीयताको मूल ध्येय रहेको छ । नेपालको संविधानले यही अन्तरवस्तुलाई आत्मसात गर्दै विकासका दृष्टिले पछाडि परेका क्षेत्र र वर्गलाई प्राथमिकता दिँदै सन्तुलित, वातावरण अनुकूल, गुणस्तरीय तथा दिगो रूपमा पूर्वाधारको विकास गर्ने नीति लिएको छ ।

प्रमुख समस्या

भौगोलिक बिकटताले गर्दा घ्याडलेखका केही बिकट वडाहरू गाउँपालिकाको विकासको मूल प्रवाहमा समाहित हुन नसक्नु तथा निर्माण तथा भौतिक पूर्वाधारहरू बजार क्षेत्र तथा राजमार्गका आसपासमा केन्द्रित हुनु यहाँको सन्तुलित विकासकालागि मुख्य समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

दुर्गम वडाहरूमा पूर्वाधार विकासकालागि आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु; भौगोलिक कठिनाइ र बिकटताको कारण पूर्वाधार निर्माणमा कठिनाइ हुनु; संघीयता कार्यान्वयन र दीर्घकालीन विकासका नियमित कार्यक्रम र आयोजनाका बीच सामञ्जस्य कायम गरी स्रोतसाधनको सन्तुलित संयोजन कायम गर्नु; जनसहभागिता, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गरी सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु जस्ता चुनौतीहरू गाउँपालिका अगाडी रहेका छन् ।

यसै गरी जनताको प्रत्यक्ष सहभागितामा स्थानीय योजना तर्जुमा हुनु; पिछडिएको क्षेत्र र वर्गलाई विशेष प्राथमिकता दिने नीतिगत व्यवस्था हुनु; गरिबी निवारण तथा रोजगारीकालागि विशेष कार्यक्रम सहित संस्थागत व्यवस्था हुनु; विकास कार्यक्रमको मागमा अत्यधिक बृद्धि हुनु जस्ता पक्षहरू अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

घ्याडलेखको सन्तुलित विकासमा व्यवहारिक योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन ।

लक्ष्य

सन्तुलित विकासका माध्यमबाट सामाजिक न्यायको सुनिश्चित गर्ने ।

उद्देश्य

१. बिकट भुगोल, उत्पीडन र मानव विकासका आधारमा पछाडी परेका समुदायलाई विकासको प्रतिफल समन्यायिक आधारमा वितरण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४६: सन्तुलित विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: बिकट भुगोल, उत्पीडन र मानव विकासका आधारमा पछाडी परेका समुदायलाई विकासको प्रतिफल समन्यायिक आधारमा वितरण गर्नु ।	
१.१: गरिबीका आधारमा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको सम्भाव्यताका आधारमा लगानी बृद्धि गरी सन्तुलित विकास गर्ने । (गरिबी मापनको मापदण्ड अनुसूचिमा दिईएको छ)	१. गरिबी मापनका आधारमा अनुदानको व्यवस्था गर्ने कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रमा निजी लगानीलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । २. स्थानीय मौलिक संस्कृति र पर्यटकीय स्थलको प्रचारप्रसार गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित आर्थिक क्रियाकलापद्वारा उद्यमशीलता र रोजगारी सिर्जना गरिनेछ ।

<p>१.२: जनतालाई दैनिक आवश्यकताका वस्तु तथा सेवाको पहुँच सहज बनाउने ।</p>	<p>१. पछाडि परेका वा पारिएका क्षेत्र वा समुदाय लक्षित विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. पछाडि परेका क्षेत्र, सीमान्तकृत व्यक्ति, वर्ग र समुदायको उत्थान तथा संरक्षणकोलागि सार्वजनिक निजी साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. खानेपानी, सरसफाइ लगायत भौतिक पूर्वाधार तथा उपभोग्य वस्तुको पहुँच सबै क्षेत्र र वर्गका जनतामा पुऱ्याउने व्यवस्था गरिनेछ ।</p>
--	--

प्रमुख कार्यक्रम

१. हरेक तिन वर्षमा घरधुरीको गरिवी मापन
२. गरिवीका आधारमा अनुदानको कार्यविधि निर्माण तथा कार्यान्वयन
३. स्थानीय रोजगारी प्रवर्द्धन र क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन
४. खानेपानी, सरसफाइ, शिक्षा र भौतिक पूर्वाधारको निर्माणलाई पहिलो प्राथमिकतामा राख्ने व्यवस्था
५. सहभागीमुलक गरिवी निवारणको व्यवहारिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयन
६. सार्वजनिक सहकारी साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

पिछाडिएका वर्ग तथा क्षेत्र लक्षित कार्यक्रमहरूको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि भई विपन्न, पिछाडिएको क्षेत्र र सीमान्तकृत वर्ग तथा समुदायले थप लाभ लिई सीप विकास र आयआर्जनका अवसरलाई गरिवी न्यूनीकरणमा परिचालन गरेका हुनेछ ।

परिच्छेद नौः अन्तर सम्बन्धित क्षेत्रहरू

९.१ मानव अधिकार र न्याय प्रणाली

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले नागरिकका आधारभूत मानव अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूति गरेको छ। नेपाल संयुक्त राष्ट्र संघको बडापत्र तथा मानव अधिकार सम्बन्धी विभिन्न महत्त्वपूर्ण अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको पक्षपाती राष्ट्र भइसकेको छ। नेपालले जनाएको मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्नकालागि संवैधानिक, कानुनी, नीतिगत एवम् संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गर्दै आएको छ। त्यसरी नै न्यायीक प्रणाली अन्तर्गत जनतालाई छिटो र छरितो न्याय पाउने कानुनी व्यवस्था अनुरूप गाउँपालिकामा गा. पा. उपाध्यक्षको नेतृत्वमा रहेको न्यायीक समितिले स्थानीय स्तरका झैझगडा देखी अन्य मिलापत्रका कामहरू सम्पादन गर्दै आएको अवस्था छ।

आर्थिक, सामाजिक वा शैक्षिक दृष्टिले पछाडि परेका वर्ग र समुदायलाई समानुपातिक र समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यका निकायमा सहभागिताको हक हुनेछ भनी संविधानमा नै सामाजिक न्यायको हकको व्यवस्था गरिएको छ। मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धनकालागि संघीय तहमा विद्यमान स्थायी संरचना एवम् संस्थाहरूलाई प्रदेश तथा स्थानीय तहमा पनि विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ। अन्तरतहबीच समन्वय तथा सहकार्य मार्फत मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमलाई विकासका मुद्दासँग संरचनागत एवम् कार्यात्मक रूपमा जोड्दै लानु आवश्यक देखिन्छ।

प्रमुख समस्या

मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने कुरामा नागरिक र राज्यका सबै निकायमा सचेतना अभिवृद्धि भए तापनि मानव अधिकार सम्बन्धी संस्थागत र नीतिगत स्पष्ट व्यवस्था नहुनु तथा भेदभाव, छुवाछुत, बालविवाह, बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा जस्ता कुप्रथा, आर्थिक, शैक्षिक तथा सामाजिक पछ्यौटेपन, भौगोलिक संरचना, पूर्वाधार एवम् सेवा सुविधाको उपलब्धता जस्ता कुराहरू मानव अधिकार र सामाजिक न्यायको प्रत्याभूति गर्न नसक्नु आदि यहाँका समस्याका रूपमा रहेका छन्। पालिका स्तरमा उपाध्यक्षको नेतृत्वमा रहेको समितिमा क्षमता विकासको अभाव रहेको छ।

चुनौती तथा अवसर

संविधान, कानून र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुरूप मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा परिपालना गर्नु र गराउनु; मानव अधिकारमैत्री तथा सामाजिक न्यायसहितको सामाजिक एवम् आर्थिक विकास निर्माण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु; विश्वमा सर्वस्वीकार्य भएका मानव अधिकार सम्बन्धी मूल्य(मान्यतालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गर्नु जस्ता सवालहरू चुनौतीको रूपमा रहेका छन्।

यसै गरी मौलिक हक कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था हुनु; संविधान एवम् कानूनद्वारा संरक्षित मानव अधिकारको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने, मानव अधिकार उल्लङ्घनमा अनुसन्धान गर्ने लगायतका कार्य गर्ने स्वतन्त्र र सक्षम संवैधानिक आयोगको व्यवस्था तथा न्याय सम्पादनका लागि स्वतन्त्र न्यायालयको व्यवस्था हुनु जस्ता पक्षहरू यस गाउँपालिका पनि अवसरको रूपमा रहेका छन्।

सोच

स्वअनुशासित र समतामूलक समाजको निर्माण।

लक्ष्य

संविधानले तोकेका सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र राजनैतिक अधिकारहरूको प्रत्याभूति गराउने।

उद्देश्य

१. मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवम् विस्तार गर्नु।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४७: मानव अधिकार र न्याय प्रणालीका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवम् विस्तार गर्नु ।	
१.१: समाजमा विद्यमान सबै प्रकारका भेदभाव, छुवाछुत, हिंसा तथा कुप्रथाको अन्त्य गर्ने ।	१. जोखिममा रहेका विपन्न, सीमान्तकृत एवम् उत्पीडित वर्गका अधिकार संरक्षण गरिनेछ । २. समाजमा विद्यमान भेदभाव र छुवाछुत विरुद्ध जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२: मौलिक हक सम्बन्धी कानूनहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	१. मौलिक हक कार्यान्वयन गर्ने कानूनहरूको कार्यान्वयनको लागि स्रोत साधनको व्यवस्था गरिनेछ । २. न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्न संघसँगको समन्वयमा निःशुल्क कानुनी सहायता सम्बन्धी नीतिगत, कानुनी एवम् संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: मानव अधिकार उल्लङ्घनको घटनामा दण्डहीनताको अन्त्य गरी पीडितलाई क्षतिपूर्तिको सुनिश्चितता गर्ने	१. मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको अनुसन्धान कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । २. मानव अधिकार उल्लङ्घनको घटनाका पीडकलाई कारवाही र पीडितलाई उचित क्षतिपूर्ति तथा परिपूरणको व्यवस्था गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. वडा तथा विद्यालय स्तरमा मानव अधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन
२. फरक क्षमता भएका, असहाय, सीमान्तकृत वर्ग र क्षेत्रका सेवाग्राहीलाई सेवाप्रवाहमा विशेष व्यवस्था
३. पीडित महिला र बालबालिकालाई आर्थिक तथा कानुनी सहायता प्रदान कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय सम्बन्धमा निर्माण भएका कानूनको पूर्ण पालना भएको हुनेछ । मानव अधिकारको व्यावहारिक र संस्थागत रूपमा उपभोग गर्न सक्ने अवस्था सुनिश्चित भएको हुनेछ । मानव अधिकारमैत्री नीति, योजना तथा कार्यक्रम र कार्ययोजना तर्जुमा भएको हुनेछ ।

१.२ शान्ति र सुव्यवस्था

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता र स्वाभिमानलाई अक्षुण्ण राखी जनताको सार्वभौम अधिकार, स्वायत्तता र स्वशासनको अधिकारलाई आत्मसात् गरेको छ । वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक लगायत सबै प्रकारका विभेद र छुवाछुतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने सङ्कल्प गरेको छ । प्रभावकारी सुरक्षा प्रबन्ध सुशासन र विकासको पूर्व शर्त हो । घ्याडलेखमा शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको रक्षा गर्न, शान्तिपूर्वक बाँचन पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्न, पूर्वाधार निर्माण र आर्थिक विकासकालागि समेत प्रभावकारी सुरक्षा व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।

प्रमुख समस्या

संवैधानिक व्यवस्था अनुसार शान्ति सुरक्षाकोलागि स्थानीय तहले सम्पादन गर्ने कार्यको सञ्चालन, सुपरीवेक्षण र समन्वय सम्बन्धी व्यवस्था गर्ने संघीय कानुन बनी नसकेको, भइरहेको प्रहरी सङ्गठनकोलागि पनि साधन स्रोत सीमित भएको साथै प्रादेशिक प्रहरी समेत व्यवस्था हुन नसकेको अवस्थामा संघीय प्रहरीले सम्पूर्ण शान्ति सुरक्षाको जिम्मा लिनुपर्ने अवस्था रहेको छ ।

चुनौती तथा अवसर

सुरक्षा निकायहरूको आधुनिकीकरण गर्नु; सूचना सञ्जालको व्यवस्था गर्नु; सरकारी एवम् सार्वजनिक सम्पत्तिको बढ्दो अतिक्रमण रोक्नु; पर्याप्त स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु; जिम्मेवार निकाय बीच समन्वय कायम गर्नु जस्ता सवालहरू यस गाउँपालिकाको लागि चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

यसै गरी सुरक्षा निकायका संरचना पालिकास्तरमा विस्तार हुनु; जनचेतनतामा अभिवृद्धि हुनु; अनुसन्धान प्रविधिमा द्रुत विकास हुनु; सूचना प्रविधि तथा सञ्चार सुविधाको तीव्र विकास र विस्तार हुनु यस गाउँपालिकामा अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

शान्तिपूर्ण र सुरक्षित घ्याडलेख ।

लक्ष्य

घ्याडलेखमा भरपर्दो शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्ने ।

उद्देश्य

१. शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।
२. अपराध नियन्त्रण गरी कानुनी शासन पद्धतिको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४८: शान्ति र सुव्यवस्थाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।	
१.१: पालिकाभित्र शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्ने ।	१. सूचना सम्प्रेषण प्रणालीलाई केन्द्रीय सञ्जालमा आबद्ध गरी सुरक्षा प्रणालीलाई प्रविधिमैत्री बनाई आधुनिकीकरण गरिनेछ । २. सुरक्षा सम्बन्धी सूचना सङ्कलन तथा जोखिम विश्लेषण र सुरक्षा निकायहरूबीच सूचना आदानप्रदान गरी समन्वय र सहकार्यमा जोड दिइनेछ ।

	<p>३. शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्न प्रभावकारी रूपमा प्रहरी परिचालन गरिनेछ ।</p> <p>४. प्राकृतिक विपद् बाट हुने अति संवेदनशील एवम् महत्त्वपूर्ण भौतिक पूर्वाधारको विशेष सुरक्षा प्रबन्ध गरिनेछ ।</p>
<p>१.२: शान्ति सुरक्षा स्थापनामा विधिको शासनलाई प्राथमिकतामा राखी काम गर्ने ।</p>	<p>१. प्रहरीलाई जनमैत्री बनाई सामुदायिक प्रहरीमा विशेष जोड दिइनेछ ।</p> <p>२. शान्ति सुरक्षा कायम राख्न बल प्रयोग गर्दा मानव अधिकारको मूल्य र मान्यतालाई अवलम्बन गरिनेछ ।</p> <p>३. सुरक्षाकर्मीहरूकालागि मानव अधिकार, मानवीय कानुन तथा विधिको शासन सम्बन्धमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।</p> <p>४. घ्याडलेख नगर प्रहरीको व्यवस्था गर्नु ।</p>
<p>उद्देश्य २: अपराध नियन्त्रण गरी कानुनी शासन पद्धतिको विकास गर्नु ।</p>	
<p>२.१: मानव बेचबिखन, अपराध नियन्त्रण तथा लागू औषध नियन्त्रण गर्ने ।</p>	<p>१. संवेदनशील नाका तथा क्षेत्रमा सुरक्षाकर्मी परिचालन गरी मानव बेचबिखन तथा अपराध नियन्त्रण गरिनेछ ।</p> <p>२. लागू औषधको अवैध उत्पादन, ओसारपसार, विक्री वितरण र उपभोगलाई कडाइका साथ नियन्त्रण गरिनेछ ।</p>

प्रमुख कार्यक्रम

१. प्रविधिमैत्री अपराध अनुसन्धानको विकास
२. पालिकाको सुरक्षा नीति तर्जुमा
३. विद्युतीय शासनको अवधारणाको प्रभावकारी कार्यान्वयन
४. लागू औषध नियन्त्रण र अनुगमन कार्यक्रम
५. प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्न पूर्व-सूचना प्रणालीको विकास
६. शान्ति सुरक्षा सम्बन्धी कानुनको संशोधन, परिमार्जन एवम् आवश्यक नयाँ कानुनको निर्माण

अपेक्षित उपलब्धि

पालिकाबासी नागरिकहरूले शान्ति र सुरक्षाको अनुभूति स्पष्ट रूपमा गर्नेछन् । सुरक्षा निकायको क्षमता अभिवृद्धि तथा संगठन सुदृढीकरण भई जनतामा कानुन कार्यान्वयनको प्रभावकारिता, दण्डहीनताको अन्त्य, अपराधिक घटनाहरूको न्यूनीकरण तथा सामाजिक शान्ति कायम भएको हुनेछ ।

९.३ भ्रष्टाचार निवारण

पृष्ठभूमि

सार्वजनिक निकायमा हुने ढिलासुस्ती, अनियमितता तथा अनिर्णयजस्ता विकृति एवम् भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको निराकरण गर्न आवश्यक रहेको छ । सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, उत्तरदायी, जनमुखी, अनुमानयोग्य र कानून सम्मत रूपमा सहज र सरल तरिकाले उपलब्ध गराई सबै तह र स्वरूपका भ्रष्टाचार एवम् अनियमिततालाई नियन्त्रण गरी सदाचारयुक्त समाज बनाउन जरूरी छ । घ्याडलेख गाउँपालिकामा भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको विकास गरी सदाचार र सुशासन प्रवर्द्धन गर्न जरूरी छ ।

प्रमुख समस्या

सार्वजनिक निकायहरूमा अपेक्षित उत्तरदायित्व र जवाफदेहिता बहन गर्ने संस्कृति नहुनु; भ्रष्टाचार विरोधी संस्कृतिको विकास नहुनु; भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच प्रभावकारी सञ्चार, समन्वय र सहकार्य कायम गर्न नसकिनु जस्ता सवालहरू समस्याका रूपमा खडा छन् ।

चुनौती तथा अवसर

प्रभावकारी अनुसन्धान तहकिकात सम्बन्धी क्षमता विकास गर्नु; सूचनादाताको संरक्षण गर्नु; साक्षी बस्ने तथा अभियोजन गर्ने कर्मचारीहरूको उचित संरक्षण गर्नु; भ्रष्टाचारीलाई सामाजिक बहिष्कार हुनुपर्नेमा सम्मान प्राप्त हुनु जस्ता पक्षहरू चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

यसका साथै भ्रष्टाचार विरुद्ध सक्रिय नागरिक समाज तथा सञ्चार जगत हुनु; अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग, सहकार्य र समन्वय तथा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको क्षेत्रीय र सम्पर्क कार्यालयहरूको स्थापना भई भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउनु जस्ता पक्षहरू यस गाउँपालिकाको लागि पनि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

भ्रष्टाचारमुक्त घ्याडलेख ।

लक्ष्य

भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति अख्तियार गरी सुशासन कायम गर्ने ।

उद्देश्य

१. भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको नियन्त्रण गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ४९: भ्रष्टाचार निवारणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको नियन्त्रण गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु ।	
१.१: भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गर्ने ।	१. नीतिगत, कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरी सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी तथा जवाफदेही बनाइनेछ । २. शिक्षण संस्थाको पाठ्यक्रममा भ्रष्टाचार विरुद्धको विषयवस्तु समावेश गरिनेछ । ३. निजी क्षेत्रमा हुने भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्न नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । ४. भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलाप नियन्त्रणकालागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ५. भ्रष्टाचारको सूचना दिनेलाई पुरस्कृत गरिनेछ ।

<p>१.२: भ्रष्टाचार निवारण सम्बन्धमा प्राविधिक सहायता र सूचना आदान प्रदानसम्बन्धी नेपाल सरकारले गरेको व्यवस्थालाई सहयोग र कार्यान्वयन गर्ने ।</p>	<p>१. भ्रष्टाचारसँग सम्बन्धित फौजदारी विषय, सम्पत्ति फिर्ता सम्बन्धी कानून निर्माण, सपुर्दगी र पारस्परिक कानुनी सहयोगकालागि नेपाल सरकारलाई सहयोग गरिनेछ ।</p> <p>२. अनुसन्धान र छानबिनको क्रममा अन्तरनिकाय समन्वय एवम् सूचना आदानप्रदानलाई सघन र प्रभावकारी बनाइनेछ ।</p> <p>३. पालिकाका सबै जनप्रतिनिध तथा राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूलाई आ(आफ्नो व्यवसायिक निष्ठासहित सादा जीवन र सहयोगी व्यवहारसहित सेवा प्रवाह गर्न प्रेरित गरिनेछ ।</p> <p>४. विकास आयोजनाको खर्च निर्माण स्थलमै सार्वजनिकीकरण गर्ने तथा नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ गरिनेछ ।</p>
--	---

प्रमुख कार्यक्रम

१. भ्रष्टाचार विरुद्ध नागरिक सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम
२. भ्रष्टाचारको सूचना दिनेलाई पुरस्कारको व्यवस्था
३. नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ कार्यक्रम
४. विकास आयोजनाको खर्च निर्माण स्थलमै सार्वजनिकीकरण गर्ने व्यवस्था
५. संस्थागत क्षमता विकासकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग

अपेक्षित उपलब्धि

भ्रष्टाचार विरुद्धमा नियोजित रूपमा अभियान सञ्चालन भई भ्रष्टाचार नियन्त्रण हुनेछ । भ्रष्टाचार विरुद्धको शून्य सहनशीलताको नीतिलाई बल मिलेको हुनेछ । सबै संघ संस्थाहरूसँग सहकार्य वृद्धि भई सूचना आदान प्रदान र आवश्यक समन्वयमा प्रभावकारिता आएको हुनेछ ।

९.४ तथ्याङ्क प्रणाली

पृष्ठभूमि

योजना तर्जुमालाई प्रभावकारी बनाउनकालागि तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न संस्थागत संरचनाको आवश्यक पर्दछ । घ्याडलेख गाउँपालिकाले प्राथमिक सर्वेक्षण तथा द्वितीय स्रोतको तथ्याङ्कको प्रयोग गरेर “घ्याडलेख गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण, २०७५” प्रकाशन गरी तथ्याङ्क प्रयोगको एक तहको आधारशीला तयार गरेको छ । साथै सबै वडाहरूले आन्तरिक प्रयोजनकोलागि खण्डित रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कामको शुरुवात गरेका छन्, तर व्यवस्थित भइसकेको छैन ।

प्रमुख समस्या

तथ्याङ्क सङ्कलन र व्यवस्थापन हेर्ने शाखा व्यवस्थित नहुनु; वडा स्तरमा तथ्याङ्क खण्डीकृत गर्न कठिनाइहरू रहनु; तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नहुनु साथै तथ्याङ्कहरू एकीकृत नहुँदा प्रयोगमा एकरूपकता कायम गर्न नसक्नु आदि मुख्य समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजना तर्जुमा गर्ने र योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको आधारशीला तय गर्नु ; तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्न सघाउ पुऱ्याउन आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन र व्यवस्थापन गर्नु; तथ्याङ्कको प्रयोगमा एकरूपकता कायम गर्नु जस्ता पक्षहरू चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

यसै गरी तथ्याङ्कको आवश्यकता र महत्त्वको बोध हुनु; तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजनाहरू निर्माण हुने परिपाटीको विकास हुनु; छिटो र छरितो रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र वितरण गर्न सघाऊ पुऱ्याउन सक्ने नयाँ प्रविधिहरू विकास हुँदै जानु जस्ता पक्षहरू यस गाउँपालिकाको लागि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

यथार्थ तथ्याङ्कमा आधारित घ्याडलेख को नीति तथा योजना ।

लक्ष्य

गाउँपालिकाका सबै किसिमका तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गरी सबैकालागि पहुँचयोग्य बनाउने ।

उद्देश्य

१. तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु ।
२. तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियालाई आधुनिकीकरण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ५०: तथ्याङ्क प्रणालीका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु ।	
१.१: तथ्याङ्कको सङ्कलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन र प्रकाशनलाई व्यवस्थित बनाउने ।	१. तथ्याङ्कको प्रशोधन र विश्लेषण गरी वेब पोर्टल र विभिन्न प्रकाशनमार्फत् प्रयोगकर्ता माझ पुऱ्याउने कार्यलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । २. अनुसन्धानको माध्यमबाट आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सूची तयार गरी नियमित तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ । ३. विश्वसनीय, सही र समयमै तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य २: तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियालाई आधुनिकीकरण गर्नु ।	

<p>२.१: तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र वितरण प्रणालीको आधुनिकीकरण गर्ने ।</p>	<p>१. तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति तथा कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।</p> <p>२. आवश्यकता पहिचान गरी विषयगत तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिनेछ</p> <p>३. आयोजना सञ्चालन अवधि, मध्यमकालीन अवधि, र अन्तिम अवस्थाको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण गर्ने कार्यलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।</p>
---	---

प्रमुख कार्यक्रम

१. तथ्याङ्क सङ्कलन सम्बन्धी नीति निर्माण
२. तथ्याङ्कका मानक र मापदण्डहरू विकास
३. पालिकाको तथ्याङ्क वेब पोर्टल निर्माण गरी तथ्याङ्कहरूको एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन र सार्वजनिकीकरण
४. तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषणकोलागि कर्मचारी तथा विज्ञहरूको क्षमता र दक्षता बृद्धि कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

विद्युतीय तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना र सञ्चालन भएको हुनेछ । आयोजना अनुगमन र मूल्याङ्कनकोलागि आवश्यक सूचना उपलब्ध भएको हुनेछ । प्रमाणमा आधारित योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध भएका हुनेछ ।

परिच्छेद दशः योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

१०.१ योजना तर्जुमा

पृष्ठभूमि

पन्ध्रौं योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न वागमती प्रदेश सरकारले “ सुसंस्कृत र सुखी जनता समाजवाद उन्मुख समृद्ध प्रदेश” निर्माण गर्ने लक्ष्यका साथ प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको आधारपत्र तर्जुमा गरेको छ । योजनाबद्ध विकासकालागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र व्यवहारिक कार्यनीतिसहितको योजना आवश्यक पर्दछ । त्यसैले घ्याडलेख गाउँपालिकाले पनि पन्ध्रौं योजना तथा वागमती प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाका आधारमा ती योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्ती आधारमा घ्याडलेख गाउँपालिकाले आफ्नो पहिलो पञ्चवर्षीय योजना तयार पारेको छ । योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र पालिकाले कार्यान्वयन गरेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न पनि आवश्यक भएको छ ।

प्रमुख समस्या

राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश योजना आयोगसँग नियमित रूपमा परामर्श गरी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने र कार्यक्रमहरूको वर्गीकरण गर्ने वातावरण बन्न नसक्नु; योजना तर्जुमालाई मार्गनिर्देश गर्न आवश्यक खण्डीकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता नहुनु; पर्याप्त जनशक्ति, भौतिक संरचना र बजेटको अभाव रहनु; कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु र समयमा नै योजनाको तयारी हुन नसक्नु मुख्य मस्याहरू हुन ।

चुनौती तथा अवसर

प्रथम पञ्चवर्षीय योजना, वार्षिक विकास कार्यक्रम र मध्यमकालीन खर्च संरचना बीचको सामन्जस्य कायम गर्दै योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउनु; योजना निर्माणकोलागि आवश्यक विज्ञ जनशक्तिहरू पालिका स्तरमा नै उत्पादन गरी योजना निर्माणको प्रणालीलाई मजबुत र दिगो बनाउनु; नियमित रूपमा विषयगत तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गरी योजना छनौट गर्ने प्रणालीको आधारशीला तयार गर्नु; योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गरी योजना कार्यान्वयन गर्नु जस्ता सवालहरू यस गाउँपालिकाको लागि चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

योजना तर्जुमाप्रति सबै समुदायको जनचासो र सहभागिता बढ्दै जानु; राष्ट्रिय योजना आयोग तथा प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोगको अनुभव योजना निर्माणमा उपयोग गर्न सक्ने सम्भावनाहरू रहनु; घ्याडलेख पालिकाले पञ्चवर्षीय योजना निर्माण गरी योजनाबद्ध रूपमा विकास निर्माणका कार्यहरू अगाडि बढाउने कार्यको थालनी हुनु; राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोग बीच सहकार्य र समन्वय बृद्धि भई स्थानीय तहलाई सहजीकरण गर्ने वातावरण बन्नु घ्याडलेख गाउँ पालिकाकोलागि पनि अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

“स्थानीय आवश्यकताका आधारमा योजना निर्माण तथा प्राथमिकीकरण गर्ने पद्धतिको विकास”

लक्ष्य

परिणाममुखी योजना निर्माणको घ्याडलेखलाई समृद्ध बनाउने ।

उद्देश्य

१. वैज्ञानिक तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।

२. योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
३. योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ५१: योजना तर्जुमाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: वैज्ञानिक तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।	
१.१: तथ्यका आधारमा स्थानीय आवश्यकतालाई समेटेर परिणाममुखी नीति तथा योजना बनाउने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. योजना निर्माणलाई परिष्कृत र सहभागितामूलक बनाउन आवश्यकता र विशिष्टताको आधारमा विश्वविद्यालय, आन्तरिक तथा बाह्य विषयगत अध्ययन अनुसन्धान केन्द्र, विभिन्न संघसंस्था तथा विज्ञ व्यक्तित्वहरू र विकास साझेदारहरूसँग निरन्तर सहकार्य र समन्वय गरिनेछ । २. योजना निर्माणमा उपयोगी हुने तथ्याङ्कहरूको सूची तयार गरी अधिकतम प्रयोग गरिनेछ र उक्त तथ्याङ्क स्थानीय तह, योजनाकार वा सम्बन्धित निकायहरूलाई पनि उपलब्ध गराइनेछ । ३. योजना निर्माणकोलागि राष्ट्रिय योजना आयोग र नेपाल सरकार अन्तर्गतका मन्त्रालय तथा विभागहरूसँग निरन्तर सहकार्य र समन्वय गरिनेछ । ४. पालिकाको नीति तथा योजना उत्पादन, उत्पादकत्व र रोजगार वृद्धि गर्नतर्फ अग्रसर भएको हुनेछ । ५. नीति तथा योजना निर्माणलाई सहयोगी हुने विषय तथा मुद्दाहरूमा राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघसंस्था, विश्वविद्यालयहरू र निजी संघसंस्थाहरूसँग सहकार्य गरी खोजमूलक अनुसन्धान गरिनेछ ।
उद्देश्य २: योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।	
२.१: विषयगत समितिहरू बनाई तहगत सम्बन्ध तथा अन्तरसरकारी समन्वय कायम गर्ने ।	<ol style="list-style-type: none"> १. योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनकोलागि उच्चस्तरीय अन्तरनिकाय समन्वय गरी आयोजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ २. घ्याडलेखको विकासलाई मध्य विन्दुमा राखी भौगोलिक र क्षेत्रगत सन्तुलन कायम हुने गरी आयोजनाको पहिचान, छनौट र कार्यान्वयनको लागि व्यवस्था गरिनेछ । ३. हरेक योजनाको समय तालिका, लागत, अध्ययन, स्थान, सहभागिता, स्रोत, गुणस्तर र परिणामको बारेमा मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । ४. योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको संस्थागत सुधार तथा क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गरिनेछ । ५. योजनाका हरेक चरणका कमजोरी र परिणामलाई यथार्थ विश्लेषण गरी सबै निकायसँग समन्वय र अन्तरसम्बन्ध स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गर्नु ।	
३.१: योजना अनुगमन निर्देशिका र सयन्त्र बनाई नियमित समीक्षा गर्ने	<ol style="list-style-type: none"> १. विशेष आयोजनाहरूको तेस्रो पक्षबाट पनि मूल्याङ्कन गराई सुझावहरूलाई योजना तर्जुमा गर्दा समावेश गरिनेछ ।

साथै तेस्रो र स्वतन्त्र पक्षबाट विशेष आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गर्ने ।	२. उपलब्धि मापनकोलागि परियोजनाको नतिजा सूचकसहितको प्रत्येक आयोजनाको नतिजा खाका तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
--	--

प्रमुख कार्यक्रम

१. योजनाको वर्गीकरण गर्न मापदण्ड तर्जुमा
२. अनुगमनको निर्देशिका निर्माण तथा कार्यान्वयन
३. आयोजनाको पहिचान, छनौट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र निर्माण
४. राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघ संस्था, र निजी संघ—संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी अनुसन्धानमूलक कार्य सञ्चालन
५. तोकिएका आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन आफै वा तेस्रो पक्षद्वारा मूल्याङ्कन
६. योजना तर्जुमाका सबै चरणमा लाभग्राही र सरोकारवालाको सहभागितामा छलफल कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

योजना तर्जुमा प्रणालीको संस्थागत विकास र नीतिगत व्यवस्था लागु हुनेछ । सूचकहरूको आधारमा आयोजनाहरूको कार्यान्वयन र बजेटको निश्चित प्रतिशत अध्ययन अनुसन्धानकालागि छुट्याइएको हुनेछ ।

१०.२ आयोजना बैंक

पृष्ठभूमि

घ्याडलेखको तिब्र आर्थिक विकास तथा सामाजिक रूपान्तरणकालागि आवश्यक आयोजनाहरूको पहिचान गर्दै तिनको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी वित्तीय अनुशासन कायम गर्न र लगानीका थप अवसर जुटाउन प्रारम्भ देखि नै आयोजना बैंकको अवधारणालाई आत्मसात गरी सोही अनुरूप आयोजना बैंकको तयारीबाट स्थानीय माग र आवश्यकता अनुरूप आर्थिक रूपमा संभाव्य, सामाजिक सांस्कृतिक रूपमा ग्राह्य, वातावरणीय रूपमा अनुकूलित र व्यवस्थापकीय रूपमा कार्यान्वयन योग्य आयोजनाहरूको छनौट गर्न र कुशल कार्यान्वयन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न घ्याडलेख आयोजना बैंकले आवधिक योजना बनाउन सहयोग गरेको छ।

प्रमुख समस्या

पूर्वतयारी र विश्लेषण विना आयोजनाहरूको छनौट गरी कार्यान्वयन गर्ने परिपाटीले निरन्तरता पाउनु; आवश्यकता, लागत र लाभ विश्लेषण गरी आयोजनाहरूको बैंक बनाउने परिपाटी विकास हुनु पर्नेमा राजनीतिक र प्रशासनिक पहुँच हावी हुनु; संस्थागत संरचना र पर्याप्त जनशक्ति नहुँदा आयोजना बैंक बनाउने कार्यहरू अगाडि बढ्न नसक्नु; अध्ययन र अनुसन्धानको आधारमा आयोजनाहरूको लागत र मुनाफाबारे स्पष्ट हुन नसक्दा अन्तरिक लगानी व्यवस्थापन र लगानी आकर्षित गर्नमा कठिनाइहरू हुनु जस्ता बहुआयामिक पक्षहरू यस गाउँ पालिकाको लागि प्रमुख समस्याको रूपमा रहेका छन्।

चुनौती तथा अवसर

संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग तादत्म्यता हुने गरी आयोजनाहरूको बैंक तयार पार्नु; आयोजना बैंक बनाउनकोलागि संस्थागत संरचना निर्माण गर्नु; लागत र मुनाफा हेरी सरकारी आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको विकास गर्न सरकारले कार्यान्वयनमा ल्याउने आयोजनाहरूको आयोजना बैंक बनाउनु; सरकारी स्रोतले मात्र विकास गर्न नसकिने पालिकाका गौरवका आयोजनाहरूको विकासकोलागि निजी क्षेत्र तथा वैदेशिक लगानीकर्ता आकर्षित गर्न सहयोगी हुने गरी आयोजना बैंक बनाउनु; आयोजनाहरूको छनौट प्रक्रिया वैज्ञानिक बनाउनु लगाएतका पक्षहरू चुनौतीको रूपमा रहेका छन्।

यसै गरी सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा स्थानीय स्तरको आयोजना बैंक बनाउने अभ्यास प्रारम्भ गर्नु; आयोजना बैंक बनाउने कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु; आयोजना बैंक बनाएर मात्र बजेट विनियोजन योजना तर्जुमालाई भरपर्दो बनाउन आयोजनाको सूची तयार गर्ने अभ्यासहरूको प्रारम्भ हुनु जस्ता पक्षहरू अवसरको रूपमा रहेका छन्।

सोच

"आयोजना बैंक मार्फत घ्याडलेखको रणनीतिक आयोजनाहरूको पहिचान र छनौट"

लक्ष्य

आयोजनाहरूका निर्धारित लक्ष्यहरू तोकिएको गुणस्तर, लागत र समयावधि भित्र सम्पन्न गरी लगानीको उच्चतम प्रतिफल प्राप्त गर्ने।

उद्देश्य

१. घ्याडलेखको तिब्र विकासकालागि आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गर्नु।
२. आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गर्नु।
३. वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट परिचालन गर्नु।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ५२: आयोजना बैंकका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: घ्याडलेखको त्रिभू विकसकालागि आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गर्नु ।	
१.१: आयोजना बैंक निर्माणको थप बैज्ञानिक आधार तयार गर्ने ।	१. आयोजना बैंक निर्माणकोलागि आवश्यक संस्थागत संरचनाको निर्माण गरिनेछ । २. आयोजना बैंक निर्माणकोलागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तयार पारिनेछ । ३. आयोजना बैंकमा भएका आयोजनाहरूलाई पारदर्शी र यथार्थपरक ढङ्गबाट अभिलेख राख्न र छनौट गरिनेछ । ४. आयोजना छनौट गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गर्नु ।	
२.१: कार्यान्वयन मोडालिटीको लागि आवश्यक नीति नियम बनाई नियमन गर्ने ।	१. परियोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक नीति नियम तयार पारी लागु गरिनेछ । २. आयोजना बैंकलाई व्यवस्थित गर्नको लागि आवश्यक सफ्टवेयरको विकास गरी विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट परिचालन गर्नु ।	
३.१: संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी आवश्यक वित्तीय स्रोत तथा साधनको पहिचान तथा परिचालन गर्ने ।	१. आयोजना बैंकमा आवद्ध भएका आयोजना सञ्चालन गर्न सार्वजनिक, निजी, सहकारी र सामुदायिक र वैदेशिक लगानीको सम्भावनाहरू पहिचान गरी वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ । २. आयोजनाहरूको प्रथमिकताको आधारमा आयोजना छनौट गरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिनेछ । ३. वित्तीय सुधारकालागि राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा गरी लागु गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. आयोजना बैंक समिक्षा
२. सम्भाव्यता अध्ययन गरी आयोजना बैंक अनुरूप कार्यक्रम तर्जुमा
३. छनौटमा परेका आयोजनालाई आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने र मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गर्ने व्यवस्था
४. आयोजनाको पहिचान, वर्गीकरण, प्राथमिकीकरण, छनौट र मूल्याङ्कनको मापदण्ड निर्माण
५. आयोजना बैंकलाई विद्युतीय प्रणालीमा अभिलेख राख्न कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि
६. राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा

अपेक्षित उपलब्धि

बजेट विनियोजन पारदर्शी, समतामूलक र वैज्ञानिक भएको हुनेछ । विकासका आयोजनाहरू आयोजना बैंकमा आवद्ध गरी सञ्चालन भएको हुनेछ । आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण र छनौट अध्ययन अनुसन्धान र मापदण्डको आधारमा भएका हुनेछन् ।

१०.३ योजनाको संस्थागत कार्यान्वयनको व्यवस्था

पृष्ठभूमि

समृद्ध घ्याडलेख निर्माण गर्न बनेका योजनाहरूको सफल कार्यान्वयनकालागि तीन तहका सरकारहरू बीच मात्र नभई पालिका भित्रैका सबै वडा कार्यालयहरू तथा विभिन्न सरकारी कार्यालयहरू बीच समन्वय एवम् सहकार्य अत्यावश्यक हुन्छ । नेपालको संविधानको धारा २३२ मा तीन तहका सरकारहरूको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने उल्लेख गरेको छ । त्यसैगरी अनुसूची ५ मा नेपाल सरकारले सम्पादन गर्ने एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका कार्यहरू, अनुसूची ६ मा प्रदेश सरकारले सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ७ मा संघ र प्रदेशले साझा रूपमा सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ८ मा स्थानीय तहका एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका कार्यहरू र अनुसूची ९ मा तीन तहका सरकारले सम्पादन गर्ने साझा अधिकारका कार्यहरू उल्लेख गरिएको छ । देशमा संघीयताको अभ्यास प्रारम्भ भए पश्चात् तीन तहमा (संघ, प्रदेश र स्थानीय तह) सरकार गठन भई क्रियाशील भएका छन् । तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने एकल अधिकार क्षेत्रका कार्यहरूमा प्रष्टता भए तापनि साझा अधिकार भित्रका कार्यहरू कार्यान्वयन गर्ने कार्यहरूमा प्रष्टता आएको छैन । तसर्थ तीन तहका सरकारले प्रभावकारी काम सम्पादन गर्न आपसी सामन्जस्य, समन्वय र सहकार्य आवश्यक पर्दछ । प्रष्टता नभएका कार्यहरू आपसी सहकार्य र समन्वयमा सम्पादन गरी जनतालाई सरकारको उपस्थिति र अनुभूति गराउन सकिन्छ ।

प्रमुख समस्या

स्थानीय तहका क्षेत्राधिकारहरू मोटामोटी रूपमा मात्र उल्लेख गरिएको र तोकेर नछुट्याइएको हुँदा कार्य सम्पादन गर्न केही अस्पष्टताहरू रहेको; कार्य विस्तृतीकरणमा केही व्याख्या गरिएको भए तापनि व्याख्या नभएका कैयौं सवालहरू रहेको; कार्यान्वयन चरणमा ती कार्यहरू दोहोरिने, एक अर्काको क्षेत्र अतिक्रमण हुने तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने आयोजनाहरूको हालसम्म वर्गीकरण नभएको; योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा थप समस्या पैदा गरेको जस्ता पक्षहरू समस्याको रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता गर्नु; प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरू कार्यान्वयनको लागि स्रोत व्यवस्थापन गर्नु; आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकरिता ल्याउनु; आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता ल्याउन आयोजना वर्गीकरण सम्बन्धी छलफलले नीति निर्माताको ध्यान आकर्षण गर्नु जस्ता पक्षहरू चुनौतिको रूपमा रहेका छन् ।

यसै गरी संघीयता कार्यान्वयनको लागि कार्यतालिका निर्माण हुनु यस गाउँपालिकाको लागि पनि अबसरको रूपमा रहेको छ ।

सोच

"सबै तहका सरोकारवाला तथा सरकारी निकायसँग सहअस्तित्व सहितको सहकार्य"

लक्ष्य

सहकार्य र समन्वयका आधारमा आयोजनाहरूका किफायत र समयमा नै कार्यान्वयन गर्ने क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

आयोजना पहिचान, बजेट विनियोजन तथा निर्माणमा सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग समन्वय एवम् सहकार्य गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ५३: योजनाको संस्थागत कार्यान्वयनको व्यवस्थाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: आयोजना पहिचान, बजेट विनियोजन तथा निर्माणमा सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग समन्वय एवम् सहकार्य गर्नु ।	
१.१: तीन तहका सरकारको कार्यक्षेत्र र क्षेत्राधिकार प्रष्ट गर्न आयोजनाहरूको वर्गीकरण गर्न प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गर्ने ।	१. ठूला र रणनीतिक आयोजनाहरूकोलागि आवश्यक स्रोत बहुपक्षीय समन्वय र सहकार्य मार्फत् व्यवस्था गरिनेछ । २. रणनीतिक महत्त्वका ठूला आयोजनाहरू संघीय तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्य र समन्वयमा पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. जनतामा सेवाप्रवाह गर्ने साना आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गर्न सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. आयोजनाहरूको पहिचान, विकास तथा कार्यान्वयन
२. ठूला आयोजनाहरूको कार्यान्वयन समयन्वय सहजीकरण
३. योजना तर्जुमा गर्न विज्ञहरूसँग प्राविधिक परामर्श

अपेक्षित उपलब्धि

संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट राजस्वको बाँडफाँड, समपूरक, ससर्त र विशेष अनुदान आवश्यकता अनुसार समयमै प्राप्त हुनेछ । ठूला रणनीतिक आयोजनाहरूको विस्तृत अध्ययन गर्ने र कार्यान्वयनकोलागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था हुनेछ ।

१०.४ अनुगमन, मूल्याङ्कन र वार्षिक समीक्षा

पृष्ठभूमि

अनुगमनले विकास कार्यक्रम र आयोजनाहरूको नतिजा खोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने पक्षलाई बढी जिम्मेवार बनाउनुको साथै जवाफदेही पनि बनाउँछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनले कार्यक्रम वा आयोजनाका सबल र दुर्बल पक्ष पत्ता लगाई दुर्बल पक्षलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायको खोजी गर्नुका साथै समीक्षा गरी सूचना सङ्कलन गरी प्रमाणमा आधारित सुधार तथा निर्णय गर्न सहयोग पुर्याउँछ ।

नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको सुनिश्चितता लागि अनुगमन तथा त्यसबाट प्राप्त नतिजाको विश्लेषणकालागि मूल्याङ्कनको आवश्यकता पर्दछ । विकास आयोजनाहरूबाट, निर्धारित समयावधि भित्र निश्चित उपलब्धि तथा लागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त भए/नभएको यकिन गर्न सशक्त एवम् निष्पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था हुनुपर्दछ । अनुगमन एउटा निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो, जो आयोजना कार्यान्वयनको चरणमा गरिन्छ, यसको मुख्य उद्देश्य चालु परियोजनाको प्रगति र ढिलासुस्तीको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई समयमा नै जानकारी गराई परियोजनालाई सही बाटोमा हिंडाउनु हो ।

प्रमुख समस्या

कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु, आवश्यक तथ्याङ्क र सूचनाहरू उपलब्ध र व्यवस्थित नहुनु; सीमित बजेट, तथ्याङ्कको कमजोर आधारहरू, संस्थागत संरचनाहरू व्यवस्थित नहुनु; पर्याप्त जनशक्ति र भौतिक संरचना नहुनु जस्ता पक्षहरू यस गाउँपालिको लागि पनि समस्याको रूपमा रहेका छन् ।

चुनौती तथा अवसर

सफलतापूर्वक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु; अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापना गर्नु; नतिजामूलक तथ्यहरूको पहिचान गरी आयोजनामा समावेश गर्नु जस्ता सवालहरू चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

यसै गरी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बारे संस्थागत धारण बन्नु; अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यकोलागि संगठन संरचना निर्माण गर्दा महत्त्व दिनु जस्ता सवालहरू अवसरको रूपमा रहेका छन् ।

सोच

"प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास"

लक्ष्य

नतिजामुखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई विकास निर्माण तथा व्यवस्थापनमा संस्थागत एवम् स्थापित गर्ने ।

उद्देश्य

१. योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ५४: अनुगमन, मूल्याङ्कन र वार्षिक समीक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१: जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको क्षेत्रमा काम गर्ने सबै जनशक्तिलाई बलियो साझेदारीको निर्माण, M&E Matrix, Project Performance Information System (PPIS) Software, M&E data को प्रयोग, अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिनेछ ।

१.२: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका बनाई तहगत रूपमा अनुगमन संयन्त्र विकास गर्ने ।	१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनको प्रयोगबारे अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. हरेक वडाले महिनाको एकपटक र कार्यपालिकाले चौमासिक रूपमा कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयन प्रगति अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: आयोजनाहरूको हरेक पक्षलाई आधार मानी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने ।	१. सार्वजनिक नीति, पञ्चवर्षीय योजना, आर्थिक नीति तथा कार्यक्रम, बजेट तथा आयोजनाको दस्तावेज र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. हरेक आयोजनाको समयमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विश्लेषणको आधारमा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनलाई परिणाममुखी र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
उद्देश्य २: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।	
२.१: अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकोलागि स्पष्ट नीति बनाई लागु गर्ने ।	१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२.२: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	१. आयोजनागत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखालाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
२.३: योजना कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई यथार्थपरक र परिणाममुखी बनाउने ।	१. दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूको प्रगतिलाई अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा एकीकृत गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. आयोजनाहरूको आवश्यक अनुगमन र मूल्याङ्कन
२. निर्देशिका तथा अन्य सामग्रीको विकास
३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मापदण्ड निर्माण तथा कार्यान्वयन
४. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तर्जुमा
५. सूचकहरूको निर्माण
६. जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

आयोजना अनुगमन र मूल्याङ्कनकोलागि छुट्टाछुट्टै निर्देशिका बनेको हुनेछ । हरेक आयोजनाको लागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका सूचकहरू बनेका हुनेछन् । सूचकहरूको आधारमा आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गरिएको हुनेछ । विकासकोलागि छुट्टयाइएको बजेटको निश्चित प्रतिशत अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकोलागि छुट्टयाइएको हुनेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट निस्केका परिणामहरू र सिफारिसहरूलाई योजना तर्जुमा समावेश गरीएको हुनेछ ।

परिच्छेद एघार: कार्यक्रम खाका

तालिका ५५: घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र विकास योजना/कार्यक्रम खाका

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत	
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौँ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)		
घ्याडलेख गाउँपालिकाका गौरवका आयोजनाहरू														६३९०००	३३.३	
पिपल भङ्गाङ्ग - हायूटार- सोला भङ्गाङ्ग - रामपुर पक्की सडक निर्माण	किमि	८	५	७५०००	५	७५०००	५	७५०००	५	७५०००	५	७५०००	२५	३७५०००	१९.५	
घ्याडलेख रिडरोड निर्माण (सिम्ले खोला - रामपुर — सिङ्पाल — जुगेपानी — कागलिङ — सातदोबाटो — फापरचुली — सिम्ले)	किमि	०	२	३००००	२	३००००	२	३००००	२	३००००	२	३००००	१०	१५००००	७.८	
कृषि प्राविधिक शिक्षालय स्थापना	सङ्ख्या	०				५०००		५०००					१	१००००	०.५	
स्नातक तह सम्मको क्याम्पस सञ्चालन	सङ्ख्या	०										१००००	१	१००००	०.५	
फापरचुली पर्यटन क्षेत्र पूर्वाधार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट	०		१५००		१५००		१५००				२०००		२६५००	१.४	
रामपुर खोला (पाखुराफेदी) ड्याम निर्माण गरी लिफ्ट सिंचाइ आयोजना सञ्चालन (वार्ड नं. ४/५ करिव ५०० मि. उचाइ)	सङ्ख्या	०		१०००		५०००		५०००					१	११०००	०.६	
लिपे खोला - टुनी भङ्गाङ्ग लिफ्ट सिंचाइ आयोजना सञ्चालन (करिव २०० मि. उचाइ)	सङ्ख्या	०		१०००								५०००		५०००	११०००	०.६
चिस्यान केन्द्र निर्माण (५०० मे.ट. क्षमता)	सङ्ख्या	१		५००		५०००		५०००				५०००		१५५००	०.८	
कोखाजोर हाइड्रोपावर आयोजना (१२ मे.वा.)														०	०.०	

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
पन्ध्र शैयाको सुविधा सम्पन्न अस्पताल निर्माण तथा सञ्चालन	सङ्ख्या	०		१००००		२००००								३००००	१.६
कृषि, वागवानी, पशुपन्छि विकास र व्यवसायिकरण														९९४५०	५.२
कृषि														५८४५०	३.०
एक घर एक टनेल	सङ्ख्या	२००	१००	५००	१५०	७५०	२००	१०००	३००	१५००	५००	२५००	१५५०	६२५०	०.३
एक वडा एक बिउ बिजन भण्डारण तथा संकलन केन्द्र (अदुवा, आलु र बकुल्ला)	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३५०	१	४००	१	४५०	५	१८००	०.१
कृषि पकेट क्षेत्र निर्माण (अदुवा, कागती, केरा, अलैची-वार्ड नं. १; बकुल्ला, अदुवा-वार्ड नं. २; बकुल्ला, लसुन र प्याज-वार्ड नं. ३; कोदो र आलु-वार्ड नं. ४; बकुल्ला, कागती, अम्लीसो-वार्ड नं. ५)	सङ्ख्या	०	१	५००	१	५००	१	५००	१	६००	१	६००	५	२७००	०.१
आर्गानिक खेति प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
एक पकेट क्षेत्र एक हाते ट्रयाक्टर व्यवस्थापन	सङ्ख्या	०	५	१०००	१०	२०००	१०	२०००	२०	४०००	२०	४०००	६५	१३०००	०.७
एक वडा एक कृषि प्राविधिक	सङ्ख्या	२	१	४००	१	४००	१	४००	१	४००			६	१६००	०.१
कृषि प्राविधिक विद्यालय	सङ्ख्या	०						१	२००००					२००००	१.०
एक वडा एक आधुनिक नर्सरी सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३५०	१	३५०	१	४००	५	१७००	०.१
एक वडा एक कृषि प्याथोलोजी ल्याब निर्माण तथा सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३५०	१	३५०	१	४००	१	४००	५	१८००	०.१
बाली बिमा कार्यक्रम	एकमुष्ट			४००		४००		५००		६००		७००		२६००	०.१
बाँझो जग्गा निरुत्साहित कार्यक्रम	एकमुष्ट			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
कृषि एम्बुलेन्स सञ्चालन	सङ्ख्या	०			१	३०००							१	३०००	०.२
पशुपालन														१९९५०	१.०

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत	
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)		
भैसी पालन पकेट क्षेत्र (वार्ड नं. ४)	सङ्ख्या	०							१	१५००			१	१५००	०.१	
दुग्ध संकलन केन्द्र प्रवर्द्धन कार्यक्रम (वार्ड नं. २, ४ र ५)	सङ्ख्या	२	१	५००	१	५००	१	५००					५	१५००	०.१	
बाखा पालन प्रवर्द्धन तथा पकेट क्षेत्र व्यवस्थापन (वार्ड नं. १, २, ३, ४ र ५)	सङ्ख्या	०	१	५००	१	५००	१	६००	१	६००	१	७००	५	२९००	०.२	
एक वार्ड एक पशु प्राविधिक (ल्याब सहित)	सङ्ख्या	२	१	४००	१	४००	१	४००	१	४००			६	१६००	०.२	
नक्ष सुधार कार्यक्रम (जैविक र AI)	एकमुष्ट			७००		८००		९००		१०००		१०००		४४००	०.२	
कुखुरा पालन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			३००		३५०		४००		४५०		५००		२०००	०.१	
बंगुर पालन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			२००		२५०		३००		३००		३००		१३५०	०.१	
पशु विमा कार्यक्रम (७५% / २५%)	एकमुष्ट			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१	
पशुपालन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	२	५००	२	५००			२	६००	२	६००		२२००	०.१	
पर्यटन विकास													४९०००	२.१		
जातीय तथा सांस्कृतिक पहिचान सहितको होमस्टे सञ्चालन (सुनुवार टोल -वार्ड नं. १); थामी टोल -वार्ड नं. २; र अमले वार्ड नं. १)	सङ्ख्या	०						१	५००	१	५००	३	१५००	५	२५००	०.१
पदमार्गहरूको निर्माण (हरिहरपुरगढी-मरिन-मधुवनी-डांडी गुरासे-सोला भङ्गा-चन्दनपुर- नैसने-राजधानी)	किमि	०	३	१५००	४	२०००	५	२५००	१०	५०००	१५	७५००	३७	१८५००	१.०	
पदमार्गहरूको निर्माण (फापरचुली-सातदोबाटो)	किमि	०						३	१५००	५	२५००	७	३५००	१०	७५००	०.४
जुगेपानी (सिन्धुली/काभ्रे बोर्डर) रहेको लखान गुम्बा संरक्षण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन	एकमुष्ट			५००					१५००				२०००	४०००	०.२	
मरिन-वराज मन्दिर संरक्षण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन	एकमुष्ट			५००		१०००					१५००			३०००	०.२	

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
पटवास घोसे गुफालाई संरक्षण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन	एकमुष्ट										२५००			२५००	०.१
बुदुमचुली गुफालाई संरक्षण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन	एकमुष्ट											३०००		३०००	०.२
लघु उद्यमशिलता विकास र स्व-व्यवसाय प्रवर्द्धन														१२३००	०.६
लघु उद्यम विकास कार्यक्रम	एकमुष्ट				५००		५००		५००		५००		५००	२५००	०.१
स्थानीय बजारको माग र आपूर्तिको आधारमा व्यवसाय सञ्चालनमा सहजिकरण कार्यक्रम	एकमुष्ट				३००		३००		३००		३००		३००	१५००	०.१
प्रविधि तथा सिप हस्तान्तरण र सबलीकरण कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	५००		८००		१०००		१२००		१५००		५०००	०.३
लगानी स्रोत सम्मको पहुँच स्थापित गर्न सहजिकरण कार्यक्रम	एकमुष्ट				३००		५००		७००		८००		१०००	३३००	०.२
वित्तीय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालन														८५००	०.४
हरेक बस्ती तथा टोलमा महिला आत्मनिर्भर समूहहरूको गठन र परिचालन	एकमुष्ट				२००		२००		२००		२००		२००	१०००	०.१
समूहलाई वडास्तरको वचत तथा ऋण सहकारीमा आवद्धता र मर्जिड	सङ्ख्या	०				१	५००						१	५००	०.०
सहकारीको व्यवसायिक योजना निर्माण	सङ्ख्या	०	१	४००									१	४००	०.०
डिजिटल अभिलेखनका लागि सहजिकरण कार्यक्रम	सङ्ख्या	०						१	५००				१	५००	०.०
सहकारी सिद्धान्त र अन्तरराष्ट्रिय अभ्यासको आधारमा अनुगमन	एकमुष्ट				२००		२००		२००		२००		२००	१०००	०.१
गाउँपालिकाका सबै घरघुरीलाई सहकारीमा आवद्ध गर्ने कार्यक्रम	सङ्ख्या	६५०	३००	२००	५००	३००	५००	३००	३००	२००	२००	२००	२४५०	१२००	०.१

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
गरिबी स्तर अनुसार आयआर्जन वृद्धिका लागि सहकारी मार्फत सहायता कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००		५००		७००		१०००		१२००		३९००	०.२
उद्योग बाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्था														९०३००	४.७
पिठो तथा च्याखला उत्पादन तथा प्याकिङ्ग उद्योग सञ्चालन	एकमुष्ट			५००		१०००		१५००						३०००	०.२
तितेपातीको व्यवसायिक खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			२००		२००		२००						६००	०.०
स्थानीय श्रोतको पहिचान गरी स्थानीय स्रोतमा आधारित हस्तकला उद्योग सञ्चालन (नाङ्लो, डालो आदि)	सङ्ख्या	०	१	३००	२	६००	२	६००					५	१५००	०.१
एक वडा एक शुपथ मुल्य खाद्यान्न पसल	सङ्ख्या	०			१	५००	१	५००	१	५००	२	१०००	५	२५००	०.१
उद्योग व्यवशाय सञ्चालनकालागि स्थानीय आवश्यकता अनुरूपको कार्यविधि निर्माण	सङ्ख्या	०	१	३००									१	३००	०.०
सबै प्रकारका स्थानीय उद्योग-व्यवशायको सहज दर्ता तथा नियमित अनुगमनको व्यवस्था	एकमुष्ट			१००		१००		१००		१००		१००		५००	०.०
गाउँपालिका क्षेत्रबाट भइ राखेको कुचो, बाँस, बोडी, सिमि, अदुवाको निर्यातको व्यवसायिक प्रवर्द्धन	एकमुष्ट			३००		३००		३००						९००	०.०
स्थानीय उद्योग-व्यवसायी प्रोत्साहन कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	५	१०००	०.१
औद्योगिक ग्रामको स्थापना	सङ्ख्या									३००००		५००००		८००००	४.२
खाद्य सुरक्षा र गरिबी निवारण														१३७००	०.७
सुत्केरी प्रोत्साहन कार्यक्रम	एकमुष्ट			१०००		१०००		११००		१२००		१२००		५५००	०.३
पोषण स्तरिकरण तथा गर्भवती महिला पहिचान कार्यक्रम	एकमुष्ट			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
पोषण सचेतना कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	५	१०००	५	१०००	५	१०००	५	१०००	५	१०००	२५	५०००	०.३
गरिवी नक्सांकन कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	७००									१	७००	०.०
बाँझो जग्गा राख्ने प्रवृत्ती निरुत्साहन कार्यक्रम	एकमुष्ट					५००		५००		५००				१५००	०.१
श्रम तथा रोजगार र वैदेशिक रोजगार														१०५००	०.५
रोजगार सूचना केन्द्र स्थापना (स्वदेश तथा वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी) व्यवस्थापन तथा सञ्चालन	सङ्ख्या	०					१	१५००		५००		५००		२५००	०.१
सचेतनामुलक (रिटर्नी स्वयंसेवक परिचालन र अन्तरक्रिया र होर्डिङ बोर्ड र जानकारीमुलक पर्चा विकास तथा वितरण) कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१
आर्थिक र वित्तीय साक्षरता कक्षा सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	५००									१	५००	०.०
व्यवसायिक सीप विकास तालिम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१
वैदेशिक रोजगारमा गएका व्यक्ति तथा तिनका परिवारका लागि मनोसामाजिक परामर्श सेवा कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	५	१००	०.१
वैदेशिक रोजगारसँग सम्बन्धित ठगी लगायतका समस्याहरूमा पिडितहरूको न्यायमा पहुँचका लागि जिल्ला प्रशासन कार्यालय र वैदेशिक रोजगार विभागसँग आवश्यक समन्वय र सहजिकरण	एकमुष्ट			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
वैदेशिक रोजगारबाट फर्केर आएका व्यक्तिहरूलाई उच्च विकासका लागि सहजिकरण तथा सहयोग कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००		२५००	०.१
सिँचाइ तथा जलस्रोत														६७६००	४.६

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
सिरुटार-झूगनटार-लामिटार-आहाल डाँडा सिंचाइ आयोजना निर्माण- (२ किमी - वार्ड नं. २)	बहुवर्षिय			५००		१०००		२०००		३०००				६५००	०.३
सिम्ले फाँट घट्ट - चालिसे (ठाडो खोला मुहान) सिंचाइ कुलो निर्माण (२.५ किमी - वार्ड नं. २)	बहुवर्षिय			५००		२०००		२०००		२०००				६५००	०.३
हाँडीखोला — बजुटोल - हायूटार सिंचाइ कुलो निर्माण (३ किमी - वार्ड नं. २)	बहुवर्षिय			५००		१०००		१०००		१०००		३५००		७०००	०.४
कोल्टा सिंचाई (मरिण खोला) मर्मत, सम्भार र पुननिर्माण (५ किमी - वार्ड नं. ३)	वार्षिक			१०००		१०००		१०००		१०००		१०००		५०००	०.३
दलिन भञ्ज्याङ्ग (हाँडी खोला मुहान) सिंचाइ कुलो निर्माण (२ किमी - वार्ड नं. ३)	बहुवर्षिय			५००						३०००		३०००		६५००	०.३
तमाजोर चौकीटार फाँट सिंचाइ कुलो निर्माण (३ किमी - वार्ड नं. ३)	बहुवर्षिय			५००		१०००		१०००		१५००		२०००		६०००	०.३
मसानघाट — नारकटे — छविसे - फोक्से (तामाजोर खोला) सिंचाइ कुलो निर्माण (५ किमी - वार्ड नं. ४)	बहुवर्षिय					५००		१५००		२५००		३०००		७५००	०.४
रामपुर — दोभान - भैसे घाट (कालीखोला) सिंचाइ कुलो निर्माण (४ किमी - वार्ड नं. ४)	बहुवर्षिय					५००		२०००		२५००		२५००		७५००	०.४
बोक्से ठाडे (डांगडुगे सिंचाई) सिंचाइ कुलो निर्माण (४ किमी - वार्ड नं. ५)	बहुवर्षिय					५००		१०००		१५००		३५००		६५००	०.३
चौतारा - घुलानटोल सिंचाइ कुलो निर्माण (२ किमी - वार्ड नं. ५)	बहुवर्षिय							५००		३०००		३०००		६५००	०.३

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
माटोबारी (मुहान रामपुर खोला) किमी (२ किमी -वार्ड नं. ५)	बहुवर्षिय							५००		२५००		३०००		६०००	०.३
कोल्टार बागमारा (मुहान खानीखोला) सिंचाइ कुलो निर्माण (२ किमी - वार्ड नं. ५)	बहुवर्षिय							५००		३०००		२५००		६०००	०.३
थोपा सिंचाई प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
प्लास्टिक पोखरी ५० वटा	सङ्ख्या	०	५	१००	१०	२००	१०	२००	१०	२००	१५	३००		१००	०.१
२० वटा सिंचाइको मुहान संरक्षण तथा मर्मत-संहार	सङ्ख्या	०	१	३००	४	१२००	५	१५००	५	१५००	५	१५००	२०	६०००	०.३
वाटर लिफ्टीङ्ग परियोजनाको संभाव्यता अध्ययन	सङ्ख्या	०	१	८००									१	८००	०.०
जनसङ्ख्या तथा बसाइँसराइ														१००००	०.५
जनसङ्ख्या सम्बन्धी सम्पूर्ण तथ्याङ्कहरू सङ्कलन तथा अद्यावधिक	एकमुष्ट			५००										५००	०.०
हरेक वस्तीहरूमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	२०	५००	२०	५००	२०	५००	२०	५००	२०	५००	१००	२५००	०.१
किशोर किशोरी मैत्री तथा यूवामुखी कार्यक्रमहरू सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१
वस्तीहरूमा स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने लागि गाउँघर क्लिनिक कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१
गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरी बसाइँसराइलाई कम गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००		१५००	०.१
विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
स्वास्थ्य र पोषण														५०६००	२.६
एक वार्ड एक एम्बुलेन्स	सङ्ख्या	१			१	२०००	१	२०००	१	२०००	१	२०००	५	८०००	०.४

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
तीन वटा बर्थिंग सेन्टर स्थापना तथा सञ्चालन	सङ्ख्या	३	१	२०००			१	२०००			१	२०००	५	६०००	०.३
१५ शैया अस्पताल निर्माण	बहुवर्षिय			१००००		१००००			१००००					३००००	१.०
स्वास्थ्य कर्मिलाई SBA र परिवार नियोजनको तालिम	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१
स्वास्थ्य चौकिहरूमा ल्याव सेवाको व्यवस्थापन	एकमुष्ट			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
नागरिक स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम	एकमुष्ट			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
“सवैका लागी स्वास्थ्य” जनचेतनामुलक कार्यक्रम (कोभिड-१९ व्यवस्थापन)	एकमुष्ट			२०००		१५००		५००		३००		३००		४६००	०.२
आधारभूत तथा पुनर्ताजकी तालीम एवं जनशक्ति व्यवस्थापन	सङ्ख्या	०	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	५	२५००	०.१
स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	सङ्ख्या		१	८००	१	८००	१	८००	१	८००	१	८००	५	४००	०.२
शिक्षा														३२०५०	१.७
विद्यालयमा खानेपानीको व्यवस्था (५ वटा विद्यालय)	सङ्ख्या	२५	३	६००	२	४००							३०	१०००	०.१
छात्रा मैत्री शौचालय निर्माण (१५ वटा विद्यालय)	सङ्ख्या	३	२	१०००	३	१५००	४	२०००	६	३०००			१८	७५००	०.४
साइन्स ल्याब निर्माण (८ वटा विद्यालय)	सङ्ख्या	२	२	५००	२	५००	२	५००	२	५००			१०	२०००	०.१
विद्यालय घेराबारा (३० वटा विद्यालय)	सङ्ख्या	२	२	५००	३	७५०	५	१२५०	७	१७५०	१३	३३००	३२	७५५०	०.४
खेल मैदान सुधार (५ वटा विद्यालय)	सङ्ख्या	०			१	१०००	१	१०००	१	१०००	२	२०००	५	५०००	०.३
सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई सार्वजनिक पुस्तकालयमा स्तरोन्नति	एकमुष्ट			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
आधारभूत तहमा स्थानीय तामाड भाषामा पाठ्यक्रम तर्जुमा	एकमुष्ट			१०००										१०००	०.१

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत	
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)		
विद्यालयको नक्साङ्कन र मजिङ्को अध्ययन	सङ्ख्या	०	१	५००									१	५००	०.०	
स्कुल बस सञ्चालन (२ वटा विद्यालय)	सङ्ख्या	०						१	२५००			१	२५००	२	५०००	०.३
खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता														२५०००	१.३	
बाह्रबिसे खानेपानी योजना (चौकी डाँडा, गोपे, गोठे डाँडा, बन्दीपुर)	बहुवर्षिय			१५००		१५००		१५००						४५००	०.२	
मरिण सिर खानेपानी योजना (लप्से, मगर डाँडा, राखल, ढुंगे)	बहुवर्षिय					५००		१०००		१५००		२०००		५०००	०.३	
खानी खोला लिफ्ट खानेपानी योजना (सिमपाल, चैनपुर, रामचा, रामपुर, डाँडा)	बहुवर्षिय			५००		१०००		१५००		१५००				४५००	०.२	
छोटार खोला लिफ्ट सिंचाई कार्यक्रम (पजभया, चिलाउने, बाजुडाँडा)	बहुवर्षिय							५००		२०००		२५००		५०००	०.३	
केराबारी लिफ्ट खानेपानी योजना (आरूबोट, केराबारी, चौखोला)	बहुवर्षिय			५००		१०००		१०००		१०००		१५००		५०००	०.३	
खानेपानी उपभोक्ता संस्था क्षामता विकास तथा कर्मचारीहरूको व्यवस्थापन	एकमुष्ट			५००		५००								१०००	०.१	
लैंगिक समानता, समावेशीकरण र सामाजिक संरक्षण														४९१००	२.६	
महिला														१९०००	१.०	
लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१	
हिंसा प्रभावित महिलाहरूको लागि पुनर्स्थापना र सुरक्षा गृह स्थापना	सङ्ख्या	०									१	१००००	१	१००००	०.५	
राहतकोषको स्थापना एवम् सञ्चालन	एकमुष्ट			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१	
महिला उद्यमशीलताको विकासका लागि तालिम र व्यवसायिक केन्द्रको स्थापना	सङ्ख्या	०							१	५०००			१	५०००	०.३	

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
GESI परिक्षण तथा बजेट कार्यन्वयन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१
बालबालिका														११५००	०.६
बालअधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१
बाल क्लव तथा बालसञ्जालहरूको गठन, सञ्चालन, संस्थागत तथा क्षमता विकास	एकमुष्ट			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
बाल-कोष स्थापना तथा सञ्चालन	एकमुष्ट			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
वार्डस्तरमा बालउद्यान निर्माण	सङ्ख्या	०	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	५	७५००	०.४
ज्येष्ठनागरिक														१२५००	०.७
दिवा सेवा केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन	सङ्ख्या	०							१	५०००			१	५०००	०.३
ज्येष्ठ नागरिक आश्रमहरू (सत्सङ्ग भवन) को संस्थागत क्षमता तथा पूर्वाधार विकास	बहुवर्षिय			१०००		१०००		१०००		१०००		१०००		५०००	०.३
अन्तरपुस्ता छलफल तथा अन्तरक्रिया	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
अपाङ्गता														६१००	०.३
हेल्प डेक्स स्थापना	सङ्ख्या	०	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२	१०००	६	३०००	०.२
अपाङ्गता मैत्री संरचना निर्माण सचेतना	एकमुष्ट			२००		२००		२००						६००	०.०
अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि क्षमता अनुसारको सीप विकास तालिम रोजगारी प्रारम्भ	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
खेलकुद, कला, सम्पदा, संस्कृति र भाषा														४१०००	२.१
युवा सूचना केन्द्रको स्थापना र सुसञ्चालन	सङ्ख्या	०									१	५०००	१	५०००	०.३
क्लव दर्ता गरी वैधानिक रूपमा सञ्चालन	वार्षिक			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
युवाको सहभागीतामा परम्परागत पेशाको आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरण	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
युवाहरूकालागि प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम र उद्यमशीलताको विकास	सङ्ख्या	०	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	५	२५००	०.१
प्रत्येक वार्डमा खेलमैदान निर्माण तथा स्तरबृद्धि	एकमुष्ट			१५००		१५००		१५००		२०००		२५००		९०००	०.५
पालिका स्तरीय कभर्ड हल निर्माण	बहुवर्षिय							५००		५०००		१००००		१५५००	०.८
एक वडा एक एक योग केन्द्र स्थापना	सङ्ख्या	०	१	१०००	१	१०००	१	१०००	१	१०००	१	१०००		५०००	०.३
भू-उपयोग र भूमि व्यवस्थापन														१६५००	०.९
सुरक्षित वस्ति तथा आवास क्षेत्रका लागि जमिनको एकिकरण कार्यक्रम	एकमुष्ट			१०००		१०००		१०००		१०००		१०००		५०००	०.३
अन्नवाली जमिनको चकलावन्दि कार्यक्रम	एकमुष्ट			१५००										१५००	०.१
तरकारी वाली जमिनको चकलावन्दि कार्यक्रम	एकमुष्ट					१५००								१५००	०.१
मसलावाली जमिनको चकलावन्दि कार्यक्रम	एकमुष्ट							१०००						१०००	०.१
नगदेवाली जमिनको चकलावन्दि कार्यक्रम	एकमुष्ट									१५००				१५००	०.१
फलफूलवाली जमिनको चकलावन्दि कार्यक्रम	एकमुष्ट											२०००		२०००	०.१
जटिवुटिवाली जमिनको चकलावन्दि कार्यक्रम	एकमुष्ट							५००						५००	०.०
पशुपन्छि व्यवसायको लागि जमिनको चकलावन्दि कार्यक्रम	एकमुष्ट									१०००		१०००		२०००	०.१
मौरी व्यवसायको लागि जमिनको चकलावन्दि कार्यक्रम	एकमुष्ट					५००								५००	०.०
माछापालनको व्यवसायको लागि जमिनको चकलावन्दि कार्यक्रम	एकमुष्ट											१०००		१०००	०.१
सडक र यातायात पूर्वाधार														३१९५००	१६.६

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत	
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)		
ठाडे खोला, मरिन खोला, तमाजोर खोला, रामपुर खोला ५ वटा पक्कि पुल निर्माण (औसत १०० मि.)	सङ्ख्या	३	१	३०००	१	३०००	१	३०००	१	३०००	१	३०००	८	१५०००	७.८	
अमले जाने पक्कि पुल (वार्ड नं. १)	सङ्ख्या	०									१	३००००	१	३००००	१.६	
हायूटार देखि सिरुटार हिर्दिग सम्म पक्कि पुल	सङ्ख्या	०								१	३००००		१	३००००	१.६	
पाँच वटै वार्डमा कल्भर्ड स्ल्याब आवश्यकता अनुसार निर्माण	सङ्ख्या	५	५	५०००	५	५०००	५	५०००	५	५०००	५	५०००	२५	२५०००	१.३	
कच्चे स्ल्याब २० वटा	सङ्ख्या	०	२	२०००	३	३०००	४	४०००	५	५०००	६	६०००	२०	२००००	१.०	
झोलुंगे पुल ८ वटा	सङ्ख्या	१५	१	१५००	२	३०००	३	४५००	२	३०००			८	१२०००	०.६	
रामपुर बजार र हायूटार मा २ वटा बस पार्क	सङ्ख्या	०								१	५०००	१	५०००	२	१००००	०.५
एक वडा एक बस स्टेशन	सङ्ख्या	०	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	५	७५००	०.४	
चौकीटार- तमाजोर-गोटडाँडा सडक स्तरउन्नती	किमि	०			३	३०००	३	३०००	४	४०००	५	५०००	१५	१५०००	०.८	
सोलाभंज्यांग-चिलाउने-पजमाया-ढुंगे सडक स्तरउन्नती	किमि	०	२	२०००	३	३०००	४	४०००	५	५०००	६	६०००	२०	२००००	१.०	
ऊर्जा														१९०००	१.०	
वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमार्फत वातावरण संरक्षण तथा ऊर्जामा आत्मनिर्भरता सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१	
सामुदायिक सामुदायिक विद्युतीकरणको पूर्वाधार तर्जुमा	वार्षिक			१०००		१०००		१०००		१०००		१०००		५०००	०.३	
दाउरा माथिको निर्भरतालाई कम गर्न विद्युतीय उपकरण प्रयोग गर्न प्रोत्साहन कार्यक्रम	एकमुष्ट			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१	

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत	
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)		
वैकल्पिक ऊर्जा मार्फत धुवैरहित भान्सा कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१	
लघुविद्युत सञ्चालनमा समन्वय तथा व्यवस्थापन	एकमुष्ट			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१	
सञ्चालनमा रहेका लघु जलविद्युतको मर्मत र नयाँको सम्भाव्यता अध्ययन	सङ्ख्या	०	१	१०००									१	१०००	०.१	
सौर्य उर्जा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट					५००		१०००		२०००		३०००		६५००	०.३	
आवास तथा बस्ती विकास														१२६५००	६.६	
गाउँपालिका भवन निर्माण	बहुवर्षिय			५००		१००००								१५०००	०.८	
कर्मचारी आवास भवन निर्माण	सङ्ख्या							१	१५०००					१५०००	०.८	
वार्ड कार्यालय भवन (५ वटा)	सङ्ख्या	०	१	८०००						२	१६०००	२	१६०००	५	४००००	२.१
एक वार्ड २ सामुदायिक भवन गरी जम्मा १० वटा सामुदायिक भवन निर्माण	सङ्ख्या	०	२	५०००	२	५०००	२	५०००	२	५०००	२	५०००	१०	२५०००	१.३	
वार्ड नं. ३-४ मा रामभेडा, तिनघरे, जुरे र राम्चाकोदाले स्थानान्तरण	बहुवर्षिय			५००		१५००		१५००		२५००		३०००		९०००	०.५	
अमले बस्ती, सुखाचोरी ढोडे जोखिम न्यूनीकरण	बहुवर्षिय			५००		१०००		१०००		१०००		१०००		४५००	०.२	
मजुवा तथा सोमबारे (वार्ड नं. ३) जोखिम बस्ति व्यवस्थापन	बहुवर्षिय			५००		१०००		१०००		१०००		१०००		४५००	०.२	
बगरटोल, दलित बस्ति, रामपुर बजार, ठाकुर थान, चौकिटार, पजमाया बस्ति, केरावारी बस्ति जोखिम न्यूनीकरण (वार्ड नं. ५)	बहुवर्षिय			५००		१०००		१०००		१०००		१०००		४५००	०.२	
जनप्रेमी प्रावि सोलाभंज्यांग, सिङपाल स्कूल, चैनपुर आधारभूत विद्यालय (वार्ड नं. ५) जोखिम न्यूनीकरण	बहुवर्षिय			५००		१०००		१०००		१०००		१०००		४५००	०.२	

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
शारदा मावि, सुखाचोरी प्रावि जोखिम न्यूनीकरण (वार्ड नं. २)	बहुवर्षिय			५००		१०००		१०००		१०००		१०००		४५००	०.२
सञ्चार तथा सूचना प्रविधि														१४५००	०.८
पाँच वटा टेलिकम टावर निर्माण	सङ्ख्या	३	१	५००	१	५००	२	१०००	१	५००			५	२५००	०.१
एक वडा एक टेलिमेडिसिन स्थापना	सङ्ख्या	०									१	१००००		१००००	०.५
एक वडा एक डिजिटल सूचनापाटि व्यवस्था	एकमुष्ट					५००		५००		५००				१५००	०.१
एक वडा एक free Wi-Fi zone व्यवस्था	सङ्ख्या	०	१	१००	२	२००	२	२००						५००	०.०
वन क्षेत्रको संरक्षण, सम्बर्धन र विकास														५३०००	२.८
पहिरो तथा नदी कटान नियन्त्रण	वार्षिक			३०००		४०००		५०००		६०००		७०००		२५०००	१.३
बाढी तथा पहिरोको पूर्व-सूचक यन्त्र जडान	सङ्ख्या	०	१	१५००	२	३०००	२	३०००	३	४५००	३	४५००	११	१६५००	०.९
महत्त्वपूर्ण विकासे आयोजनाहरूको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA)	सङ्ख्या	०	१	५००	२	१०००	२	१०००	२	१०००	२	१०००		४५००	०.२
वृक्षारोपण तथा संरक्षण	वार्षिक			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
वन क्षेत्रमा बढ्दो मिचाहा प्रजातिको रोकथाम कार्यक्रम	एकमुष्ट			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
वन्यजन्तुको अतिक्रमण न्यूनीकरण कार्यक्रम	वार्षिक			१०००		१०००		१०००		१०००		१०००		५०००	०.३
वातावरण संरक्षण र जलवायु अनुकुलन														३३५००	१.७
घ्याडलेख डाँडा, सातदोबाटो एरिया, सिपाल डाँडा लगायतक ठाउँहरूमा २० वटा रिचार्ज पोखरी निर्माण	सङ्ख्या	०	२	५००	४	१०००	४	१०००	६	१५००	४	१०००	२०	५०००	०.३
हरेक वार्डमा एक एक वटा डम्पिड साइट निर्माण	सङ्ख्या	०					१	५०००	२	१००००	२	१००००	५	२५०००	१.३

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
जलवायु परिवर्तनको प्रभाव जोखिम सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१
जलवायु परिवर्तनको प्रभाव जोखिम सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान	सङ्ख्या	०	१	५००									१	५००	०.०
वातावरण शिक्षा तथा प्रचारप्रसारका कार्यक्रम सञ्चालन	वार्षिक			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
विपद् व्यवस्थापन														२४०००	१.२
सुखाचोरी, डोटे (वार्ड नं. १) मा चट्याङ प्रोन एरिया भएकोले अर्थिग व्यवस्थापन	एकमुष्ट			१०००										१०००	०.१
अपजसे, पर्ली (वार्ड नं. ५) चट्याङ प्रोन एरिया भएकोले अर्थिग व्यवस्थापन	एकमुष्ट					१०००								१०००	०.१
एक वडा एक उद्धार सामग्री भण्डारण केन्द्र स्थापना	सङ्ख्या	०					१	२०००	२	४०००	२	४०००	५	१००००	०.५
Fire extinguisher टोल टोलमा राख्ने व्यवस्था	सङ्ख्या	०	२०	२०००	२०	२०००	३०	३०००	३०	३०००	२०	२०००	१००	१२०००	०.६
लोकतान्त्रिक संघीय शासन प्रणालीको प्रवर्द्धन														४५००	०.२
जनचेतनामूलक तथा अन्तर्क्रियात्मक कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००		१५००	०.१
स्थानीय राजनीतिक नेतृत्व, जनप्रतिनिधिको लागि क्षमता विकासका लागि तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००		१५००	०.१
कर्मचारीकोलागि क्षमता विकासका लागि तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००		१५००	०.१

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि एवं सशक्तिकरण														३८००	०.२
विषयगत समितिहरूका सचिवालय निर्माण तथा अभिलेखन	एकमुष्ट			५००										५००	०.०
सचिवालयका लागि आवश्यक भौतिक तथा व्यवस्थापकिय व्यवस्थापन	एकमुष्ट			३००										३००	०.०
नियमित परामर्श सेवा लिने र सुचकका आधारमा मूल्याङ्कन कार्यविधि तर्जुमा	सङ्ख्या	०			१	५००							१	५००	०.०
प्रदेश सुशासन केन्द्र, नीति तथा योजना आयोगहरूसंगको नियमित समन्वय विस्तार	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
शासकिय प्रवन्ध र सुशासन														८५००	०.४
सार्वजनिक नागरिक सुनुवाइलाई व्यवस्थित बनाउँदै सबै जनताको उपस्थितिको सुनिश्चितता अभियान सञ्चालन	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
नियमित वेवसाइट अद्यावधिक तथा व्यवस्थापन परीक्षण	वार्षिक			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली विकास	वार्षिक			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
कर्मचारीको कार्यसम्पादनलाई कार्य प्रगतिसँग आवद्धता गर्ने व्यवस्था	वार्षिक			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाह सञ्चालन	एकमुष्ट			२००		३००		४००		५००		६००		२०००	०.१
प्रशासकीय सुधार र सार्वजनिक सेवा														४०००	०.२

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
कर्मचारीहरूको मनोबल र उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्न कर्मचारीकालागि तालिम, आवास, शिशुस्याहार केन्द्र तथा स्वास्थ्य बिमा जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००		२५००	०.१
नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकास र विस्तारको माध्यमबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार	एकमुष्ट			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
जनगुनासो व्यवस्थापन गर्न उजुरी पेटिकाको व्यवस्थापन	एकमुष्ट			१००		१००		१००		१००		१००		५००	०.०
वित्तीय अनुशासन														४६००	०.२
लाभ र लागतको विश्लेषणसहित योजना तथा कार्यक्रम अवधिका आधारमा वार्षिक बजेट विनियोजन	वार्षिक			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
राजस्व परिचालन क्षमता वृद्धि तालिम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	५००										५००	०.०
लेखा प्रणाली सुदृढीकरण तालिम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००										३००	०.०
विद्युतीय आर्थिक कारोबार प्रणालीको सुदृढीकरण कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
सन्तुलित विकास														१२४००	०.६
हरेक तिन वर्षमा घरधुरीको गरिवी मापन	सङ्ख्या	०			१	१०००					१	१०००	२	२०००	०.१
गरिवीका आधारमा अनुदानको कार्यविधि निर्माण तथा कार्यान्वयन	सङ्ख्या	०	१	५००									१	५००	०.०
स्थानीय रोजगारी प्रवर्द्धन र क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट			२००		२००		५००		५००		५००		१९००	०.१
सहभागीमुलक गरिवी निवारणको व्यवहारिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयन	एकमुष्ट			५००										५००	०.०

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
सार्वजनिक सहकारी साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००		१०००		१५००		२०००		२५००		७५००	०.४
मानव अधिकार र न्याय प्रणाली														११५००	०.६
वडा तथा विद्यालय स्तरमा मानव अधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	१	३००	५	१५००	०.१
फरक क्षमता भएका, असहाय, सीमान्तकृत वर्ग र क्षेत्रका सेवाग्राहीलाई सेवाप्रवाहमा विशेष व्यवस्था	एकमुष्ट			१५००		१५००		१५००		१५००		१५००		७५००	०.४
पीडित महिला र बालबालिकालाई आर्थिक तथा कानुनी सहायता प्रदान कार्यक्रम	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
शान्ति र सुव्यवस्था														१२५००	०.७
प्रविधिमैत्री अपराध अनुसन्धानको विकास	एकमुष्ट							१०००		१०००		१०००		३०००	०.२
पालिकाको सुरक्षा नीति तर्जुमा	सङ्ख्या	०	१	५००									१	५००	०.०
नगर प्रहरीको व्यवस्था	सङ्ख्या	०	२	५००	२	१०००	२	१५००	२	२५००		२५००	८	८०००	०.४
लागु औषध नियन्त्रण र अनुगमन कार्यक्रम	एकमुष्ट			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
भ्रष्टाचार निवारण														५०००	०.३
भ्रष्टाचार विरुद्ध नागरिक सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम	वार्षिक			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
भ्रष्टाचारको सूचना दिनेलाई पुरस्कारको व्यवस्था	वार्षिक			१००		१००		१००		१००		१००		५००	०.०
नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ कार्यक्रम	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
विकास आयोजनाको खर्च निर्माण स्थलमै सार्वजनिकीकरण गर्ने व्यवस्था	वार्षिक			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
तथ्याङ्क प्रणाली														२३००	०.१

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
तथ्याङ्क सङ्कलन सम्बन्धी नीति निर्माण	सङ्ख्या	०	१	३००									१	३००	०.०
तथ्याङ्कका मानक र मापदण्डहरू विकास	एकमुष्ट				५००									५००	०.०
पालिकाको तथ्याङ्क वेब पोर्टल निर्माण गरी तथ्याङ्कहरूको एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन र सार्वजनिकीकरण	एकमुष्ट			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषणकोलागि कर्मचारी तथा विज्ञहरूको क्षमता र दक्षता बृद्धि कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००										५००	०.०
योजना तर्जुमा														१५०००	०.८
योजनाको वर्गीकरण गर्न मापदण्ड तर्जुमा	सङ्ख्या	०			१	५००								५००	०.०
अनुगमनको निर्देशिका निर्माण तथा कार्यान्वयन	सङ्ख्या	०					१	५००						५००	०.०
आयोजनाको पहिचान, छनौट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र निर्माण तथा परिचालन	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघ संस्था, र निजी संघ—संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी अनुसन्धानमूलक कार्य सञ्चालन	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
तोकिएका आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन आफै वा तेस्रो पक्षद्वारा मूल्याङ्कन	वार्षिक			५००		१०००		१५००		२०००		२५००		७५००	०.४
योजना तर्जुमाका सबै चरणमा लाभग्राही र सरोकारवालाको सहभागितामा छलफल कार्यक्रम	वार्षिक			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
आयोजना बैक														३५००	०.२

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
सम्भाव्यता अध्ययन गरी आयोजना बैक अनुरूप कार्यक्रम तर्जुमा	वार्षिक	१	१	२००	१	२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
छनौटमा परेका आयोजनालाई आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने र मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गर्ने व्यवस्था	वार्षिक			१००		१००		१००		१००		१००		५००	०.०
आयोजनाको पहिचान, वर्गीकरण, प्राथमिकीकरण, छनौट र मूल्याङ्कनको मापदण्ड निर्माण	वार्षिक			२००		२००		२००		२००		२००		१०००	०.१
राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा	सङ्ख्या	०	१	५००					१	५००			२	१०००	०.१
योजनाको संस्थागत कार्यान्वयनको व्यवस्था														५५००	०.३
आयोजनाहरूको पहिचान, विकास तथा कार्यान्वयन	वार्षिक			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
ठुला आयोजनाहरूको कार्यान्वयन समयन्वय सहजीकरण	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१
योजना तर्जुमा गर्न विज्ञहरूसँग प्राविधिक परामर्श	वार्षिक			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
अनुगमन, मूल्याङ्कन र वार्षिक समीक्षा														१०६००	०.६
आयोजनाहरूको आवश्यक अनुगमन र मूल्याङ्कन	वार्षिक			१०००		१०००		१०००		१०००		१०००		५०००	०.३
निर्देशिका तथा अन्य सामग्रीको विकास	एकमुष्ट			५००										५००	०.०
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मापदण्ड निर्माण तथा कार्यान्वयन	एकमुष्ट					५००								५००	०.०
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तर्जुमा	वार्षिक			३००		३००		३००		३००		३००		१५००	०.१
सूचकहरूको निर्माण	एकमुष्ट			२००				२००				२००		६००	०.०
जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	वार्षिक			५००		५००		५००		५००		५००		२५००	०.१

कार्यक्रमहरू	इकाइ	आधार वर्ष	लक्ष्य										योजना अवधिको जम्मा		बजेट प्रतिशत
			पहिलो आ.व.	बजेट	दोस्रो आ.व.	बजेट	तेस्रो आ.व.	बजेट	चौथो आ.व.	बजेट	पाँचौ आ.व.	बजेट	लक्ष्य	बजेट (रु. हजारमा)	
														१९२०७००	१००

परिच्छेद बाहः नतिजा खाका

आवधिक योजनाको लक्ष्य देखि कार्यक्रम सम्मको कारण र असरहरू बीचको अन्तर सम्बन्ध र नतिजाहरू बीचको तहगत अन्तरसम्बन्ध स्थापना गरी योजना प्रक्रियालाई नतिजामुखी बनाउन नतिजाखाकाको रूपमा तर्कबद्ध खाका (Logical Framework) तयार गरिएको छ । यो तर्कबद्ध खाका तयार गर्दा विषयगत क्षेत्रका आधारमा तहगत नतिजा सूचक (Key result indicators) निर्धारण गरी सबै विषयगत क्षेत्र तथा उपक्षेत्रको योगदानको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गराउन प्रयास गरिएको छ ।

तर्कबद्ध खाकामा प्रयोग गरिएका वार्षिक लक्ष्य सम्बन्धि तथ्यांकहरू हरेक वर्षको योग गरी समष्टिगत (Cumulative) रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रयुक्त तथ्यांकहरू गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण, कार्यशाला गोष्ठीबाट प्राप्त विवरण, प्रदेश स्थिति पत्र २०७५, गाउँपालिका सम्बन्धी अन्य दस्तावेजहरू र समुह छलफलबाट संकलित गरिएका छन् । तर्कबद्ध खाकामा दीर्घकालिन राष्ट्रिय लक्ष्य, प्रदेश समृद्धिका संवाहक र दिगो विकास लक्ष्यहरूको संकेत नं. उल्लेख गरिएको छ । कतिपय दिगो विकास लक्ष्यका परिमाणात्मक लक्ष्यहरू आपसमा अन्तरसम्बन्धित रहेकाले लक्ष्यको वढि भारलाई आधार मानी उल्लेख गरिएको छ । दिगो विकास लक्ष संकेतमा एउटै लक्ष्य भित्र पर्ने नतिजा सूचकहरूलाई शिर्ष महलमा मात्र उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका ६२: दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्यका संकेतहरू

संकेत नं १	उच्च र समतामूलक राष्ट्रिय आय
संकेत नं २	मानवपुँजी निर्माण तथा सम्भावनाको पूर्ण उपयोग
संकेत नं ३	सर्वसुलभ आधुनिक पूर्वाधार एवं सघन अन्तर आबद्धता
संकेत नं ४	उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व
संकेत नं ५	परिस्कृत र मर्यादित जीवन
संकेत नं ६	सुरक्षितसभ्य र न्यायपूर्ण समाज ,
संकेत नं ८	सुशासन
संकेत नं ९	सवल लोकतन्त्र र राष्ट्रिय एकता
संकेत नं १०	सुरक्षा र सम्मान

तालिका ५६: दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण

लक्ष्य नं	संकेत नं	लक्ष्य
१	१	हरेक क्षेत्रमा रहेको सबै स्वरूपका विसम गरिबीको अन्त्य गर्ने ।
२	२	भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण प्राप्ति र दिगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने ।
३	३	सबै उमेर समूहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवन स्तर प्रवर्द्धन गर्ने ।
४	४	सबैका लागि समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्दै जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्रवर्द्धन गर्ने ।

लक्ष्य नं	संकेत नं	लक्ष्य
५	५	लैङ्गिक समानता हाँसिल गर्ने, सबै महिला, किशोरी र बालबालिकाहरूको सशक्तीकरण गर्ने ।
६	६	सबैका लागि खानेपानी र सरसफाइको उपलब्धता तथा यसको दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।
७	७	खर्चले धान्न सकिने, भरपर्दो, दिगो र आधुनिक उर्जामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
८	८	स्थिर, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि र सबैका लागि पूर्ण तथा उत्पादनशील रोजगारी र मर्यादित श्रम प्रवर्द्धन गर्ने ।
९	९	उत्थानशील पूर्वाधारको निर्माण, समावेशी र दिगो औद्योगीकरणको प्रवर्द्धन र नव प्रवर्तनलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
१०	१०	मुलुकभित्र र अन्य मुलुकहरूबीचको असमानता न्यून गर्ने ।
११	११	शहर तथा मानव बस्तीहरूलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्थानशील र दिगो बनाउने ।
१२	१२	दिगो उपभोग र उत्पादनका ढाँचा सुनिश्चित गर्ने ।
१३	१३	जलवायु परिवर्तन र त्यसका प्रभावहरूसँग जुध्न तत्काल कार्य अगाडि बढाउने ।
१४	१४	घ्याडलेख गा .पा. को लागि सान्दर्भिक नभएको ।
१५	१५	पृथ्वीको भूपरिधि स्तरीय पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको दिगो उपयोग, रक्षा र पुनरुत्थापन गर्न, वनको दिगो रूपमा व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरणविरुद्ध लड्न र भूक्षय रोक्नुका साथै यसलाई उल्टाउने र जैविक विविधताको हासलाई रोक्ने ।
१६	१६	दिगो विकासका लागि शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजहरूको प्रवर्द्धन गर्ने, सबैका लागि न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र प्रभावकारी, जवाफदेही तथा समावेशी संस्थाहरूको निर्माण गर्ने ।
१७	१७	दिगो विकासका लागि कार्यान्वयनको माध्यम सुदृढ गर्ने र विश्वव्यापी साझेदारीलाई पुनःजीवन्त तुल्याउने ।

तालिका ५७: घ्याडलेख गाउँपालिकाको समग्र विकासको नतीजा खाका

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याईको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीविल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
समष्टिगत विकास														
मानव विकास सूचकाङ्क*	सूचकाङ्क	०.४७	०.४७	०.४८	०.४९	०.५०	०.५१	०.५१						
आर्थिक वृद्धि*	प्रतिशत	६	६	७	८	८	९	९						
वार्षिक प्रति व्यक्ति आय*	रु.	५१३५४	५२०००	५५०००	६००००	६५०००	७२०००	७२०००						
बहुआयामिक गरिबी	प्रतिशत	२३	२०	१५	१२	८	५	५						
साक्षरता	प्रतिशत	७६	८०	८५	९०	९०	९०	९०						
विद्यालयमा खुद भर्ना दर*	प्रतिशत	७५	७८	८०	८४	८७	९२	९२						
औसत आयु*	वर्ष	७०	७१	७१	७२	७३	७५	७५						
कालोपत्रे सडक	कि.मि.	०	१५	३०	४०	५०	६०	६०						
ग्राभेल सडक	कि.मि.	६०	८०	१००	१२०	१५०	१६४	१६४						
ट्रयाक खोलिएको सडक	कि.मि.	१८४	२००	२१०	२१५	२२०	२२४	२२४						
बेरोजगारी	प्रतिशत	३५	३०	२५	२०	१५	१०	१०						
विद्युत सेवा प्राप्त घरधुरी (सोलार समेत)	प्रतिशत	८५	९०	९५	१००	१००	१००	१००						
खानेपानी सेवा प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	८८	९०	९२	९५	९७	१००	१००						
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि तथा पशुपन्छीपालनको हिस्सा	प्रतिशत	४२	४२	४२	४१	४१	४०	४०						
प्रमुख खाद्यान्न बालीको उत्पादकत्व (धान, मकै, कोदो, फापर, जौ र गहुँ)	मे. टन प्रति हेक्टर	१३	१३	१४	१४	१५	१५	१५						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँडको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
सुन्तला लगायतको उत्पादकत्व	मे. टन प्रति हेक्टर	१.५	१.६	१.७	१.७	१.८	१.८	१.८						
आलु वालीको उत्पादकत्व	मे. टन प्रति हेक्टर	१०	११	१२	१४	१५	१६	१६						
३० मिनेटसम्मको दुरीमा कृषि उपज बिक्रीका लागि बजार उपलब्ध भएका कृषक परिवार	प्रतिशत	५	१५	१८	२०	२२	२५	२५						
वर्षभरी सिंचाइ हुने खेतियोग्य जमिन	प्रतिशत	१५	१८	२०	२५	२७	३०	३०						
तरकारी व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	प्रतिशत	२	५	६	६	७	७	७						
कृषि सहकारी संस्था	सङ्ख्या	३	४	५	६	७	८	८						
सहकारीमा आवद्ध कृषक	सङ्ख्या	४५०	७००	१०००	१२००	१६००	१९००	१९००						
कृषिमा आधारित उद्योग सञ्चालन	सङ्ख्या	०	०	१	१	२	३	३						
कृषिमा आधारित रोजगारी	सङ्ख्या	१५०	१६०	२००	२५०	३००	४००	४००						
कृषि तालिम प्राप्त जनशक्ति	जना	१८०	२००	२५०	३००	३५०	४००	४००						
शीत भण्डार	सङ्ख्या	०	०	०	१	१	१	१						
कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र	सङ्ख्या	१	२	३	८	१०	१२	१२						
टनेल	सङ्ख्या	२०	१००	२००	३००	५००	७००	८००						
कृषि प्राविधिक	जना	६	७	७	७	७	७	७						
व्यवसायिक पशुपालन फर्म	सङ्ख्या	१०२	१२०	१६०	१७०	१८०	२००	२००						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँडको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
अण्डाको उत्पादकत्व	सङ्ख्या (हजारमा)	७२०	८००	१०००	१२००	१५००	१८००	१८००						
दुधको उत्पादकत्व	लीटर (हजारमा)	३५००	३५५०	३६००	३७००	३९००	४०००	४०००						
मासुको उत्पादकत्व	मेट्रिक टन	१००००	११०००	१२०००	१३०००	१४०००	१५०००	१५०००						
पशु प्राविधिक	जना	४	६	८	८	८	८	८						
कुपोषण प्रभावित जनसङ्ख्या	प्रतिशत	५	४	३	२	१	०	०						
करेसावारी भएको घरपरिवार	प्रतिशत	९५	९६	९६	९७	९८	९९	९९						
आफ्नो उत्पादनबाट वर्षभरी खान पुग्ने घरधुरी	प्रतिशत	७०	७०	७२	७५	८०	८५	८५						
प्रतिव्यक्ति खाद्य उत्पादन	किलोग्राम	१६५	१७०	१७५	१८०	१९०	२००	२००						
आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	९०	९१	९२	९२	९३	९५	९५						
कम्तिमा एक गाई/भैंसी भएको परिवार	प्रतिशत	८५	८५	८६	८७	८७	८८	८८						
कम्तिमा एक मासुजन्य पशुपक्षी पाल्ने घर परिवार	प्रतिशत	९५	९५	९६	९६	९६	९७	९७						
उच्च खाद्य असुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	३	२	१	०	०	०	०						
उपभोगको दुइ तिहाई खानामा खर्च गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत	४०	३८	३८	३५	३५	३०	३०						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
उद्योग व्यवसायमा संलग्न (उद्यमी, व्यवसायी)	प्रतिशत	२	३	५	७	९	१०	१०						
उद्योग व्यवसायबाट रोजगारी प्राप्त गर्नेको सङ्ख्या (थप)	सङ्ख्या	४५०	५००	५५०	७००	९००	१०००	१०००						
प्रत्यक्ष रोजगारीमा वृद्धि (वार्षिक)	प्रतिशत		२	३	६	१०	१५	१५						
सीपमूलक तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या	४०	५०	६०	७०	८०	८०	८०						
घरेलु तथा साना उद्योग दर्ता	सङ्ख्या	१४०	२००	२५०	३००	४००	५००	५००						
मझौला उद्योग दर्ता	सङ्ख्या	०	०	१	१	२	२	२						
स्थानीय सीप तथा स्रोत साधनमा आधारित उद्योग	सङ्ख्या	०	१	२	३	४	५	५						
स्थानीय कच्चा पदार्थ प्रशोधन उद्योग	सङ्ख्या	०	०	१	१	२	२	२						
विभिन्न ठाउमा हाट बजार सञ्चालन	सङ्ख्या	०	२	४	६	१०	१०	१०						
निकासीजन्य कच्चा पदार्थको परिमाण	मे. टन	०	५	१०	१५	२०	२५	३०						
विभिन्न ठाउमा स्थानीय सामानको बजार सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	१	२	२	३	३						
उत्पादन र बजारीकरण सहकारी संस्था	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	२	२						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
थोक तथा खुद्रा व्यापारमा रोजगारी सिर्जना	सङ्ख्या	१५०	२००	२५०	३००	३५०	४००	४००						
सुपथ मूल्य पसल	सङ्ख्या	०	१	२	५	६	७	७						
सहकारी पसल	सङ्ख्या	०	१	१	२	२	३	३						
होलसेल पसलको सङ्ख्या	सङ्ख्या	०	०	१	१	२	३	३						
स्थानीय बजार र आपूर्ति अनुगमन	सङ्ख्या	०	२	२	२	२	२	२						
पर्यटन व्यवसायबाट प्रत्यक्ष रोजगारी पाउनेको सङ्ख्या	सङ्ख्या	०	५	१०	१५	२०	२५	२५						
पर्यटक सङ्ख्यामा बृद्धि दर (आन्तरिक)	प्रतिशत	०	२	५	७	९	१०	१०						
पर्यटक सङ्ख्यामा बृद्धि दर (बाह्य)	प्रतिशत	०	२०	२०	३०	३०	३०	३०						
पालिकामा भ्रमण गर्न आएका पर्यटकहरूको वार्षिक हजार	सङ्ख्या	५०	२००	५००	८००	८००	१०००	१०००						
पर्यटन र सेवामूलक व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	सङ्ख्या	५०	६०	८०	१५०	१८०	२००	२००						
पर्यटन सुचना केन्द्र स्थापना	सङ्ख्या	०	०	०	०	१	१	१						
आधारभूत पूर्वाधार सहितको पर्यटकीय स्थल	सङ्ख्या	०	०	१	२	३	४	४						
पर्यटकीय स्तरका होटल तथा बेड	सङ्ख्या	०	०	१	१	२	३	३						
	सङ्ख्या	०	०	५	१०	२०	३०	३०						
साधारण होटल तथा बेड	सङ्ख्या	१२	१५	२०	२२	२५	२७	२७						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
	सङ्ख्या	४०	५०	६५	७५	९०	१००	१००						
होम स्टे तथा बेड	सङ्ख्या	०	५	१०	१०	१५	१५	१५						
	सङ्ख्या	०	२०	४०	४०	६०	६०	६०						
पदमार्ग निर्माण तथा स्तरोन्नति	कि.मि.	०	५	७	१०	१२	१५	१५						
ट्रेकिङ गाइड तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या	०	५	१०	१०	१५	१५	१५						
कुक तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या	०	१०	१०	१०	२०	२०	२०						
होटल व्यवस्थापन तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या	०	१०	२०	३०	४०	५०	५०						
खनिज तथा खानी क्षेत्रको कुल आम्दानी बृद्धि	प्रतिशत	०												
खानी क्षेत्रमा संलग्न राजगारी	सङ्ख्या	०					१०	१०						
पालिकाको कुल आन्तरिक आयमा खानी क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	०					५	२						
खानीको सम्भाव्यता अध्ययन	सङ्ख्या	०	१	२				२						
पहिचान भएका खानी क्षेत्र	सङ्ख्या	०						२						
वातावरणीय प्रभाव अध्ययन भएका खानी क्षेत्र	सङ्ख्या	०		१	२	३	३	३						
नदी जन्य उत्खननबाट वार्षिक आम्दानी बृद्धि	प्रतिशत	०	१०	१२	१३	१५	२०	२०						
उत्खनन् शुरु भएका खानी	सङ्ख्या	०	१	२	१	१	१	५						

सूचके	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
खेतियोग्य जमिन मध्ये सिंचित जमिन	प्रतिशत	३७	४०	४५	५०	५०	५५	५५						
सुचारु सिंचाइ आयोजना	सङ्ख्या	४५	४७	४८	५०	५२	५५	५५						
संरक्षित मुहान	सङ्ख्या	३०	३५	४०	४०	४५	४५	४५						
प्रयोगमा आएका सिंचाइ प्रविधि (सतह, पोखरी, ट्रिप, लिफ्ट आदि)	सङ्ख्या	०	१०	१०	१०	१५	१५	१५						
बाह्र महिना सिंचाइ हुने घरधुरी	प्रतिशत	१२	१५	१६	१८	२०	२०	२०						
लिफ्ट सिंचाइ आयोजना	सङ्ख्या	०	१	२	३	४	५	५						
कुलो तथा नहर स्तरीकरण (किमि)	कि.मि.	०	५	१०	१५	२०	२५	२५						
प्लास्टिक पोखरी	सङ्ख्या	६०	१५०	३००	५००	७००	१०००	१०००						
बेराेजगारी दर	प्रतिशत	३५	३०	२५	२०	१५	१०	१०						
सहकारीमा आवद्ध महिला	प्रतिशत	२३	२५	२८	३०	३३	३५	३५						
युवा व्यवसायीहरूबाट सञ्चालन भएका व्यवसायको सङ्ख्या	सङ्ख्या	०	१०	२०	३०	४०	५०	५०						
उद्यमशीलता तालिम प्राप्त जनशक्तिहरूको वार्षिक सङ्ख्या	सङ्ख्या	१८	३०	५०	७०	९०	११०	११०						
उद्यम, व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न श्रमिक	प्रतिशत	३	५	८	१०	१५	२०	२०						
जनसङ्ख्या बृद्धिदर	प्रतिशत	१.५४	१.५८	१.६	१.६	१.६२	१.६२	१.६२						
जनघनत्व पति वग किमी	जना	६०	६१	६२	६२	६३	६३	६३						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँडको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
प्रति परिवार औषत सदस्य सङ्ख्या	जना	५.७८	५.७	५.६	५.३	५	४.९	४.९						
जनसङ्ख्यामा सक्रीय उमेरको हिस्सा (जनसांख्यिक लाभांश)	प्रतिशत	५४.६	५४	५३.५	५३	५३	५२.५	५२.५						
जनसङ्ख्यामा आश्रित अनुपात	अनुपात	४०.६१	४०.७	४०.९	४१	४१	४१.५	४१.५						
जनसङ्ख्यामा लैङ्गिक अनुपात	अनुपात	९५	९६	९६	९७	९७	९८	९८						
सहरी जनसङ्ख्या	प्रतिशत	०	०	१	२	२	३	३						
जन्मदरता	प्रतिशत	९९	१००	१००	१००	१००	१००	१००						
मृत्युदरता	प्रतिशत	९८	१००	१००	१००	१००	१००	१००						
विवाह दरता	प्रतिशत	९९	१००	१००	१००	१००	१००	१००						
बसाइँसराइ दरता	प्रतिशत	९९	१००	१००	१००	१००	१००	१००						
वैदेशिक रोजगारमा जाने १५-४० उमेरको जनसङ्ख्या	प्रतिशत	३५	३२	३०	२५	२०	१५	१५						
खानेपानी सेवा प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	८८						१००						
सुत्केरी -स्याहार भत्ता पाउने महिला	सङ्ख्या	२७०	२७०	२८०	२८०	३००	३००	३००						
कुपोषण प्रभावित जनसङ्ख्या	प्रतिशत	५	४	३	२	१	०	०						
परिवार नियोजनका आधुनिक साधनको प्रयोग गर्ने प्रजननयोग्य उमेरका महिला	प्रतिशत	४०	४५	५०	५५	६०	६५	६५						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
प्रजननयोग्य उमेरका महिलामा परिवार नियोजनका आधुनिक साधनको न्युनता	प्रतिशत	४५	४०	२०	१५	१२	१०	१०						
किशोरी अवस्थाको प्रजनन (प्रजननयोग्य उमेरका महिलाको अनुपात)	प्रतिशत	१०	८	५	३	०	०	०						
पहिलो बच्चा जन्माउने औषत उमेर (प्रजननयोग्य उमेरका महिला)	प्रतिशत	२०	२०	२१	२१	२२	२२	२२						
जानसाङ्ख्यिक तथ्याङ्कको डिजीटाइज्ड सुचना प्रणाली विकास	सङ्ख्या	०	१					१						
साक्षरता वयष्क	प्रतिशत	७६						९०						
विद्यालयमा खुद भर्ना दर*	प्रतिशत	७५						९६						
वयष्क साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	५८.८	७८	७९	८०	८०	८१	८१						
युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष)	प्रतिशत	९२.५	९९	९९	९९	९९	९९	९९						
बाल कक्षा/पूर्व प्राथमिक तहको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना दर	प्रतिशत	९९	१००	१००	१००	१००	१००	१००						
मावि विद्यालय शिक्षा (९-१२) को भर्नामा लैङ्गिक समता	प्रतिशत	१०२	९४	९५	९५	९६	९७	९७						
उच्च शिक्षामा कुल भर्नादर	प्रतिशत	०	०	३०	४०	६०	६५	६५						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याङ्कको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीविल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
माध्यमिक तह (९-१२) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	७८	८०	८२	८५	८८	९०	९०						
आधारभूत तह (१-५) मा कुल भर्नादर	प्रतिशत	९७	९८	९९	१००	१००	१००	१००						
आधारभूत तह (१-८) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	९२	८४	८५	८८	९०	९५	९५						
आधारभूत तहमा विद्यालय जाने उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका विद्यार्थी	प्रतिशत	३	१	०	०	०	०	०						
मावि विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको दर (९-१२)	प्रतिशत	३.७												
अधारभूत विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको दर (१-८)	प्रतिशत	४												
अधारभूत विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको दर (१-५)	प्रतिशत	३.८	०	०	०	०	०	०						
विद्यालय शिक्षा (१-१२) शिक्षक- विद्यार्थी अनुपात	अनुपात	१:३४	१:३४	१:३४	१:३४	१:३४	१:३४	१:३४						
प्राविधिक धारको विद्यालय सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१	१	२	२	२	२						
प्राविधिक शिक्षालयमा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या	सङ्ख्या	०	३०	६०	१२०	१८०	२४०	२४०						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीविल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका विद्यालयहरू	सङ्ख्या	०	१	२	३	४	५	५						
स्नातक तहको पढाइ हुने कलेज	सङ्ख्या	०	१					१						
स्नातक तहको विद्यार्थी	सङ्ख्या	०	३०	६०	९०	१२०	१२०	१२०						
बाल क्लव गठन भएका विद्यालय	सङ्ख्या	४१						४१						
कम्प्युटर प्रयोगशाला भएका विद्यालय	सङ्ख्या	९	१०	११	१२	१३	१४	१४						
विज्ञान प्रयोगशाला भएका विद्यालय	सङ्ख्या	९						९						
ईन्टरनेट तथा ई- शिक्षा सुविधा भएका विद्यालय	सङ्ख्या	९	१५	२०	२५	३०	४१	४१						
छात्रामैत्री विद्यालय	सङ्ख्या	१२	१५	१८	२०	२२	२५	२५						
अपाङ्गतामैत्री विद्यालय	सङ्ख्या	०	०	१	२	३	४	४						
आवासीय विद्यालय	सङ्ख्या	०	०	१				१						
माध्यमिक शिक्षा कक्षा(९-१२) सञ्चालित सामुदायिक विद्यालय	सङ्ख्या	६	६	६	७	७	८	८						
अधारभुत विद्यालय सामुदायिक	सङ्ख्या	३२						४१						
संस्थागत विद्यालय	सङ्ख्या	०						०						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्टयाँडको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
प्राविधिक विषयमा अध्ययनरत दलित छात्रवृत्ति प्राप्त विद्यार्थी	सङ्ख्या	०	५	५	५	५	५							
विध्यालयमा अध्ययनरत विपन्न छात्रवृत्ति	सङ्ख्या	०	१०	१०	१०	१०	१०	१०						
अस्पताल	सङ्ख्या	०	०	१				१						
अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	७१						७५						
३० मिनेटसम्मको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच रहेका परिवार	प्रतिशत	३८	४५	५०	६०	७०	८०	८०						
संस्थागत सुत्केरी सेवाको दायरा	प्रतिशत	६४	७०	७५	९०	९५	१००	१००						
दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति सेवा लिएका महिला	प्रतिशत	६४	७०	७५	९०	९५	१००	१००						
बर्थिङ सेन्टर	सङ्ख्या	७	७	७	८	९	१०	१०						
गर्भावस्थाको परीक्षण दर	प्रतिशत	८४	८५	८८	९०	९५	१००	१००						
५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर	०	०	०	०	०	०	०						
शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर	०.७५	०	०	०	०	०	०						
नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर	१	०	०	०	०	०	०						
पूर्ण खोप	प्रतिशत	९१	९५	१००	१००	१००	१००	१००						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
भिटाभिन ए खाने बालबालिका	प्रतिशत	१००						१००						
झाडा पखालाको संक्रमण दर	प्रतिशत	५	३	२	१	०	०	०						
महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका	सङ्ख्या	८१	८२	८४	८६	८८	९१	९१						
सामान्य स्वास्थ्य उपकरण उपलब्ध भएका भवन	सङ्ख्या	७	९	१०	११	१२	१३	१३						
आधुनिक उपकरण सहितका स्वास्थ्य भवन	अनुपात	१	२	३				३						
आधारभूत सुविधा सहितका स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या	७	९	१०	११	१२	१३	१३						
स्थायी बन्ध्याकरण गर्ने दम्पति	प्रतिशत	२४	२६	२८	३०	३२	३४	३४						
प्राथमिक उपचार केन्द्र	सङ्ख्या	१						१						
बेड	सङ्ख्या	३			१८			१८						
हेल्थ पोष्ट	सङ्ख्या	६						६						
स्वास्थ्य एकाई	सङ्ख्या	५						५						
विशेषज्ञ चिकित्सक	सङ्ख्या	०						२						
मध्यम स्तरको स्वास्थ्य कार्यकर्ता	सङ्ख्या	५६						७०						
सवारी साधन युक्त स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या	०						२						
स्वास्थ्य बीमा गर्ने परिवार	प्रतिशत	०	५	२०	४०	६०	८०	८०						
एम्बुलेन्स सञ्चालन	सङ्ख्या	१			१			२						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँडको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
पालिका मार्फत निशुल्क उपलब्ध भएको औषधी	सङ्ख्या	७०						७२						
एच आईभि एड्स रोकथामबारे जानकारी प्राप्त प्रजननयोग्य उमेरका महिला	प्रतिशत	९०	९५	१००	१००	१००	१००	१००						
स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	सङ्ख्या	०	२	२	२	२	२	२						
घुमन्ते स्वास्थ्य सेवा	पटक	१	२	२	२	२	२	२						
दक्ष स्वास्थ्य सेवा तालिम	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१	१						
प्रयोगशाला शुरु भएका स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या	१	१	२	३	४	५	५						
आधारभूत खानेपानीको पहुँच भएको जनसङ्ख्या	प्रतिशत	९०	९५	१००	१००	१००	१००	१००						
स्वच्छ खानेपानीको पहुँच भएको जनसङ्ख्या	प्रतिशत	१५	१८	२०	२५	३०	३५	३५						
शौचालय भएका घरपरिवार	प्रतिशत	९८	१००	१००	१००	१००	१००	१००						
पाईपद्वारा वितरित पानी उपयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	५६	६०	६५	७५	८०	८५	८५						
खानेपानीको मूहान संरक्षण	सङ्ख्या	९७	१२०	१५०	१८०	२१०	२५०	२५०						
सेफिट्टियांकी सहितको शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत	७५	८०	८५	८८	९०	९५	९५						
साधारण शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत	२०	१८	१५	१०	५	३	३						
सार्वजनिक शौचालय	सङ्ख्या	१	३	४	५	६	७	७						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीबिल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
जोखिमयुक्त अवस्थामा साबुन पानीले हात धुने	प्रतिशत	४०	४५	६०	७०	७५	८०	८०						
उपचार गरिएको वा सुरक्षित खानेपानी सुविधा प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत	५	१०	१५	२०	५०	७०	७०						
महिला/घरेलु हिंसा	प्रतिशत	३०	२५	२०	१५	१०	०	०						
बालश्रम	प्रतिशत	१०	५	०	०	०	०	०						
अपाङ्गमैत्री सार्वजनिक सेवा प्रदायक संस्था	सङ्ख्या	०	०	१	२	३	४	४						
बैङ्क मार्फत सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जेष्ठ नागरिक	प्रतिशत	०	३०	५०	१००	१००	१००	१००						
व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला	सङ्ख्या	७३	८०	१००	१२०	१४०	१६०	१६०						
तालिम प्राप्त अपाङ्गता भएका व्यक्ति	सङ्ख्या	०	५	१०	१५	२०	२५	२५						
कुल सहभागीहरूमा महिलाको प्रतिशत	प्रतिशत	३७	४०	४०	४०	४०	४०	४०						
लैङ्गिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी घटना दर्ता	सङ्ख्या	७	०	०	०	०	०	०						
लैङ्गिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	सङ्ख्या	५	२	२	२	२	२	२						
पिडित महिलाहरूको लागि सुरक्षित आवास गृह	सङ्ख्या	०				१	१	१						
GESI परिक्षण	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१	१						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीविल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
बाल हेल्पलाइन सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१					१						
बाल उद्यान	सङ्ख्या	०	१	२	४	५	७	७						
सुरक्षित बाल गृह	सङ्ख्या	०			१			१						
जेष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	सङ्ख्या	०				१		१						
जेष्ठ नागरिक सम्मान	सङ्ख्या	५४	१००	१५०	२००	२५०	३००	३००						
जेष्ठ नागरिक सत्सङ्ग केन्द्र	सङ्ख्या	०	१	२	३	५	७	७						
अपाङ्गता भएकाहरूको लागि दिवा सेवा केन्द्र	सङ्ख्या	०			१			१						
यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक मैत्री सार्वजनिक शौचालय	सङ्ख्या	०	१			२		२						
अपाङ्गता सम्बन्धि हेल्प डेक्स सञ्चालन	सङ्ख्या	०	१					१						
कुल सहभागीहरूमा अपाङ्गता भएका	प्रतिशत	०	२	५	१०	१०	१०	१०						
युवाहरूको नेतृत्वमा रहेको सामाजिक संघसंस्था	प्रतिशत	०	५	१०	१५	२०	२५	२५						
राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय खेलाडी सङ्ख्या	सङ्ख्या	०	१	२	३	४	५	५						
प्रदेश तथा जिल्लास्तरीय खेलाडी	सङ्ख्या	०	५	१०	१५	१५	१५	१५						
युवाक्लब, संजाल तथा संस्था	सङ्ख्या	७	१५	२०	३०	३०	३०	३०						
नियमित योगाभ्यास गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत	०	३	५	७	८	९	१०						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीविल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
पालिकास्तरीय खेलमैदान	सङ्ख्या	०		१				१						
खेल मैदान भएका विद्यालय	सङ्ख्या	२५	२८	३०	३५	३८	४१	४१						
अन्तर विद्यालय प्रतियोगितात्मक खेलकुद कार्यक्रम	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१	१						
पालिकामा संचालित खेलकुद प्रतियोगिता	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१	१						
खेलाडी प्रशिक्षण कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१	१						
पालिकास्तरीय प्रतियोगितात्मक खेलकुद कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१	१						
सफल एवम् क्षमतावान खेलाडी प्रोत्साहन तथा सम्मान	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१	१						
योगा प्रशिक्षण	पटक	०	१	१	१	१	१	१						
कवर्डहल तथा खेलकुद मैदान	सङ्ख्या	०				१		१						
प्रदेशस्तरको खेल मैदान	सङ्ख्या	०						०						
आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध जनसङ्ख्या (कुल लाभ ग्राही मध्ये)	सङ्ख्या		आवस्यकता अनुसार सबै											
कृषि तथा पशु बिमामा आवद्ध परिवार	प्रतिशत	०	२	५	७	१०	१५	१५						

सूचक	इकाई	आधार वर्ष	उपलब्धि					योजना अवधिको जम्मा उपलब्धि	पुष्ट्याँइको स्रोत	जिम्मेवार निकाय	जोखिम अनुमान	दीराल संकेत	प्रससं संकेत	दीविल संकेत
			पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष							
सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी आवश्यक कानून निर्माण	सङ्ख्या	०	१					१						
सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि एकीकृत सूचना प्रणाली व्यवस्थापन	सङ्ख्या	०	१					१						
डाटाबेस तयार भएको	सङ्ख्या	०	१					१						

अनुसूची

तालिका ५८: योजना तर्जुमाका लागि दर रेटको विवरण

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (हजारमा .रु)	कैफियत
कृषि वन तथा भूमि सुधार			अन्तराष्ट्रिय मुल्य, र विनिमय दर ओभरहेड खर्चको आधारमा औषत लागत
रासायनिक मल			
युरिया	मेटन.	४२	
डी.पी.ए.	मेटन.	५८१२.	
पोटास	मेटन.	४१३५.	
प्राङ्गारिक मल	क्विन्टल		औषतको मूल्यको आधारमा
कम्पोष्ट (धुलो)	क्विन्टल	१ ५ देखि. २०	
कम्पोष्ट (दानादर)	क्विन्टल	२ देखि २५.	
भर्मी कम्पोस्ट	क्विन्टल	२ ५ देखि. ३०	
बीउ	क्विन्टल		विभिन्न खाद्यन्न बिउहरूको उत्पादन लागत औषतको आधारमा
धान	क्विन्टल	२१.	
गहूँ	क्विन्टल	३१.	
मकै		२४.	
तरकारीको उन्नत बीउ	के.जी.	२८६.	
तरकारीको मुल बीउ	के.जी.	१९७.	विभिन्न तरकारीको बिउहरूको उत्पादन लागत औषतको आधारमा
दलहन बीउ	क्विन्टल	८१.	
तेलहन बीउ	क्विन्टल	९	
फलफुल तथा तरकारी विरुवा			
कलमी विरुवा गोटा	गोटा	०४०४१.	विभिन्न फलफुल विरुवाहरूको सरकारी मूल्यको औषतको आधारमा
बिजु विरुवा	गोटा	००२२.	
फलफुल कटिग विरुवा	गोटा	००१९.	
जमिनको तरकारी विरुवा	गोटा	०००१.	
साना कृषि यन्त्रहरू			
मिनि लिटर	गोटा	४० देखि १५०	
पावर लिटर	गोटा	१५० देखि १८०	
रिपर	गोटा	१५० देखि माथि	
पशुपन्छी			
चिलिंग भ्याट ३००० लिटर	संख्या	४००	
चिलिंग भ्याट २००० लिटर	संख्या	३००	
चिलिंग भ्याट १००० लिटर	संख्या	२००	
बाखाको वितरण	संख्या	७	
बाखाको खोर निर्माण	संख्या	६	
ड्युल प्रपोजका कुखुराका चल्ला	संख्या	००६.	
कुखुराको खोर निर्माण	संख्या	६	
बंगुरको पाठा पाठी वितरण	संख्या	५	
बंगुरका खोर निर्माण	संख्या	१०	
गाई भैसीलाई सुत्केरी भत्ता	संख्या	२५.	
सहकारी तथा गरिबी निवारण			
सहकारी शिक्षा र प्रशिक्षण	वटा	७५००	

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (हजारमा .रु)	कैफियत
सहकारी प्रशिक्षक प्रशिक्षण	वटा	७५००	
सहकारी संघ संस्थाको रणनीतिक योजना तर्जुमा (१५ दिने)	वटा	७५००	
कृषि वन तथा भूमि सुधार			
सहकारी व्यवसाय प्रवर्धन तालिम १५) (दिने)	वटा	७५००	
सहकारी नेतृत्व तथा व्यवस्थापन विकास तालिम १५ दिने)	वटा	७५००	
शिक्षा तथा विज्ञान प्रविधि			
कक्षा कोठा निर्माण	वटा	८००	
कक्षा कोठाको सवलीकरण	प्रति ब्लक	१५००	
पाठ्यपुस्तक विकास	प्रति विषय	३००	
कार्यशाला (३ देखि ५ दिने)	प्रति सहभागी	१५	
शिक्षक तालिम (१० दिने)	प्रति सहभागी	२०	
छोटा अवधिको तालिम (३९० घण्टे)	प्रति सहभागी	२१	
सन्दर्भ सामाग्री विकास	प्रति विषय	२५०	
सेवाकालिन तालिम (३० दिने)	प्रति सहभागी	५५	
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या			
१५ शैया अस्पताल	वटा	१५००००	
जिल्ला अस्पताल	वटा	३०००००	
एक्सरे मेशन (साधारण)	वटा	५००	
एक्सरे मेशिन (डिजिटल)	वटा	२०००१०००-	
सिटी स्क्यान मेशन	वटा	३०००	
एम आर आई मेशिन	वटा	५०००	
खानेपानी			
प्रति आयोजना (विकास चरण)		१०००	
प्रति आयोजना (कार्यान्वयन चरण)		५५००	
खानेपानी उत्पादन वृद्धि	प्रति यमयलडि	३२६००	
ढल प्रशोधन केन्द्रको लागि जग्गा अधिग्रहण	रोपनी	६१००	
युवा तथा खेलकुद			
युवा प्रतिभा सम्मान	जना	१००	
स्वरोजगार व्यवसायको विमा	वटा	३२५.	
खेलकुदका प्रदेश प्रतिभा सम्मान	जना	१००	
स्काउट र विपदव्यवस्थापन तालिम संचालन	जना	१२५.	
प्रदेशमा रंगशाला निर्माण	वटा	२०००००००	
पौडी पोखरी निर्माण	वटा	२३००००	
महिला बालबालिका र जेष्ठ नागरिक			
वृद्धवृद्धालाई आश्रय प्रदान	जना	१९	
लैंगिक सम्पर्क व्यक्तिहरुलाई तालिम	पटक	१००	
प्रदेशस्तरीय अपाङ्ग स्याहार केन्द्र स्थापना	जिल्ला	३००	

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (हजारमा .रु)	कैफियत
जेष्ठ नागरीक मैत्री आश्रम	जना	२७७	
सिमान्तकृत महिला उद्यमशिलता कार्यक्रम	जना	४६६६.	
श्रम तथा रोजगार व्यवसायीक तथा सीप विकास तालिम	पटक	६००	
बालश्रम उन्मुलन चेतनामुलक कार्यक्रम	पटक	१२००	
भौतिक पुर्बाधार तथा यातायत			
पिच सडक	कि.मि.	३००००५००००-	डबल लेन
ग्रावेल सडक	कि.मि.	१००००२००००-	डबल लेन
पुल	प्रति मि.	१०००२०००-	डबल लेन
उर्जा जलश्रोत तथा सिंचाई			
मुल नहर तथा संरचना निर्माण कार्य	कि.मि.	१७२५	
सर्भिस सडक निर्माण	कि.मि.	२०००	
मुल नहर निर्माण कार्य	कि.मि.	४२०००	
नहर प्रणाली रिमोडलिंग गर्ने कार्य	कि.मि.	८२५००	
उपशाखा नहर निमाण कार्य	कि.मि.	२०००	
सिंचित क्षेत्र बचावट कार्य	कि.मि.	४००००	
नहर संचालन तथा मर्मत	प्र.स.	३००	
सर्भिस रोद मर्मत तथा बचावट कार्य अन्वेषण डिप टयुवेल निर्माण तथा पम्प टेस्ट	कि.मि.	१५००	
ग्राउन्ड वाटर मनिटरिङ्ग	संख्या	५००	
वाटर क्वालिटी अध्ययन	वटा	०९७.	
जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन	वटा	३००	
तटवन्ध निर्माण	कि.मि.	३००	

बाट .ब.आ) यस अनुसूचीमा भएको विवरण नेपाल सरकारले प्रकाशित गरेको मध्यमकालिन खर्च संर (साभार गरिएको हो ।-

यस अनुसूचीमा भएको विवरणनेपाल सरकारले प्रकाशित गरेको आ.ब.२०७७/७८-२०७९/८० बाट साभार गरिएको हो ।

परामर्श टोली

टोली नेता	उद्धोध भण्डारी	बरिष्ठ समाजशास्त्री(उपप्राध्यापक)
टोली सदस्य	बलराम दवाडी	विकास तथा योजना बिज्ञ
टोली सदस्य	प्रकाशचन्द्र पौडेल	अर्थशास्त्री
टोली सदस्य	रवि आचार्य	इन्जिनियर

प्राविधिक सहयोग

पुरुषोत्तम खतिवडा	योजना विद्
भुवन भट्ट	कृषि विद्

